Nr 119.

Kungl. Maj:ts nådiga proposition till riksdagen angående åtgärder från det allmännas sida för beredande av driftkredit åt idkare av mindre jordbruk; given Stockholms slott den 16 april 1915.

Under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden vill Kungl. Maj:t föreslå riksdagen att

dels godkänna följande bestämmelser angående understöd av statsmedel åt föreningar för beredande av driftkredit åt idkare av mindre jordbruk:

Mom. 1. Ekonomisk förening, som har till ändamål att inom viss ort bereda driftkredit åt idkare av mindre jordbruk, (*jordbrukskassa*) kan, sedan den i enlighet med bestämmelser, vilka Kungl. Maj:t meddelar, vunnit godkännande från det allmännas sida, av statsmedel undfå bidrag utan återbetalningsskyldighet till de årliga förvaltningskostnaderna. Dessa bidrag utgå med två kronor för medlem under vart och ett av de fyra första åren näst efter det, då godkännandet givits, samt med en krona för medlem under vart och ett av följande sex år och beräknas efter det antal medlemmar, som jordbrukskassan under sin verksamhetstid närmast föregående år städse haft.

Mom. 2. Ekonomisk förening, som utgör sammanslutning för ett eller flera län av jordbrukskassor, *(centralkassa för jordbrukskredit)* kan, sedan den i enlighet med bestämmelser, vilka Kungl. Maj:t meddelar, vunnit godkännande från det allmännas sida, av statsmedel erhålla bidrag utan återbetalningsskyldighet dels till organisationskostnader med 2,000 kronor samt dels till de årliga förvaltningskostnaderna med 2,000 kronor under vart av de två första åren näst efter det, då godkännandet givits, med 1,000 kronor under vart av de följande fyra åren och med 500 kronor under vart av ytterligare fyra år.

Mom. 3. Då godkännande meddelas åt centralkassa för jordbrukskredit, skall tillika förordnas ett ombud att å det allmännas vägnar öva tillsyn över centralkassans verksamhet.

Detsamma gäller beträffande jordbrukskassa i län, för vilket centralkassa ännu icke bildats och vunnit godkännande.

Mom. 4. Förenämnda statsbidrag kunna på ansökning utanordnas, förvaltningsbidrag, när revision av nästföregående årets förvaltning och räkenskaper ägt rum samt ansvarsfrihet för samma år beviljats styrelsen, och bidrag till organisationskostnader, så snart godkännandet meddelats.

Mom. 5. Fråga om erhållande av bidrag, som ovan sägs, handlägges av Kungl. Maj:ts befallningshavande i det län, där vederbörande kassas styrelse har sitt säte.

Ansökan därom skall vara åtföljd av:

styrkt avskrift av kassans stadgar samt bevis om behörig registrering och om godkännande från det allmännas sida;

samt, såvitt fråga är om förvaltningsbidrag:

dels styrkta avskrifter av förvaltningsberättelsen och revisionsberättelsen för nästföregående år samt protokoll angående ansvarsfrihet för samma år för styrelsen,

dels ock,

där ansökningen göres av jordbrukskassa, en av dess styrelse på heder och samvete bestyrkt uppgift angående det antal medlemmar kassan under sin verksamhetstid närmast föregående år städse haft jämte särskilt yttrande över ansökningen antingen av det ombud, som, efter ty ovan sägs, må vara förordnat att öva tillsyn över kassans verksamhet, eller av styrelsen för vederbörande centralkassa, därest jordbrukskassan är ansluten till en sådan,

samt, där ansökningen göres av centralkassa för jordbrukskredit, yttrande över ansökningen av det ombud, som, efter ty ovan sägs, skall förordnas för tillsyn över kassans verksamhet.

Efter prövning av ansökningshandlingarna äger Kungl. Maj:ts befallningshavande att av det för ändamålet anvisade statsanslaget utanordna det kassan, enligt vad ovan sägs, tillkommande bidraget.

Mom. 6. De ytterligare föreskrifter i ämnet, som må finnas erforderliga, meddelas av Kungl. Maj:t;

dels å extra stat för år 1916 under nionde huvudtiteln bevilja ett förslagsanslag å 10,000 kronor till statsbidrag åt föreningar för beredande av driftkredit åt idkare av mindre jordbruk;

samt dels medgiva, att för varje centralkassa för jordbrukskredit,

som vinner godkännande från det allmännas sida, svenska statens obligationer till värde av 100,000 kronor må från riksgäldskontoret överlämnas till Sveriges riksbank att av denna innehavas såsom en gemensam pant för samtliga centralkassans förbindelser, med rätt för kassans fordringsägare att använda panten till täckande av sina fordringar, i den mån kassans egna tillgångar, de belopp inberäknade, som på grund av medlemmarnas i kassan ansvarighet för dess förbindelser kunna från dem uttaxeras, därtill visa sig otillräckliga, och under villkor: *att* behovet av pantens tillgripande skall styrkas genom intyg av det ombud, som, efter vad ovan sägs, skall förordnas för tillsyn över kassans verksamhet, *att* medgivande till pantens användande skall lämnas av Kungl. Maj:ts befallningshavande i det län, där centralkassans styrelse har sitt säte, därvid tillika skola meddelas erforderliga föreskrifter angående sättet för pantens tillgodogörande och för därigenom influtna medels fördelning mellan fordringsägarna, *att* riksgäldskontoret ofördröjligen underrättas, då dylikt medgivande lämnats, *samt att* obligationerna därvid tillika i första hand hembjudas riksgäldskontoret till inlösen.

De till ärendet hörande handlingarna skola tillhandahållas riksdagens vederbörande utskott; och Kungl. Maj:t förbliver riksdagen med all kungl. nåd och ynnest städse välbevågen.

GUSTAF.

Johan Beck-Friis.

Utdrag av protokollet över jordbruksärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 26 mars 1915.

Närvarande:

Hans excellens herr statsministern HAMMARSKJÖLD,
Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena WALLENBERG,
Statsråden: HASSELROT,
friherre BECK-FRIIS,
STENBERG,
LINNÉR,
MÖRCKE,
VENNERSTEN,
WESTMAN,
BROSTRÖM.

Departementschefen, statsrådet friherre Beck-Friis anförde vidare efter gemensam beredning med cheferna för justitiedepartementet och finansdepartementet:

Historik. Skrivelse från hushållningssällskapens ombud den 7 nov. 1903. Remiss till lantbruksstyrelsen.

Uti underdånig skrivelse den 7 november 1903 hemställde hushållningssällskapens ombud, att Kungl. Maj:t täcktes i nåder låta utreda i vad mån och på vilket sätt kreditförhållandena för jordbruket kunde förbättras, särskilt med fästat avseende å den säkerhet, som från jordbruket kunde lämnas i inventarier ävensom genom föreningsväsendet, samt vidtaga de åtgärder, vartill denna utredning kunde giva anledning.

Genom nådig remiss den 8 december 1903 anbefalldes lantbruksstyrelsen att efter hushållningssällskapens förvaltningsutskotts hörande häröver avgiva underdånigt utlåtande.

Yttranden av hushållningssällskapens förvaltningsutskott.

Med anledning härav anmodade lantbruksstyrelsen den 18 december 1903 samtliga hushållningssällskapens förvaltningsutskott att före den 1 juli 1904 avgiva yttranden över hushållningssällskapens ombuds förberörda framställning; och inkommo förvaltningsutskotten, med undantag av Kronobergs och Norrbottens läns hushållningssällskaps, med yttranden i ämnet.

I dessa framhölls allmänt behovet av åtgärders vidtagande för förbättrande av jordbrukets kreditförhållanden såväl med avseende på låneformerna som i fråga om ränte- och amorteringsvillkor.

Däremot voro meningarna delade, huru detta behov lämpligast borde tillgodoses, och på några håll synes man av brist på något verksamt botemedel rent av hava uppgivit tanken på en reform.

I ett avseende rådde emellertid ganska stor samstämmighet, nämligen i fråga om olämpligheten av att, såsom hushållningssällskapens ombud alternativt framkastat, medgiva intecknande av jordbruksinventarier, vilket av de flesta förvaltningsutskotten avstyrktes. Mot ett dylikt förslag anfördes huvudsakligen, att tillfälle till lån utöver inteckning i jordbruksfastigheten komme att medföra ökad skuldsättning och följaktligen icke kunde vara annat än till skada; att, då enligt sakens natur inventarierna skulle få av låntagaren fritt disponeras och därigenom tillfälle till icke blott försämring utan även förskingring av säkerheten uppkomme, denna ingalunda kunde anses vara tillfyllest; samt slutligen att den personliga krediten med nödvändighet skulle komma att rubbas, om ej rent av förstöras.

Även de förvaltningsutskott, som förordade användandet av förberörda sätt för frågans lösning, nämligen Uppsala, Östergötlands och Kalmar läns norra hushållningssällskaps, underläto icke att framhålla de svårigheter, som därmed vore förenade, samt vikten och betydelsen av noggranna kontrollföreskrifter i syfte att förekomma befarade olägenheter.

Den i övrigt anvisade vägen genom föreningsväsendet vann i allmänhet understöd, ehuru vissa av utskotten, erkännande riktigheten i princip av sistnämnda utväg, ställde sig tveksamma till frågan, huruvida någon varaktig fördel för jordbruket stode att vinna genom den angivna ordningen, och åter andra betvivlade, att föreningsväsendet ännu slagit tillräcklig rot hos befolkningen, för att därpå skulle kunna byggas någon omfattande jordbrukskredit.

Flertalet förvaltningsutskott och särskilt de, som obetingat biträdde tanken på frågans lösning genom föreningsväsendet, hänvisade till erfarenheten på detta område från Danmark. Den höga ståndpunkt, yttrades det bland annat, som jordbruket i nämnda land nu

intoge, syntes utan fara för misstag till stor del kunna tillskrivas föreningsverksamheten och det understöd, som kommit denna verksamhet till del genom välbetänkta lagstiftningsåtgärder, ekonomiska såväl som administrativa, i syfte att främja och underlätta jordbruket. Att föreningsväsendet, rätt tillämpat och med åtnjutande av behövligt understöd, även i vårt land skulle medföra goda resultat, därom syntes något tvivel icke behöva förefinnas. Givet vore dock, att för åstadkommande av den här särskilt åsyftade lånerörelsen och förmedling av lån inom föreningarna erfordrades ett visst förlagskapital, vilket till en början icke utan statens mellankomst i en eller annan form kunde anskaffas på sådana villkor, att det önskade resultatet uppnåddes. Det syntes ligga i sakens natur, att staten skulle för ändamålet anvisa under den närmaste tiden erforderligt kapital ävensom att den lånerörelse, som komme till stånd, till en början i främsta rummet måste avse att tjäna de mindre jordbrukarna, men att densamma rätt ledd skulle kunna utvecklas och komma att kraftigt bidraga till hela vårt jordbruks utveckling.

Överhuvudtaget synas de förvaltningsutskott, som tillstyrkte frågans lösning genom skapandet av kreditföreningar, i första hand hava tänkt sig dessa föreningar såsom förmedlande lån till sina medlemmar ur en statslånefond. Det tyska systemet, baserat på föreningarnas egen inlåningsverksamhet, ansågs mindre ägnat att tillämpas i vårt land, huvudsakligen därför att vi i våra sparbanker ägde institutioner, vilka övertagit större delen av de tyska låneföreningarnas funktioner.

Uti underdånig skrivelse den 29 juni 1906 anförde härefter lantbruksstyrelsen, att styrelsen funnit lämpligt att till en början och särskilt för sig behandla frågan om det ***mindre*** jordbrukets kreditförhållanden. För att studera ifrågavarande kreditförhållanden i Danmark utsändes på styrelsens hemställan en person, vilkens reseberättelse finnes bifogad styrelsens förslag.

Lantbruksstyrelsens förslag.

Lantbruksstyrelsens betänkande avgavs den 1 december 1908. I detsamma refererades först de här ovan omnämnda yttrandena av hushållningssällskapens förvaltningsutskott, varefter styrelsen redogjorde för det sätt, varpå man i vissa andra länder sökt lösa denna kreditfråga samt för de förslag, som tidigare i vårt land framställts i detta syfte, vilka huvudsakligen ginge ut på tillämpning av förlagsinteckningsinstitutet även för jordbrukets vidkommande, men vilka icke lett till några positiva åtgärder.

När lantbruksstyrelsen därefter övergår till att avgiva sitt eget yttrande, förklarar den först, att den »finner det vara synnerligen angeläget och av ett allmänt intresse, att jordbrukets behov av kredit till-

godoses på ett för jordbruksrörelsens säregna art anpassat sätt». Vad först den *fasta* krediten beträffar, erinrar styrelsen emellertid, att denna sedan lång tid tillbaka ordnats genom särskilda för ändamålet bildade kreditinstitut, allmänna hypoteksbanken och hypoteksföreningarna, och anser det vara en alltför vittomfattande fråga, för att den skulle lämpligen kunna av styrelsen upptagas, om och i vad mån reformer av dessas verksamhet borde ifrågakomma, utan begränsar sitt yttrande uteslutande till den för själva jordbruks*driften* behövliga krediten jämte det lånebehov, som kunde förefinnas för »smärre, lätt amortisabla grundförbättringar». Beträffande vikten av att särskilt dessa kreditbehov tillgodoses, yttrar lantbruksstyrelsen: »Angelägenheten därav, att rörelsekapitalet göres både lätt tillgängligt och i möjligaste mån billigt, blir så mycket mer i ögonen fallande, när man betänker, att kostnaderna för uppehållande av själva jordbruksrörelsen tendera att växa i långt större proportion än värdet av den fasta egendomen. Ett intensivare jordbruk påfordrar kostsammare besättning, allt dyrbarare och flera maskiner m. m. Och av ett allmänt intresse måste naturligen vara, att det svenska jordbruket kan å ifrågavarande område utan allt för betungande villkor följa med utvecklingen, ävensom att jordbrukarna på villkor, som äro därför lämpade, beredas medel att vidtaga de ur såväl privat som nationalekonomisk synpunkt för jordens höjande i värde och egendomens behöriga underhåll nödiga grundförbättringar. Under sådana förhållanden och då varje lättnad i villkoren för lån erhållande i nu angivna syften utan tvivel skall verka såsom en uppmuntran för utveckling av den näring, som ännu med skäl kan benämnas landets modernäring, finner lantbruksstyrelsen förevarande fråga vara av sådan betydelse, att densamma bör kunna påkalla statens synnerliga intresse och medverkan vid dess lösning.»

Lantbruksstyrelsen fann vidare de brukliga formerna för fyllande av nyss nämnda kreditbehov otillfredsställande. Styrelsen förklarade sig bortse från de mindre vanliga fall, där jordbrukaren disponerade annan egendom av särskilt värde än själva fastigheten med därtill hörande inventarier och besättning, och fann, att i allmänhet de bättre fastighetsinteckningarna vore utlämnade som säkerhet för stående lån. För de behövliga driftlånen vore jordbrukaren hänvisad att antingen lämna säkerhet i högre liggande inteckningar eller ock anlita sin personliga kredit. Den förra utvägen ansåg styrelsen olämplig, enär de på sådana villkor upptagna lånen måste bliva synnerligen betungande; utnyttjandet av den senare hade lett till utbredandet av borgenssystemet, på vars vådor styrelsen ansåg onödigt att ingå, och användandet av ackommodationsväxlar — en både farlig och dyrbar väg. Härtill komme, att bankerna, till vilka jordbrukarna

väsentligen vore hänvisade såsom långivare, hade sin huvudsakliga verksamhet som förlagsgivare åt industri och handelsrörelse och därför ej kunde anpassa sin lånerörelse efter lantbrukets behov.

Sedan lantbruksstyrelsen sålunda å ena sidan konstaterat den stora vikten av en välordnad driftkredit för jordbruket, å den andra sidan framhållit de förefintliga lånemöjligheternas olämplighet, upptog den till behandling de bägge utvägar för ernående av ett bättre tillstånd, som angivits i hushållningssällskapens ombuds underdåniga skrivelse av den 7 november 1903.

Mot förslaget att i någon form ställa inventarier och annan lös egendom som säkerhet för driftlån ansåg lantbruksstyrelsen emellertid så starka skäl vara framförda, att något försök att i sådan riktning lösa kreditfrågan ej borde ifrågakomma.

Däremot anslöt sig lantbruksstyrelsen till förslaget att genom anlitande av föreningsväsendet söka åvägabringa möjligheter för de mindre jordbrukarna att anskaffa nödigt driftkapital och stödde sig härvid på den rika erfarenheten i andra länder, men betonade tillvaron av »vissa hinder, som endast tid och erfarenhet hos just dem, vilka frågan närmast gäller, *helt* kunna undanröja, särskilt i ett på föreningsväsendets område ännu så pass relativt fattigt land som Sverige».

De önskemål, som lantbruksstyrelsen främst ville vinna med sitt förslag, voro *prisbillighet och lämpliga kreditformer*.

Prisbilligheten vore beroende dels av, varest långivaren söktes, dels av den säkerhet, som bjödes. I fråga om de föreslagna föreningarnas kapitalanskaffning ansåg lantbruksstyrelsen, att det vore olämpligt, att affärsbankerna anlitades, enär jordbruksrörelsen skulle vara ringa eller icke ens alls hjälpt ur sina svårigheter, om kapitalet lämnades densamma på samma korta tid, som gällde med avseende å industrien och handelsrörelsen. Icke heller sparbankerna befunnos lämpliga att försträcka det erforderliga kapitalet, ty, förutom det att en sådan anordning förutsatte ändring i gällande sparbankslag, vore det i allt fall olämpligt att bygga det nya kreditsystemet på institutioner, vilka såsom sparbankerna vore avsedda för långt flera befolkningslager än fastighetsägare och arrendatorer. Lantbruksstyrelsen fann det på dessa grunder säkrast att mera hos allmänheten (och eventuellt staten) än hos redan förefintliga kreditinstitut söka det för de ifrågasatta kreditinrättningarna behövliga kapitalet. Med hänsyn dels till de här i riket rådande restriktiva bestämmelserna med avseende å bankverksamhet, dels till det viktiga önskemålet att penningrörelsen inom jordbrukskreditföreningarna bleve så enkel som möjligt, ansåg lantbruksstyrelsen emellertid tvivelaktigt,

om dylika föreningar borde tillerkännas rätt att upplåna medel från allmänheten på sparkasse- eller andra bankräkningar och sålunda konkurrera med de vanliga sparbankerna.

Med avseende på den säkerhet, som systemet med dylika kreditföreningar skulle bereda, erinrade lantbruksstyrelsen till en början, att realsäkerhet av större värde icke kunde erbjudas av jordbrukarna, särskilt icke av den stora grupp jordbrukare, som bestode av sådana, vilka innehade allenast besittningsrätt till den brukade egendomen. Det hade emellertid visat sig, att den jordbrukarnas solidariska ansvarighet för ingångna förbindelser, som först med fördel och utan att för dem, som iklätt sig ansvaret, medföra några avsevärda risker tagits i anspråk för hypoteksbankväsendet, även med liknande goda resultat kommit till användning inom andra på lantbrukets område verksamma ekonomiska föreningar. Lantbruksstyrelsen uttalade som sin åsikt, att den utveckling, det mindre jordbruket uppnått i de på jordbruksområdet mera framstående länderna, till icke ringa del torde vara grundat på ett å medlemmarnas solidariska ansvar bildat föreningsväsende. Föreningar, som kunde erbjuda dylik säkerhet, borde även i vårt land kunna erhålla penningförsträckningar på villkor, som i förhållande till vad lantbrukarna förut fått betala för sina driftslån, vore billiga, även om denna upplåning ej kunde tänkas komma att ske på så gynnsamma betingelser som allmänna hypoteksbankens, enär sämre säkerhet under alla förhållanden måste draga med sig sämre lånevillkor. Den ansvarighet, som skulle fordras, borde emellertid icke vara obegränsad, så att medlemmarna skulle svara för sin förenings förbindelser med alla sina tillgångar, utan begränsad till ett visst belopp. Förutom att vissa andra praktiska skäl talade för den begränsade ansvarigheten, ansåg lantbruksstyrelsen det givet, att jordbrukarna ej skulle våga inträda i en förening med obegränsad ansvarighet.

Lantbruksstyrelsens andra framställda önskemål var skapandet av lämpliga kreditformer. Härutinnan framhölls, att, då de föreslagna föreningarna ej skulle driva någon annan rörelse än att utlämna driftslån till sina medlemmar, behövde inga främmande hänsyn spela in, utan verksamheten kunde helt inriktas på att skapa för detta ändamål så praktiska former som möjligt. Här kunde sålunda hänsyn tagas såväl till det ändamål, för vars täckande varje lån upptagits, som till lokala förhållanden o. s. v. För de erhållna lånen borde medlemmarna ej ställa någon särskild säkerhet, ty eljest skulle ett av ändamålen med reformen eller undanröjandet av olägenheterna med borgenssystemet icke vinnas. Den ömsesidiga ansvarigheten borde vara till fyllest.

För att tillgodose de sålunda uttalade önskemålen tänkte sig lantbruksstyrelsen ett system av föreningar efter mönster av allmänna hypoteksbanken och hypoteksföreningarna. Utom de lokala kreditföreningarna borde sålunda organiseras centralföreningar, exempelvis en för varje län, vilka skulle i största möjliga utsträckning handhava penningrörelsen, så att förvaltningen av de lokala föreningarna kunde bliva så enkel, att överallt på landsbygden för deras skötsel kompetenta personer kunde vara att tillgå. Centralföreningarna borde bland annat helt och hållet ombesörja medelanskaffningen, för vilket ändamål en hela riket omfattande sammanslutning antogs inom kort bliva nödvändig för att utjämna penningtillgången de olika länscentralerna emellan. Varifrån rörelsekapitalet skulle erhållas, därom yttrade sig emellertid lantbruksstyrelsen icke utöver de förut nämnda betänkligheterna gent emot tanken, att detsamma skulle sökas hos banker eller sparbanker, samt ett framhållande av, att den ifrågavarande krediten ej kunde byggas uteslutande eller ens till någon större del på statens direkta ekonomiska medverkan.

Sedan lantbruksstyrelsen sålunda uppdragit grundlinjerna för hur den tänkt sig den slutliga lösningen av frågan om anskaffande av billigare driftkredit för det mindre jordbruket, övergick styrelsen till att föreslå sådana åtgärder, som den ansåg med det snaraste böra vidtagas. Innan visshet ännu vunnits därom, att jordbrukarna i stort sett vore benägna att åtaga sig de förpliktelser, som med kreditsystemet vore förenade, eller att föreningarna vore i stånd att upplåna erforderliga medel för fyllande av sitt ändamål, syntes det nämligen styrelsen olämpligt, att ett så omfattande program för ordnande av jordbrukets driftkredit som det ovannämnda genom lagstiftningen fastsloges. Styrelsen föreslog därför i stället, att åt kreditföreningar för jordbruksändamål, som kunde komma att bildas, staten skulle tillskjuta rörelsekapital och att för detta ändamål 10 miljoner kronor skulle ställas till Kungl. Maj:ts förfogande att för ändamålet disponeras under åren 1910—1919. Uttryckligen betonades, att denna åtgärd icke vore avsedd som en slutlig lösning av kreditfrågan. Med sitt förslag avsåge styrelsen allenast att förbereda en vidare utveckling av samma fråga i den förut angivna riktningen. »När styrelsen för sådant ändamål påkallar statens medverkan», yttrades det vidare, »har styrelsen låtit leda sig av skilda motiv. Dels vinnes därigenom säkerhet, att de föreningar, som bildas under statens hägn, icke skola sakna rörelsekapital, något, som under nuvarande förhållanden eljest kunde visa sig bliva fallet. Dels har staten på grund av sina försträckningar både rätt och plikt att mera direkt bestämma reglerna för föreningarnas verksamhet och kontrollera förvaltningen.

åtgärder, som, vidtagna under kreditinstitutets första verksamhetsår, torde kunna från första början leda den nya kreditrörelsen in på goda och sunda vägar. Under sådana förhållanden är det naturligen av vikt, att från början det nya kreditsystemet så ordnas, att det sedermera skall kunna vidare utvecklas, om och såsnart erfarenheten visat, att detsamma praktiskt uppfyller de behov av kreditmedel för jordbruket, som för närvarande måste tillgodoses på vissa för jordbrukarna mindre lämpliga vägar.» Ehuru lantbruksstyrelsen ville till en början ställa de tillämnade kreditföreningarna i beroende av staten, fasthöll den sålunda vid slutmålet: en kreditföreningsrörelse, som är i stånd att på egen hand anskaffa åtminstone största delen av det behövliga rörelsekapitalet.

För det närvarande borde emellertid, som sagt, staten försträcka penningar, och de föreningar, som erhölle sådant understöd, borde förbjudas att tills vidare på annat håll upptaga lån. För föreningarna föreslogos åtskilliga mera ingående bestämmelser som villkor för rätten att erhålla statslån, av vilka de viktigaste voro följande. Förening borde endast till medlemmar få utlämna lån, och utlåningen finge icke överskrida ett visst förhållande till omfattningen av varje medlems jordbruk, uttryckt i hektar åker, nämligen 50 kronor per hektar. I medlemsavgifter finge endast upptagas en inträdesavgift av lägst 50 öre, högst 1 krona per hektar åker, varför inträde vunnits. För förenings förbindelser skulle medlem åtaga sig ett visst ansvar. Med hänsyn i främsta rummet till de enligt lagen av den 28 juni 1895 om registrerade föreningar för ekonomisk verksamhet föreskrivna, betungande registreringsbestämmelserna för föreningar »med begränsad personlig ansvarighet» föreslogs, att föreningarna visserligen skulle organiseras under formen »utan personlig ansvarighet», men att medlemmarna genom avlämnande av garantiförbindelser skulle åtaga sig ett ansvar, till storleken sammanfallande med vederbörandes lånerätt. Antalet medlemmar i varje förening borde uppgå till minst 50, varigenom risken för varje enskild medlem att på dessa förbindelser göra avsevärda förluster bleve ringa.

Lån borde av förening få utlämnas endast för följande ändamål:

1:o) för åstadkommande av varaktig förbättring av jord eller byggnader, eller för anläggning vare sig till ekonomiskt utnyttjande av ifrågavarande egendoms tillgångar eller för bedrivandet av sådan binäring till jordbruket, som lämpade sig för egendomen;

2:o) för inköp av i förhållande till jordbrukets storlek kostsamma avelsdjur och lantbruksmaskiner;

3:o) för likvid av för egendomen behövliga foder- och gödselmedel, med villkor, dels att inköpen skett genom förening, vars orga-

nisation lämnade trygghet för att varorna vore av bästa beskaffenhet, dels ock att inköp gjordes endast för eget behov och ej för återförsäljning.

Högst hälften av statslånet skulle få utlämnas i lån på intill fem år; återstoden i lån på högst ett år.

Genom dessa bestämmelser hade lantbruksstyrelsen i en viktig punkt avvikit från de för de danska kreditföreningarna gällande bestämmelserna, vilka annars i allmänhet tjänstgjort såsom mönster. Något stadgande, att beviljade lån skola användas för vissa uppgivna ändamål finnes nämligen ej i Danmark, vilket på vissa håll föranlett, att lån upptagits av medlemmarna, utan att något behov förelegat, varigenom sålunda en del av de av staten utlämnade medlen ej medfört den för jordbruket avsedda nyttan. Denna olägenhet hade alltså lantbruksstyrelsen velat undvika.

Statslånen skulle till föreningarna efter behov utbetalas genom postsparbanken, som även skulle i sitt förvar mottaga medlemmarnas garantiförbindelser, på närmare föreskrivet sätt bevaka statens intressen gent emot föreningarna samt mottaga inbetalningar och räntor å de av föreningarna utlämnade lånen. Penningrörelsen skulle sålunda i sin helhet förläggas till postsparbanken, varigenom föreningarnas skötsel bleve synnerligen enkel. De skulle till yttermera kontroll övervakas av ett ombud, utsett av Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande i det län, där förenings styrelse hade sitt säte.

För statslån skulle erläggas 4 procents årlig ränta. För att sätta föreningarna i stånd att täcka förvaltningskostnader och eventuella ränteförluster ävensom förskaffa sig en reservfond, skulle de å sin sida hava rätt att betinga sig högst 5 procent. Lånen skulle sålunda för medlemmarna ställa sig synnerligen billiga.

Yttrande av fullmäktige i riksgäldskontoret.

Lantbruksstyrelsens förslag remitterades för yttrande till fullmäktige i riksgäldskontoret. I sitt den 11 februari 1909 avgivna utlåtande framhöllo dessa, hurusom, på grund av riksdagens beslut om tillhandahållande av medel för utlåning till understöd åt vissa näringar m. m., riksgäldskontoret, oberäknat de för enskilda järnvägsanläggningar utlämnade lånen, redan utbetalt 39,367,349 kronor 83 öre, samt att det ålåge riksgäldskontoret att för dessa samma ändamål ytterligare utbetala mer än 25 miljoner kronor, och att de stora belopp, som sålunda för bildande av lånefonder redan blivit av riksgäldskontoret upplånade eller i allt fall vore anvisade att på detta sätt anskaffas, syntes fullmäktige böra innebära en maning till försiktighet.

Tillkallande av sakkunnige.

Vid ärendets föredragning i statsrådet den 28 oktober 1910 förklarade sig dåvarande chefen för jordbruksdepartementet anse, att frågan om

ordnandet av ifrågavarande kreditförhållanden vore av synnerligt stor betydelse såsom utgörande ett verksamt led i arbetet på höjandet av det medelstora och mindre jordbruket; att erfarenheten från andra länder gåve vid handen, att man på sammanslutningens väg jämförelsevis lätt kunde undanröja de svårigheter, vilka nu funnes att erhålla erforderligt rörelsekapital; samt att det förslag lantbruksstyrelsen framlagt till bildande av särskilda föreningar för ändamålet syntes äga goda förutsättningar att kunna leda till uppnåendet av det mål, som med dem avsåges. Då det emellertid, bland annat med anledning av vad fullmäktige i riksgäldskontoret anfört, kunde ifrågasättas, om lantbruksstyrelsens förslag att medelst statshjälp anskaffa nödigt förlagskapital vore lämpligt, syntes det vara av vikt att söka få utrett, huruvida icke dylikt kapital skulle kunna på andra vägar tillföras ifrågavarande föreningar. Därvid borde särskilt tagas under övervägande, huruvida icke såsom långivare åt inom olika orter bildade föreningar skulle kunna anlitas respektive sparbanker eller andra penninginrättningar samt villkoren och förutsättningarna härför. Samtidigt borde ock uppmärksamheten riktas även på de särskilda åtgärder, som från statens sida möjligen skulle kunna visa sig erforderliga för åstadkommande av nödig kontroll över lånerörelsen, av en såvitt möjligt likformig organisation av de särskilda föreningarna o. s. v.

För utförande av den sålunda som önskvärd ansedda utredningen tillkallades genom skrivelse av den 11 november 1910 tre sakkunniga personer, vilka den 18 januari 1911 avgåvo sitt betänkande.

1910 års sakkunniges förslag.

De sakkunniges uppdrag omfattade sålunda i första rummet frågan om anskaffande av driftkapital för jordbrukskreditföreningar utan statens medverkan; att lösa kreditfrågan på annat sätt än med föreningsväsendets tillhjälp, ifrågasattes ej vidare.

De utvägar att anskaffa kapital, som de sakkunnige togo i övervägande, voro kreditföreningarnas anslutning till antingen affärsbanker eller sparbanker. Det förra alternativet ansågs emellertid orealiserbart, dels emedan de av dessa banker använda låneformerna vore för jordbrukarens behov otillfredsställande, dels emedan affärsbankerna, som dreve penningrörelsen uteslutande såsom en vinstgivande affär, till följd därav enligt sakens natur måste kräva höga räntor.

Den utväg, som av de sakkunnige föreslogs, var, att kreditföreningarna skulle söka erhålla det behövliga driftkapitalet i främsta rummet från sparbankerna. Vid framställandet av detta förslag betonas emellertid starkt, att enligt de sakkunniges åsikt den naturligaste och bästa vägen vore, att staten tillsköte sagda kapital. Någon tanke på

att medgiva föreningarna rätt till bankmässig inlåning i någon form framträder däremot ej alls i betänkandet.

De fordringar, som borde ställas på en kreditförening, för att den utan att erbjuda realsäkerhet skulle kunna vinna tillbörligt anseende hos en kreditgivande penninginrättning, sammanfattades under tre olika synpunkter.

För det första måste en sådan förening övertyga sig om sina medlemmars *moraliska halt.* Inga personer, som i sin handel och vandel visat brist på redbarhet i affärer eller ordning i sitt enskilda liv eller i sin näringsdrift, borde upptagas till medlemmar.

Vidare måste hänsyn tagas till de inträdessökandes *affärsställning, ekonomiska hushållning* och *personliga duglighet.* Personer, som vore alltför nedtyngda av skuld eller som visade mindre duglighet och drift i sin näring, borde sålunda av omtanke om föreningarnas soliditet ej vinna inträde.

För det tredje vore det nödvändigt, att föreningarnas *organisation, förvaltning* och *kontroll* så inrättades, att föreningarna även i dessa avseenden kunde tillvinna sig tillbörlig aktning och förtroende.

De bägge förstnämnda kraven vore det varje förenings egen sak att söka fylla, och framhöllo de sakkunnige, att en nödvändig förutsättning för, att detta skulle lyckas, vore, att varje förening icke komme att omfatta större område, än att inom densamma kunde förefinnas en tillförlitlig personlig kännedom om var och en medlems enskilda förhållanden i nu angivna hänseenden, så att medlemmarna under föreningens fortvaro kunde utöva en hälsosam inbördes kontroll.

Beträffande fordran på god organisation, förvaltning och kontroll kunde åter lagstiftningen på ett kraftigt sätt ingripa, och de sakkunnige utvecklade närmare de punkter, i vilka ett reglerande från statens sida av föreningarnas verksamhet enligt deras åsikt borde äga rum.

Vad då först angår föremålet för föreningarnas verksamhet borde detsamma inskränkas till att åt medlemmarna anskaffa lån för visst uppgivet ändamål, och skulle det åligga föreningarna att icke allenast pröva och bedöma detta ändamål utan ock kontrollera, att beviljat lånebelopp användes för samma ändamål. De genom föreningarna erhållna lånen skulle få användas för följande ändamål:

a) jordens grundförbättring samt uppförande eller förbättring av ekonomibyggnader;

b) anläggning av vatten- eller avloppsledning samt anordning för gödselns tillvaratagande eller för ekonomiskt utnyttjande av jordbruksegendoms tillgångar med vad dit hörde;

c) bedrivande av sådan binäring till jordbruket, vilken lämpade sig för egendomen;

d) inköp av:

1:o) för jordbruket nödiga eller nyttiga husdjur och maskiner;

2:o) utsäde med förbehåll att detsamma vore undersökt av med statsmedel understödd frökontrollanstalt och försett med dess plomb; samt

3:o) foder- eller gödselmedel under villkor, vad dessa varor anginge, att inköpen gjordes genom förening, vars organisation lämnade trygghet för, att varorna vore av bästa beskaffenhet.

I huvudsak sammanfalla sålunda de sakkunniges och lantbruksstyrelsens förslag i detta stycke.

Högst hälften av medlemmarnas lånerätt finge utnyttjas för längre lån, dock högst på tio år, återstoden skulle användas till lån på högst ett år.

Föreningarna borde konstitueras enligt lagen om ekonomiska föreningar och med begränsad personlig ansvarighet samt vara pliktiga att i övrigt inrätta sina stadgar jämlikt vissa i författningsväg givna bestämmelser, till vilka förslag utarbetats av de sakkunnige.

Medlemmarnas rättigheter och skyldigheter skulle bestämmas efter det antal hektar odlad jord, varför inträde vunnits. Den högsta lånerätten föreslogs till 50 kronor per hektar, i överensstämmelse med lantbruksstyrelsens förslag, dock skulle ingen få ingå i föreningen med mera än 50 hektar eller med större del av alla medlemmarnas sammanlagda areal odlade jord än $^1/_{20}$. Härigenom undvekes den risk för medlemmarna, som kunde uppstå, om förhållandevis alltför stora lån samlades på en hand.

Det minsta antal medlemmar, som borde fordras för en jordbrukskreditförening, föreslogs till 30. Detta innebar i förhållande till lantbruksstyrelsens förslag om 50 medlemmar en nedsättning, som de sakkunnige motiverade med erfarenheten från andra håll. Att gränsen ej sattes lägre, föranleddes av den ökade risken för medlemmarna i en mindre förening, om någon medlem komme på obestånd.

Vid inträdet skulle av varje medlem erläggas en insats av minst 50 öre per hektar, som skulle överföras till reservfonden. Vidare borde medlemmarna till stärkande av nämnda fond erlägga en årlig avgift av minst 10 öre per hektar.

Den personliga ansvarigheten borde bestämmas till minst en och en halv gång medlems lånerätt. Den väntade — och sedermera genomförda — revisionen av föreningslagen förmodades skola undanröja de svårigheter för föreningarnas organiserande under formen »förening med begränsad personlig ansvarighet», som lantbruksstyrelsen ansett förefinnas

i de för dessa föreningar gällande registreringsbestämmelserna. Under sådana förhållanden ansågo de sakkunnige det av lantbruksstyrelsen föreslagna sättet för ordnande av medlemmarnas ansvarighet genom garantiförbindelser, såsom innebärande ett kringgående av lagen, böra frångås. Utöver den föreslagna ansvarigheten borde emellertid medlemmarna även förbindas att vid behov underkasta sig en uttaxering intill 5 procent av lånerätten för år räknat för täckande av tillfälliga förluster. Uttaxerade belopp liksom även årsavgifter skulle under inga förhållanden kunna återbetalas till medlemmarna. Insatserna, som ej skulle förräntas, finge återbäras endast i det fall, att medlems utträde förorsakades av att han överlåtit ägande- eller brukningsrätten till den egendom, för vilken han vunnit inträde, eller avgått från arrende.

Beträffande förbindelserna med sparbankerna eller andra kreditgivande institutioner föreslogos i huvudsak följande anordningar. Varje jordbrukskreditförening skulle avhandla med en kreditinrättning om kredit till visst belopp och finge ej samtidigt äga affärsförbindelse med mera än en kreditinrättning; denna skulle äga att genom ombud deltaga i föreningens revision. Den kreditform, som borde komma till användning, vore kreditivräkning, å vilken föreningsstyrelsen hade att utställa anvisningar för tillfredsställande av varje medlems enskilda lånebehov. Medlemmarna skulle verkställa sina inbetalningar till föreningen genom att själva omedelbart göra insättning å föreningens kreditiv. Därigenom uppnåddes den förmånen, att föreningen eller dess styrelse icke eller endast i ringa grad behövde själv handhava någon kassarörelse. Öppnandet av kreditiv hos sparbank förutsatte en mindre ändring av sparbankslagen, vilken därför av de sakkunnige föreslogs.

För att kunna erhålla kredit av sparbank på sätt ovan sagts, ävensom understöd från staten, skulle jordbrukskreditförening vara från det allmännas sida godkänd. Godkännandet skulle ske genom Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande, som samtidigt hade att utse ett ombud för föreningens övervakande. Godkännandet vore en garanti för att föreningens organisation vore i överensstämmelse med de av Eders Kungl. Maj:t fastställda grunderna samt att den stode under tillfredsställande kontroll. Givetvis iklädde sig staten därmed icke någon garanti för de enskilda medlemmarnas vederhäftighet.

Det antydda understödet från statens sida hade de sakkunnige tänkt sig skola utgå dels i form av ett förvaltningsbidrag tillsvidare med två kronor per år och medlem, samt dels i ett bidrag till gäldande av den kreditivavgift, som vederbörande kreditgivare förutsattes komma att betinga sig. Denna avgift antogs skola uppgå till en halv, högst en procent

av kreditivsumman; statens bidrag föreslogs skola till att börja med utgå efter sju tiondels procent av det genomsnittliga belopp, som föreningen under året haft utlånat. I och med det att kännedomen spredes om kreditföreningarna och deras soliditet, ansågs räntefoten för den åt dem beviljade krediten skola komma att sänkas, varigenom statens bidrag till kreditivavgiften skulle kunna indragas. Det föreslogs därför, att denna skulle småningom minskas för att efter tio år alldeles upphöra.

De sakkunnige framhöllo vanskligheten av att på förhand beräkna den omfattning, i vilken en ny verksamhet, sådan som den ovan skisserade, kunde väntas bliva förverkligad. De företogo emellertid en sådan beräkning, för vars huvudsakliga gång här skall redogöras. De utgingo från att de jordbruk, som i främsta rummet borde vara att påräkna för kreditföreningarna, vore sådana i en storlek mellan 10 och 50 hektar åker. Även åtskilliga ägare av gårdar med större areal odlad jord än 50 hektar kunde emellertid tänkas komma att anmäla sig till inträde. Smågårdar med upp till 10 hektar odlad jord ansågos däremot endast i ringa grad vara att påräkna, enär dessa jordbruk redan erhölle understöd av staten och hushållningssällskapen vid premieringen av mindre jordbruk genom pris och premielån för utförande av förbättringsarbeten, vilka lån ej behövde återbetalas, när det arbete, varför lånet erhållits, befunnits på tillfredsställande sätt utfört inom föreskriven tid. De medelstora gårdarna (10—50 hektar åker) i hela riket hade en sammanlagd areal odlad jord av omkring 1,800,000 hektar. Med stöd av föregående resonemang anslogo de sakkunnige den »intressesfär», från vilken anslutning vore att förvänta till kreditföreningarna, till omkring 2 miljoner hektar åker. Genom jämförelse med de s. k. kontrollföreningarna och andra sannolikhetsberäkningar kommo emellertid de sakkunnige till det antagandet, att under den första tioårsperioden allenast 20 procent av denna intressesfär eller cirka 400,000 hektar odlad jord kunde väntas ansluta sig till kreditföreningarna. Då »intressesfären» omfattade något över 100,000 brukningsdelar, kunde man vidare räkna med sammanlagt ungefär 20,000 medlemmar inom rörelsen. »Medellånebeloppet» per hektar i föreningarna representerad jord antogs till 40 kronor, vadan alltså hela kapitalbehovet skulle begränsas till omkring 16 miljoner kronor. Med en över hela tioårsperioden fördelad nybildning av föreningar beräknades statens bidrag under intet år skola överstiga 80,000 kronor för att vid periodens slut, sedan bidraget till kreditivavgiften upphört att utgå, sjunka till 40,000 kronor.

Yttranden av Konungens befallningshavande och hushållningssällskapens förvaltningsutskott.

De sakkunniges betänkande remitterades för yttrande till samtliga Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande och hushållningssällskapens förvaltningsutskott. Den kritik, som innehålles i de inkomna svaren, torde, bortsett från detaljanmärkningar, kunna sammanfattas under följande huvudpunkter:

1) De genom jordbrukskreditföreningarna erbjudna lånen bleve för dyra. Sparbankerna skulle helt säkert fordra lika hög ränta av kreditföreningarna som av andra låntagare, vilka ej kunde erbjuda realsäkerhet. Då härtill lades avgifterna till föreningen samt det åtagna ansvaret, skulle lånevillkoren bliva så litet fördelaktiga, att endast de jordbrukare, som ej kunde erhålla lån på annat sätt, skulle finna med sin fördel förenligt att söka inträde i en jordbrukskreditförening. Men komme föreningarna att bestå väsentligen av mindre skötsamma jordbrukare, bleve det klent beställt med deras soliditet, och hela saken vore härigenom förfelad.

2) Det vore ovisst, om sparbankerna ville träda i förbindelse med jordbrukskreditföreningarna. Sparbankernas ersättning för det med kreditivräkningen följande, ganska stora besväret måste bliva tämligen liten. I landets fattigare delar torde även under förutsättning av god vilja från sparbankernas sida deras medel ej räcka till, om kreditföreningsrörelsen toge den omfattning, som man hoppades. Någon möjlighet att bilda kreditföreningar i trakter, där lokala penninginstitutioner ej vore att påräkna, funnes icke.

3) Föreningarna komme att sakna all inbördes förbindelse. Det bleve därför svårt att förhindra, att oarter insmöge sig på vissa håll, varigenom hela rörelsen kunde komma i vanrykte.

4) Penningbehovet vore för lågt beräknat. Småbrukarpremier och premielån vore ej alls tillräckliga att fylla kapitalbehovet hos de små jordbrukarna. Tvärtom torde just inom denna klass med dess många intensivt skötta småbruk stor anslutning vara att påräkna till en praktiskt anlagd kreditföreningsrörelse. Härigenom komme kapitalbehovet att avsevärt ökas utöver de sakkunniges kalkyler.

Ny banklag. Förslag till lagstiftning angående ekonomiska föreningars inlåningsrätt.

De framställda anmärkningarna föranledde övervägande, om icke ytterligare andra utvägar kunde utfinnas till frågans lösning än de dittills ifrågasatta. En ny möjlighet yppade sig, sedan det genom den definition, den nya banklagen av den 22 juni 1911 lämnar å begreppet bankrörelse, blivit fastslaget, att med bankrörelse skall förstås sådan verksamhet, i vilken ingår inlåning *från allmänheten* på räkning, som av bank allmänneligen begagnas, och således drivandet av inlåningsrörelse å dylik räkning står även föreningar öppet, blott de hålla sig inom en så be-

gränsad kundkrets, att den ej är hänförlig till allmänheten. 1911 års riksdag hade emellertid hemställt, att Eders Kungl. Maj:t täcktes låta verkställa utredning, vilka villkor som borde föreskrivas för idkande av sådan inlåningsrörelse, och med Eders Kungl. Maj:ts bemyndigande tillkallade med anledning härav chefen för finansdepartementet den 15 juli 1911 sakkunnige för den begärda utredningens verkställande. De sakkunniges utlåtande avgavs den 19 februari 1912 och innehöll förslag, att ekonomiska föreningars inlåning skulle begränsas till allenast sparkasserörelse, och att denna endast skulle få idkas under iakttagande av vissa säkerhetsföreskrifter. Med hänsyn tagen till detta förslag hava de följande förslagen till ordnandet av det mindre jordbrukets driftkredit utarbetats.

Utredning inom jordbruksdepartementet.

Under loppet av år 1912 påbörjades med anledning av de anmärkningar, som framställts mot det av 1910 års sakkunnige avgivna betänkandet, inom jordbruksdepartementet en förnyad utredning rörande det mindre jordbrukets kreditförhållanden. Utredningen ledde till utarbetandet av ett nytt förslag, som den 26 februari 1913 överlämnades till statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet.

Liksom de föregående förslagen betonade även detta vikten av åtgärders vidtagande för förbättrande av den omhandlade krediten och framhöll, att de krav, som borde i främsta rummet fyllas, vore å ena sidan anskaffandet av billiga lån under för jordbrukets särskilda behov lämpade låneformer, och å andra sidan utövandet av en ingående och sakkunnig granskning av de uppgivna ändamålen för sökta lån och kontroll över dessas riktiga användande. Frågans lösning sökte även detta förslag på föreningsväsendets grund, och med avseende på föreningarnas inre organisation bibehölls i det väsentliga den i 1910 års sakkunniges förslag förordade ordningen.

Den kritik, som framställdes mot nyssnämnda förslag, var framför allt riktad mot sättet för medelanskaffningen. Det befogade i denna kritik i väsentliga stycken erkändes, och frågan om erhållande av det nödvändiga driftkapitalet upptogs till förnyad prövning.

De utvägar, som nu föreslogos, beteckna en mot föregående förslag ändrad principiell ståndpunkt. Under det att såväl lantbruksstyrelsen som 1910 års sakkunnige ansett som ett viktigt önskemål, att det erforderliga kapitalet tillfördes kreditföreningarna utan något deras eget arbete och att deras verksamhet gjordes så enkel som möjligt, framhölls nu, att erfarenheten från främmande länder, särskilt Tyskland, lade i dagen vikten av de lånesökande lantmännens självverksamhet för fyllande av sina behov, varför statens understöd lämpligast borde få formen av hjälp till självhjälp. Genom de sakkunniges förslag att föreningarna

och deras styrelser endast i ringa mån själva skulle handhava någon kassarörelse, vunnes visserligen otvivelaktigt trygghet för, att föreningarna ej genom oegentligheter åsamkades förluster, som kunde nödga till uttaxeringar å medlemmarna eller rent av likvidation. Därvid syntes emellertid i viss mån hava förbisetts vikten av att föreningarnas verksamhet ej alltför mycket kringskures, så att de för medlemmarna komme att framstå allenast som låneförmedlare utan någon som helst egen rörelsefrihet. Endast genom en egen verksamhet kunde föreningarna vinna den självständighet, varförutan de alltid måste bliva fullkomligt beroende av utom dem själva liggande faktorer. Att föreningarna härigenom skulle tillvinna sig större intresse från medlemmarnas sida, och deras betydelse ökas, syntes även vara obestridligt. Den större risken, som en självständig kassarörelse medförde, skulle otvivelaktigt i ej ringa utsträckning uppvägas av medlemmarnas ökade vaksamhet över föreningens angelägenheter. Det hänvisades i detta sammanhang till att enligt en av kommerskollegium nyligen publicerad undersökning den allmänna soliditeten inom de av landets jordbrukare grundade och ledda ekonomiska företagen till deras yrkes förkovran vore synnerligen god.

Den antydda egna verksamheten skulle utgöras av bedrivande av sparkasseverksamhet, vartill, som nämnt, den nya banklagstiftningen öppnade tillfälle, låt vara, att densamma inskränkte kreditföreningars inlåningsrätt betydligt mera än den tyska lagstiftningen, som ej lade hinder i vägen för inlåning även från allmänheten.

Till stöd för, att det för föreningarna skulle vara fördelaktigt att på detta sätt erhålla rörelsekapital, anfördes i huvudsak följande.

Inlåningsräntan måste naturligtvis hållas så hög, att föreningarna ej komme till korta i konkurrensen med banker och sparbanker. För de sistnämnda belöpte sig genomsnittsräntan under år 1910 (de sist publicerade uppgifterna) till cirka 4 $^1/_2$ procent. Då det syntes antagligt, att kreditföreningarna skulle finna det nödvändigt att hålla en räntesats, som ungefär motsvarade denna, skulle alltså deras inlåningsränta böra sättas till 4 à 5 procent, beroende på de lokala förhållandena. Härigenom skulle deras räntefot även komma minst i jämnhöjd med bankernas sparkasseräkningar och högre än postsparbankens. Beträffande utlåningsräntan hade de i Tyskland gjorda erfarenheterna visat, att förvaltningskostnaderna i allmänhet kunde betäckas, om denna sattes $^3/_4$ procent högre än inlåningsräntan. Även om marginalen mellan in- och utlåningsränta till en början, för att erhålla medel till såväl förvaltningsutgifterna som till nödiga fondbildningar, utan undantag måste sättas så hög som till 1 procent, skulle sålunda kreditföreningarna

kunna av dessa medel utlämna lån mot 5, högst 6 procent enligt de under år 1910 rådande förhållandena, eller ungefär till samma räntefot, som samtidigt sparbankerna beräknade å sina lån; och med det inlåningsrörelsen växte, kunde det väl tänkas, att kreditföreningarna, som ju icke skulle behöva sträva efter någon särskild vinst, såsom de affärsmässiga bankerna i aktieägarnas intresse måste göra, skulle kunna vinna en ytterligare lättnad ifråga om den ränta, deras medlemmar skulle behöva betala. Härvid borde även tagas hänsyn därtill, att några särskilda avgifter till förvaltningskostnader ej skulle behöva ifrågakomma, samt att genom den riskpremie, som även skulle innefattas i den marginal mellan in- och utlåningsränta, som ju alltid skulle beräknas, delägarna så småningom även skulle befrias från den praktiska vådan av den stadgade ansvarigheten för föreningens förbindelser.

Införandet av sparkasserörelse på kreditföreningarnas program måste emellertid medföra vidtagandet av åtgärder för att möjliggöra inträdet av medlemmar, som utan att själva behöva lån kunde finna med sin fördel förenligt att använda föreningarnas sparkassa, enär såsom förut antytts enligt gällande banklag ekonomiska föreningar icke ägde rätt att mottaga insättningar från allmänheten. Hänsyn till detta förhållande hade även tagits i de författningsförslag, som vore vidfogade betänkandet.

Emellertid förutsågs det, att i varje fall till en början de genom sparkasserörelsen inflytande medlen ej skulle bliva tillräckliga för tillgodoseende av ens de nödvändigaste kreditbehoven. En utväg att åt jordbrukskreditföreningarna anskaffa medel för jämförelsevis gott pris, hade emellertid yppat sig genom en förklaring från vederbörligt håll, att under förutsättning av, att den organisation, för vilken här nedan skall redogöras, blivit genomförd, möjlighet förelåge att genom förmedling av centrala jordbrukskreditföreningar erhålla växelkredit i Sveriges riksbank till dess vanliga diskontosatser för växlar på kort tid, högst 3 månader. Då utsikt yppats, att dessa växlar skulle få omsättas åtminstone två gånger, funnes sålunda tillfälle att på ett fördelaktigt sätt täcka det kreditbehov, som kunde tillgodoses genom lån på högst 9 månader. Det förutsattes även som en möjlighet, att, sedan jordbrukskreditföreningarna blivit inarbetade, även andra bankinrättningar kunde komma att erbjuda växeldiskontering på motsvarande, gynnsamma villkor.

För den längre kreditens tillgodoseende ansågs däremot, åtminstone till en början, statens mellankomst erforderlig. Även vore sådan nödvändig i de trakter, där den organisation, som utgjorde förutsättning för att riksbanken skulle diskontera föreningarnas växlar, ännu ej kunnat genomföras. Staten borde därför ställa till förfogande en lånefond

— förslagsvis nämndes 2 miljoner kronor — för fyllande av de nämnda behoven av rörelsekapital. Lånevillkoren borde härvid fastställas så, att statens kostnader för medlens tillhandahållande till fullo täcktes. Även vore av vikt att iakttaga, att de utlämnade lånen ej tillmättes så rikligt, att föreningarnas intresse för att själva anskaffa rörelsekapital därigenom minskades. Under det att man i de bägge föregående förslagen tänkt sig, att hela jordbrukskreditföreningsrörelsens driftkapital skulle erhållas ur en enda källa, vare sig från en statens lånefond enligt lantbruksstyrelsens förslag eller från sparbankerna enligt 1910 års sakkunnige, förutsattes sålunda nu, att vid sidan av varandra skulle komma till användning tre olika utvägar, nämligen 1) drivande av sparkasserörelse, 2) diskontering av växlar i riksbanken eller annan penninginrättning och 3) försträckningar ur en statens lånefond.

Den ojämförligt viktigaste organisatoriska nyhet, som framkom i detta utlåtande, var förslaget om inrättande av centralföreningar med uppgift dels att förmedla lån och reglera penningtillgången åt till dem anslutna lokala jordbrukskreditföreningar (underföreningar), dels att övervaka dessa och handhava det erforderliga upplysningsarbetet. Alldeles ny var denna tanke dock icke, enär ju redan lantbruksstyrelsen i sitt »framtidsprogram» för jordbrukskreditens ordnande tänkt sig de lokala organisationerna inordnade under länsvis bildade centralföreningar. I kritiken av 1910 års sakkunniges förslag hade sedermera, som nämnt, framhållits som en brist i detta förslag den isolering, vari de särskilda föreningarna skulle råka, då de endast var för sig komme i beröring med den penninginstitution, som försträckte dem rörelsekapital, men däremot ej alls finge något inbördes samband. Slutligen var det just de lokala föreningarnas sammanslutande i centralorganisationer och den soliditet, som därigenom skulle vinnas, som utgjorde förutsättning för medelanskaffning genom diskontering av medlemmarnas i dessa föreningar växlar.

Det föreslogs nu, att jordbrukskreditföreningarna skulle kunna sammansluta sig till centralföreningar, av vilka var och en skulle omfatta ett område av ett, två eller högst tre län och för att vinna godkännande från det allmännas sida bestå av minst tio underföreningar, vilka tillsammans skulle teckna ett insatskapital ej understigande 6,000 kronor, fördelat i insatser, lydande å minst 400 kronor. Centralförening borde registreras såsom förening med begränsad personlig ansvarighet och underförening ansvara för dess förbindelser med minst 20 gånger det belopp den tecknat i insatser. Det högsta belopp, intill vilket underförening skulle vara berättigad att genom centralförening erhålla kredit, skulle bestämmas dels efter dess ansvarighetssumma för centralföreningens

förbindelser, dels efter storleken av medlemmarnas krediträtt i underföreningen (= föregående förslag eller 50 kronor per hektar) och finge ej sättas högre än till halva den förstnämnda summan med tillägg av hälften av medlemmarnas sammanlagda krediträtt.

Centralförenings verksamhet borde begränsas till beredande av kredit åt sina underföreningar och vad därmed stode i närmaste sammanhang. Det var sålunda ej avsett, att centralförening skulle beredas möjlighet mottaga insättningar av andra än underföreningarna. För dem vore emellertid insättande av medel på sparkasseräkning hos centralföreningarna ej lämpligt. På grund härav och även av andra skäl föreslogs, att den blivande lagstiftningen för ekonomiska föreningar, som idkade inlåningsrörelse, vilken förutsattes bland annat komma att innehålla förbud mot bedrivande av annan dylik rörelse än sparkasserörelse, ej skulle gälla för dessa föreningar. De i förenämnda inom finansdepartementet utarbetade förslag upptagna kontroll- och garantibestämmelserna voro emellertid i det väsentliga inryckta i det förslag till kungörelse angående godkännande från det allmännas sida av vissa centralföreningar för jordbrukskredit, som medföljde här behandlade förslag. Från underföreningarna borde medel få mottagas till förräntning å såväl depositionsräkning som upp- och avskrivningsräkning och löpande räkning. Centralförenings verksamhet för att bereda underföreningarna kredit skulle ske dels genom beviljande av direkta lån och dels genom förmedling av växellån. Centralförening skulle icke samtidigt få förskaffa sig kredit i mer än en kreditinrättning; dock att vad sålunda föreslagits ej skulle utgöra hinder för centralförening att erhålla lån av för sådant ändamål anvisade statsmedel.

Centralföreningarna skulle vidare hava att övervaka sina underföreningars verksamhet, bland annat genom vidtagande av åtgärder för en sakkunnig revision av dem. Då det för centralföreningarna måste bliva ett vitalt intresse att ständigt hava uppsikt över underföreningarnas sätt att handhava det genom centralföreningarnas förmedling anskaffade rörelsekapitalet, ansågs det, att något direkt övervakande av de lokala föreningarna genom ett det allmännas ombud, såsom föreslagits av 1910 års sakkunnige, ej vore nödvändigt; däremot vore sådant ombud erforderligt för övervakande av centralförenings förvaltning.

Statens förvaltningsbidrag till de lokala föreningarna ansågs böra utgå med det belopp, som föreslagits av 1910 års sakkunnige eller 2 kronor per år och medlem. I viss mån som ersättning för det av dessa sakkunnige föreslagna bidraget från statens sida till gäldande av föreningarnas kreditivavgifter upptogs nu ett statsunderstöd till centralföreningarna, vilket borde utgå med såväl ett organisationsbidrag till

varje förening å 2,000 kronor som ett förvaltningsbidrag under föreningens tio första verksamhetsår med 4,000 kronor om året.

Med avseende på de lokala föreningarnas organisation föreslogos, som ovan är antytt, väsentligen endast sådana förändringar från det av 1910 års sakkunnige framlagda förslaget, som hade sin grund i tillkomsten av sparkasserörelsen, varjämte hänsyn togs till de av Konungens befallningshavande och hushållningssällskapens förvaltningsutskott avgivna yttrandena. De punkter av större vikt, där förändringar föreslogos, voro följande.

Vad först beträffar de ändamål, för vilka kredit skulle kunna av förening lämnas medlemmarna, upptogos följande:

a) inköp av:

1:o) för jordbruket nödiga eller nyttiga husdjur och maskiner;

2:o) utsäde;

3:o) foder- och gödselmedel;

b) beredande av rörelsemedel i övrigt för jordbrukets drift under de tider av året, då fastighetens avkastning vore lägst;

c) beredande av medel för bedrivande av sådan binäring till jordbruket, vilken lämpade sig för egendomen;

d) anläggande av vatten- eller avloppsledning samt anordning för gödsels tillvaratagande eller för ekonomiskt utnyttjande av jordbruksegendoms tillgångar med vad därtill hörde;

e) smärre grundförbättringar samt uppförande av smärre ekonomibyggnader;

f) erläggande av insats för inträde i annan ekonomisk förening, som avsåge ettdera inköp för jordbruket av redskap och maskiner eller utsäde eller foder- och gödselmedel, eller anskaffande av avelsdjur, eller tillgodogörande av produkter av jordbruket eller någon dess binäring.

De ändamål, som upptagas under b) och f), hade tillkommit utöver 1910 års sakkunniges förslag; vidare hade på grund av de inkomna yttrandena uteslutits de vid ändamålen under a) 2:o) och 3:o) av dessa sakkunnige uppställda villkoren; däremot hade under e) uttryckligen betonats, att endast smärre grundförbättringar och byggnadsarbeten borde få bestridas av kreditföreningarnas medel; för större arbeten av dessa slag, som krävde längre amorteringstid, ansågos mot inteckning upptagna lån tjänligare. Slutligen hade bortfallit föreskrifterna om, huru stor del av medlemmarnas lånerätt, som finge användas till lån på längre tid; i stället hade satts stadganden, att växellån ej finge användas för de under d) och e) omförmälda ändamålen; att upplånade penningar ej finge utlämnas på längre återbetalningstid än den föreningen själv åtnjöte;

samt att i kassareserv eller lån på högst ett år skulle redovisas minst sex tiondelar av insättarnas behållning på sparkasseräkning hos föreningen.

Avgifterna till föreningarna skulle utgöras dels av insatser, dels av uttaxeringar. Insatserna föreslogos med hänsyn till berörda inom finansdepartementet utarbetade förslag skola lyda å minst 10 kronor, och skulle en insats inbetalas för varje påbörjat tiotal hektar åker, varför inträde vunnits. Insatserna kunde, i den mån förenings ekonomi det tilläte, förräntas, dock högst efter samma räntefot, efter vilken sparkasseinsättarna gottgjordes. Årsavgifter hade av 1910 års sakkunnige föreslagits; dessa voro här ej upptagna. Uttaxering för täckande av tillfälliga förluster skulle medlemmarna vara underkastade intill i stadgarna bestämt belopp; vad som ett år uttaxerats, kunde emellertid sedermera, om föreningens ekonomi förbättrats, under vissa förutsättningar återbetalas. Beträffande ansvarighetsbeloppen föreslogs ingen förändring.

För att möjliggöra inträdet i förening även för icke jordbrukare — som alltså av föreningen endast kunde draga den nyttan, att de där kunde insätta sina besparingar — föreslogs, att beträffande sådan person skulle i stadgarna angivas, med huru många hektar åker han skulle anses ingå. Genom att antalet hektar sattes så lågt, som omständigheterna i övrigt medgåve, kunde dylik medlems ansvarighet begränsas till ett minimum.

Jordbrukskreditförening finge icke samtidigt förskaffa sig kredit i mer än en kreditinrättning eller vara medlem av mer än en centralförening. Dock skulle, liksom i fråga om centralförening, genom detta stadgande hinder ej läggas för förening att begagna sin rätt att erhålla lån av statsmedel.

Statens förvaltningsbidrag till jordbrukskreditföreningarna föreslogs, som nämnt, till 2 kronor per år och medlem; dock skulle på Eders Kungl. Maj:t ankomma att för län, där centralförening ej kunnat bildas, höja anslaget till 4 kronor.

Slutligen torde böra nämnas, att det uttryckligen framhölls vikten av, att staten redan från början omhändertoge ledningen av den föreningsrörelse, som skulle sättas i gång. Leddes denna ej från början in på rätt spår, kunde ett misslyckande av det hela befaras, vilket påtagligen skulle medföra betänkliga följder. Därför borde lämpligen en särskild statskonsulent tillsättas med uppgift att tillhandagå vid bildandet och skötseln av föreningarna.

Förslaget åtföljdes av en kortfattad redogörelse för jordbrukskreditföreningarnas verksamhet i Tyskland, Finland och Frankrike.

Myndigheters yttranden.

Det sålunda framlagda förslaget remitterades för yttrande av fullmäktige i riksbanken, statskontoret, lantbruksstyrelsen och socialstyrelsen. De viktigaste av de framställda anmärkningarna och erinringarna voro följande.

Fullmäktige i riksbanken.

Fullmäktige i riksbanken togo vid sin granskning endast hänsyn till den befattning, som enligt förslaget skulle tillkomma riksbanken. Fullmäktige, som vidhöllo sin uppfattning, att hinder ej syntes möta för diskontering i riksbanken på vanliga villkor av centralförenings växlar, fullmäktige dock givetvis förbehållet att för varje särskilt fall pröva, huruvida diskontering borde medgivas eller ej, ansågo sig dock tillika böra framhålla, att medgivande till inrättande av kreditanstalter med den föreslagna inlåningsrörelsen ej borde lämnas, innan noggrant övervägts alla de omständigheter, som inverkade på frågan om dylika anstalters lämplighet.

Statskontoret.

Statskontoret yttrade sig endast över de statsbidrag, som föreslagits skola tilldelas ifrågavarande föreningar, och hade vid granskning av de föreslagna bestämmelserna angående statsbidragens belopp samt sättet och villkoren för deras utbetalande icke funnit anledning till någon erinran.

Lantbruksstyrelsen.

Lantbruksstyrelsen upptog till behandling förslaget i dess helhet. Efter det styrelsen till en början omnämnt de förut utarbetade förslagen och erinrat därom, att styrelsen, sedan dess eget förslag, att staten skulle tillhandahålla rörelsekapital åt de blivande jordbrukskreditföreningarna, ansetts outförbart, funnit sig i ett den 10 februari 1911 avgivet yttrande böra i det väsentliga tillstyrka 1910 års sakkunniges förslag, övergick styrelsen till att yttra sig över det remitterade förslaget. Den viktigaste skillnaden mellan detta och föregående förslag fann lantbruksstyrelsen i de olika sätten för medelanskaffning. Beträffande de tre föreslagna utvägarna för uppbringande av kapital vidhöll styrelsen sitt förord för beviljande av statslån till föreningarna, enär därigenom utlåningsräntan skulle kunna bliva den lägsta tänkbara. Växeldiskontering i riksbanken och andra banker erbjöde stora fördelar med hänsyn till föreningarnas behov av korta lån, men kunde ej komma till användning för lån på längre avbetalningstid. Vad åter angick föreningarnas föreslagna sparkasserörelse, medgav styrelsen visserligen, att en sådan rörelse i vissa andra länder visat sig kunna åstadkomma tillräckligt kapital för kreditföreningarnas behov, men framhöll tillika som skäl mot att en dylik utveckling kunde förväntas här i riket, dels att föreningarna genom en dylik penningrörelse skulle tvingas att uppträda som konkurrenter till de i vårt land redan talrika och väl skötta sparbankerna samt dels att för-

eningarna i motsats till de ofta åberopade tyska föreningarna enligt det föreliggande förslaget skulle hava rätt att mottaga endast egna medlemmars besparingar. Erfarenheten från Finland, vars kreditföreningar dreve en inskränkt inlåningsrörelse, sådan som den här ifrågasatta, visade ock, att denna icke vunnit någon större anslutning. Styrelsen upptog vidare till skärskådande frågan, om jordbrukarna kunde erhålla billigare lån genom föreningar, organiserade enligt föreliggande plan eller enligt 1910 års sakkunniges förslag, och kom till det resultatet, att på grund av de förstnämnda föreningarnas mera invecklade rörelse påtagligen förvaltningskostnaderna för dem bleve högre, och att genom konkurrensen med sparbankerna om insättningar inlåningsräntan och därigenom även utlåningsräntan komme att höjas, varför, efter allt att döma, en föreningsrörelse efter den sistnämnda planläggningen skulle bliva för medlemmarna fördelaktigare. Efter några detaljanmärkningar, som delvis beaktats i senare förslag, anförde lantbruksstyrelsen slutligen följande.

Den vidlyftiga utredning, för vilken här föreliggande fråga under de gångna åren varit föremål, syntes lantbruksstyrelsen tydligt lägga i dagen de stora svårigheter, som vore förenade med att i ett land med lokala förhållanden så skiljaktiga som å ena sidan dem i det tätt bebyggda Skåne, med där redan nu med varandra konkurrerande penninginrättningar för uppsamlande av befolkningens besparade kapital, och å andra sidan dem i det glest bebyggda Norrland, där saknaden av dylika penninginrättningar säkerligen mångenstädes gjort sig gällande, på ett ensartat, överallt fullt effektivt sätt organisera kreditföreningar för det mindre jordbruket. Under sådana förhållanden ansåge sig lantbruksstyrelsen böra ifrågasätta, huruvida icke sådana åtgärder från statsmakternas sida nu borde vidtagas, att möjlighet bereddes för båda de föreslagna formerna av kreditföreningar att upprättas inom olika orter, var och en inom den ort, där förhållandena gjorde, att denna form hade största utsikt att komma till stånd. Frågan om kreditförhållandenas ordnande, särskilt för det mindre jordbruket, syntes lantbruksstyrelsen från såväl nationalekonomisk som socialpolitisk synpunkt vara så behjärtansvärd och av så stor vikt, att vid denna frågas lösning icke alltför ensidigt borde fasthållas vid att samma principer över allt tillämpades, i all synnerhet om fara därigenom kunde uppstå för att resultatet inom vissa orter icke komme att bliva så framgångsrikt, som under andra förhållanden skulle hava kunnat bliva fallet. I detta sammanhang tilläte sig lantbruksstyrelsen ock erinra, att för att möjliggöra upprättandet av kreditföreningar enligt de sakkunniges förslag endast krävdes — förutom beviljandet av föreslaget statsanslag

för ändamålet — viss ändring i gällande sparbankslag. Genom att tillfälle bereddes till bildande av kreditföreningar, ordnade enligt här föreslagna i vissa avseenden skiljaktiga principer, skulle även andra fördelar kunna påräknas. Sålunda syntes sparbankerna under sådana förhållanden komma att ställa sig mera villiga att lämna inom respektive orter bildade kreditföreningar sitt bistånd och stöd, då de därigenom undveke att utsätta sig för risken av en för dem själva alltid ödesdiger konkurrens. Därjämte skulle en säkerligen icke obetydlig besparing i statens bidrag till här ifrågavarande rörelses understödjande komma att äga rum, i det att de jämförelsevis betydande statsunderstöd, som måste utgå till de självständiga kreditföreningarna och de för dem erforderliga centralföreningarna, icke skulle behöva tagas i anspråk för de till sparbankerna anslutna kreditföreningarna, vilka säkerligen komme att i vissa delar av landet i allt större utsträckning upprättas. De olägenheter, som förefintligheten av två olika slag av statsunderstödda kreditföreningar möjligen i ett eller annat hänseende skulle medföra, torde komma att så småningom försvinna, allt efter som den för våra förhållanden i stort sett lämpligaste föreningsformen, såsom antagligt vore, komme att bliva den förhärskande.

Socialstyrelsen. Socialstyrelsen uttalade likaledes tvivel, huruvida jordbrukskreditföreningarnas inlåningsrörelse kunde erhålla mera betydande omfattning. Att särskilt i Tyskland motsvarande föreningar kunnat uppvisa ett så ofantligt uppsving, syntes vara att tillskriva, bland annat, den rätt, de där ägde, att från hela allmänheten mottaga insättningar, men ansåge styrelsen det med de här i riket rådande förhållandena olämpligt att åt ekonomiska föreningar medgiva denna rätt. Genom 1910 års sakkunniges förslag komme föreningarna att i förhållande till de långivande sparbankerna intaga en alltför ofördelaktig ställning. Det vore att befara — såsom ock blivit framhållet — att dessa föreningar skulle gentemot sina förlagsgivare stå tämligen svaga ifråga om lånevillkoren. Starkare skulle de otvivelaktigt bliva enligt nu föreliggande förslag såväl genom den centralorganisation, de skulle erhålla, som genom sin självständigt bedrivna, alltid i någon mån den konkurrerande sparbanken hotande inlåningsrörelse. Skulle de under dessa förhållanden inleda en samverkan med sparbankerna, vore det antagligt, att de genom sin mera självständiga ställning också skulle bliva förmånligare ställda, där de behövde anlita sparbankernas kredit. Särskilt gynnsamt borde detta samarbete utfalla, därest en centralförening, som sålunda hänvände sig till en sparbank, i denna insatte de genom dess underföreningar insamlade medel. Ett sådant samarbete med därav följande

fördelar torde för mången sparbank finnas fördelaktigare än en alltid oviss konkurrens. Och för föreningen kunde då också utsikten ligga vissare att till fördelaktiga villkor erhålla lån. Föreningarna skulle med andra ord tjänstgöra som ett slags självständiga filialer åt sparbanken, men med det tryck å densamma, som alltid skulle ligga i möjligheten att genomföra en oberoende rörelse. För genomförandet av nämnda förslag torde det bliva erforderligt, såsom ock av 1910 års sakkunnige föreslagits, att medgiva sparbankerna hålla kreditivräkning. De föreliggande förslagen skulle härav endast behöva modifieras därhän, att förbudet för dem att hänvända sig till allenast *en* bank för erhållande av kredit något lättades. Någon risk syntes härav knappast vara att befara, då deras kredit utanför sparbanken skulle bestå i växellån.

Tillkallande av sakkunnige.

De framställda betänkligheterna och anmärkningarna föranledde tillkallandet av nya sakkunnige inom jordbruksdepartementet, vilka erhöllo i uppdrag att överlägga och avgiva yttrande rörande det inom departementet utarbetade förslaget och vad därmed sammanhängde. De sakkunnige avlämnade sitt betänkande den 31 oktober 1913.

1913 års sakkunniges förslag.

Någon principiellt ny ståndpunkt intogo dessa sakkunnige icke. Sedan de i sitt utlåtande betonat frågans vikt och framhållit det nuvarande tillståndet såsom i allmänhet mindre tillfredsställande, förklarade de sig instämma i huvudgrunderna för det inom jordbruksdepartementet utarbetade förslaget. Detta allmänna tillstyrkande hindrade dock icke de sakkunnige att i flera viktiga punkter framställa ändringsförslag.

I främsta rummet gällde detta sättet för åstadkommande av ett tillräckligt rörelsekapital. De sakkunnige ansågo, att alla de tre i det föregående förslaget omnämnda utvägarna borde anlitas, men funno det sannolikt, att, under förutsättning av att rörelsen vunne önskvärd omfattning, de penningmedel, som därigenom komme att inflyta, skulle visa sig otillräckliga. Nya utvägar finge alltså uppsökas.

Med avseende först på sparkasseverksamheten uttalade de sakkunnige sin förvissning därom, att jordbrukskreditföreningarna framför andra inlåningsidkande ekonomiska föreningar skulle komma att erbjuda trygghet för insättarna dels därigenom, att deras penningrörelse icke bleve förbunden med någon annan, för densamma främmande, till äventyrs riskabel affärsverksamhet, dels ock genom själva organisationen av föreningarna, som möjliggjorde en sakkunnig och ingående prövning såväl av de ändamål, för vilka lån söktes, som av de utlämnade lånens ändamål. Det hade emellertid redan framhållits, att gällande banklagstiftning lade ett svårt hinder i vägen för att denna rörelse skulle kunna taga någon större omfattning, enär det måste förutsättas, att de lant-

brukare, som inträdde i föreningarna med avsikt att erhålla driftlån, i allmänhet ej hade mycket penningar att sätta in på sparkassa och att förvärvandet av medlemmar utom dessas krets sannolikt skulle stöta på stora svårigheter, då ju ett inträde i föreningen vore förenat med vissa, ej alltför obetydliga ekonomiska åtaganden. För att övervinna detta hinder funnes enligt de sakkunniges förmenande endast en möjlighet, nämligen att medgiva inlåning från allmänheten. Ehuru, med avseende på vad ovan anförts om jordbrukskreditföreningarnas soliditet, ett sådant medgivande syntes kunna göras utan nämnvärd risk för insättarna, ville de sakkunnige dock ej framlägga ett förslag, som direkt ginge i denna riktning, då det för frågans bedömande onekligen kunde vara av vikt att först erhålla någon erfarenhet om föreningarnas verksamhet. Annorlunda låge emellertid frågan med avseende på centralföreningarna. Dessa funno de sakkunnige nämligen enligt det utarbetade förslaget vila på så betryggande grundvalar och erbjuda så goda garantier för en omsorgsfull och sakkunnig skötsel, att något hinder att redan i och med förslagets genomförande tillerkänna de centralföreningar, som vunnit godkännande från det allmännas sida, rätt att även från utomstående mottaga insättningar på sparkasseräkning ej förefunnes. Särskilt erinrades i detta sammanhang därom, att det vore avsett, att dessa föreningar skulle ställas under offentlig kontroll genom av Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande utsedda ombud och sålunda därutinnan bliva jämnställda med sparbanker. Insättningar borde dock, såsom i departementsförslaget upptagits, i intet fall få mottagas till större sammanlagt belopp, än som motsvarade summan av underföreningarnas lånerätt med tillägg av det belopp, vartill reservfonden uppginge. Oavsett om förslaget om inlåning från allmänheten vunne beaktande, borde centralföreningarna ej blott mottaga insättningar från sina underföreningar utan även kunna bedriva sparkasserörelse genom sina underföreningar såsom filialer. Utan tvivel kunde det nämligen i vissa fall vara lämpligt, att underföreningarna användes som filialer vid centralföreningarnas sparkasserörelse, bland annat av det skäl, att medlemmar i de förstnämnda kunde tänkas med större förtroende anförtro sina sparmedel åt centralföreningen än åt underföreningen. Av särskild vikt vore detta, om, såsom föresloges av de sakkunnige, möjlighet att vinna godkännande gåves även sådana föreningar, som ej uppfyllde alla de krav, som kunde komma att i särskild lag uppställas, för att en förening skulle få idka inlåningsrörelse.

Beträffande den lånefond, som av staten skulle ställas till förfogande, ifrågasattes ingen annan ändring, än att fördelningen av lånen ansågs böra handhavas av Eders Kungl. Maj:t, ej av fullmäktige i riksbanken,

såsom förut var föreslaget, och att det föreslagna beloppet ansågs kunna anvisas att utgå med fördelning på två år.

Vad slutligen angår den del av driftkapitalet, som skulle erhållas genom växeldiskontering i riksbanken eller möjligen upplåning från andra penninginrättningar, framhöllo de sakkunnige, att den i departementsförslaget ifrågasatta begränsningen av friheten att välja långivare till endast en sådan för varje förening icke borde vidhållas, såvitt anginge centralföreningar och fristående kreditföreningar. Även om sparkasserörelsen kunde ernå en betydande omfattning, komme därför alltid att krävas en viss tid, och statens lånefond torde ej förslå synnerligen långt. För sådana lånebehov, som kunde tillgodoses med upp till nio månaders kredit, funnes alltid riksbankens växelkredit att tillgå för centralföreningarna och deras underföreningar; för fristående föreningar torde ej denna utväg mera allmänt vara att påräkna. För lån på längre tid kunde lätteligen även centralföreningarna bliva ställda utan medel. Enligt det inom jordbruksdepartementet utarbetade förslaget vore emellertid förening, som begagnat sig av riksbankens växeldiskontering, alldeles förhindrad att träda i förbindelse med annan penninginrättning. För att avhjälpa dessa brister föreslogs nu, att centralföreningar och fristående kreditföreningar skulle medgivas rätt att erhålla kredit i mera än en penninginrättning. De sakkunnige ansågo ingen fara förefinnas att, så noga som rörelsen i övrigt bleve kontrollerad, medgiva förbindelser med flera sådana inrättningar.

I detta sammanhang erinrades om det kända förhållandet, att sparbanker stundom nödgats deponera medel i affärsbankerna, då de ej på annat sätt kunnat göra dem räntebärande. Det skulle givetvis innebära en stor fördel, om dessa depositioner kunde direkt komma centralföreningarna till godo, och dessa alltså kunde utvecklas till utjämnande centraler ej blott för sina underföreningar utan även i viss mån för de inom deras distrikt belägna sparbankerna. Lämpliga former härför torde vara dels insättningar å deposition från sparbankerna i centralföreningarna och lån till dessa på längre tid samt dels öppnande av kreditivräkning för dem i sparbankerna. Denna senare utväg syntes även behöva anlitas för de fristående kreditföreningarna, varför de sakkunnige liksom 1910 års sakkunnige föresloge sådan ändring i sparbankslagen, att det medgåves sparbankerna att för vissa från det allmännas sida godkända föreningar för jordbrukskredit öppna kreditivräkning. Vad åter anginge kreditbehovet inom de lokala föreningar, som voro anslutna till centralförening, hade de sakkunnige ansett, att detta, i den mån det ej tillgodosåges genom insatta sparmedel, borde fyllas endast genom centralföre-

ningarna. Skulle dessa kunna utvecklas till de kraftiga institutioner, som vore nödvändiga såsom ryggrad för hela rörelsen, måste det tillses, att de erhölle all den penningförmedling, som kunde beredas dem. Endast härigenom kunde de också utöva en fullt effektiv kontroll över underföreningarnas skötsel. Rörelsens sammanhållande genom underföreningarnas hänvisande så långt som möjligt till sina centraler vore för övrigt en i alla andra länder godtagen princip. Såsom exempel härå kunde nämnas, att det av preussiska staten till jordbrukskreditföreningarnas förfogande ställda rörelsekapitalet komme dessa till godo uteslutande genom förmedling av centralföreningarna, och att särskilt gynnsamma lånevillkor medgåves åt de föreningar, som förbunde sig att fylla hela sitt lånebehov hos centralföreningen. Någon förändring i förslaget i nu omhandlade avseende syntes sålunda ej böra ifrågasättas rörande till centralföreningar anslutna underföreningar. De sakkunnige hölle för troligt, att såväl affärsbanker som i all synnerhet sparbankerna skulle finna det med sin fördel förenligt att anlita centralföreningarna för kapitalplacering. Visserligen måste från dessas och de lokala jordbrukskreditföreningarnas sida uppstå en viss konkurrens i fråga om penninginsättningar. Genom den begränsning av rätten att mottaga insättningar, som föreslagits, torde emellertid denna konkurrens bliva så förmildrad, att någon skarp motsättning mellan de olika slagen av penninginstitut ej skulle behöva befaras. Tvärtom syntes de vara i stånd att inbördes göra varandra tjänster; kreditföreningarna genom att förränta sparbankernas överflödiga kapital, dessa senare genom att tillhandahålla för kreditföreningarnas drift nödiga belopp.

Som sitt slutomdöme om de olika sätten för erhållande av rörelsekapital anförde de sakkunnige följande:

»Genom det sålunda föreslagna systemet för medelanskaffning anse de sakkunnige, att kreditföreningsverksamheten bör kunna tillföras erforderligt kapital på jämförelsevis goda villkor. Vad beträffar statslånefonden, böra räntesatserna visserligen bestämmas så, att staten ej behöver vidkännas någon förlust, men böra dessa penningar i allt fall bliva jämförelsevis billiga. Detsamma gäller om växelkrediten hos riksbanken. Beträffande de genom sparkasserörelse hopbragta medlen torde för desamma kunna beräknas samma eller åtminstone ej nämnvärt högre ränta än den, som betalas av sparbankerna i respektive orter å deras insättningar. De från andra penninginrättningar erhållna lånen komma sannolikt att draga något högre ränta. Åtminstone centralföreningarna torde dock kunna förväntas erhålla dessa försträckningar på jämförelsevis goda villkor. Det synes nämligen vara av fördel för penning-

inrättningarna att kunna på betryggande sätt hos en enda låntagare placera stora belopp och sålunda befrias från förvaltningen av en mängd små, stundom osäkra lån av allehanda slag. En svårare ställning få påtagligen sådana föreningar, som ej anslutit sig till någon centralförening. Den strävan att över hela landet åstadkomma centralföreningar, som härav torde bliva en följd, måste emellertid anses som en fördel.»

Även beträffande andra delar av förslaget framförde de sakkunnige åtskilliga önskemål om förändringar. Till en början torde då böra nämnas, att de sakkunnige ansågo namnet »jordbrukskreditförening» mindre lämpligt, när fråga var om föreningar, vilkas verksamhet ej blott skulle gå ut på att lämna lån utan även på att anskaffa penningar och uppmuntra sparandet. Denna benämning föreslogs därför böra utbytas mot »*jordbrukskassa*».

Med avseende på de ändamål, för vilka lån skulle få utlämnas, föreslogos inga andra förändringar, än att bland de förnödenheter, till vilkas inköp direkt eller genom andra organisationer föreningarna kunde bidraga, skulle nämnas även torvströ.

Däremot hava de sakkunnige på grund av en av dem utförd kalkyl kommit till det resultat, att särskilt med avseende på mindre jordbruk den förut föreslagna högsta lånerätten eller 50 kronor per hektar odlad jord skulle bliva otillräcklig. Det föreslogs därför, att denna rätt skulle höjas till 75 kronor per hektar.

Då förhållandet mellan medlemmarnas ansvarighetsbelopp och den högsta lånerätten ansågs böra bibehållas oförändrat, följde härav, att ansvarighetsbeloppet kom att höjas från minst 75 kronor per hektar till minst 112 kronor 50 öre, allt för sådan förening, som medgivit lånerätt intill den högsta tillåtna gränsen. I fråga om medlemmarnas ekonomiska förpliktelser i övrigt gent emot föreningarna ifrågasattes inga ändringar.

Med fästat avseende på den erfarenhet, som vunnits ifråga om andra grenar av jordbrukskooperation, ansågo de sakkunnige, att sannolikt det på många orter skulle möta svårigheter att från början bilda föreningar med så många som 30 medlemmar. Det hade också i andra länder visat sig föga risk förenad med, att verksamhet av här avsedd art bedreves av även betydligt mindre föreningar. De sakkunnige föreslogo därför, att godkännande skulle kunna vinnas av förening med ända ned till 15 medlemmar.

Med det mindre antalet medlemmar följde visserligen en ökad svårighet att uppnå det minsta insatskapital, 1,000 kronor, som i före-

nämnda inom finansdepartementet utarbetade förslag förutsatts för rätten att öppna sparkasserörelse. Som redan antytts, föreslogo de sakkunnige på denna grund, att även föreningar med mindre insatskapital skulle kunna vinna godkännande, givetvis dock utan rätt för dem att bedriva sparkasserörelse. De föreskrifter, som i nyssnämnda förslag hemställts skola gälla för sparkasseidkande föreningar men ej direkt hänförde sig till sparkasserörelsen, borde dock såsom bidragande till soliditetens ökande äga tillämplighet även beträffande föreningar utan sparkasserörelse.

Med avseende på underföreningarnas ställning till centralföreningarna föreslogos även en del ändringar. Insatserna i centralföreningarna ansågos sålunda böra bestämmas till minst 10 kronor i stället för minst 400 kronor, dock med skyldighet för varje underförening att vid inträdet teckna insatser för minst 400 kronor. Genom minskandet av varje insats underlättades för underföreningarna inbetalandet av ytterligare insatser. Bestämmelserna angående underförenings ansvarighet för centralföreningens förbindelser ävensom om underförenings lånerätt i centralföreningen enligt det inom jordbruksdepartementet utarbetade förslaget ansågos även kräva en omarbetning. Den av de sakkunnige föreslagna utvidgningen av centralföreningarnas verksamhet särskilt med avseende på inlåningsrörelsen syntes böra medföra, att underförening, för att under alla omständigheter centralföreningen skulle hava en säker kreditbas, iklädde sig ett större ansvar för dennas förbindelser, nämligen uppgående till två tredjedelar av den ansvarighet, som medlemmarna åtagit sig för underföreningens förbindelser. Lånerätten borde ordnas så, att mot den åtagna ansvarigheten skulle erhållas en lånerätt, uppgående till två tredjedelar av medlemmarnas lånerätt hos underföreningen, och att därutöver för varje inbetald insats lånerätten skulle ökas med tjugu gånger insatsens belopp.

Slutligen torde även böra omnämnas, att de sakkunnige ansågo, att den från det allmännas sida utövade direkta kontrollen borde omfatta ej blott centralföreningar, utan även fristående jordbrukskassor.

Avgivna yttranden.

Över de sakkunniges förslag föreligga yttranden från hushållningssällskapens ombud och Svenska odlarförbundets styrelse ävensom från bankinspektionen.

Hushållningssällskapens ombud.

Hushållningssällskapens ombud, som erhållit förslaget på remiss, ansågo sig icke kunna ingå på en närmare detaljgranskning, utan uttalade endast som sin åsikt, att såväl 1910 års som 1913 års sakkunniges förslag innefattade många synpunkter och uppslag för frågans slutgiltiga lösande, att, på grund av de skiftande förhållandena i landets olika delar, lagstiftningen borde hålla vägen öppen för flera former av

kreditverksamhet, samt att ombuden sålunda i huvudsak kunde ansluta sig till 1913 års sakkunniges principer, dock med framhållande av, att där en kreditverksamhet kunde grundas i samband med redan befintliga sparbanker, möjlighet därtill också borde beredas.

Svenska odlarförbundets styrelse.

Svenska odlarförbundets styrelse har i en resolution av den 14 november 1913 utan närmare motivering bland annat uttalat sig för, att frågan om det mindre jordbrukets driftkredit löstes i överensstämmelse med 1913 års sakkunniges förslag.

Bankinspektionen.

Bankinspektionen upptager i sitt den 28 november 1913 avgivna yttrande över det till densamma remitterade förslaget i första rummet till granskning förslaget om medgivande av rätt åt centralföreningarna att bedriva inlåning från allmänheten. Då ett dylikt medgivande innebure en ändring av den endast ett par år gamla banklagen, uttalade bankinspektionen sin stora tveksamhet om dess lämplighet, helst med hänsyn till de konsekvenser, vartill det kunde leda, om en liknande rätt krävdes för någon annan korporation med ett tilläventyrs lika behjärtansvärt syfte. Då det vidare vore omöjligt att på förhand bedöma de blivande föreningarnas soliditet, ansåg bankinspektionen, att i varje fall rätt till inlåning från allmänheten ej borde medgivas dem, förrän efter någon tids verksamhet det kunnat konstateras, huru det tilltänkta experimentet sloge ut i verkligheten.

Bankinspektionen gör vidare erinringar med avseende på åtskilliga detaljer i fråga om de nya lagbestämmelser, som skulle bliva nödvändiga för reglerande av kreditföreningarnas inlåningsrätt samt förhållande till långivande sparbanker och andra penninginrättningar.

Sedan departementschefen härefter hemställt, att såväl 1913 års departementsförslag som de utlåtanden, som avgivits över detsamma av såväl 1913 års sakkunnige som i ärendet hörda myndigheter, måtte jämte yttrandena över de sakkunniges förslag få såsom bilaga åtfölja detta protokoll, anförde departementschefen vidare:

Efter den utredning frågan sålunda vunnit har den varit föremål för behandling även i riksdagen.

Riksdagen.

I två likalydande motioner, en i vardera kammaren, hemställdes nämligen vid 1914 års senare riksdag om skrivelse i ämnet till Eders Kungl. Maj:t med anhållan om utarbetande och framläggande av slutligt förslag i huvudsaklig överensstämmelse med de under år 1913 framkomna förslagen.

Till stöd för sin hemställan anförde motionärerna i huvudsak följande.

Det rådde väl numera knappast någon meningsskiljaktighet därom

att vägen till bättre förhållanden även på nu ifrågavarande område ginge genom föreningsväsendet. Denna väg hade också enhälligt förordats i samtliga de förslag, som framkommit under förarbetena. Däremot skilde sig förslagen icke oväsentligt ifråga om huru själva organisationen av de föreningar, som skulle uppbära rörelsen, skulle ordnas. Numera syntes dock få anses allmänt erkänt, att de organisationsformer, som förordats i det under början av år 1913 inom jordbruksdepartementet utarbetade förslaget med de modifikationer däri, som föreslagits i de sakkunniges yttrande den 31 oktober 1913, på ett synnerligen lämpligt sätt utnyttjat de fördelar föreningsväsendet erbjöde. Genom nämnda organisationsformer hade sörjts för att det så viktiga kravet på en enhetlig och kraftig ledning av rörelsen bleve tillgodosett. Vidare vunnes därigenom en enkel och praktisk lösning av den lika viktiga frågan om anordnande av en fullt sakkunnig revision av de lokala föreningarnas förvaltning. Slutligen skulle genom införandet av centralföreningarna åstadkommas fullt solida och för ändamålet lämpliga mellanhänder mellan de lokala föreningarna och den allmänna penningmarknaden. Endast på en mera viktig punkt rådde till synes ännu olika meningar, nämligen i fråga om sättet för medelanskaffningen. Såsom framginge av den i motionerna intagna redogörelsen för de olika förslagen hade dessa byggt på icke mindre än tre olika system, nämligen statslån, anlitande av redan befintliga penninginrättningar, särskilt sparbankerna, samt slutligen systemet med inlåning direkt från allmänheten såsom den i längden säkraste källan för erhållande av nödigt kapital åt rörelsen. Då denna källa emellertid på grund av åtskilliga omständigheter ej på länge kunde tänkas fylla behovet, skulle samtidigt även andra utvägar anlitas. Av dessa system vore det första det, som medgåve de billigaste lånen. Detta förutsatte emellertid, att staten verkligen ville och kunde ställa de erforderliga medlen till förfogande. Hos oss syntes man, efter vad som förekommit under den förberedande utredningen, böra anse utesluten varje tanke på ett statens ingripande i den utsträckning, som ett genomförande av detta system skulle kräva. Det andra systemet, som förordats av 1910 års sakkunnige, vore ej oprövat. I vissa främmande länder hade man nämligen slagit in på denna väg. Någon allmän och tillfredsställande lösning av frågan om ordnande av det mindre jordbrukets driftkredit hade emellertid, enligt vad erfarenheten visade, icke kunnat vinnas på detta sätt. Även i de länder, där systemet slagit bäst ut, hade det nämligen visat sig, att endast där någon penninginrättning funnits, vars ledare varit särskilt intresserade av saken, verksamheten tagit någon vidare fart. Endast inom vissa begränsade om-

råden syntes något stå att vinna på denna väg. Det vore ju också klart, att staten föga kunde bidraga till rörelsens utveckling med en tillämpning av detta system. Att genom lagstiftning tvinga ens sparbankerna att taga sig saken an och tillhandahålla penningar, torde icke gå och även om det skulle lyckas att intressera en eller annan enskild penninginrättning för frågan, vore man urståndsatt att bestämma, i vilka orter så komme att ske. Det vore mycket möjligt, att just där behovet vore störst, där bleve ingenting gjort. Av den kritik, som framkommit över 1910 års sakkunniges förslag, framginge också, att lånen med tillämpning av detta förslag komme att bliva ganska dyra, något som också vore självfallet, om man betänkte, att varje mellanhand mellan de i sista hand lånebehövande å ena, samt de egentliga kapitalägarna, å andra sidan, måste belasta räntan med ett tillägg till täckande av sina förvaltningskostnader och risker samt, där fråga vore om affärsmässigt drivna inrättningar, även till vinst. Alla dessa olägenheter undginge man med det tredje av förenämnda system, det i 1913 års båda förslag förordade. Genom att bygga på självverksamhet i största möjliga grad vunne man utsikt att, där behovet funnes, även något bleve gjort; och genom att medgiva direkt inlåning från allmänheten eliminerade man bort åtminstone en mellanhand. Visserligen komme centralföreningarna till, men då de vore avsedda att bliva gemensamma centraler, en var för ett mycket stort antal lokala föreningar, och deras risker sammanfölle med lokalföreningarnas, borde varken deras förvaltningskostnader, som ju för övrigt under deras första verksamhetstid skulle enligt förslaget till väsentlig del komma att bestridas genom statsbidrag, eller den för dem erforderliga riskpremien komma att väsentligt fördyra lånen för de enskilda låntagarna. Detta system hade också visat sig kunna föra till lysande resultat, och det ej blott i sådana länder, där det sedan gammalt haft rotfäste, såsom i västra delarna av Tyskland, utan även i länder, där det först senare blivit infört och där det allt ifrån början haft att konkurrera med ett högt utvecklat bank- och sparbanksväsen. Så hade varit fallet särskilt i östra och södra delarna av Tyskland, i Österrike, i Belgien och Frankrike m. fl. länder. Det hade emellertid under diskussionen i ämnet hos oss gjorts invändningar emot detta system särskilt av skäl, att detsamma dels skulle kunna medföra en för sparbanksväsendets vidare utveckling skadlig konkurrens om allmänhetens besparingar med därav följande höjning i räntefoten, samt dels, därest det anlitades i den utsträckning, som 1913 års sakkunnige föreslagit, skulle innebära ett avsteg från vår banklagstiftnings hittills intagna ståndpunkt att ur trygghetssynpunkt inskränka rätten

att driva inlåningsrörelse (bankrörelse) till vissa särskilt kvalificerade företag. Ingen av dessa betänkligheter syntes motionärerna böra tillmätas vidare vikt. Vad först anginge den befarade konkurrensen med sparbankerna framginge av utredningen, att det här vore fråga om ganska obetydliga belopp i jämförelse med de stora behållningar, som innestode i våra sparbanker. Även om hela det i början erforderliga kapitalet skulle tagas från dessa behållningar, skulle det knappast bliva kännbart för sparbankerna. Det borde emellertid erinras, att en stor del av de erforderliga medlen komme att tagas från andra håll, samt att nya besparingar år från år gjordes i landet. Härtill ville motionärerna lägga ännu en annan synpunkt: Månne icke det lilla och medelstora jordbruket i Sverige och de villkor, under vilka detta arbetade, vore av den vitala betydelse, att statsmakterna borde möjliggöra, att någon ringa del av det rörliga kapitalet kunde uppsamlas i sådana inrättningar, som vore särskilt avpassade att tillgodose ett kreditbehov av det slag, varom här vore fråga? Att fara skulle föreligga för uppdrivning av räntefoten, därest jordbrukskreditföreningar med inlåningsrätt skulle uppstå, motsades redan av det ovan anförda. Motionärerna ville emellertid i sådant avseende ytterligare påpeka, att jordbrukskreditföreningarnas huvuduppgift vore av den art, att någon lockelse att onaturligt uppdriva räntefoten icke kunde komma att förefinnas. Att jordbrukskreditföreningarna komme att erbjuda såväl insättare som andra, vilka som långivare kunde få med dem att göra, en alldeles särskild säkerhet, framginge redan av det sätt, på vilket de skulle organiseras, och de ansvarighetsbestämmelser, som vore föreslagna särskilt av 1913 års sakkunnige. En jämförelse emellan å ena sidan de för vinnande av godkännande från det allmännas sida för jordbrukskreditföreningarna föreslagna villkoren och å andra sidan villkoren enligt gällande lag om sparbanker för rätt att driva sparbanksrörelse komme de förras stora kreditvärdighet att framstå i än klarare dager.

Motionärernas hemställan vann i huvudsak riksdagens gillande.

I skrivelse av den 11 september 1914 har nämligen riksdagen anhållit, att Eders Kungl. Maj:t måtte låta utarbeta och i erforderliga delar snarast möjligt för riksdagen framlägga *dels* förslag till ordnande av det mindre jordbrukets kreditförhållanden i huvudsaklig överensstämmelse med de grunder, som innefattades i det i motionerna omförmälda, inom jordbruksdepartementet år 1913 utarbetade förslaget med däri av 1913 års sakkunnige föreslagna ändringar samt med beaktande jämväl av i skrivelsen berörda eller andra synpunkter i fråga om lämpligaste sättet för anskaffande av nödiga penningmedel, *dels ock* förslag till de

ändringar i gällande lag om bankrörelse och övriga bestämmelser, som kunde finnas erforderliga för förslagets genomförande.

I sin skrivelse har riksdagen i huvudsak anslutit sig till ovan återgivna uttalanden av motionärerna beträffande den i 1913 års departementsförslag och av samma års sakkunnige föreslagna organisationens lämplighet.

Beträffande sättet för medelanskaffningen erinrade riksdagen till en början därom, att tanken på att bygga uteslutande på, att staten skulle träda emellan genom beviljande av lån, syntes böra övergivas.

Vidare har riksdagen anfört, att det syntes ovisst, huruvida en verkligt tillfredsställande lösning stode att vinna genom att, på sätt 1910 års sakkunnige förordat, söka uteslutande bygga på att erhålla redan befintliga penninginrättningar till förlagsgivare. Enligt riksdagens mening vore det ock uppenbart, att förhållandena härvidlag måste komma att ställa sig mycket olika på olika orter. Vad särskilt våra sparbanker anginge, kunde det icke förnekas, att dessa redan nu, i den mån sådant låtit sig göra, på mångahanda sätt bisprungit jordbrukarna, men det vore också helt naturligt, att detta icke kunnat ske i önskvärd omfattning och att varjehanda svårigheter härvidlag gjort sig gällande. Det borde för övrigt erinras, att sparbankerna här i landet vore synnerligen ojämnt fördelade inom de olika länen. Om det därför under sådana förhållanden ej syntes möjligt att ensamt på denna väg nå målet, borde man dock för frågans lösning kunna räkna på möjligheten av samarbete med sparbankerna.

Vidkommande förslaget, att rätt till inlåning från allmänheten skulle medgivas de föreslagna centralföreningarna, yttrar riksdagen följande. »Tanken härpå härleder sig naturligen från den rätt till dylik inlåning, som genom 1911 års banklag medgavs kooperativa föreningar, såvitt det gällde inlåning från egna medlemmar. Om det också icke kan förnekas, att en dylik åtgärd eller medgivandet av inlåningsrätt från allmänheten, såsom ock av motionärerna med styrka framhålles, vore ägnad att väsentligt bidraga till frågans lösning, torde emellertid vissa invändningar kunna göras mot den sålunda föreslagna utvägen. Till en början synes den möjligheten icke vara utesluten, att ett medgivande av ifrågasatt art måhända skulle framkalla liknande anspråk från andra korporationer med tilläventyrs lika behjärtansvärt syfte. Frånsett sålunda frågans rent principiella innebörd och de betänkligheter, som i sådant avseende kunna resas mot förslaget, hava även andra invändningar framkommit. Härvid må först erinras, hurusom den ifrågasatta inlåningsrätten möjligen skulle kunna medföra en för våra sparbanker ogynnsam

konkurrens jämte därmed sammanhängande höjning av räntefoten. Det torde dock kunna ifrågasättas, om en dylik invändning kan tillmätas någon egentlig betydelse. Ty, såsom motionärerna erinra, det lärer väl endast komma att gälla belopp, vilka i förhållande till de högst avsevärda behållningar, som innestå i sparbankerna, måste anses vara mycket obetydliga. Vidare är att märka, att jämlikt de sakkunniges förslag erforderliga medel jämväl skulle erhållas från andra håll, nämligen dels genom särskilt medgiven växeldiskontering i riksbanken, varigenom i främsta rummet den kortare krediten bleve tillgodosedd, dels ock genom försträckningar ur en statslånefond. Skulle det ur här ovan angivna synpunkter icke möta några betänkligheter att biträda förslaget om inlåningsrätt från allmänheten, framträder emellertid med särskild styrka frågan, huruvida centralföreningarna enligt förslaget erhållit en sådan organisation, att de obetingat kunna vinna allmänhetens förtroende. Detta är nämligen en nödvändig förutsättning för att förslaget må kunna realiseras. Enligt riksdagens mening synes det härvidlag vara nödigt, att centralföreningarna underkastas bestämmelser, i trygghetsavseende fullt jämförliga med dem, som gälla för sparbankerna. Om så icke blir fallet, komma nämligen ett slags mindervärdiga sparkassor att tillskapas, vilket vore till skada icke blott för dem själva, utan även för sparbankerna. Genom en fullt betryggande organisation skulle å andra sidan möjlighet beredas för uppkomsten av ett slags jordbrukssparbanker. Det kapital, som i sådant fall uppkomme genom inlåning, skulle då uteslutande avses till förlagslån. Härigenom skulle ock tillfälle beredas för allmänheten att insätta sina besparingar även å orter, där sådan möjlighet nu saknas på nära håll. Skärskådar man förslaget ur den här ovan angivna synpunkten, synes man böra medgiva, att de särskilda anordningar, som i nyssnämnda avseende föreslagits, i det stora hela torde få anses vara tillfredsställande.»

Sedan riksdagen till stöd härför erinrat om vissa av de bestämmelser, som föreslagits skola gälla beträffande organisationen av de blivande centralföreningarna, yttrar riksdagen i förevarande avseende slutligen följande.

»Under sådana förhållanden vill det synas, som om de invändningar, vilka kunna göras emot den för centralföreningarna föreslagna rätten till inlåning från allmänheten, icke vore av avgörande betydelse, ävensom att ett fruktbärande samarbete med sparbankerna skulle kunna genomföras, så att kreditföreningarna av dessa kunde erhålla lån mot en ränta, vilken med hänsyn till den säkerhet föreningarna erbjuda

borde kunna beräknas billigare än för vanliga lån mot namnsäkerhet. I varje fall synes det vara av vikt att hålla öppen möjligheten att jämväl på annat sätt än genom den föreslagna rätten till inlåning från allmänheten anskaffa nödiga medel, exempelvis genom de redan antydda åtgärderna, växeldiskontering på kort tid i riksbanken samt försträckningar ur en statslånefond. Inom riksdagen har ock ifrågasatts, huruvida icke anstalter borde kunna träffas för upprättande av en för hela landet gemensam centralbank, där staten garanterade visst belopp. För ändamålet erforderliga medel synas lämpligen kunna erhållas från statens pensionsfond.»

I anledning av riksdagens skrivelse hava yttranden infordrats från pensionsstyrelsen och styrelsen för postsparbanken, huruvida och i vilken omfattning pensionsfondens, respektive postsparbankens medel kunde användas till utlåning åt föreningar, avsedda att förmedla kredit åt det mindre jordbruket.

Pensionsstyrelsen.

Av dessa styrelser har pensionsstyrelsen i utlåtande den 31 december 1914 anfört i huvudsak följande.

Enligt vad handlingarna i förevarande ärende gåve vid handen, skulle staten bidraga till ifrågavarande föreningars rörelsekapital genom upprättande av en lånefond på 2 miljoner kronor. Detta belopp ansåges dock icke behövligt i dess helhet under första året, då föreningarna vore i verksamhet, utan borde dess utbetalande kunna lika fördelas på två år. I sin underdåniga skrivelse den 1 maj 1914 angående förvaltningen m. m. av den i 11 § i lagen om allmän pensionsförsäkring omförmälda fond hade pensionsstyrelsen angivit lämnande av jordbrukskredit såsom, bland andra, lämpligt föremål för placering av fondens medel. Det syntes även styrelsen som om en del av fondens medel, åtminstone ovan angivna belopp, lämpligen borde kunna användas till utlåning åt de föreslagna föreningarna för förmedling av jordbrukskredit. Vid utlåning av fondens medel måste naturligtvis i första hand tillses, att säkerhet funnes för medlens återbetalning och att fonden erhölle skälig ränta å det utlånade kapitalet. Vad säkerhetsfrågan anginge torde väl få anses, att i fall, då lån utlämnades till centralföreningar, i huvudsak anordnade och övervakade som det uppgjorda förslaget angåve, tämligen betryggande säkerhet förefunnes. I fall däremot, då medlen utlånades till jordbrukskreditföreningar utan förmedling av dylik centralförening, syntes säkerheten bliva av mera tvivelaktig beskaffenhet. Lämpligast syntes dock vara att, därest visst belopp skulle från pen-

sionsförsäkringsfonden tillhandahållas såsom rörelsekapital för utlåning till ifrågavarande föreningar, staten iklädde sig ansvar för återbetalning av de utlånade medlen jämte ränta. Gällde emellertid frågan nu helt allmänt, huruvida medel kunde vara att påräkna från pensionsförsäkringsfonden för utlåning till ifrågavarande föreningar mot deras förbindelser, i regel utan särskild säkerhet, ansåge pensionsstyrelsen för sin del, att sådan utlåning borde kunna äga rum, naturligtvis under förutsättning, att den myndighet, som omhänderhade eller komme att omhänderhava fondens förvaltning, förbehölles att för varje särskilt fall pröva, huruvida lån borde medgivas eller ej, samt, i händelse lån beviljades, bestämma räntan och övriga lånevillkor. Det läte sig dock icke göra att nu angiva, i huru stor omfattning sådan utlåning kunde äga rum. Beträffande den ränta, som för dylika lån borde beräknas, måste naturligtvis denna, åtminstone i viss mån, göras beroende av de ekonomiska konjunkturer, som vore rådande vid lånens utlämnande. Något mera allmängiltigt uttalande angående denna fråga syntes sålunda icke kunna lämnas än att räntan å dylika lån, då desamma erhölles från pensionsförsäkringsfonden, syntes böra beräknas efter ungefär samma grunder som sparbankerna vid ifrågavarande tillfällen tillämpade för utlåning, måhända något lägre.

Styrelsen för postsparbanken.

Styrelsen för postsparbanken har avgivit utlåtande den 26 januari 1915 och därvid till en början anfört följande:

De medel, som stode under förvaltning av styrelsen för postsparbanken, utgjordes dels av bankens egna överskottsmedel, d. v. s. skillnaden mellan insättningsbeloppet och uttagningsbeloppet tillika med upplupna räntor, dels av uppbörd för riksförsäkringsanstaltens och den därmed förbundna fiskareförsäkringsanstaltens räkning efter avdrag av utbetalda skadeersättningar dels ock slutligen av uppburna avgifter samt emottagna statsbidrag till barnmorskornas pensionsanstalt. Enligt för närvarande gällande stadganden ägde styrelsen göra de förvaltade medlen — i den mån de ej erfordrades för nära förestående utgifter — fruktbärande genom placering i svenska statens, allmänna hypoteksbankens, kommuners eller med borgen av kommuner försedda räntebärande obligationer, med rätt dock för styrelsen att fruktbargöra medlen dels intill högst en fjärdedel genom direkt utlåning mot skuldebrev till kommun inom riket, därest tillåtelse till lånets upptagande blivit kommunen av Eders Kungl. Maj:t meddelad, dels ock, jämväl intill högst en fjärdedel, genom utlåning på högst sex månaders uppsägning mot skuldebrev med säkerhet av inteckning i fast egendom inom riket, som med hänsyn

till läge, ytinnehåll, brandförsäkring och avkastning prövades innebära fullgod säkerhet, eller genom insättning på depositions- eller annan räkning hos enskild bankinrättning, vars bolagsordning blivit av Eders Kungl. Maj:t fastställd, samt vars grund- och reservfonder uppginge till ett sammanlagt belopp av minst fem miljoner kronor.

De av styrelsen sålunda förvaltade medlen vore för närvarande placerade:

i räntebärande obligationer till bokfört värde av	kronor	40,665,528: 68
i direkta lån till kommuner	»	12,078,691: —
mot skuldebrev med säkerhet av fastighetsinteckningar samt på löpande räkning i bankinrättningar innestående	»	6,328,022: 34
tillhopa	kronor	59,072,242: 02.
Av sistnämnda belopp tillhörde postsparbanken	»	51,713,659: 53
riksförsäkringsanstalten jämte fiskareförsäkringen	»	6,691,037: 30
barnmorskornas pensionsanstalt	»	667,545: 19.

De förändrade förhållanden, som i början av augusti månad 1914 av känd anledning inträffat på den svenska penningmarknaden, hade i ej ringa grad inverkat jämväl på postsparbankens rörelse, i det att beloppet av uttagna medel under nämnda augusti månad ävensom under nästpåföljda september i högst avsevärd mån överstigit det insatta beloppet. Sedermera hade visserligen en vändning till det bättre inträtt, men, även om uttagningarna numera återgått till de normala beloppen, hade insättningarna för de särskilda månaderna ännu ej uppnått insättningsbeloppen för motsvarande månader närmast föregående år. På det att banken under sådana förhållanden skulle kunna uppfylla sina förbindelser mot insättarna, hade styrelsen sett sig nödgad dels till inbetalning uppsäga de kommun- och fastighetslån, beträffande vilka banken ägde uppsägningsrätt, dels ock använda sig av den kredit hos riksgäldskontoret, som vid fall av nu omförmälda slag av riksdagen anvisats. Av vad sålunda anförts framginge, att något för fast placering avsett överskott av postsparbanksmedel ej för närvarande och under den närmare framtiden vore att förvänta. Den uppbörd för riksförsäkringsanstaltens och barnmorskornas pensionsanstalts räkning, som omhänderhades av postsparbanken och förvaltades av styrelsen, hade visserligen, i stort sett, ännu ej rönt någon mera avsevärd inverkan av den på senare tiden rådande oron å penningmarknaden, men å andra sidan utgjorde, såsom av ovanstående redogörelse framginge, nämnda uppbörd ej fullt $^1/_8$ av samtliga de av styrelsen förvaltade medlen, på grund

varav det ej syntes lämpligt att allenast för denna del av fonden bestämma andra placeringsföreskrifter än dem, som gällde för fonden i dess helhet. Då emellertid det vore att hoppas, att den nedgång i postsparbankens rörelse, som under det senaste halvåret ägt rum, inom en ej alltför avlägsen framtid skulle upphöra samt rörelsen därefter lämna överskott, avsedda att göras fruktbärande, syntes nu böra undersökas, huruvida och i sådant fall till vilken omfattning de under styrelsens förvaltning stående medel kunde användas till utlåning åt sådana föreningar, avsedda att förmedla kredit åt det mindre jordbruket, som kunde bliva anordnade och övervakade, på sätt i det vid den nådiga remissakten fogade förslag angåves. Vad då först beträffade den säkerhet, som, enligt detta förslag, skulle erbjudas långivaren, syntes det styrelsen som om denna säkerhet skulle kunna anses betryggande, om lånen utlämnades mot skuldebrev till de föreslagna centralföreningarna samt därest, såsom numera jämväl blivit föreslaget, dessa föreningar inom vissa gränser av staten erhölle obligationer såsom säkerhet för sina förbindelser. Angående åter lämpligheten att använda de av postsparbanken förvaltade medlen till dylik utlåning tilläte sig styrelsen erinra därom att, även om en utvidgning i avseende å rätten till placering av dessa medel ej kunde vara annat än önskvärd, försiktigheten dock bjöde, att åtminstone den huvudsakliga delen av de valutor, som låge såsom säkerhet för de åt postsparbanken av allmänheten anförtrodda medlen, vore av beskaffenhet att kunna vid behov lätt realiseras. Så syntes emellertid ej vara förhållandet med de förbindelser, som skulle av de föreslagna centralföreningarna utfärdas å till dem utlämnade lån. På grund härav ansåge styrelsen, att allenast en mindre del av de medel, som vore ställda under styrelsens förvaltning, borde få användas till utlämnande av sådana lån, om vilka här vore fråga, styrelsen givetvis förbehållet att för varje särskilt fall pröva, huruvida det sökta lånet borde medgivas eller ej, samt med rätt för styrelsen att betinga den ränta, som vore rådande vid utlämningstillfället. Enligt styrelsens mening vore det följaktligen lämpligt, att de belopp, som av styrelsen komme att utlämnas till de blivande centralföreningarna för förmedling av jordbrukskredit, inrymdes under den del av de under styrelsens förvaltning stående medel, som, enligt nu gällande bestämmelser, finge direkt utlånas till kommun mot skuldebrev. Denna del utgjorde, såsom ovan nämnts, högst en fjärdedel av samtliga de förvaltade medlen.

Sedan styrelsen därefter avgivit förslag till erforderlig ändring i § 18 av förordningen den 22 juni 1883 angående en postsparbank för

riket enligt den lydelse den hade på grund av kungörelsen den 4 juli 1902, har styrelsen slutligen anmärkt följande.

Med den ändrade lydelse nyssnämnda paragraf sålunda skulle erhålla, vore ej nödigt vidtaga någon ändring i nu gällande bestämmelser för förvaltningen av medel tillhörande riksförsäkringsanstalten och barnmorskornas pensionsanstalt. Uti nådiga brevet till styrelsen den 31 oktober 1902, angående bestämmelser i anledning av postsparbankens anlitande för uppbörd, förvaltning och utbetalning av medel för riksförsäkringsanstaltens räkning, hade nämligen Eders Kungl. Maj:t förordnat, bland annat, att de till postsparbanken inflytande försäkringsmedel skulle, i den mån de icke behövde vara tillgängliga för bestridande av utbetalningar för riksförsäkringsanstaltens räkning, göras räntebärande i enlighet med de föreskrifter, som vore eller bleve meddelade för förvaltningen av postsparbankens egna medel; och en liknande föreskrift gällde även, på grund av nådiga brevet till styrelsen för postsparbanken den 30 december 1910 angående styrelsens deltagande i förvaltningen av barnmorskornas pensionsanstalt, beträffande nämnda anstalts överskottsmedel.

Slutligen har till utredning upptagits frågan, huruvida med hänsyn till föreliggande förhållanden statens bidrag till anskaffande av erforderligt rörelsekapital icke lämpligen borde erhålla den form, att staten lämnade av sina obligationer till säkerhet för de medel, som behövde upplånas för ändamålet.

Det har därvid ifrågasatts, bland annat, att för varje centralförening, som bildades, ett belopp av 100,000 kronor i dylika obligationer skulle från riksgäldskontoret överlämnas till riksbanken, och att riksbanken skulle förvara dessa obligationer såsom en gemensam pant för alla centralföreningens förbindelser, med rätt för fordringsägarna att, i den mån centralföreningens egna tillgångar visade sig otillräckliga, tillgodogöra sig panten. Det belopp i obligationer, som härför skulle komma att erfordras, ansågs, under förutsättning att inom avsevärd tid högst 15 centralföreningar skulle komma att bildas, kunna beräknas till 1,500,000 kronor.

Fullmäktige i riksgäldskontoret.

Yttranden i ämnet hava infordrats från fullmäktige i riksgäldskontoret och i riksbanken.

Fullmäktige i riksgäldskontoret hava i utlåtande den 4 februari 1915 anfört i huvudsak följande.

På grund av tidigare beslut hade riksgäldskontoret överlämnat statsobligationer dels å 30 miljoner kronor till Sveriges allmänna hypo-

teksbank dels ock å likaledes 30 miljoner kronor till Konungariket Sveriges stadshypotekskassa till säkerhet för dessa institutioners förbindelser. Då fråga nu vore att vidtaga liknande åtgärd för att bereda jordbrukskreditföreningarna och deras centralkassor ökad kredit vid upplåning från allmänheten eller bankinrättningar, kunde fullmäktige icke underlåta att giva uttryck åt sina betänkligheter i avseende å detta sätt att stödja jordbrukskreditföreningar. Det vore nämligen att märka, att ingen realsäkerhet låge bakom de lån, som av föreningarna skulle utlämnas, under det att allmänna hypoteksbanken och stadshypotekskassan i varje fall måste anses äga fullgod realsäkerhet för utlämnade lån. Genom att överlämna obligationer till jordbrukskreditföreningarnas centralkassor iklädde sig därför staten en helt annan risk än som skett genom överlämnandet av obligationer till allmänna hypoteksbanken och stadshypotekskassan, varmed i främsta rummet avsetts att stärka dessa institutioners kredit i utlandet. Vidare ansåge fullmäktige det vara att befara, att ett överlämnande av statsobligationer till förmån för ifrågavarande centralkassor skulle föranleda liknande anspråk från andra kreditkassor, som kunde komma att bildas för att tillgodose andra behov av allmänt intresse. Sådana anspråk skulle endast med svårighet kunna avvisas, om en dylik förmån lämnats åt nu ifrågavarande lånekassor. Då emellertid behovet av sådana kassor syntes vara stort, då riksdagen uttalat sig för, att sådana måtte komma till stånd, då det icke torde finnas möjlighet att nå detta mål utan att staten skänkte sin medverkan därtill samt då detta lämpligast syntes ske genom att, på sätt nu ifrågasatts, överlämna statsobligationer till säkerhet för centralkassornas förbindelser, så ville fullmäktige, oaktat de betänkligheter, som framhållits, icke avstyrka den ifrågasatta åtgärden. Fullmäktige hade vid frågans behandling utgått ifrån, att jordbrukskassorna och särskilt centralkassorna för jordbrukskredit, som närmast berördes av förslaget, skulle bliva organiserade i huvudsaklig överensstämmelse med det av 1913 års sakkunnige avgivna betänkandet, och att det sålunda sörjdes för, att endast sådana centrala och lokala kassor vunne godkännande, vilkas organisation enligt vissa av Eders Kungl. Maj:t fastställda normer prövades vara betryggande. Fullmäktige ville därjämte framhålla såsom angeläget, att godkända centralkassor underkastades kontroll genom ombud, utsedda av Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande i de län, där respektive kassor vunnit godkännande, eller eventuellt annan statsmyndighet, samt att centralkassorna i sin ordning tillerkändes rätt att utöva en liknande kontroll över de till dem anslutna jordbrukskassorna. Då, såsom förut framhållits, dessa kassor för utlämnade lån icke skulle erhålla realsäker-

heter, samt prövning av den personliga vederhäftigheten förutsatte särskilt stora kvalifikationer, låge givetvis största vikt vid, att till nyssnämnda ombud endast utsåges dugande och erfarna män med stor kännedom om förhållandena i orten. Utan uppfyllande av, bland andra, dessa förutsättningar funne fullmäktige förslaget om statsgaranti för centralkassornas förbindelser för staten innebära allt för stor risk för att kunna tillstyrkas.

Det hade ju angivits vara avsikten, att deponerade statsobligationer endast skulle få användas i det fall, att kassans egna tillgångar visat sig otillräckliga, det ville säga sedan kassan trätt i likvidation eller konkurs och dess affärer avvecklats. Fullmäktige funne med avseende härå intet annat att erinra, än att obligationerna icke borde för täckande av centralkassans förbindelser få tillgripas i annan mån än kassans egna tillgångar, däri inbegripet den ansvarighet, som anslutna jordbrukskassor iklätt sig för centralkassans förbindelser, befunnits, enligt intyg av det utsedda ombudet för kassans övervakande, vara otillräckliga för fullgörande av sagda förbindelser. Medgivande till obligationernas försäljning syntes med ledning av nämnda intyg och övriga handlingar böra lämnas av den myndighet, åt vilken kontrollen över vederbörande kassa vore anförtrodd. Om ett dylikt medgivande borde riksgäldskontoret ofördröjligen underrättas, varjämte ifrågavarande obligationer först borde hembjudas riksgäldskontoret till inlösen.

Fullmäktige i riksbanken.

Fullmäktige i riksbanken hava i utlåtande den 21 januari 1915 förklarat sig icke hava något att erinra mot den ifrågasatta åtgärden.

Departementschefen.

Såsom den föregående framställningen utvisar, hava meningarna varit ganska eniga därom, att något bör göras för ett bättre tillgodoseende av det mindre jordbrukets behov av driftkredit. Det torde också vara otvivelaktigt, att i detta hänseende de nuvarande förhållandena icke äro tillfredsställande. En var, som har någon kännedom om tillståndet på landsbygden, vet hur borgens- och växelsystemen där florera. En sakkunnig överslagsberäkning har också givit vid handen, att den ränta den jordbrukande befolkningen får betala för åtminstone den del av dess rörelsekapital, som måste anskaffas genom upplåning i de allmänna bankerna, i medeltal vida överstiger den ränta handelns och industriens företagare få betala för sitt upplånade driftkapital, beroende dels på att jordbrukarna till följd av de produktionsförhållanden, under vilka de arbeta, hittills i allmänhet icke kunnat på lämpligt sätt utnyttja de i vårt bankväsen använda kreditformer, som draga den

billigaste räntan, nämligen de mycket korta lånen och växlarna, samt dels möjligen också på den sammanblandning av konsumtionskredit och driftkredit, som blivit en följd av det nuvarande systemet och som väl får antagas hava medfört, att räntorna å det för driften upplånade kapitalet kommit att undergå en utjämning uppåt mot de högre räntesatser, som av naturliga skäl måste gälla för den mera riskfulla konsumtionskrediten. Vad detta innebär blir så mycket tydligare, om man samtidigt erinrar sig, att hos oss sedan mitten av förra århundradet pågår en utveckling inom jordbruket från naturalhushållning till penninghushållning, som redan ställt och, i den mån som nämnda utveckling fortskrider, kommer att ställa alltjämt ökade krav på driftkapital åt jordbruket.

Om således meningarna varit eniga därom, att åtgärder för lösningen av förevarande fråga äro erforderliga, hava de däremot gått så mycket mera i sär, då det gällt att finna den väg, som skulle kunna leda till en bättre sakernas ordning.

Det första spörsmål, som härvid möter, synes mig vara det, huruvida man skall söka bygga på en utveckling av realkrediten eller på en bättre organisation av personalkrediten.

Otvivelaktigt skulle i viss mån ökade kreditmöjligheter kunna beredas jordbruket genom en lagstiftning, som öppnade utväg att använda även den jordbrukarna tillhöriga lösegendomen såsom kreditunderlag. De försök, som hos oss blivit gjorda till en sådan lagstiftning, hava emellertid visat, med vilka stora tekniska svårigheter man har att räkna, om man vill söka lösa frågan på denna väg. Det har också hittills visat sig omöjligt för statsmakterna att ena sig om något av de framkomna förslagen.

Vad som icke låtit sig genomföra på ett tidigare stadium synes med den utveckling till allt större intensitet, som just måste vara det utmärkande särskilt för det mindre jordbruket, ännu mindre lämpa sig för de nuvarande förhållandena. Med nämnda utveckling har nämligen behovet av rörelsekapital vuxit högst betydligt. Visserligen har även värdet av jordbrukarnas inventarier samtidigt ökats. Det torde emellertid utan fara för misstag kunna påstås, att ökningen i behovet av driftkapital vida överväger den i inventarievärde. Jag vill i detta hänseende endast erinra om de belopp, som till gödselmedel och utsäde samt till arbetslöner i våra tider måste förskjutas av jordbrukaren under den del av året, under vilken den väsentligaste produktionsprocessen, grödans frambringande, pågår. Med all säkerhet skulle således den tillökning i kredit-

möjligheter, en lagstiftning av angivna slag skulle komma att tillföra jordbruket, långt ifrån motsvara behovet.

Härtill kommer risken att, åtminstone om lagstiftningen komme att gå i den riktning, som angives av det år 1886 avgivna kommittéförslaget, eller därhän att lösörena skulle få intecknas tillsammans med respektive fastighet, de ökade kreditmöjligheterna skulle komma själva fastighetskrediten till godo och således visserligen bidraga att öka fastighetsvärdena, men ej att medföra någon förskjutning till det bättre i förhållandet mellan den del av jordbrukarnas förmögenhet, som är nedlagd i fastigheter, och den som står till förfogande såsom underlag för själva driften.

Slutligen torde böra erinras, att den säkerhet, som på detta sätt skulle kunna beredas vederbörande långivare, på sätt flerfaldiga gånger framhållits, ingalunda är av beskaffenhet att kunna beräknas medföra särskilt billiga lån.

De av mig anförda skälen synas mig uppenbarligen giva vid handen, att, om man vill söka vinna en verklig lösning av frågan om beredande av bättre driftkredit åt det mindre jordbruket, man måste bygga på en utveckling av personalkrediten och icke på en förstärkning av realkrediten. Under det att denna senare är bunden vid värdet av den egendom, som skall utgöra underlag för densamma, och i regel måste hava sin högsta gräns uppåt vida under detta värde, är personalkrediten ej bunden av andra gränser än förtroendet till kredittagaren och till det sätt, varpå han sköter det företag, för vilket krediten önskas. Personalkrediten är också i de moderna samhällena ordnad i så många skiftande former, att genom ett lämpligt urval bland dem och en passande utveckling av en del av dessa former alla berättigade behov böra kunna tillgodoses. Ej heller synas på denna väg oöverstigliga hinder möta att med en lämplig organisation bereda jordbruket den driftkredit det behöver till så billigt pris, som rimligen bör kunna begäras.

Jag är således ifråga om valet mellan ett försök till utveckling av realkrediten och ett försök att bygga på personalkrediten av den mening, som tagit sig uttryck i de sista hos oss framkomna förslagen i ämnet.

Likaledes biträder jag förslagen därutinnan, att ifråga om det mindre jordbruket med dess många små risker det lämpliga underlaget för ett organiserande av driftkrediten är föreningsväsendet. Det är på denna väg man slagit in i alla de länder, i vilka hittills några verkliga resultat vunnits uti ifrågavarande hänseende. Genom att bygga på föreningsväsendet och genom att lämpligt ordna ansvarighetsförhållandena inom föreningarna vinnes också genast utsikter att kunna tillgodose två

viktiga önskemål, nämligen dels att bereda en nästan osviklig säkerhet för långivarna samt dels att skapa möjligheter att öva kontroll över de ändamål, för vilka kredit sökes, och däröver att erhållna lån verkligen användas för uppgivet ändamål, med därav följande möjlighet att göra slut på sammanblandningen av produktionskredit och konsumtionskredit. Av vilken betydelse vinnandet av dessa fördelar är för ernåendet av tillräckligt billig kredit, framgår delvis redan av det föregående och torde vad angår betydelsen av den ökade säkerheten för långivarna vara uppenbart. Genom användande av nämnda utgångspunkt vinner man emellertid även, såsom framgår av den redogörelse jag lämnat för de olika förslagen i ämnet, möjlighet att genom föreningarna såsom mellanhänder förmedla övergången mellan de kreditformer, med vilka våra penninginrättningar för närvarande röra sig, och de för jordbruket lämpliga kreditformerna. Sålunda kunna t. ex. lån, som hos en sparbank upptagas på 10 eller 5 års amorteringstid, av föreningarna användas till utlämnande av lån med för olika ändamål avpassade kortare amorteringstider o. s. v.

Det har visserligen sagts, att ett byggande på föreningsväsendet hos oss skulle komma att möta större svårigheter än i andra länder till följd av vår jordbrukarbefolknings motvilja mot det tvång till underordnande, föreningsväsendet ju otvivelaktigt skulle komma att i viss mån innebära, och framförallt mot nödvändigheten att ikläda sig den ansvarighet för föreningarnas förbindelser, som utgör en förutsättning för att överhuvudtaget något på nu ifrågavarande område skall kunna vinnas med föreningsväsendet som utgångspunkt.

Jag vill visserligen icke alldeles underkänna dessa synpunkter, men jag tror å andra sidan, att man i nämnda hänseende mer än kanske i en del andra får akta sig för att från nuvarande förhållanden draga allt för hastiga slutsatser beträffande framtiden. Föreningsväsendet är nämligen särskilt på jordbrukets område så nytt hos oss i förhållande till andra länder, att vår lantbefolkning näppeligen kan hava vunnit full insikt om den styrka detsamma, väl handhaft, kan bereda. Måhända bidrager härtill också, att en del tidigare organisationer varit mindre omsorgsfullt planlagda och skötta. Den utveckling, en del av våra kooperativa jordbrukarsammanslutningar under senare årtiondena nått, låter emellertid hoppas, att genom ett energiskt upplysningsarbete och genom beredande av god ledning vid kreditföreningarnas organisation och första utveckling betänkligheterna mot själva föreningsväsendet böra kunna övervinnas. Vad angår den andra förmenta betänkligheten, den att ikläda sig ansvar för föreningarnas förbindelser, så måste särskilt

framhållas, att den omständigheten, att jämförelsevis många av de hittills bildade jordbrukarsammanslutningarna antagit formen av föreningar utan personlig ansvarighet, ej får tagas som bevis för, att en sådan betänklighet överhuvudtaget finnes. Jag har mig nämligen väl bekant, att en stor del, om ej de flesta, av dessa föreningar utan personlig ansvarighet röra sig med s. k. garantiförbindelser. Deras medlemmar hava således icke dragit sig för att ikläda sig en vida farligare ansvarighet än den, som skulle blivit en följd av sammanslutningens bildande under form av förening med begränsad personlig ansvarighet. Anledningen till att förstnämnda organisationsform i så stor utsträckning anlitats måste således antagas vara en annan än fruktan för själva ansvarigheten, och det ligger då närmast till hands att söka orsaken i de jämförelsevis tunga former vår första föreningslag stadgade för föreningar med begränsad personlig ansvarighet, former, som numera äro betydligt förenklade. Det måste emellertid i detta sammanhang framhållas, huru viktigt det är, att villkoren för de blivande kreditföreningarnas tillvaro göras sådana, att det blir dem möjligt att utan medlemmarnas allt för stora betungande snabbt bilda reservfonder tillräckliga att möta de förluster, som otvivelaktigt här och där måste uppstå. Endast under detta villkor finnes nämligen utsikt att övervinna de betänkligheter, som i varje fall nog på vissa håll kunna finnas mot att ingå i föreningar av det ifrågasatta slaget.

Visserligen kan det synas tvivelaktigt, huruvida de nu rådande förhållandena äro sådana, att tidpunkten kan anses lämplig att börja ett företag av så vittutseende art, som ett ordnande av det mindre jordbrukets kreditförhållanden på föreningsväsendets grund uppenbarligen är. Särskilt kan det icke undgås, att stora svårigheter komma att möta att under den närmaste tiden erhålla penningar för ändamålet till så billigt pris som önskligt vore.

Det bör emellertid å andra sidan framhållas, att behovet av nya möjligheter att erhålla erforderlig kredit för jordbrukets drift säkerligen kommer att göra sig särskilt kännbart under de tider, som närmast stunda, och att det ju alltid tager en viss tid, innan den organisation, för vilken man kan komma att besluta sig, hinner bliva genomförd.

Med hänsyn härtill har jag ansett mig icke böra underlåta att redan nu tillmötesgå den av riksdagen uttalade önskan om frågans företagande till avgörande snarast möjligt.

Beträffande själva organisationen av de föreningar, som skulle komma att uppbära den blivande kreditrörelsen, anser jag mig i likhet med riksdagen böra i allt väsentligt ansluta mig till det förslag, som

under år 1913 utarbetats inom jordbruksdepartementet, med de ändringar däri, varom samma års sakkunnige hemställt.

I ett avseende anser jag emellertid särskilda betänkligheter möta att följa de sistnämndes förslag, nämligen ifråga om sättet för bestämmandet av det ansvar för centralföreningarnas förbindelser, som skulle åligga de lokala föreningarna. I detta hänseende hava 1913 års sakkunnige föreslagit, att de lokala föreningarna skulle tillförbindas att ikläda sig en ansvarighet för centralföreningarnas förbindelser motsvarande två tredjedelar av den ansvarighet lokalföreningarnas egna medlemmar i sin ordning iklätt sig för deras förbindelser, under det att departementsförslaget bestämt ifrågavarande ansvarighet till tjugu gånger det sammanlagda insatsbelopp, med vilket den lokala föreningen ingått i centralföreningen. Jag vill visserligen ej helt och hållet underkänna de synpunkter sakkunnige anfört till stöd för sitt förslag i denna del. Särskilt är det uppenbart, att centralföreningarnas kreditvärdighet skulle vinna en viss förstärkning genom ett upptagande av de sakkunniges förslag. Det torde emellertid böra erinras, att med en anordning, sådan de sakkunnige i denna del ifrågasatt, beloppet av varje lokalförenings ansvarighet kommer att växla med varje förändring i dess medlemsstock. Ett sådant förhållande överensstämmer föga med föreskriften i gällande lag om ekonomiska föreningar, att i föreningar med begränsad personlig ansvarighet medlemmarnas ansvarighet skall vara bestämd till visst belopp. På grund härav anser jag mig böra i förevarande del i huvudsak ansluta mig till departementsförslaget. Dock lärer med hänsyn till den höjning i den lånerätt, som skulle tillkomma underföreningarnas medlemmar, vilken föreslagits av de sakkunnige, och den därav följande höjningen i medlemmarnas ansvarighet, en motsvarande höjning böra företagas jämväl i underföreningarnas ansvarighet för centralförenings förbindelser eller från 20 till 30 gånger insatsbeloppet. Den minskning i kreditvärdighet, som även med denna jämkning möjligen i vissa fall kan bliva en följd av en återgång till departementsförslagets grunder, torde ej vara synnerligen avsevärd, särskilt om jämväl lokalföreningarnas lånerätt i centralföreningarna bestämmes på sätt som avses i nämnda förslag eller så att den göres i väsentligare mån beroende av det antal insatser, med vilket lokalförening ingått i vederbörande centralförening. Förövrigt torde denna minskning fullt uppvägas av den förstärkning av kreditvärdigheten, som skulle vinnas genom ett bifall till vad jag längre fram kommer att föreslå därom, att staten skulle begagna den möjlighet, som enligt det förut anförda förefinnes, att stöda centralföreningarna genom att lämna

visst belopp i obligationer som säkerhet för varje godkänd centralförenings förbindelser.

Även ifråga om ordnandet av förhållandena, då fastighet är av ägaren upplåten åt annan till brukande, anser jag mig böra ansluta mig till departementsförslaget och således böra tillerkänna brukaren rätt att ingå i vederbörande jordbrukskassa för fastighetens hela areal odlad jord, detta av hänsyn till svårigheten för brukare att på annat sätt erhålla lämplig kredit.

Både 1913 års departementsförslag och samma års sakkunnigförslag hava utgått från den förutsättningen, att vid tiden för den föreslagna kreditorganisationens genomförande det skulle finnas en lag angående ekonomiska föreningars inlåningsrörelse i huvudsaklig överensstämmelse med förenämnda inom finansdepartementet av särskilda sakkunnige utarbetade förslag. Enligt vad jag inhämtat är emellertid utredningen i denna fråga ännu icke avslutad. Något lagförslag i berörda hänseende är således ej att vänta till innevarande års riksdag. Att detta förhållande icke är av beskaffenhet att böra föranleda till uppskov med lösningen av nu förevarande fråga, synes mig uppenbart redan av det skäl, att de föreslagna villkoren för godkännande från det allmännas sida av de lokala och centrala föreningar, som äro avsedda att uppbära kreditrörelsen, äro sådana, att särskilt med några tillägg, i huvudsak hämtade från förenämnda lagförslag, erforderlig trygghet ändå bör kunna beredas insättarna. De tillägg, på vilka jag här syftar, avse huvudsakligen begränsning av vederbörande lokalföreningars inlåningsrätt och av de belopp, varå ränta får tillgodoföras varje insättare, reservfondernas uppbringande till betryggande storlek samt skyldighet att upprätta ordentlig balansräkning och att under vissa omständigheter träda i likvidation.

Jämväl i en del andra mindre väsentliga hänseenden anser jag några jämkningar i de föregående förslagen erforderliga. Sålunda anser jag mig t. ex. böra föreslå, att begränsningen av centralföreningarnas inlåningsrätt jämkas till överensstämmelse med vad som i enlighet med nyssnämnda inom finansdepartementet utarbetade förslag hemställts skola gälla för de lokala föreningarna.

Dessutom måste de av 1913 års sakkunnige gjorda ändringsförslagen, i den mån jag ansett dem böra upptagas, inarbetas i de vid departementsförslaget fogade utkasten till kungörelser i ämnet.

Bland annat anser jag mig böra i detta sammanhang nämna, att jag, jämte det jag funnit mig böra ansluta mig till 1913 års sakkunniges förslag, att i blivande författningar beteckningen jordbrukskreditförening borde utbytas mot *jordbrukskassa,* ansett mig böra föreslå en

motsvarande förändring i benämningen å de blivande centralföreningarna till *centralkassor för jordbrukskredit.* Jag har alltså låtit inom departementet utarbeta nya förslag till kungörelser angående godkännande från det allmännas sida av vissa jordbrukskassor och angående godkännande från det allmännas sida av vissa centralkassor för jordbrukskredit.

Sedan departementschefen härefter redogjort för innehållet i dessa förslag av den lydelse bilagorna I och II vid detta protokoll utvisa, anförde departementschefen vidare.

Inom riksdagen har även ifrågasatts, att organisationen borde fullständigas med en för hela landet gemensam centralbank med uppgift att bidraga till finansierandet av ifrågavarande kreditrörelse. För min del håller jag också för troligt, att utvecklingen en gång kommer att göra tillvaron av en sådan bank både önsklig och behövlig. Jag anser det emellertid nödvändigt, att kreditrörelsen först hinner taga en viss omfattning, innan man griper sig an med bildandet av en sådan bank. Dessutom kan det ifrågasättas, om ej inrättandet av nämnda bank bör förbindas med ett försök till lösning av även det större jordbrukets kreditfråga. Frågan härom tarvar emellertid en vidlyftig utredning. Jag anser mig följaktligen ej nu böra framlägga något förslag i den av riksdagen antydda riktningen.

Den ojämförligt svåraste frågan är den om beredandet av erforderliga medel för den ifrågasatta kreditrörelsen. För min del skulle jag visserligen helst sett, om man kunnat stanna vid den av 1910 års sakkunnige förordade utvägen att uteslutande bygga på samarbete med redan befintliga penninginrättningar och särskilt sparbankerna. Då denna tanke emellertid stött på bestämt motstånd från de flesta håll, från vilka yttranden över 1910 års sakkunnigförslag inkommit, och mött betänkligheter även hos riksdagen, har jag ansett mig böra övergiva densamma, isynnerhet som jag måste erkänna, att vissa av de skäl, som anförts av dem, som förordat andra sätt för frågans lösning, äro av tungt vägande art. Att man fortfarande måste räkna med ett omfattande samarbete med de redan befintliga penninginrättningarna och särskilt sparbankerna, är emellertid uppenbart. Jag återkommer till denna fråga längre fram.

Vad angår övriga ifrågasatta sätt för penningars anskaffande har frågan, huruvida rätt att driva bankmässig inlåning bör medgivas de blivande föreningarna, framkallat de flesta betänkligheterna.

I detta hänseende vill jag till en början erinra, att redan enligt gällande lagstiftning ekonomiska föreningar torde vara berättigade att driva dylik inlåningsrörelse, såvitt fråga är om insättningar från egna

medlemmar och från underföreningars medlemmar. Att man vid föreliggande frågas lösning skulle rent av frånsäga sig rätten att anlita denna utväg för medelanskaffning, synes mig icke kunna ifrågakomma.

Vad som egentligen är tvistigt i förevarande hänseende är således, huruvida man skall upptaga det av 1913 års sakkunnige väckta förslaget att medgiva de ifrågasatta centralföreningarna rätt till inlåning jämväl från den stora allmänheten. Jag kan ej neka, att jag i detta hänseende hyst stora betänkligheter, särskilt på grund av den konkurrens med våra sparbanker om allmänhetens besparingar, som därav är att befara. Emellertid är det ju troligt att, på sätt riksdagen anfört, denna konkurrens ej kommer att betyda så mycket för sparbankerna, som man i första ögonblicket kunde vara böjd att antaga, särskilt med hänsyn till den relativa obetydligheten av de belopp, om vilka här är fråga, i förhållande till de hos sparbankerna innestående behållningarna och den årliga tillväxt av desamma erfarenheten visar, att man under vanliga förhållanden kan beräkna. Vad som är säkert är i varje fall, att, om man ej upptager berörda förslag, de belopp, som kunna beräknas inflyta genom inlåning å bankmässig räkning, bliva jämförelsevis obetydliga. Förhållandena i Finland lämna härpå ett tydligt exempel. Då denna källa för medelanskaffning är av synnerlig betydelse särskilt i tider, då den allmänna lånemarknaden är hårt anlitad, samt centralföreningarna, på sätt riksdagen anfört, med den för dem föreslagna organisationen synas komma att fullt ut besitta den för ändamålet erforderliga soliditeten, såvitt denna kan garanteras genom författningsbestämmelser och stadgar, har jag ansett mig böra frånträda mina betänkligheter och förorda upptagandet av de sakkunniges förslag i denna del.

Under förarbetena har visserligen berörda inlåning huvudsakligen tänkts böra äga rum å sparkasseräkning. För min del anser jag mig böra ifrågasätta, om ej, på sätt jämväl antytts av 1913 års sakkunnige, även andra bankmässiga räkningar böra kunna ifrågakomma. Jag tänker därvid närmast på sådana räkningar som depositionsräkning och kapitalräkning. I andra länder lärer man på vissa håll föredraga dylika räkningar, som medföra den fördelen, att föreningarna ej behöva hålla fullt så stora belopp omedelbart likvida, som om de bygga sin inlåningsverksamhet uteslutande på sparkasserörelse. Olämpliga måste däremot uppenbarligen från sist angivna synpunkt sådana räkningar vara som upp- och avskrivningsräkning och andra à vista räkningar.

Ordnandet av dessa frågor måste emellertid ske i lagstiftningsväg, och det tillkommer med hänsyn till ifrågavarande lagars natur icke mig att avgiva slutliga förslag i ämnet. Jag har efter överläggning med

chefen för finansdepartementet inhämtat, att han kommer att längre fram denna dag till grundlagsenlig behandling förelägga Eders Kungl. Maj:t i anslutning till vad jag härförut anfört inom finansdepartementet utarbetade förslag till för ändamålet erforderliga lagstiftningsåtgärder.

Uppenbart är emellertid, att, även vid bifall till dessa förslag, och även om en avsevärd del av det mera kortvariga kreditbehovet kan fyllas genom den ifrågasatta diskonteringen av växlar i riksbanken, behovet av rörelsemedel icke på långt när kan tillgodoses enbart genom anlitande av dessa utvägar. Särskilt gäller detta i avseende å sådana orter, där det möter svårigheter att genast bilda erforderliga centralföreningar.

Även andra utvägar måste således anlitas.

Härvid möter först frågan, huruvida staten bör själv träda emellan genom tillsläppande av något belopp på sätt ifrågasatts uti 1913 års båda förslag. Jag anser visserligen, att det skulle varit för kreditrörelsen förmånligt, om staten på detta sätt kunde lämna åtminstone något bidrag. Emellertid synes mig någon möjlighet härför icke för närvarande föreligga. Att beloppet skulle kunna tagas av skattemedel är uppenbarligen otänkbart, så ansträngd som budgeten ändå är; och ej heller lånevägen torde för närvarande böra ifrågakomma, icke minst med hänsyn därtill, att tydligtvis de penningar, som sålunda skulle kunna anskaffas, bleve allt för dyra, för att anlitandet av nämnda utväg skulle innebära någon väsentlig fördel.

Det återstår således icke annat än att söka erhålla medel från annat håll. För att så mycket som möjligt underlätta detta anser jag emellertid, att staten bör begagna sig av den förut antydda möjligheten att stärka centralföreningarnas kreditvärdighet genom att lämna visst belopp i obligationer såsom säkerhet för varje godkänd centralförenings förbindelser. På sätt fullmäktige i riksgäldskontoret framhållit äro visserligen förhållandena i detta fall något annorlunda än i de fall, uti vilka staten förut på enahanda sätt trätt emellan. Någon vidare risk för staten synes mig dock icke föreligga, därest organisationen göres sådan, som jag härförut föreslagit; och i varje fall är, såsom också fullmäktige framhållit, frågan av den betydelse, att den risk, som må finnas, icke synes böra få verka avskräckande. Lika med fullmäktige fäster jag synnerlig vikt vid, att de ombud jag anser mig böra föreslå skola, då godkännande meddelas, förordnas att övervaka centralkassornas verksamhet, bliva för uppdraget fullt kvalificerade. Överlämnas utseendet av dessa ombud åt Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande, synes det mig böra vara att förvänta, att dessa myndigheter komma att låta sig

angeläget vara att städse söka vinna lämpliga personer för uppdraget. Obligationsbeloppet synes mig böra bestämmas till det under förarbetena, på sätt förut omförmälts, ifrågasatta, 100,000 kronor för varje centralkassa; och lära obligationerna böra under de villkor fullmäktige i riksgäldskontoret föreslagit överlämnas till riksbanken att av densamma innehavas såsom pant för fordringsägarnas gemensamma räkning. Det kunde möjligen synas, som om en motsvarande fördel borde beredas de lokala föreningarna å sådana orter, där centralföreningar ännu icke hunnit bildas. Då jag emellertid anser mig icke böra väcka förslag härom, beror detta på, att dels garantierna för, att dylika föreningar skola bliva ordentligt skötta, uppenbarligen äro vida svagare än ifråga om centralföreningarna samt dels en dylik åtgärd möjligen skulle kunna bidraga till att fördröja bildandet av centralföreningar för ifrågavarande orter, något som ju vore mindre önskligt.

Vad angår frågan, från vilka håll penningar skola kunna erhållas, har jag förut framhållit, att jag anser ett omfattande samarbete med sparbankerna synnerligen önskligt. För sparbankerna skulle sålunda yppas möjligheter att på ett jämförelsevis säkert och bekvämt sätt finna användning för kapitalbehållningar, som de eljest måhända skulle nödgas insätta i bankinrättningar mot låg ränta eller utportionera i smålån med ty åtföljande ökat förvaltningsbesvär, och för kreditföreningarna skulle härigenom yppas utsikter att erhålla rörelsemedel för jämförelsevis billig ränta och på villkor beträffande sätt och tid för återbetalningen, som skulle göra det möjligt för dem att i sin ordning utlämna lån för tillgodoseende även av sådana kreditbehov, beträffande vilka något längre återbetalningstid är önsklig.

Ifråga om den form, under vilken denna sparbankernas kreditgivning borde äga rum, hava 1910 års sakkunnige i första hand tänkt sig, att densamma borde ske sålunda, att sparbankerna öppnade kreditivräkningar åt vederbörande föreningar, och förty föreslagit en ändring i lagen den 29 juli 1892 angående sparbanker, som skulle öppna möjlighet härför. Uppenbart är emellertid, att denna låneform, som jämväl ifrågasatts av 1913 års sakkunnige, icke lämpar sig för tillgodoseende av andra än de kortvariga kreditbehoven. För det längre kreditbehovet passa tydligtvis bäst de redan enligt gällande lag tillåtna lånen mot skuldebrev, som, då det härvid ej skulle bliva fråga om lån mot borgen eller mot pant av skuldebrev med borgen, skulle kunna lämnas i form av såväl amorteringslån som stående lån. Detsamma synes mig överhuvudtaget gälla om all kreditgivning åt centralföreningarna. Det kommer nämligen härvid att bliva fråga om jämförelsevis stora belopp, och det

kan med fog ifrågasättas, om det ej, på sätt bankinspektionen också framhållit, skulle vålla sparbankerna avsevärda svårigheter att alltid hålla de belopp likvida, som skulle erfordras för att rätt sköta en kreditivrörelse av dylik omfattning. Annorlunda ställer sig enligt mitt förmenande förhållandet beträffande sådana lokala kreditföreningar, som kunna tänkas uppstå i orter, för vilka centralföreningar ännu icke hunnit bildas. Dessa föreningar skulle ju icke äga driva bankmässig inlåningsrörelse från andra än sina medlemmar, och de belopp, de hava utsikt att på nyssnämnda sätt få in, kunna tydligtvis så mycket mindre bliva av någon avsevärdare storlek, som det här antagligen kommer att bliva fråga om just de delar av landet, uti vilka kapitaltillgången hos de befolkningsklasser, med vilka föreningarna hava utsikt att komma i beröring, är minst. Nämnda föreningar torde även komma att överhuvudtaget bliva avstängda från den möjlighet att erhålla rörelsemedel, som den ifrågasatta växeldiskonteringen skulle öppna. Ifrågavarande föreningar kunna därför förutses få avsevärda svårigheter att på lämpligt sätt tillgodose föreliggande behov av kortare kredit, för vilket ändamål upptagandet av stående lån och amorteringslån hos sparbankerna föga lämpar sig, särskilt till följd av svårigheten för föreningarna att på tillfredsställande villkor placera de kapitalbehållningar, som kunna förväntas uppstå under de årstider, då kreditbehovet bland deras medlemmar är minst. För föreningar av detta slag skulle det säkerligen bliva av stor betydelse, om möjlighet kunde finnas för dem att med sparbank i orten träffa avtal om öppnande av kreditivräkning eller med hänsyn till de växlingar i deras penningtillgång, som äro att förutse, kanske ännu hellre kredit å löpande räkning. Med hänsyn till de jämförelsevis små belopp, om vilka det här är fråga, synas några avgörande betänkligheter icke böra möta mot en lagändring i dylikt syfte i huvudsaklig överensstämmelse med vad som föreslagits av 1910 års sakkunnige. Chefen för finansdepartementet, med vilken jag samrått i detta ämne, har förklarat sig skola jämväl i detta hänseende framlägga erforderligt förslag till lagändring.

Att även enskilda banker och andra förefintliga enskilda penninginrättningar böra kunna få anlitas som förlagsgivare, i den mån sådant kan vara förmånligt, synes mig uppenbart. Härför erfordras emellertid i regel ej annat, än att rätten att välja kreditgivare, på sätt 1913 års sakkunnige föreslagit, göres så fri som möjligt för såväl centralföreningarna som sådana lokala föreningar, vilka icke äro anslutna till någon centralförening.

Ett undantag härifrån föreligger visserligen till följd av de bestämmelser, som gälla angående placeringen av försäkringsföretagens fonder. Att redan nu, innan man vunnit någon erfarenhet huru kreditrörelsen kommer att utveckla sig, föreslå en ändring i nämnda bestämmelser, synes mig emellertid ej böra ifrågakomma.

Såsom framgår av det förut anförda böra medel även kunna erhållas från pensionsfonden. Att bestämma, att visst belopp av fondens medel skall användas för ändamålet, synes mig icke lämpligt, utan torde det böra få bero av omständigheterna, i vilken utsträckning fondens tillgångar skola komma att anlitas. Någon garanti från statens sida för de lån, som kunna komma att utlämnas från fonden, utöver det förut omförmälda överlämnandet av visst belopp i obligationer såsom säkerhet för varje centralförenings förbindelser lärer varken vara nödig eller eljest böra ifrågakomma, utan bör det få bero på prövning i varje särskilt fall, om och i vad mån lånesökande förening kan anses värd önskad kredit. Uppenbarligen blir det, såsom pensionsstyrelsen framhållit, huvudsakligen centralföreningarna, som kunna tänkas komma att godtagas såsom låntagare. Några särskilda åtgärder från statens sida erfordras i förevarande hänseende icke, blott det tillses, att de blivande bestämmelserna angående utlåning från fonden göras sådana, att lån till nu ifrågavarande föreningar kunna utlämnas mot endast föreningarnas förbindelser utan ställande av särskild säkerhet.

Beträffande postsparbanken framgår av det förut anförda, att några större belopp icke under den allra närmaste tiden äro att påräkna från detta håll. Emellertid anser jag lika med styrelsen för nämnda penninginrättning det vara att förvänta, att med inträdandet av bättre ekonomiska förhållanden även från postsparbanken medel böra kunna bliva tillgängliga för den ifrågasatta kreditrörelsen. Beträffande de former och den begränsning, varunder detta bör ske, har jag intet att erinra mot vad postsparbanksstyrelsen föreslagit. Jag anser det således ej böra ifrågakomma, att lån från postsparbanken utlämnas annat än till de blivande centralföreningarna. Vidare bör det få bero på styrelsens omprövning i varje särskilt fall, om och i vilken utsträckning lån må kunna erhållas.

Beträffande den ändring i gällande bestämmelser angående postsparbankens medelplacering, som erfordras för att lån från banken skola kunna utlämnas mot enbart förskrivning av vederbörande centralförening, kommer, enligt vad jag inhämtat, förslag att i samband med förut omförmälda lagförslag föreläggas Eders Kungl. Maj:t av chefen för finansdepartementet.

Med ett rätt anlitande av de av mig härförut omförmälda utvägarna till erhållande av medel synes det mig, att åtminstone för någon tid framåt det borde vara sörjt för, att rörelsen skall kunna utvecklas under något så när tillfredsställande villkor, även om räntorna uppenbarligen under nu rådande penningförhållanden måste bliva högre än önskligt vore. Högre än de räntor, handeln och industrien måste betala, böra de i varje fall ej bliva, och redan därmed vore ju en förbättring i det nuvarande tillståndet vunnen.

Skulle det längre fram visa sig, att tillräckliga medel ej kunna uppbringas på nu angivna sätt, måste uppenbarligen även andra utvägar anlitas, och därvid synes mig den av riksdagen antydda att inrätta en särskild central penninginrättning för ändamålet i första hand böra komma under övervägande.

Båda de under år 1913 framkomna förslagen förutsätta, att staten skall lämna bidrag dels till centralföreningarnas organisationskostnader samt dels till såväl dessas som de lokala föreningarnas förvaltningskostnader. Det sistnämnda föreslogs även i 1910 års sakkunnigförslag, ehuru i något annan form. Även jag är i princip av den uppfattningen, att staten bör bidraga i den uti 1913 års förslag angivna ordningen. Emellertid anser jag mig med hänsyn särskilt till den sparsamhet med statens medel, tidsförhållandena ovillkorligen kräva, böra föreslå att vissa av dessa bidrag såväl i anseende till beloppet som till tiden göras mera begränsade, än som ifrågasättes i 1913 års förslag.

Jag syftar härvid på de föreslagna bidragen till förvaltningskostnader. Bidragen till centralföreningarnas organisationskostnader äro nämligen i 1913 års förslag upptagna till allenast 2,000 kronor åt varje förening. De kostnader, om vilka det här är fråga, avse närmast anskaffande av nödiga kontorsinventarier och av blankettryck till såväl centralföreningarnas som till dem anslutna lokala föreningars räkenskaper, till låneförbindelser o. s. v. För min del anser jag ett belopp av 2,000 kronor för dessa bidrag vara det minsta som kan ifrågasättas.

Beträffande bidragen till centralföreningarnas förvaltningskostnader hava de i nämnda förslag beräknats till 4,000 kronor om året under de första tio åren efter godkännandet. En viss jämkning i dessa bidrag anser jag utan olägenhet kunna vidtagas. Skall en sådan rörelse som den ifrågavarande verkligen uppfylla sitt ändamål, måste den i stort sett själv kunna bära sina kostnader. De bidrag, som staten lämnar, böra mera hava formen av premier än avse att helt befria de föreningar, som uppbära rörelsen, från förvaltningskostnadernas bestridande. Nämnda bidrag böra dessutom enligt min uppfattning så anordnas, att i själva an-

ordningen ligger en sporre för vederbörande föreningar att sträva efter att så fort som möjligt komma därhän, att de helt och hållet kunna stå på egna fötter. Med hänsyn härtill anser jag bidragen böra utgå efter en med åren fallande skala. Jag antager, att, om ifrågavarande bidrag bestämmas till 2,000 kronor om året under vartdera av de två första åren efter godkännandet, till 1,000 kronor under vart av de följande fyra åren och till 500 kronor under vart av ytterligare fyra år, allt vad som i förevarande hänseende under nuvarande förhållanden skäligen kan begäras skall vara gjort från det allmännas sida.

Vad jag nu anfört gäller i tillämpliga delar även om bidragen till de lokala föreningarnas förvaltningskostnader. Dessa hava i 1913 års förslag hemställts skola bliva 2 kronor för år och medlem för all framtid, med rätt för Eders Kungl. Maj:t att för län, beträffande vilket hinder till följd av befolkningens gleshet eller andra dylika förhållanden mött att bilda centralförening, förhöja bidraget till 4 kronor för år och medlem. Av vad jag förut anfört framgår först och främst att jag icke kan ansluta mig till förslaget, att dessa bidrag skola utgå för all framtid. Vidare finner jag de skäl, som anförts till stöd för förslaget, att det skulle öppnas möjlighet till bidragens höjande inom vissa län, icke övertygande. Jag anser alltså ifrågavarande bidrag böra utgå efter samma grund till alla föreningar. Slutligen finner jag mig böra hemställa, att jämväl dessa bidrag bestämmas skola utgå efter i viss mån fallande skala. Om ifrågakomna bidrag sättas till 2 kronor för år och medlem under de 4 första åren efter godkännandet och 1 krona för år och medlem under 6 därpå följande år, torde även i förevarande hänseende alla rimliga anspråk vara uppfyllda.

Jag har låtit uppgöra en beräkning över den kostnad för statsverket, lämnandet av förenämnda bidrag under de första 16 åren skulle komma att medföra. Denna beräkning är gjord så, att till grund för densamma lagts ett antagande, att kreditrörelsen hos oss skulle komma att utvecklas vida hastigare än i andra länder, där det allmännas medverkan varit mindre omfattande, än den enligt de förslag, för vilka jag redogjort, skulle bliva i vårt land. Jag har således anledning antaga, att statsverkets kostnader i verkligheten skola komma att snarare ej så obetydligt understiga än överstiga de beräknade.

Nämnda beräkning har givit följande resultat:

År.	Lokala föreningar med ett beräknat medlemsantal av 50 i var:							Centralföreningar:							Hela årsanslaget
	Antal föreningar, som börja uppbära bidrag.	Hela antalet föreningar.	Antal medlemmar, för vilka uppbäres		Summa bidrag å		Summa bidrag	Antal nya föreningar.	Hela antalet föreningar.	Organisationsbidrag	Förvaltningsbidrag å			Summa bidrag	
			2 kr.	1 kr.	2 kr.	1 kr.	kr.			kr.	2,000 kr.	1,000 kr.	500 kr.	kr.	kr.
1916	—	—	—	—	—	—	—	5	5	10,000	—	—	—	10,000	10,000
1917	60	60	3,000	—	6,000	—	6,000	3	8	6,000	10,000	—	—	16,000	22,000
1918	120	180	9,000	—	18,000	—	18,000	2	10	4,000	16,000	—	—	20,000	38,000
1919	50	230	11,500	—	23,000	—	23,000	2	12	4,000	10,000	5,000	—	19,000	42,000
1920	50	280	14,000	—	28,000	—	28,000	1	13	2,000	8,000	8,000	—	18,000	46,000
1921	50	330	13,500	3,000	27,000	3,000	30,000	—	13	—	6,000	10,000	—	16,000	46,000
1922	30	360	9,000	9,000	18,000	9,000	27,000	1	14	2,000	2,000	12,000	—	16,000	43,000
1923	30	390	8,000	11,500	16,000	11,500	27,500	—	14	—	2,000	8,000	2,500	12,500	40,000
1924	25	415	6,750	14,000	13,500	14,000	27,500	1	15	2,000	2,000	5,000	4,000	13,000	40,500
1925	25	440	5,500	16,500	11,000	16,500	27,500	—	15	—	2,000	4,000	5,000	11,000	38,500
1926	25	465	5,250	18,000	10,500	18,000	28,500	—	15	—	2,000	2,000	6,000	10,000	38,500
1927	25	490	5,000	16,500	10,000	16,500	26,500	—	15	—	—	2,000	4,000	6,000	32,500
1928	25	515	5,000	11,750	10,000	11,750	21,750	—	15	—	—	2,000	2,500	4,500	26,250
1929	25	540	5,000	10,500	10,000	10,500	20,500	—	15	—	—	1,000	2,000	3,000	23,500
1930	25	565	5,000	9,250	10,000	9,250	19,250	—	15	—	—	1,000	1,000	2,000	21,250
1931	25	590	5,000	8,000	10,000	8,000	18,000	—	15	—	—	—	1,000	1,000	19,000
														Summa kostnad	527,000

Med hänsyn till omöjligheten att exakt bestämma de belopp, till vilka ifrågavarande bidrag för varje år komma att uppgå, bör det anslag, från vilket de skola utgå, erhålla formen av förslagsanslag.

Vid avgörandet av, till vilket belopp detta anslag bör beräknas för år 1916, är att märka, att för nämnda år några förvaltningsbidrag ej kunna komma ifråga, då dessa bidrag äro avsedda att för varje kalenderår utgå först efter räkenskapernas avslutning för året och sedan frågan om ansvarsfrihet för styrelsen varit föremål för prövning å föreningssammanträde. De enda bidrag, med vilka man har att räkna för ifrågavarande år, äro således de till organisationskostnader för centralföreningar, vilka bidrag skulle utgå så fort godkännande erhållits. Att flera dylika föreningar än det antal av fem, som lagts till grund för förenämnda beräkning, skulle kunna hinna bildas och vinna godkännande före 1916 års utgång, synes mig icke antagligt. Med denna utgångspunkt skulle således anslaget för nämnda år kunna upptagas till allenast 10,000

kronor eller vad som beräknats i propositionen angående statsverkets tillstånd och behov.

Enligt 1913 års departementsförslag skulle vid meddelandet av godkännande åt centralförening tillika förordnas ett ombud att å det allmännas sida öva tillsyn å centralföreningens verksamhet. Någon häremot svarande bestämmelse var däremot icke meddelad i fråga om de lokala föreningarna.

Beträffande detta förhållande anförde 1913 års sakkunnige, att det syntes oavvisligt, att även sådana lokala föreningar, som icke vore anslutna till centralförening, och som ju skulle kunna erhålla statsunderstöd m. m., underkastades tillsyn från det allmännas sida, och att särskilt ombud borde förordnas att utöva nämnda tillsyn.

Till vad de sakkunnige sålunda anfört anser jag mig böra ansluta mig. Ifrågavarande ombud torde, i likhet med de ombud, som utses att övervaka sparbankernas skötsel, böra åtnjuta ersättning för sina förrättningar enligt den klass i resereglementet Eders Kungl. Maj:t kan komma att bestämma; och lära dessa ersättningar böra utgå av det under nionde huvudtiteln uppförda anslaget till rese- och traktamentspenningar. Något särskilt anslag härför skulle således icke erfordras.

I den skrivelse, varmed 1913 års departementsförslag avlämnades, ifrågasättes även tillsättandet av en särskild konsulent med uppgift att tillhandagå vid bildandet och skötseln av de ifrågasatta lokala och centrala föreningarna. Med hänsyn därtill, att, såsom 1913 års sakkunnige framhållit, ett intresserat och sakkunnigt arbete i förevarande avseende torde vara att påräkna såväl från statskonsulenten för det mindre jordbruket som från hushållningssällskapens konsulenter, anser jag, att det i varje fall bör få bero på de erfarenheter, framtiden kan medföra, om inrättandet av en dylik konsulentbefattning skall anses nödigt.

På grund av vad jag sålunda anfört ärnar jag hemställa, att Eders Kungl. Maj:t täcktes i nådig proposition föreslå riksdagen att

dels godkänna följande bestämmelser angående understöd av statsmedel åt föreningar för beredande av driftkredit åt idkare av mindre jordbruk:

Mom. 1. Ekonomisk förening, som har till ändamål att inom viss ort bereda driftkredit åt idkare av mindre jordbruk, *(jordbrukskassa)* kan, sedan den i enlighet med bestämmelser, vilka Kungl. Maj:t meddelar, vunnit godkännande från det allmännas sida, av statsmedel undfå bidrag utan återbetalningsskyldighet till de årliga förvaltningskostnaderna. Dessa bidrag utgå med två kronor för medlem under vart och ett av de fyra första åren näst efter det, då godkännandet givits, samt med en krona för medlem under vart och ett av följande sex år och

beräknas efter det antal medlemmar, som jordbrukskassan under sin verksamhetstid närmast föregående år städse haft.

Mom. 2. Ekonomisk förening, som utgör sammanslutning för ett eller flera län av jordbrukskassor, *(centralkassa för jordbrukskredit)* kan, sedan den i enlighet med bestämmelser, vilka Kungl. Maj:t meddelar, vunnit godkännande från det allmännas sida, av statsmedel erhålla bidrag utan återbetalningsskyldighet dels till organisationskostnader med 2,000 kronor samt dels till de årliga förvaltningskostnaderna med 2,000 kronor under vart av de två första åren näst efter det, då godkännandet givits, med 1,000 kronor under vart av de följande fyra åren och med 500 kronor under vart av ytterligare fyra år.

Mom. 3. Då godkännande meddelas åt centralkassa för jordbrukskredit, skall tillika förordnas ett ombud att å det allmännas vägnar öva tillsyn över centralkassans verksamhet.

Detsamma gäller beträffande jordbrukskassa i län, för vilket centralkassa ännu icke bildats och vunnit godkännande.

Mom. 4. Förenämnda statsbidrag kunna på ansökning utanordnas, förvaltningsbidrag, när revision av nästföregående årets förvaltning och räkenskaper ägt rum samt ansvarsfrihet för samma år beviljats styrelsen, och bidrag till organisationskostnader, så snart godkännandet meddelats.

Mom. 5. Fråga om erhållande av bidrag, som ovan sägs, handlägges av Kungl. Maj:ts befallningshavande i det län, där vederbörande kassas styrelse har sitt säte.

Ansökan därom skall vara åtföljd av:

styrkt avskrift av kassans stadgar samt bevis om behörig registrering och om godkännande från det allmännas sida;

samt, såvitt fråga är om förvaltningsbidrag:

dels styrkta avskrifter av förvaltningsberättelsen och revisionsberättelsen för nästföregående år samt protokoll angående ansvarsfrihet för samma år för styrelsen,

dels ock,

där ansökningen göres av jordbrukskassa, en av dess styrelse på heder och samvete bestyrkt uppgift angående det antal medlemmar kassan under sin verksamhetstid närmast föregående år städse haft jämte särskilt yttrande över ansökningen antingen av det ombud, som, efter ty ovan sägs, må vara förordnat att öva tillsyn över kassans verksamhet, eller av styrelsen för vederbörande centralkassa, därest jordbrukskassan är ansluten till en sådan,

samt, där ansökningen göres av centralkassa för jordbrukskredit, yttrande över ansökningen av det ombud, som, efter ty ovan sägs, skall förordnas för tillsyn över kassans verksamhet.

Efter prövning av ansökningshandlingarna äger Kungl. Maj:ts befallningshavande att av det för ändamålet anvisade statsanslaget utanordna det kassan, enligt vad ovan sägs, tillkommande bidraget.

Mom. 6. De ytterligare föreskrifter i ämnet, som må finnas erforderliga, meddelas av Kungl. Maj:t;

dels å extra stat för år 1916 under nionde huvudtiteln bevilja ett förslagsanslag å 10,000 kronor till statsbidrag åt föreningar för beredande av driftkredit åt idkare av mindre jordbruk;

samt dels medgiva, att för varje centralkassa för jordbrukskredit, som vinner godkännande från det allmännas sida, svenska statens obligationer till värde av 100,000 kronor må från riksgäldskontoret överlämnas till Sveriges riksbank att av denna innehavas såsom en gemensam pant för samtliga centralkassans förbindelser, med rätt för kassans fordringsägare att använda panten till täckande av sina fordringar, i den mån kassans egna tillgångar, de belopp inberäknade, som på grund av medlemmarnas i kassan ansvarighet för dess förbindelser kunna från dem uttaxeras, därtill visa sig otillräckliga, och under villkor: *att* behovet av pantens tillgripande skall styrkas genom intyg av det ombud, som, efter vad ovan sägs, skall förordnas för tillsyn över kassans verksamhet, *att* medgivande till pantens användande skall lämnas av Kungl. Maj:ts befallningshavande i det län, där centralkassans styrelse har sitt säte, därvid tillika skola meddelas erforderliga föreskrifter angående sättet för pantens tillgodogörande och för därigenom influtna medels fördelning mellan fordringsägarna, *att* riksgäldskontoret ofördröjligen underrättas, då dylikt medgivande lämnats, *samt att* obligationerna därvid tillika i första hand hembjudas riksgäldskontoret till inlösen.

Emellertid torde det böra anstå med fattande av slutligt beslut i ämnet, till dess förenämnda inom finansdepartementet utarbetade lagförslag hunnit undergå vederbörlig granskning i lagrådet. Jag anhåller således att få ånyo upptaga ärendet, sedan nämnda granskning avslutats.

Slutligen hemställde departementschefen, att utdrag av detta protokoll måtte få tillställas lagrådet till kännedom vid nyssnämnda granskning.

Vad departementschefen sålunda hemställt, däri statsrådets övriga ledamöter instämde, täcktes Hans Maj:t Konungen bifalla.

Ur protokollet:
Curt Rohtlieb.

Bilaga I.

Förslag

till

kungörelse angående godkännande från det allmännas sida av vissa jordbrukskassor.

Härigenom förordnas:

Villkor för jordbrukskassas godkännande:

§ 1.

Jordbrukskassa kan vinna godkännande från det allmännas sida på nedan angivna villkor.

§ 2.

Jordbrukskassan skall vara organiserad såsom ekonomisk förening med begränsad personlig ansvarighet.

§ 3.

Kassans stadgar skola innehålla bestämmelser uti de i §§ 4—21 här nedan berörda ämnen; och må dessa bestämmelser icke avvika från vad i nämnda §§ föreskrives.

§ 4.

Kassans verksamhetsområde skall vara sammanhängande samt skilt från andra jordbrukskassors och ej större, än att kassans medlemmar kunna förutsättas känna varandras personliga och ekonomiska förhållanden.

§ 5.

Kassan skall vara tillförbunden att, därest centralkassa för jordbrukskredit finnes bildad eller bildas för det län, inom vilket kassans

styrelse har sitt säte, iakttaga vad på jordbrukskassan ankommer för vinnande av inträde i centralkassan.

§ 6.

Till medlem i kassan må icke kunna antagas annan än i Sverige bosatt svensk undersåte, här i landet registrerad ekonomisk förening eller svensk kommun.

§ 7.

Delaktighet i jordbrukskassan beräknas efter det antal hektar jord, för vilket medlem vunnit inträde i densamma.

För ägare eller brukare av jord inom kassans verksamhetsområde kan nämnda antal icke överstiga det antal hektar odlad jord han verkligen äger eller brukar inom området; dock att, om brukningsdel sträcker sig över gränsen för detta, delaktighet i kassan må kunna vinnas för den areal odlad jord, brukningsdelen i sin helhet innehåller.

Är fastighet av ägaren upplåten åt annan till brukande, må ägaren ej vinna delaktighet för mer än hälften av fastighetens areal odlad jord.

Beträffande annan medlem än i andra stycket avses, skola stadgarna angiva det antal hektar jord, för vilket sådan medlem skall anses ingå i kassan.

I övrigt skall gälla, att ingen må kunna vinna inträde i kassan för mer än femtio hektar jord eller för större areal, än som motsvarar en tiondel av den sammanlagda areal, för vilken medlemskap i kassan vunnits, att vid beräkning av den areal, för vilken delaktighet må vinnas, område, som understiger en hektar, räknas för en hektar, och att jämväl i övrigt brutet tal utjämnas till närmast högre hela tal, att medlem icke må för samma brukningsdel vara medlem jämväl i annan jordbrukskassa, samt att stadgarna skola innehålla bestämmelser angående de jämkningar uti delaktigheten, som betingas därav, att medlem må hava upphört att vara ägare eller brukare av jord, varför delaktighet vunnits, eller att genom utträde av medlemmar den areal, för vilken han äger delaktighet, kommit att överstiga en tiondel av den sammanlagda areal, för vilken medlemmarna äga delaktighet i kassan.

§ 8.

Det högsta sammanlagda belopp, intill vilket medlem är berättigad att genom kassan erhålla lån, (medlems *lånerätt)* skall vara i stadgarna

bestämt och må ej sättas högre än till sjuttifem kronor för varje hektar jord, för vilken han äger delaktighet i kassan.

§ 9.

Beträffande medlemmarnas bidragsplikt och deras ansvarighet för kassans förbindelser skall särskilt iakttagas:

1:o) att medlems insats skall vara minst tio kronor för varje påbörjat tiotal hektar jord, varför han vunnit inträde i kassan;

2:o) att medlemmarna skola vid behov vara underkastade uttaxering intill visst i stadgarna bestämt belopp för år räknat; samt

3:o) att medlems personliga ansvarighet icke må bestämmas lägre än till ett belopp, motsvarande en och en halv gång hans lånerätt.

§ 10.

Beträffande insatserna skall gälla:

1:o) att minst en tiondel av varje tecknad insats skall kontant inbetalas samt återstoden inom ett år efter tecknandet;

2:o) att insatserna skola sammanföras under benämning jordbrukskassans insatskapital;

3:o) att av detta insatskapital må tagas de medel, som erfordras till insatser i vederbörande centralkassa för jordbrukskredit; samt

4:o) att kassan må kunna av sin årsvinst, i den mån den ej, efter vad nedan sägs, skall avsättas till bildande av reservfond eller enligt medgivandet i § 12 användas till återgäldande av sådan tidigare uttaxering, som ägt rum till täckande av förlust, efter beslut å föreningssammanträde lämna medlemmarna utdelning å deras insatser, dock ej efter högre räntefot än medlemmen skulle fått åtnjuta, därest insatsbeloppet i stället under det år, varom fråga är, innestått å sparkasseräkning i kassan, eller, därest sparkasserörelse för egen räkning ej av denna under året bedrivits, efter högre räntefot än fem för hundra.

§ 11.

Av årsvinsten, efter avdrag av vad som åtgår till betäckande av möjligen förefintlig brist från föregående år, skola minst femton procent avsättas till reservfond. Vid beräkning av det belopp, som sålunda minst skall avsättas till reservfonden, må ej från årsvinsten avdragas den andel däri, som kan hava tillerkänts styrelseledamot eller annan såsom arvode

(tantiem). Då reservfonden uppgår till ett belopp, motsvarande tio procent av det sammanlagda beloppet av medlemmarnas lånerätt jämte, därest kassan för egen räkning driver sparkasserörelse, hälften av insättarnas behållning enligt senaste räkenskapsavslutning, erfordras icke vidare avsättning till densamma; nedgår reservfonden under vad sålunda stadgats, skall avsättning till densamma ånyo vidtaga.

Till ersättande av förlust, som kan täckas genom den uttaxering, medlemmarna äro skyldiga underkasta sig för det år, under vilket förlusten uppstått, må reservfonden ej anlitas, annat än i den mån den överstiger nyss angivna storlek.

§ 12.

Av årsvinsten, i den mån den ej åtgår för avsättning till reservfonden, må efter beslut å föreningssammanträde kunna till medlemmarna återgäldas belopp, som under något föregående år å dem uttaxerats till täckande av förlust.

§ 13.

Kassans verksamhet för beredande av lån åt medlemmarna skall kunna bestå dels i utlämnande av direkta lån i mån av tillgång till därför erforderliga medel samt dels i förmedling åt medlemmarna av växellån.

För erhållande av lån erfordras att inom kassans verksamhetsområde äga eller bruka minst en halv hektar odlad jord.

§ 14.

De ändamål, för vilka lån må kunna av kassan lämnas medlemmarna, skola vara i stadgarna angivna och må ej vara andra än följande, nämligen:

a) inköp av:

1:o) för jordbruket nödiga eller nyttiga husdjur och maskiner;

2:o) utsäde;

3:o) foder- och gödselmedel samt torvströ;

b) beredande av rörelsemedel i övrigt för jordbrukets drift under de tider av året, då fastighetens avkastning är lägst;

c) beredande av medel för bedrivande av sådan binäring till jordbruket, vilken lämpar sig för egendomen;

d) anläggande av vatten- eller avloppsledning eller anordning för gödsels tillvaratagande eller för ekonomiskt utnyttjande av jordbrukseegendoms tillgångar med vad därtill hör;

e) smärre grundförbättringar samt uppförande av smärre ekonomibyggnader;

f) erläggande av insats för inträde i annan ekonomisk förening, som avser antingen beredande av tillgång till redskap och maskiner, som erfordras för jordbruket, eller utsäde eller foder- och gödselmedel eller torvströ eller avelsdjur, eller ock tillgodogörande av produkter av jordbruket eller någon dess binäring.

§ 15.

För ändamål, varom i § 14 under d) och e) förmäles, må växelkredit icke användas.

I övrigt skall gälla, att för ett och samma ändamål växelkredit ej må anlitas under längre tid i en följd än nio månader, att lån, som kassan lämnar av medel, vilka den anskaffat genom upptagande av lån, ej må utlämnas på längre återbetalningstid, än den kassan själv åtnjuter; samt att, därest kassan för egen räkning mottager insättningar på sparkasseräkning, minst sex tiondelar av de hos kassan insatta medlens sammanlagda belopp skall redovisas i sådan kassareserv, som omförmäles i § 17 här nedan, eller i lån å återbetalningstid, som ej överstiger ett år.

§ 16.

För förmedling av växellån må kassan kunna betinga sig viss provision.

Storleken av dylik provision bestämmes å föreningssammanträde, men må icke under några förhållanden för växlar med omloppstid icke överstigande tre månader uppgå till mer än en fjärdedels procent av växelbeloppet, däri inbegripet även den provision, som må uppbäras av centralkassan för den växelförpliktelse den kan behöva ikläda sig för ändamålet.

§ 17.

Kassan må för egen räkning icke driva annan inlåningsrörelse än å sparkasseräkning och icke mottaga insättningar annat än från med-

lemmarna eller, i den mån dessa utgöras av ekonomiska föreningar, deras medlemmar.

Innan insatskapitalet uppgår till minst ettusen kronor, må sådan inlåningsrörelse icke påbörjas.

Å medel, som insättas å sparkasseräkning, må icke gottgöras ränta för högre belopp än två tusen kronor av varje insättares tillgodohavande.

Ej må kassan ikläda sig skyldighet att återbetala på sparkasseräkning insatta medel annorledes än viss tid efter uppsägning; styrelsen dock lämnat öppet att, då sådant prövas kunna ske utan olägenhet, i särskilda fall medgiva utbetalning utan avvaktan på uppsägningstidens utgång.

Jordbrukskassa, som för egen räkning driver sparkasserörelse, vare skyldig att i tillgångar, bestående av statens, allmänna hypoteksbankens, konungariket Sveriges stadshypotekskassas eller kommuners obligationer eller fordran hos bankinrättning, för vilken Kungl. Maj:t fastställt reglemente, eller hos godkänd centralkassa för jordbrukskredit, till vilken kassan är ansluten, redovisa kassareserv, som tillsammans med den inneliggande kassan motsvarar minst en tiondel av insättarnas behållning. Pantsatt tillgång, som nu sagts, må härvid icke tagas i beräkning; dock att, där tillgången utgör säkerhet för avtalad kredit, som ej av kassan till fullo begagnats, den må beräknas till det belopp, som kassan enligt avtalet äger ytterligare utbekomma.

Nedgår kassareserv under vad nu är sagt, skall den, så snart det kan ske, åter uppbringas till föreskrivet belopp.

§ 18.

Kassans inlåning må icke överskrida det belopp, vartill medlemmarnas sammanlagda lånerätt uppgår, ökat med två tredjedelar av det inbetalda insatskapitalet och fem gånger beloppet av reservfonden.

§ 19.

Angående kassarörelsen skola stadgarna innehålla sådana föreskrifter, att dels inflytande medel, som icke omedelbart åter utbetalas, i mån ej särskilda hinder däremot möta, genast insättas, om jordbrukskassan är medlem av godkänd centralkassa för jordbrukskredit, hos denna, och eljest i sparbank eller annan bankinrättning samt dels varje in- och utbetalning på styrelsens ansvar kontrolleras av minst en styrelseledamot utom kassaförvaltaren; och skall vad sålunda stadgats gälla även be-

träffande medel, som kassan uppbär såsom ombud för vederbörande centralkassa för jordbrukskredit eller, där anslutning till sådan ännu icke kunnat vinnas, den sparbank eller annan penninginrättning, med vilken kassan må samarbeta.

§ 20.

Styrelsen för jordbrukskassan skall vara ålagt att vid sin förvaltningsberättelse foga vinst- och förlusträkning samt balansräkning för det förflutna räkenskapsåret.

Jämte vad i förordningen angående handelsböcker och handelsräkningar är stadgat skall i avseende å upprättande av balansräkning iakttagas:

1:o) jordbrukskassans tillgångar må ej upptagas vare sig över sina verkliga värden eller till högre belopp, än som motsvara kostnaderna för deras förvärvande eller anskaffande;

2:o) andra tillgångar än sådana, som äro avsedda till stadigvarande bruk för kassan, må dock kunna upptagas till högre belopp, än som motsvara kostnaderna för deras förvärvande eller anskaffande, så framt särskilda omständigheter kunna anses lämna fog därför och dessa i förvaltningsberättelsen fullständigt angivas;

3:o) osäkra fordringar skola upptagas endast till de belopp, varmed de beräknas komma att inflyta, och värdelösa fordringar avskrivas;

4:o) tillgångar, avsedda till stadigvarande bruk för kassan, må ej i vidare mån, än som betingas av därå nedlagda förbättringar, upptagas till högre värde än det, vartill de varit uppförda i närmast föregående balansräkning;

5:o) de belopp, vartill insatskapitalet, reservfonden samt andra fonder uppgå, skola var för sig i balansräkningen uppföras bland skulderna;

6:o) kostnader för kassans bildande, organisations- eller förvaltningskostnader må ej uppföras såsom tillgång.

§ 21.

Kassa, som för egen räkning driver sparkasserörelse, skall, därest godkännandet från det allmännas sida i den ordning här nedan sägs återkallas, vara pliktig träda i likvidation, så snart beslutet om återkallandet vunnit laga kraft.

§ 22.

Jordbrukskassa skall för att vinna godkännande bestå av minst 15 medlemmar.

Allmänna bestämmelser.

§ 23.

Ansökan om godkännande prövas av Kungl. Maj:ts befallningshavande i det län, där jordbrukskassans styrelse har sitt säte, och må göras antingen i samband med ansökningen om kassans registrering eller därefter. I sistnämnda fall skall ansökningen vara åtföljd av ett exemplar av kassans stadgar.

§ 24.

Det ombud, som enligt vad särskilt är stadgat skall förordnas att å det allmännas vägnar utöva tillsyn över godkänd jordbrukskassa i län, för vilket centralkassa ännu icke bildats och vunnit godkännande, utses av Kungl. Maj:ts befallningshavande.

Förordnande, som nu är sagt, gäller tills vidare och intill dess annorledes beslutas.

Ombudet skall deltaga i den årliga revisionen av jordbrukskassans förvaltning och är dessutom berättigat att även eljest, när ombudet så finner gott, taga kännedom om kassans protokoll och bokföring samt värdehandlingar och kassabehållning; åliggande det ombudet, som av allmänna medel undfår gottgörelse enligt grunder, som Kungl. Maj:t bestämmer, att efter varje verkställd undersökning till Kungl. Maj:ts befallningshavande avgiva berättelse därom ävensom att ofördröjligen underrätta Kungl. Maj:ts befallningshavande, därest anledning synes ombudet hava förekommit, att det kassan meddelade godkännandet bör återkallas.

Underrättelse om tid och ställe för berörda revision skall styrelsen för jordbrukskassan minst 14 dagar förut lämna ombudet.

Beträffande jordbrukskassa i annat län, än som avses i första stycket, skall vad som stadgas i tredje stycket om rätt för allmänt ombud att taga kännedom om kassas protokoll och bokföring samt värdehandlingar och kassabehållning äga motsvarande tillämpning i avseende å det ombud, som skall förordnas att övervaka vederbörande centralkassas verksamhet.

§ 25.

Ändring av stadgarna beträffande godkänd jordbrukskassas ändamål och uti de i §§ 4—21 här ovan angivna hänseenden må ej vinna tillämpning, förrän densamma av Kungl. Maj:ts befallningshavande godkänts.

§ 26.

Godkänd jordbrukskassa må ej idka annan rörelse än penningrörelse eller bereda lån åt andra än medlemmar i kassan.

Sådan kassa må icke samtidigt vara medlem av mer än en centralkassa för jordbrukskredit, och må icke, så länge den är medlem av centralkassa, förskaffa sig kredit i annan kreditinrättning.

§ 27.

Det åligger godkänd jordbrukskassa att årligen avgiva statistiska uppgifter i enlighet med de föreskrifter Kungl. Maj:t kan finna gott meddela.

§ 28.

Nedgår antalet medlemmar i godkänd jordbrukskassa under 15, och fylles ej antalet inom en månad efter erinring om förhållandet från Kungl. Maj:ts befallningshavandes sida, eller iakttager kassan icke i vad på den ankommer föreskrifterna uti §§ 24—27, eller handhavas dess angelägenheter på ett sätt, som är ägnat att rubba förtroendet till kassan, kan godkännandet av Kungl. Maj:ts befallningshavande återkallas.

Har godkännandet för jordbrukskassa återkallats, skall underrättelse därom genom Kungl. Maj:ts befallningshavandes försorg ofördröjligen kungöras i den stads tidning, där Kungl. Maj:ts befallningshavande har sitt säte, eller, om flera tidningar där utgivas, i den av dessa, där allmänna påbud för staden vanligen meddelas, ävensom, där kassans styrelse har sitt säte å annan ort, i en tidning å denna ort.

§ 29.

Till jordbruk hänföres i denna kungörelse även trädgårdsskötsel och annan därmed jämförlig verksamhet, som avser frambringande av kulturväxter.

Denna kungörelse träder i kraft den 1 januari 1916.

Bilaga II.

Förslag

till

kungörelse angående godkännande från det allmännas sida av vissa centralkassor för jordbrukskredit.

Härigenom förordnas:

Villkor för centralkassas godkännande:

§ 1.

Centralkassa för jordbrukskredit kan vinna godkännande från det allmännas sida på nedan angivna villkor.

§ 2.

Centralkassan skall vara organiserad såsom ekonomisk förening med begränsad personlig ansvarighet och hava till uteslutande ändamål att främja de anslutna jordbrukskassornas gemensamma syfte.

§ 3.

Kassans stadgar skola innehålla bestämmelser uti de i §§ 4—19 här nedan berörda ämnen; och må dessa bestämmelser icke avvika från vad i nämnda §§ föreskrives.

§ 4.

Centralkassans verksamhetsområde skall vara sammanhängande samt skilt från andra centralkassors och må utgöras av ett, två eller högst tre län.

§ 5.

Till medlem i centralkassan må endast kunna intagas godkänd jordbrukskassa, vars styrelse har sitt säte inom centralkassans verksamhetsområde.

§ 6.

Insatserna i centralkassan skola lyda å minst tio kronor.

Jordbrukskassa skall vid inträdet teckna insatser för minst fyrahundra kronor.

§ 7.

Ansluten jordbrukskassas ansvarighet för centralkassans förbindelser må icke bestämmas lägre än till ett belopp motsvarande trettio gånger det sammanlagda insatsbelopp, med vilket jordbrukskassan ingått i centralkassan.

§ 8.

Jordbrukskassa må ej ingå med så många insatser, att det belopp, varmed den blir ansvarig för centralkassans förbindelser, kommer att överstiga två tredjedelar av det sammanlagda belopp, intill vilket dess medlemmar i sin ordning äro ansvariga för dess förbindelser.

Skulle för någon ansluten kassa sistnämnda ansvarighetsbelopp nedgå så, att det belopp, varmed den ansvarar för centralkassans förbindelser, överstiger nyssnämnda gräns, skall den anslutna kassan vara pliktig att, efter erinring om förhållandet från centralkassans sida, vid tiden för den räkenskapsavslutning inom denna, som infaller näst efter en månad sedan erinringen gjordes, utträda ur centralkassan med så många insatser, att det rätta förhållandet mellan ansvarighetsbeloppen återställes, såvida ej rättelse dessförinnan skett genom intagande av nya medlemmar i den anslutna kassan.

§ 9.

Beträffande insatserna skall gälla:

1:o) att minst en tiondel av varje tecknad insats skall kontant inbetalas samt återstoden inom ett år efter tecknandet;

2:o) att insatserna skola sammanföras under benämning centralkassans insatskapital;

3:o) att centralkassan må kunna av sin årsvinst, i den mån den ej efter vad nedan sägs skall avsättas till bildande av reservfond, efter beslut å föreningssammanträde lämna anslutna jordbrukskassor utdelning å deras insatser, dock ej efter högre räntefot än dessa skulle fått åtnjuta, därest insatsbeloppet i stället under det år, varom fråga är, innestått på deposition hos centralkassan.

§ 10.

Av årsvinsten, efter avdrag av vad som åtgår till betäckande av möjligen förefintlig brist från föregående år, skola minst femton procent avsättas till reservfond. Vid beräkning av det belopp, som sålunda minst skall avsättas till reservfonden, må ej från årsvinsten avdragas den andel däri, som kan hava tillerkänts styrelseledamot eller annan såsom arvode (tantiem). Då reservfonden uppgår till ett belopp, motsvarande tio procent av det sammanlagda beloppet av medlemmarnas i § 11 omförmälda lånerätt jämte hälften av insättarnas behållning enligt senaste räkenskapsavslutning, erfordras icke vidare avsättning till densamma; nedgår reservfonden under vad sålunda stadgats, skall avsättning till densamma ånyo vidtaga.

§ 11.

Det högsta belopp, intill vilket jordbrukskassa skall vara berättigad att genom centralkassan erhålla lån, (jordbrukskassas *lånerätt)* skall vara i stadgarna bestämt och må ej sättas högre än till halva det belopp, varmed jordbrukskassan ansvarar för centralkassans förbindelser, ökat med hälften av det sammanlagda belopp, intill vilket jordbrukskassans medlemmar i sin ordning äga lånerätt i denna.

§ 12.

Centralkassans verksamhet för att bereda de anslutna jordbrukskassorna lån skall kunna ske dels genom beviljande av direkta lån i mån av tillgång till därför erforderliga medel samt dels genom förmedling åt nämnda kassors medlemmar av växellån.

I övrigt skall gälla, att lån, som centralkassan lämnar av medel, vilka den anskaffat genom upptagande av lån, ej må utlämnas på längre återbetalningstid än den kassan själv åtnjuter, samt att minst sex tion-

delar av de hos kassan insatta medlens sammanlagda belopp skall redovisas i sådan kassareserv, som omförmäles i § 15 här nedan eller i lån å återbetalningstid, som ej överstiger ett år.

§ 13.

För förmedling av växellån må centralkassan kunna betinga sig viss provision.

Storleken av dylik provision bestämmes å föreningssammanträde, men må icke under några förhållanden för växlar med omloppstid icke överstigande tre månader uppgå till mer än en åttondels procent å växelbeloppet.

§ 14.

Centralkassan må av anslutna jordbrukskassor kunna mottaga medel till förräntning såväl å sparkasseräkning och depositionsräkning som å upp- och avskrivningsräkning och löpande räkning.

Dessutom må centralkassan kunna mottaga insättningar å sparkasseräkning från anslutna jordbrukskassors medlemmar. Härvid skall dock iakttagas, att ränta icke får gottgöras för högre belopp än tre tusen kronor av varje insättares tillgodohavande.

Ej må kassan ikläda sig skyldighet att återbetala på sparkasseräkning insatta medel annorledes än viss tid efter uppsägning; styrelsen dock lämnat öppet att, då sådant prövas kunna ske utan olägenhet, i särskilda fall medgiva utbetalning utan avvaktan på uppsägningstidens utgång.

Angående den inlåningsrätt, som, utöver vad ovan sägs, kan varda centralkassan i särskild ordning medgiven, skola de villkor, som vid medgivandets lämnande föreskrivas, lända till efterrättelse.

§ 15.

Centralkassan skall vara skyldig att i tillgångar, bestående av statens, allmänna hypoteksbankens, konungariket Sveriges stadshypotekskassas eller kommuners obligationer eller fordran hos bankinrättning, för vilken Kungl. Maj:t fastställt reglemente, redovisa kassareserv, som tillsammans med den inneliggande kassan motsvarar minst en tiondel av insättarnas behållning. Pantsatt tillgång, som nu sagts, må härvid icke tagas i beräkning; dock att, där tillgången utgör säkerhet för avtalad kredit, som ej av centralkassan till fullo begagnats, den må

beräknas till det belopp, som kassan enligt avtalet äger ytterligare utbekomma.

Nedgår kassareserv under vad nu är sagt, skall den, så snart det kan ske, åter uppbringas till föreskrivet belopp.

§ 16.

Centralkassans inlåning må icke överskrida det belopp, vartill de anslutna jordbrukskassornas sammanlagda lånerätt uppgår, ökat med två tredjedelar av det inbetalda insatskapitalet och fem gånger beloppet av reservfonden.

§ 17.

Styrelsen för centralkassan skall vara ålagt att vid sin förvaltningsberättelse foga vinst- och förlusträkning samt balansräkning för det förflutna räkenskapsåret.

Jämte vad i förordningen angående handelsböcker och handelsräkningar är stadgat skall i avseende å upprättande av balansräkning iakttagas:

1:o) centralkassans tillgångar må ej upptagas vare sig över sina verkliga värden eller till högre belopp, än som motsvara kostnaderna för deras förvärvande eller anskaffande;

2:o) andra tillgångar än sådana, som äro avsedda till stadigvarande bruk för kassan, må dock kunna upptagas till högre belopp, än som motsvara kostnaderna för deras förvärvande eller anskaffande, så framt särskilda omständigheter kunna anses lämna fog därför och dessa i förvaltningsberättelsen fullständigt angivas;

3:o) osäkra fordringar skola upptagas endast till de belopp, varmed de beräknas komma att inflyta, och värdelösa fordringar avskrivas;

4:o) tillgångar, avsedda till stadigvarande bruk för kassan, må ej i vidare mån, än som betingas av därå nedlagda förbättringar, upptagas till högre värde än det, vartill de varit uppförda i närmast föregående balansräkning;

5:o) de belopp, vartill insatskapitalet, reservfonden samt andra fonder uppgå, skola var för sig i balansräkningen uppföras bland skulderna;

6:o) kostnader för kassans bildande, organisations- eller förvaltningskostnader må ej uppföras såsom tillgång.

§ 18.

Ansluten jordbrukskassa skall vara tillförbunden att i fråga om den allmänna skötseln av sin rörelse och sin räkenskapsföring ställa sig centralkassans anvisningar till efterrättelse samt att lämna av centralkassan utsedd revisor de tillfällen att taga del av sina böcker och värdehandlingar m. m., som erfordras för att revisorn skall kunna ordentligt fullgöra sitt uppdrag; allt vid äventyr att eljest kunna uteslutas ur centralkassan.

§ 19.

Återkallas i den ordning här nedan sägs godkännandet från det allmännas sida, skall centralkassan vara pliktig träda i likvidation, så snart beslutet därom vunnit laga kraft.

Har såsom villkor för medgivande, som avses i § 14 sista stycket, stadgats, att, om medgivandet återkallas, kassan skall träda i likvidation, skall skyldighet att öppna likvidation inträda genast efter erhållen del av beslut om medgivandets återkallande.

§ 20.

Centralkassa må ej vinna godkännande från det allmännas sida, med mindre den består av minst tio jordbrukskassor samt dessa tecknat ett sammanlagt insatskapital av minst sex tusen kronor.

Allmänna bestämmelser.

§ 21.

Ansökan om godkännande prövas av Kungl. Maj:ts befallningshavande i det län, där centralkassans styrelse har sitt säte, och må göras antingen i samband med ansökan om centralkassans registrering eller därefter. I sistnämnda fall skall ansökningen vara åtföljd av ett exemplar av centralkassans stadgar.

§ 22.

Det ombud, som enligt vad särskilt är stadgat, skall förordnas att å det allmännas vägnar utöva tillsyn över godkänd centralkassas verksamhet, utses av Kungl. Maj:ts befallningshavande i det län, där kassan vunnit godkännande.

Förordnande, som nu är sagt, gäller tills vidare och intill dess annorledes beslutas.

Ombudet skall deltaga i den årliga revisionen av centralkassans förvaltning och är dessutom berättigat att även eljest, när ombudet så finner gott, taga kännedom om centralkassans protokoll och bokföring samt värdehandlingar och kassabehållning; åliggande det ombudet, som av allmänna medel undfår gottgörelse enligt grunder, som Kungl. Maj:t bestämmer, att efter varje verkställd undersökning till Kungl. Maj:ts befallningshavande avgiva berättelse därom ävensom att ofördröjligen underrätta Kungl. Maj:ts befallningshavande, därest anledning synes ombudet hava förekommit, att det centralkassan eller någon till densamma ansluten jordbrukskassa meddelade godkännandet bör återkallas.

Underrättelse om tid och ställe för berörda revision skall styrelsen för centralkassan minst fjorton dagar förut lämna ombudet.

§ 23.

Ändring i stadgarna beträffande godkänd centralkassas ändamål och uti de i §§ 4—19 här ovan angivna hänseenden må ej vinna tillämpning, förrän densamma av Kungl. Maj:ts befallningshavande godkänts.

§ 24.

Godkänd centralkassa må ej idka annan rörelse än penningrörelse eller bereda lån åt andra än anslutna jordbrukskassor.

§ 25.

Godkänd centralkassa skall vidtaga erforderliga åtgärder för en i allo sakkunnig uppsikt över och revision av anslutna jordbrukskassors verksamhet och förvaltning.

§ 26.

Revisionsberättelse angående godkänd centralkassas förvaltning jämte vinst- och förlusträkning samt balansräkning skall ofördröjligen offentliggöras i den stads tidning, där Kungl. Maj:ts befallningshavande, hos vilken centralkassan vunnit godkännande, har sitt säte, eller om flera tidningar där utgivas, i den av dessa, där allmänna påbud för staden vanligen meddelas, ävensom, där kassans styrelse har sitt säte å annan ort, i en tidning å denna ort.

§ 27.

Det åligger godkänd centralkassa att årligen avgiva statistiska uppgifter i enlighet med de föreskrifter, Kungl. Maj:t kan finna gott meddela.

§ 28.

Nedgår antalet anslutna jordbrukskassor i godkänd centralkassa under tio eller sammanlagda insatskapitalet under sex tusen kronor, och fylles ej antalet jordbrukskassor eller täckes ej bristen i insatsbeloppet inom två månader efter erinring om förhållandet från Kungl. Maj:ts befallningshavandes sida, eller iakttager centralkassan icke i vad på den ankommer föreskrifterna i §§ 22—27 härförut eller handhavas dess angelägenheter på ett sätt, som är ägnat att rubba förtroendet till kassan, kan godkännandet av Kungl. Maj:ts befallningshavande återkallas.

Har godkännandet för centralkassan återkallats, skall underrättelse därom genom Kungl. Maj:ts befallningshavandes försorg ofördröjligen kungöras i den stads tidning, där Kungl. Maj:ts befallningshavande har sitt säte, eller, om flera tidningar där utgivas, i den av dessa, där allmänna påbud för staden vanligen meddelas, ävensom, där kassans styrelse har sitt säte å annan ort, i en tidning å denna ort. Beträffande centralkassa, som efter ty särskilt är stadgat erhållit Kungl. Maj:ts tillstånd att från allmänheten mottaga insättningar å bankmässig räkning, skall dessutom anmälan om återkallandet ofördröjligen göras hos Kungl. Maj:t.

Denna kungörelse träder i kraft den 1 januari 1916.

Bilaga III.

A.

FÖRSLAG

TILL ORDNANDE AV DET MINDRE JORDBRUKETS KREDITFÖRHÅLLANDEN.

Till herr statsrådet och chefen för kungl. jordbruksdepartementet.

Enligt herr statsrådets uppdrag har undertecknad von Seth med biträde av undertecknad Heyman i anledning av de anmärkningar, som framställts mot det av särskilda sakkunniga utarbetade och den 18 januari 1911 avgivna betänkande och förslag angående ordnandet av det mindre jordbrukets kreditförhållanden, verkställt förnyad utredning i berörda fråga.

Såsom resultat av denna utredning överlämnas härhos vördsammast motiverade förslag till

1) bestämmelser angående understöd från det allmännas sida till föreningar, avsedda att bereda bättre kreditförhållanden åt det mindre jordbruket;

2) kungörelse angående godkännande från det allmännas sida av vissa jordbrukskreditföreningar;

3) kungörelse angående godkännande från det allmännas sida av vissa centralföreningar för jordbrukskredit; samt

4) tillägg av en 25:te § till den föreslagna lagen innefattande särskilda bestämmelser om ekonomiska föreningar, som idka sparkasserörelse.

Utöver vad motiven till nämnda förslag innehålla anser jag mig här böra framhålla den synnerliga vikten av att staten redan från början omhändertager ledningen av den föreningsrörelse, det här gäller att sätta i gång. Det ligger nämligen synnerlig vikt på att nämnda rörelse ledes in på rätta spår. Sker ej det, ligger det nära till hands att befara ett misslyckande av det hela, och vilka betänkliga följder ett dylikt misslyckande skulle komma att medföra ligger i öppen dag.

Bästa sättet att ordna en dylik ledning torde vara att tillsätta en särskild konsulent med uppgift att tillhandagå vid bildandet och skötseln av de ifrågasatta lokala och centrala föreningarna. Den person, som skulle erhålla denna uppgift, synes böra i god tid lämnas tillfälle att i utlandet, särskilt Tyskland, taga del av den därstädes bedrivna kooperativa verksamheten för beredandet av kredit åt det mindre jordbruket.

Stockholm den 26 februari 1913.

P. von SETH.

Hugo Heyman.

Förslag

till

bestämmelser angående understöd från det allmännas sida till föreningar, avsedda att bereda bättre kreditförhållanden åt det mindre jordbruket.

Mom. 1. Jordbrukskreditförening, som enligt de bestämmelser, Kungl. Maj:t meddelar, vunnit och fortfarande äger godkännande från det allmännas sida, må kunna av statsmedel undfå bidrag utan återbetalningsskyldighet till de årliga förvaltningskostnaderna med två kronor för person, beräknat efter det antal medlemmar, som föreningen under sin verksamhetstid det år, understödet avser, städse haft.

På Kungl. Maj:t må ankomma att för län, där hinder till följd av befolkningens gleshet eller andra dylika förhållanden mött att bilda sådan centralförening för jordbrukskredit, varom i mom. 2 förmäles, förhöja understödet till fyra kronor för person.

Mom. 2. Centralförening för jordbrukskredit, som enligt de bestämmelser, Kungl. Maj:t meddelar, vunnit och fortfarande äger godkännande från det allmännas sida, må kunna undfå bidrag utan återbetalningsskyldighet dels en gång för alla till organisationskostnader med 2,000 kronor samt dels årligen under de tio första åren till förvaltningskostnaderna med 4,000 kronor.

Mom. 3. Förenämnda statsbidrag kunna på ansökning utanordnas, förvaltningsbidrag, när revision av årets förvaltning och räkenskaper ägt rum samt ansvarsfrihet beviljats styrelsen, och bidrag till organisationskostnader, så snart godkännandet meddelats.

Mom. 4. Fråga om erhållande av bidrag, som ovan sägs, handlägges av Konungens befallningshavande i det län, där vederbörande föreningsstyrelse har sitt säte.

Ansökan därom skall vara åtföljd av:

styrkt avskrift av föreningens stadgar samt bevis om behörig registrering och om godkännande från det allmännas sida;

samt såvitt fråga är om förvaltningsbidrag:

dels styrkt avskrift av förvaltningsberättelsen för det år, ansökningen avser, och protokoll angående ansvarsfrihet för styrelsen,

dels ock

där ansökningen göres av *jordbrukskreditförening,* en av dess styrelse på heder och samvete bestyrkt uppgift angående det antal medlemmar, föreningen under året städse haft,

och där ansökningen göres av *centralförening för jordbrukskredit,* särskilt yttrande över ansökningen av det av Konungens befallningshavande förordnade ombud för tillsyn över centralföreningens verksamhet.

Vid förnyad ansökning om statsunderstöd må förut ingiven avskrift av stadgarna kunna åberopas, därest icke ändring av desamma under tiden ägt rum.

Efter prövning av ansökningshandlingarna äger Konungens befallningshavande att av det för ändamålet anvisade statsanslaget anordna och utbetala det föreningen, enligt vad ovan stadgas, tillkommande bidrag.

Mom. 5. Till fullmäktiges i Sverges riksbank förfogande ställes ett belopp av 2,000,000 kronor, att, efter den fördelning mellan länen, fullmäktige bestämma, utlämnas såsom lån till centralföreningar för jordbrukskredit, som vunnit och fortfarande äga godkännande från det allmännas sida.

Dessa lån skola äga formen av avbetalningslån på fem eller tio års återbetalningstid, samt förräntas efter en räntefot av . . . för hundra.

På Kungl. Maj:t ankommer att för län, där hinder till följd av befolkningens gleshet eller andra dylika förhållanden mött att bilda centralförening för jordbrukskredit, varom ovan förmäles, medgiva, att lån, som nyss är sagt, må utlämnas till jordbrukskreditförening, vilken vunnit och fortfarande äger godkännande från det allmännas sida.

Mom. 6. Därest, utöver vad nu är stadgat, ytterligare föreskrifter i ämnet skulle befinnas erforderliga, ankommer på Kungl. Maj:t att därom förordna.

Förslag

till

kungörelse angående godkännande från det allmännas sida av vissa jordbrukskreditföreningar.

Härigenom förordnas:

Villkor för jordbrukskreditförenings godkännande:

§ 1.

Förening, som har till ändamål att bereda sina medlemmar kredit för jordbruksändamål, kan vinna godkännande från det allmännas sida på nedan angivna villkor.

§ 2.

Föreningen skall vara registrerad såsom ekonomisk förening med begränsad personlig ansvarighet ävensom uppfylla de villkor, som stadgas i lagen den . . . . . innefattande särskilda bestämmelser om ekonomiska föreningar, som idka sparkasserörelse.

§ 3.

Föreningens stadgar skola innehålla bestämmelser uti de i §§ 4—16 härnedan berörda ämnen; och må dessa bestämmelser icke avvika från vad i dessa §§ föreskrives.

§ 4.

Föreningens verksamhetsområde skall vara sammanhängande samt skilt från andra föreningars och ej större, än att föreningens medlemmar kunna känna varandras personliga och ekonomiska förhållanden.

§ 5.

Medlemmarna i föreningen skola vara i Sverge bosatta svenska undersåtar.

Medlem, som är ägare eller brukare av jordbruksfastighet, må endast för inom föreningens verksamhetsområde belägen jordbruksfastighet vara medlem av densamma.

Ej må någon för samma jordbruksegendom vara medlem i mer än en jordbrukskreditförening; och skall det vara förening förbehållet att utesluta medlem, som bryter mot detta förbud.

§ 6.

Delaktighet i jordbrukskreditförening beräknas efter det antal hektar jord, för vilket medlem vunnit inträde i densamma, därvid ifråga om ägare eller brukare av jordbruksfastighet hänsyn endast tages till odlad jord.

Medlem, som äger eller brukar jord, må icke ingå för större areal, än han verkligen äger eller brukar.

Beträffande annan medlem skola stadgarna angiva det antal hektar jord, för vilket sådan medlem skall anses ingå i föreningen.

Ingen må dock kunna vinna inträde i föreningen för mer än 50 hektar jord eller för större areal, än som motsvarar $^1/_{20}$ av den sammanlagda areal, för vilken medlemskap i föreningen vunnits.

§ 7.

Det högsta sammanlagda belopp, intill vilket medlem är berättigad att genom föreningen erhålla kredit (medlems *krediträtt*), skall vara i stadgarna bestämt och må ej sättas högre än till 50 kronor för varje hel hektar jord, för vilken han vunnit inträde i föreningen.

Är fastighet av ägaren upplåten åt annan till brukande, må dock sådan jordägares krediträtt icke överstiga hälften av den krediträtt, som efter samma areal tillkommer medlem i allmänhet.

§ 8.

Beträffande medlemmarnas bidragsplikt och deras ansvarighet för föreningens förbindelser skall särskilt iakttagas:

1:o) att medlems insats skall vara minst tio kronor för varje påbörjat tiotal hektar jord, varför medlem vunnit inträde i föreningen;

2:o) att medlemmarna skola vid behov vara underkastade uttaxering intill visst i stadgarna bestämt belopp för år räknat; samt

3:o) att medlems personliga ansvarighet icke må bestämmas lägre än till ett belopp, motsvarande en och en halv gång hans krediträtt.

§ 9.

Beträffande insatserna skall gälla:

1:o) att desamma skola sammanföras under benämning föreningens insatskapital;

2:o) att av detta insatskapital skola tagas de medel, som erfordras till insatser i centralförening för jordbrukskredit, i vilken föreningen är eller avser att bliva medlem; samt

3:o) att föreningen må kunna förbinda sig att av sin årsvinst, i den mån den ej, efter vad nedan sägs, skall avsättas till bildande av reservfond eller enligt medgivandet i § 11 användas till återgäldande av sådan tidigare uttaxering, som ägt rum till täckande av tillfällig förlust, lämna medlemmarna utdelning å deras insatser, dock ej efter högre räntefot än medlemmen skulle fått åtnjuta, därest insatsbeloppet i stället under det år, varom fråga är, innestått å sparkasseräkning hos föreningen.

§ 10.

När den i § 7 av lagen den . . . . . innefattande särskilda bestämmelser om ekonomiska föreningar, som idka sparkasserörelse, omförmälda reservfondens behållning motsvarar hälften av det belopp, vartill de hos föreningen å sparkasseräkning insatta medlen tillhopa uppgå, jämte 10 procent av det sammanlagda beloppet av medlemmarnas krediträtt, må vidare avsättning till densamma kunna upphöra; nedgår reservfonden under vad sålunda stadgats, skall avsättning till densamma ånyo vidtaga.

Till täckande av tillfällig förlust, som kan täckas genom den uttaxering, medlemmarna äro skyldiga underkasta sig för det år, under vilket förlusten uppstått, må reservfonden ej anlitas, annat än i den mån den överstiger nu angivna storlek.

§ 11.

Uppstår av årsvinsten överskott utöver vad som erfordras för avsättning till reservfonden, må å föreningssammanträde kunna beslutas, att av överskottet skola till föreningsmedlemmarna återgäldas belopp, som under något föregående år å dem uttaxerats till täckande av tillfällig förlust.

§ 12.

Föreningens verksamhet för beredande av kredit åt medlemmarna skall kunna ske dels i form av direkta lån i mån av tillgång till därför erforderliga medel samt dels genom förmedling åt medlemmarna av växellån.

§ 13.

För förmedling av växellån må föreningen kunna betinga sig viss provision.

Storleken av dylik provision bestämmes å föreningssammanträde, men må icke under några förhållanden för växlar med omloppstid icke överstigande 3 månader uppgå till mer än $^1/_8$ procent å växelbeloppet.

§ 14.

De ändamål, för vilka kredit må kunna av föreningen lämnas medlemmarna, skola vara i stadgarna angivna och må ej vara andra än följande, nämligen:

a) inköp av:

1:o) för jordbruket nödiga eller nyttiga husdjur och maskiner;

2:o) utsäde;

3:o) foder och gödselmedel;

b) beredande av rörelsemedel i övrigt för jordbrukets drift, under de tider av året, då fastighetens avkastning är lägst;

c) beredande av medel för bedrivande av sådan binäring till jordbruket, vilken lämpar sig för egendomen;

d) anläggande av vatten- eller avloppsledning samt anordning för gödsels tillvaratagande eller för ekonomiskt utnyttjande av jordbruksegendomens tillgångar med vad därtill hörer;

e) smärre grundförbättringar samt uppförande av smärre ekonomibyggnader;

f) erläggande av insats för inträde i annan ekonomisk förening, som avser ettdera inköp för jordbruket av redskap och maskiner eller utsäde eller foder- och gödselmedel, eller anskaffande av avelsdjur, eller tillgodogörande av produkter av jordbruket eller någon dess binäring.

§ 15.

För ändamål, varom i § 14 under d) och e) förmäles, må växelkredit icke användas.

I övrigt skall gälla, att för ett och samma ändamål växelkredit ej må anlitas under längre tid i en följd än nio månader, att lån, som föreningen lämnar av medel, vilka den anskaffat genom upptagande av lån, ej må utlämnas på längre återbetalningstid, än den föreningen själv åtnjuter; samt att minst $^{6}/_{10}$ av insättarnas behållning skall redovisas i sådan kassareserv, som omförmäles i § 6 av gällande lag, innefattande särskilda bestämmelser om ekonomiska föreningar, som idka sparkasserörelse, eller i lån å återbetalningstid, som ej överstiger ett år.

§ 16.

Angående föreningens kassarörelse skola stadgarna innehålla sådana föreskrifter, att dels inflytande medel, som icke omedelbart åter utbetalas, genast insättas i bankinrättning eller, om föreningen är medlem av godkänd centralförening för jordbrukskredit, hos denna, samt dels varje in- och utbetalning på styrelsens ansvar kontrolleras av minst en styrelseledamot utom föreningens kassaförvaltare.

§ 17.

Jordbrukskreditförening skall för att vinna godkännande bestå av minst 30 medlemmar.

Allmänna bestämmelser.

§ 18.

Ansökan om godkännande prövas av Konungens befallningshavande i det län, där föreningens styrelse har sitt säte, och må göras antingen

i samband med ansökan om föreningens registrering eller därefter. I sistnämnda fall skall ansökan vara åtföljd av ett exemplar av föreningens stadgar.

§ 19.

Sedan godkännande lämnats, må ändring i stadgarna beträffande föreningens ändamål och uti de i §§ 4—16 här ovan angivna hänseenden ej företagas utan medgivande av Konungens befallningshavande.

§ 20.

Godkänd jordbrukskreditförening må icke samtidigt förskaffa sig kredit i mer än en enda kreditinrättning eller vara medlem av mer än en centralförening för jordbrukskredit.

Vad sålunda är stadgat skall dock ej utgöra hinder för jordbrukskreditförening att begagna sig av den rätt att erhålla lån av statsmedel, som må varda dylika föreningar i vissa län medgiven.

§ 21.

Godkänd jordbrukskreditförening må ej idka annan rörelse än penningrörelse eller bereda kredit för andra ändamål än här ovan sägs eller åt andra än medlemmar i föreningen.

§ 22.

Det åligger godkänd jordbrukskreditförening att årligen avgiva statistiska uppgifter i enlighet med de föreskrifter, Kungl. Maj:t kan finna gott meddela.

§ 23.

Nedgår antalet medlemmar i godkänd jordbrukskreditförening under 30, och fylles ej antalet inom en månad efter erinring om förhållandet från Konungens befallningshavandes sida, eller iakttager ej föreningen föreskrifterna uti §§ 19—22, eller handhavas dess angelägenheter i allmänhet på ett sätt, som är ägnat att rubba förtroendet till föreningen, kan godkännandet av Konungens befallningshavande återkallas.

Har godkännandet för jordbrukskreditförening återkallats, skall underrättelse därom genom Konungens befallningshavandes försorg ofördröjligen kungöras i den stads tidning, där Konungens befallningshavande har sitt säte, eller, om flera tidningar där utgivas, i den av dessa, där allmänna påbud för staden vanligen meddelas.

Denna kungörelse träder genast i kraft.

Förslag

till

kungörelse angående godkännande från det allmännas sida av vissa centralföreningar för jordbrukskredit.

Härigenom förordnas:

Villkor för centralföreningens godkännande:

§ 1.

Centralförening för jordbrukskredit kan vinna godkännande från det allmännas sida på nedan angivna villkor.

§ 2.

Föreningen skall vara registrerad såsom ekonomisk förening med begränsad personlig ansvarighet.

§ 3.

Föreningens stadgar skola innehålla bestämmelser uti de i §§ 4—17 härnedan berörda ämnen; och må dessa bestämmelser icke avvika från vad i dessa §§ föreskrives.

§ 4.

Centralförenings verksamhetsområde skall vara sammanhängande samt skilt från andra föreningars och må utgöras av ett, två eller högst tre län.

§ 5.

Medlem i centralförening *(underförening)* kan endast vara godkänd jordbrukskreditförening, vars styrelse har sitt säte inom centralföreningens verksamhetsområde.

§ 6.

Underförening kan ingå i centralförening med en eller flera insatser. Insatserna må ej bestämmas till lägre belopp än 400 kronor för var.

§ 7.

Det högsta belopp, intill vilket underförening skall vara berättigad att genom centralföreningen erhålla kredit (underförenings *krediträtt),* skall vara i stadgarna bestämt och må ej sättas högre än till halva det belopp, varmed underföreningen ansvarar för centralföreningens förbindelser, ökat med hälften av det sammanlagda belopp, intill vilket underföreningens medlemmar i sin ordning äga krediträtt i denna.

§ 8.

Underförening skall vara ansvarig för centralföreningens förbindelser med ett belopp, motsvarande minst tjugu gånger det sammanlagda insatsbelopp, med vilket underföreningen ingått i centralföreningen.

§ 9.

Underförening må ej ingå med så många insatser, att dess ansvarighetsbelopp överstiger $^2/_3$ av det sammanlagda belopp, intill vilket dess medlemmar i sin ordning äro ansvariga för dess förbindelser.

Skulle för någon underförening sistnämnda ansvarighetsbelopp nedgå så, att det belopp, varmed den ansvarar för centralföreningens förbindelser, överstiger nyssnämnda gräns, skall underföreningen vara pliktig att efter erinring om förhållandet från centralföreningens sida vid tiden för den räkenskapsavslutning inom denna, som infaller näst efter en månad sedan erinringen gjordes, utträda ur centralföreningen med så många insatser, att det rätta förhållandet mellan ansvarighetsbeloppen återställes, såvida ej rättelse dessförinnan skett genom intagande av nya medlemmar i underföreningen.

I fråga om sålunda utträdande underförenings rätt att återfå insats m. m. skola bestämmelserna i § 15 första stycket av lagen den 22 juni 1911 om ekonomiska föreningar äga ovillkorlig tillämpning; dock att, därest underföreningen genom centralföreningen lämnats större kredit, än som motsvarar dess nedsatta krediträtt, återbetalning av insatsbeloppet eller utbetalning av vinstutdelning till underföreningen ej må äga rum, förrän dess kredit nedbringats till belopp, motsvarande dess kvarstående krediträtt.

§ 10.

Beträffande insatserna skall gälla:

1:o) att desamma skola sammanföras under benämning föreningens insatskapital;

2:o) att vid inträde i centralföreningen $^1/_{10}$ av varje tecknad insats skall kontant inbetalas samt återstoden inom ett år därefter;

3:o) att centralförening må kunna förbinda sig att av sin årsvinst, i den mån den ej, efter vad nedan sägs, skall avsättas till bildande av reservfond, lämna underföreningarna utdelning å deras insatser, dock ej efter högre räntefot än dessa skulle fått åtnjuta, därest insatsbeloppet i stället under det år, varom fråga är, innestått på deposition hos centralföreningen.

§ 11.

Av årsvinsten skola, efter avdrag av vad som åtgår till betäckande av möjligen förefintlig brist från föregående år, minst 15 procent avsättas till reservfond. Vid beräkning av det belopp, som sålunda minst skall avsättas till reservfonden, må ej från årsvinsten avdragas den andel däri, som kan hava tillerkänts styrelseledamot eller annan såsom arvode (tantiem).

Då reservfonden uppgår till ett belopp, motsvarande hälften av underföreningarnas sammanlagda ansvarighetsbelopp, må vidare avsättning till densamma kunna upphöra. Nedgår reservfonden under vad sålunda stadgats, skall avsättning till densamma ånyo vidtaga.

§ 12.

Centralförening må av sina underföreningar kunna mottaga medel till förräntning såväl å depositionsräkning som å upp- och avskrivningsräkning och löpande räkning.

Centralförenings verksamhet för att bereda underföreningarna kredit skall kunna ske dels genom beviljande av direkta lån i mån av tillgång till därför erforderliga medel samt dels genom förmedling åt underföreningarnas medlemmar av växellån.

§ 13.

För förmedling av växellån må centralföreningen kunna betinga sig viss provision.

Storleken av dylik provision bestämmes å föreningssammanträde, men må icke under några förhållanden för växlar med omloppstid icke överstigande 3 månader uppgå till mer än $^1/_8$ procent å växelbeloppet.

§ 14.

Centralförening skall vara skyldig att i tillgångar, bestående av statens, allmänna hypoteksbankens, konungariket Sverges stadshypotekskassas eller kommuners obligationer eller fordran hos bankinrättning, för vilken Konungen fastställt reglemente, redovisa kassareserv, som tillsammans med inneliggande kassan motsvarar minst $^1/_{10}$ av beloppet av de hos centralföreningen insatta medlen.

Pantsatt tillgång, som nu sagts, må härvid icke tagas i beräkning; dock att, där tillgången utgör säkerhet för avtalad kredit, som ej av föreningen till fullo begagnats, den må beräknas till det belopp, som föreningen enligt avtalet är berättigad ytterligare utbekomma.

I övrigt skall gälla, att ett belopp, som tillsammans med kassareserven minst motsvarar $^6/_{10}$ av de hos centralföreningen insatta medlens sammanlagda belopp, skall redovisas i lån å återbetalningstid, som ej överstiger ett år, samt att centralförening av medel, som den anskaffat genom upptagande av lån, ej må utlämna lån på längre återbetalningstid, än den centralföreningen själv åtnjuter.

§ 15.

Styrelsen för centralförening skall vara ålagd att vid sin förvaltningsberättelse foga vinst- och förlusträkning samt balansräkning för det förflutna räkenskapsåret.

Jämte vad i förordningen angående handelsböcker och handelsräkningar är stadgat skall i avseende å upprättande av balansräkning vara föreskrivet:

1:o) Centralföreningens tillgångar må ej upptagas vare sig över sina verkliga värden eller till högre belopp, än som motsvarar kostnaderna för deras anskaffning eller tillverkning.

2:o) Andra tillgångar än sådana, som äro avsedda för stadigvarande bruk för föreningen, må dock upptagas till högre belopp, än som motsvara kostnaderna för deras anskaffning eller tillverkning, så framt särskilda omständigheter kunna anses lämna fog därför och dessa i balansräkningen fullständigt angivas.

3:o) Osäkra fordringar skola upptagas endast till de belopp, varmed de beräknas komma att inflyta, och värdelösa fordringar avskrivas.

4:o) Tillgångar, avsedda till stadigvarande bruk för föreningen, må utan hinder av vad under 1:o) stadgats upptagas till belopp, motsvarande kostnaderna för tillgångarnas anskaffning eller tillverkning, ehuru verkliga värdet är lägre än detta belopp. I ty fall skall dock därå årligen avskrivas det belopp, som motsvarar tillgångarnas av ålder eller nyttjande eller annan därmed jämförlig orsak uppkomna värdeminskning. I stället för sådan avskrivning må motsvarande avsättning kunna göras till en särskild förnyelsefond. Sådan fond må ej minskas annorledes än genom en minskningen motsvarande avskrivning å ifrågavarande tillgångar.

5:o) Tillgångar, som under 4:o) avses, må ej i vidare mån, än som betingas av därå nedlagda förbättringar, upptagas till högre värde än det, vartill de varit uppförda i närmast föregående fastställda balansräkning.

6:o) De belopp, vartill insatskapitalet, reserv- och förnyelsefonder samt andra fonder uppgå, skola var för sig i balansräkningen uppföras bland skulderna.

7:o) Kostnader för föreningens bildande, organisations- eller förvaltningskostnader må ej uppföras såsom tillgång.

§ 16.

Underförening skall vara förbunden att i fråga om den allmänna skötseln av sin rörelse och sin räkenskapsföring ställa sig centralföreningens anvisningar till efterrättelse samt att lämna av centralföreningen utsedd revisor de tillfällen att taga del av sina böcker och värdehandlingar m. m., som erfordras för att revisorn skall kunna ordentligt fullgöra sitt uppdrag, allt vid äventyr att eljest kunna uteslutas ur centralföreningen.

§ 17.

Centralförening skall underkasta sig den kontroll från det allmännas sida, varom i § 20 här nedan förmäles.

§ 18.

Centralförening må ej vinna godkännande från det allmännas sida, med mindre den består av minst tio underföreningar med ett sammanlagt insatskapital av minst 6,000 kronor.

Allmänna bestämmelser.

§ 19.

Ansökan om godkännande prövas av Konungens befallningshavande i det län, där centralföreningens styrelse har sitt säte, och må göras antingen i samband med ansökan om centralföreningens registrering eller därefter. I sistnämnda fall skall ansökningen vara åtföljd av ett exemplar av centralföreningens stadgar.

§ 20.

Lämnas godkännandet, förordnar Konungens befallningshavande tillika ombud att å det allmännas vägnar utöva tillsyn å centralföreningens verksamhet.

Förordnande, som nu är sagt, gäller tills vidare och intill dess annorledes beslutas.

Ombudet skall deltaga i den årliga revisionen av centralföreningens förvaltning och är dessutom berättigat att även eljest, när ombudet så finner gott, taga kännedom om centralföreningens protokoll och bokföring; åliggande det ombudet, som av allmänna medel undfår gottgörelse enligt grunder, som Kungl. Maj:t bestämmer, att efter varje verkställd undersökning till Konungens befallningshavande avgiva berättelse därom.

Underrättelse om tid och ställe för berörda revision skall centralföreningens styrelse minst 14 dagar förut lämna Konungens befallningshavande.

§ 21.

Sedan godkännande lämnats, må ändring i stadgarna uti de i §§ 4—17 härovan angivna hänseenden ej företagas utan medgivande av Konungens befallningshavande.

§ 22.

Godkänd centralförening må icke samtidigt förskaffa sig kredit i mer än en kreditinrättning; dock att vad sålunda stadgats ej skall utgöra hinder för centralförening att erhålla lån av för sådant ändamål anvisade statsmedel. Ej heller må centralförening mottaga insättningar av andra än egna underföreningar.

I varje fall må godkänd centralförening icke ikläda sig förbindelser och mottaga insättningar till större sammanlagt belopp, än som motsvarar summan av underföreningarnas krediträtt med tillägg av det belopp, vartill reservfonden uppgår.

§ 23.

Godkänd centralförening må ej idka annan rörelse än penningrörelse eller bereda kredit åt andra än sina egna underföreningar.

§ 24.

Godkänd centralförening skall vidtaga erforderliga åtgärder för en i allo sakkunnig uppsikt över och revision av sina underföreningars verksamhet och förvaltning.

§ 25.

Det åligger godkänd centralförening att årligen avgiva statistiska uppgifter i enlighet med de föreskrifter, Kungl. Maj:t kan finna gott meddela.

§ 26.

Nedgår antalet underföreningar i godkänd centralförening under tio eller sammanlagda insatsbeloppet under 6,000 kronor, och fylles ej antalet underföreningar eller täckes ej bristen i insatsbeloppet inom två

månader efter erinring om förhållandet av Konungens befallningshavande, eller iakttager centralföreningen icke föreskrifterna i §§ 20—25 härförut eller handhavas dess angelägenheter på ett sätt, som är ägnat att rubba förtroendet till föreningen, kan godkännandet av Konungens befallningshavande återkallas.

Det åligger det i § 20 omnämnda ombudet att ofördröjligen hos Konungens befallningshavande göra anmälan, därest anledning synes ombudet hava yppats, att godkännandet bör återkallas.

Enahanda skyldighet åligger ombudet, därest till dess kännedom kommit något förhållande, som kan föranleda därtill, att godkännandet för någon underförening bör återkallas.

Har godkännandet för centralföreningen återkallats, skall underrättelse därom genom Konungens befallningshavandes försorg ofördröjligen kungöras i den stads tidning, där Konungens befallningshavande har sitt säte, eller, om flera tidningar där utgivas, i den av dessa, där allmänna påbud för staden vanligen meddelas.

Straffbestämmelser.

§ 27.

Styrelseledamot i godkänd centralförening, som vid upprättandet av balansräkning mot bättre vetande förfar i strid mot vad i enlighet med bestämmelserna i § 15 härförut blivit i centralföreningens stadgar föreskrivet, straffas, där ej gärningen enligt allmän strafflag bör med strängare straff beläggas, med böter från och med tjugufem till och med ett tusen kronor, vilka böter tillfalla kronan.

Saknas tillgång till böternas fulla gäldande, skall förvandling ske enligt allmänna strafflagen.

Denna kungörelse träder genast i kraft.

Förslag

till

tillägg

av en 25:te § till den föreslagna lagen, innefattande särskilda bestämmelser om ekonomiska föreningar, som idka sparkasserörelse.

Om undantag från lagens tillämplighetsområde.

§ 25.

Har Kungl. Maj:t utfärdat särskilda bestämmelser angående godkännande från det allmännas sida av vissa centralföreningar för jordbrukskredit, skall denna lag ej äga tillämpning å centralförening, som i enlighet med nämnda bestämmelser vunnit och fortfarande äger godkännande från det allmännas sida.

Allmän motivering.

Frågan om beredandet av lämplig rörelsekredit åt det mindre jordbruket har länge stått på dagordningen i vårt land. Den för fastighetshandeln och mera avsevärda, varaktiga grundförbättringar nödvändiga krediten har på i allmänhet ganska gynnsamma villkor kunnat tillgodoses genom hypoteksföreningarna och sparbankerna. Den av dessa inrättningar drivna lånerörelsen har däremot varit mindre ägnad att fylla det ävenledes legitima behovet av driftkredit, av lån, som äro avsedda att återbetalas på kort tid.

Jordbrukarna hava för anskaffande av sådana lån varit hänvisade till kreditinrättningar, som i främsta rummet hava andra föremål för sin verksamhet än att bereda jordbrukarna driftkredit och därför ej avpassat formerna för sin lånerörelse så, att dessa blivit lämpade för jordbrukets särskilda krav, vartill kommer att jordbrukarna på grund av de särskilda förhållanden, under vilka de arbeta, ej kunnat i större utsträckning anlita den kreditform, genom vilken den verkligt billiga krediten beredes handeln och industrien, växelkrediten på kort tid.

De krav, som måste ställas på ett system för beredande av driftkredit åt jordbruket, särskilt det mindre, äro framför allt följande.

På grund av jordbrukets egenartade avsättningsförhållanden måste lånerörelsen vara så ordnad, att amorterings- och förfallotider så vitt möjligt inträffa under den årstid, då skörden är inbärgad och tillgodogjord, och alltså jordbrukaren har jämförelsevis god tillgång å kontanta penningar.

Den ränta, som låntagaren skall betala, måste vara relativt låg, enär avkastningen av jordbruket i förhållande till det i detsamma nedlagda kapitalet och dettas långa omloppstid omöjliggör betalandet av lika höga räntor, som andra näringar kunna vidkännas.

Även vore det för lantmännen av stor vikt att under jämförelsevis lång tid kunna beräkna sina utgifter för upptagna lån eller med andra

ord att räntans storlek kunde bliva utsatt för möjligast obetydliga växlingar.

Om en kreditform kan utfinnas, som tillgodoser alla dessa önskemål, ligger emellertid den faran nära till hands, att jordbrukarna frestas att upptaga lån, av vilka de egentligen ej hava behov för produktiva ändamål, och att sålunda de fördelaktiga lånevillkoren endast skola leda till jordbrukets ökade skuldsättning utan att väsentligen bidraga till dess förkovran. Det är därför nödvändigt att en organisation skapas, som möjliggör en sakkunnig och ingående prövning av de ändamål, för vilka lån sökas, samt av de utlämnade lånens användning. Prövningen av lånebehovet bör härvid göras så grundlig, att hänsyn ej blott tages till, om de tillämnade åtgärderna i och för sig kunna vara till gagn för i varje fall ifrågavarande lantbruksdrift, utan även om den lånesökande kan anses besitta sådana personliga kvalifikationer, att skälig anledning finnes att antaga, att han verkligen kan utnyttja ett ökat driftkapital.

För tillgodoseende av dessa önskemål har man i skilda länder funnit, att intet system bättre lämpar sig än ett, som är byggt på lantmännens självverksamhet i ekonomiska föreningar med inbördes ansvar för varandras förbindelser. Även här komma därför att föreslås åtgärder, varigenom staten medverkar till uppkomsten av sådana föreningar.

Tanken på skapandet av jordbrukskreditföreningar i vårt land är emellertid icke ny. Med anledning av en underdånig skrivelse från hushållningssällskapens ombud av den 7 november 1903, vari de hemställde, att Kungl. Maj:t täcktes låta utreda i vad mån och på vilket sätt kreditförhållandena för jordbruket kunde förbättras, särskilt med fästat avseende å den säkerhet, som från jordbruket kunde lämnas i inventarier ävensom genom föreningsväsendet, samt vidtaga de åtgärder, vartill denna utredning kunde giva anledning, avgav kungl. lantbruksstyrelsen den 1 december 1908 ett förslag till ordnande av driftkrediten för det mindre jordbruket på föreningsväsendets grund.

Detta förslag var byggt på statens kredit såsom den enda källan, varifrån medel för ändamålet skulle hämtas. Förmedlare mellan staten och föreningarna skulle postsparbanken bliva.

Mot förslaget erinrades emellertid av fullmäktige i riksgäldskontoret i utlåtande den 11 februari 1909 att, på grund av Riksdagens beslut om tillhandahållande av medel för utlåning till understöd åt vissa näringar m. m., riksgäldskontoret, oberäknat de för enskilda järnvägsanläggningar utlämnade lånen, redan utbetalt 39,367,349 kronor 83 öre, att det ålåge riksgäldskontoret att för dessa samma ändamål ytterligare utbetala mer

än 25,000,000 kronor, samt att de stora belopp, som sålunda för bildande av lånefonder redan blivit av riksgäldskontoret upplånade eller i allt fall vore anvisade att på detta sätt anskaffas, syntes fullmäktige böra innebära en maning till försiktighet.

Då denna och andra mot förslaget framställda invändningar befunnos synnerligen vägande, tillkallade dåvarande chefen för kungl. jordbruksdepartementet jämlikt nådigt medgivande särskilda sakkunniga med uppdrag att söka utfinna andra vägar för anskaffande av det för här ifrågavarande syfte nödvändiga kapitalet och i övrigt till granskning upptaga lantbruksstyrelsens förslag.

Sakkunniga hava i sitt betänkande sökt att utan anlitande av statens kredit vinna målet genom att organisera den kredit, som redan står till buds hos banker, sparbanker eller andra därmed jämförliga penningeinrättningar. I detta ändamål skulle bildas föreningar med begränsad personlig ansvarighet, vilka gent emot nämnda inrättningar skulle uppträda som låntagare, för att i sin ordning bliva långivare åt sina medlemmar. Fördelarna av en sådan anordning skulle enligt motiven huvudsakligen vara att genom den ömsesidiga ansvarigheten och den bättre kontroll över användningen av krediten, föreningsväsendet skulle komma att medföra, man skulle ernå jämförelsevis hög kreditvärdighet, samt att det fördärvliga växelrytteriet och borgenssystemet skulle komma att försvinna. Statens medverkan skulle bestå i vissa förvaltningsbidrag, avseende dels att underlätta anskaffandet av lämpliga bokförare åt föreningarna o. s. v. samt dels att utgå såsom bidrag till avgifter för föreningarnas bankkredit, närmast tänkt under formen av kreditivräkning.

Det av dessa sakkunniga den 18 januari 1911 till chefen för kungl. jordbruksdepartementet avgivna betänkandet remitterades sedermera till samtliga länsstyrelser, vilka ålades inkomma med utlåtanden, sedan de först givit förvaltningsutskotten inom resp. hushållningssällskap tillfälle att yttra sig.

Utlåtanden hava också inkommit från samtliga Konungens befallningshavande och hushållningssällskapens förvaltningsutskott.

Med avseende på förslagets detaljer innehålla dessa yttranden en mängd olika yrkanden och förslag; däremot är man med få undantag ense att vitsorda det behov av ordnande av det mindre jordbrukets kreditförhållanden, från vars förefintlighet de olika förslagen i ämnet framgått.

Så yttrar t. ex. Södermanlands läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott:

»Ett av de viktigaste medlen för det mindre jordbrukets höjande är utan tvivel vidtagande av effektiva åtgärder för ordnande av dess kreditförhållanden. Dessa äro för närvarande i vårt land nästan uteslutande grundade på säkerhet av borgen eller realhypotek och fördenskull för den mindre jordbrukaren synnerligen olämpliga och svåra att utnyttja. I de allra flesta fall förfogar denne ej över annat, varpå en kredit skulle kunna byggas, än sina inventarier och sin personliga duglighet och skötsamhet. Ett utnyttjande av denna säkerhet är emellertid för närvarande omöjlig. Det kan därför ej förvåna, om många framsteg och förbättringar i det mindre jordbruket få stå tillbaka just på grund av svårigheten eller omöjligheten att uppbringa de därför nödiga penningemedlen.»

Särskilt betonas i många utlåtanden, att de verkliga förhållandena icke syntes lämna stöd för de sakkunnigas åsikt, att ägare och brukare av smågårdar med upp till 10 hektar åker endast i undantagsfall skulle vara att påräkna som medlemmar i kreditföreningar på grund av möjligheten för dem att erhålla premier och premielån. Så påpekar förvaltningsutskottet inom Kristianstads läns hushållningssällskap, att t. ex. under år 1909 premier och premielån utlämnades till 1,447 småbruk inom hela riket, vilket motsvarar allenast 0.6 procent av samtliga inom denna storleksklass befintliga brukningsdelar, och utskottet inom Gävleborgs läns hushållningssällskap erinrar, »att innan ett mindre jordbruk kommit så långt, att dess ägare anses kunna anmäla sig till premiering, hava i regel många och svåra år föregått, då han väl hade behövt stödet av en jordbrukskreditförening». Härtill kommer, att just det intensivt skötta småbruket oftast torde hava behov av ett tillfälligt penningelån till rörelsekapital.

Såsom det förnämsta skälet, varför något bör åtgöras i föreliggande fråga, återkommer oupphörligen klagan över det florerande borgenssystemet och växelrytteriet. Önskan att komma detta till livs, synes hava kvävt många annars förefintliga betänkligheter.

Alldeles enhällig är emellertid icke opinionen ens i principfrågan. Man varnar från några håll mot att göra penningetillgången för lätt, i det risken ligger nära till hands, att ej blott legitima behov bliva tillgodosedda, utan även lantbrukare med förut svag ekonomi begagna sig av tillfället att ytterligare öka sin skuldbörda. Häremot uttalas emellertid i andra utlåtanden, att denna fara synes avvärjd genom de i betänkandet föreslagna grunderna för de tilltänkta föreningarnas organisation och arbetssätt.

I de flesta yttranden förordas också kreditbehovets tillgodoseende

genom *kreditföreningar*. Såsom med detta system följande fördelar påpekas sålunda den anda av solidaritet och ömsesidig kontroll, som dylika föreningar visat sig kunna åstadkomma, och väckandet av intresse för andra arter av ekonomisk föreningsverksamhet, som kan väntas bliva en följd av en allmännare kreditföreningsrörelse.

Endast länsstyrelsen och hushållningssällskapets förvaltningsutskott i Blekinge län anse fara föreligga, att den nödvändiga kontrollen från föreningarnas sida skulle verka ödeläggande på grannsämjan, varför sannolikt oövervinneliga svårigheter skulle uppstå att erhålla personer, som vore villiga att bekläda styrelseposter.

Vissa utlåtanden tillstyrka vidare, att endast i det fall föreningar böra upprättas, om ej med statsmedel för här ifrågavarande ändamål en lånefond kunde åstadkommas, som utan föreningars förmedling komme jordbrukarna tillgodo.

Om man emellertid i stort sett kan säga, att enighet råder därom, att de mindre jordbrukarnas behov av driftkredit bör tillgodoses och att detta lämpligen kan ske genom inrättande av kreditföreningar i ungefärlig överensstämmelse med de sakkunnigas förslag, har däremot detta blivit utsatt för skarp kritik med avseende på sättet för anskaffande åt föreningarna av det nödvändiga rörelsekapitalet.

Sakkunniga hava själva framhållit, att det syntes dem vara det lämpligaste, att staten tillhandahölle föreningarna detta kapital, men att det ej stode öppet för dem att föreslå denna utväg. I stället hade de hänvisat till sparbankerna såsom kreditgivare, för vilket ändamål en ändring i sparbankslagen föresloges därhän, att sparbankerna skulle medgivas rätt att idka kreditivrörelse för tillgodoseende av sådana jordbrukskreditföreningars behov, som vunnit godkännande från det allmännas sida. Sakkunniga framhöllo emellertid själva, att på detta sätt, åtminstone tillsvidare, för den enskilde medlemmen nämnvärt billigare penningar icke stode att få, än vad han själv privat kunde anskaffa, för så vitt han gjort sig känd för duglighet och skötsamhet i sitt yrke. Den avgörande fördelen skulle då ligga i erhållandet av en låneväg, där de uppgivna behoven sakligt prövades och där osunda borgensförbindelser och växelrytteri vore uteslutna.

I ett flertal av utlåtandena framhålles nu, att en lantbrukare, som har möjlighet att på annat sätt erhålla lån, löpande med ungefär samma ränta som den, en kreditförening kan erbjuda, ej torde finna med sin fördel förenligt, att ingå i en sådan förening, där han utom sina egna omkostnader måste deltaga i ansvaret för övriga medlemmars förbindelser. I ogynnsamt fall skulle en skötsam medlem kunna nödgas till mycket

stora utlägg på denna grund. Härtill bör också läggas, såsom från vissa håll erinrats, att det alltid för den svenske lantmannen legat något motbjudande i att låta främmande få en inblick i hans ekonomiska förhållanden, ett obehag, som han med visshet endast då skulle underkasta sig, om han till gengäld bleve tillförsäkrad verkligen avsevärda fördelar. På dessa skäl förmenas det, att ekonomiskt vederhäftiga jordbrukare skulle draga sig för att inträda i föreningar, vilkas rörelse dreves i överensstämmelse med sakkunnigas förslag. Föreningarna skulle alltså bliva hänvisade väsentligen till de i sitt yrke mindre driftiga och dem, som på andra grunder hade svårt att skaffa behövliga lån. Men skulle sådana medlemmar godtagas, bleve det föga bevänt med föreningarnas solididet och deras ändamål vore helt och hållet förfelat.

Å andra sidan ställer man sig också mycket tveksam i fråga om sparbankernas villighet att öppna kreditivräkning. För det därmed förbundna besväret skulle de nämligen kunna påräkna jämförelsevis obetydlig ersättning. Så fullkomligt oprövad som här ifrågasatta rörelse är i vårt land, skulle sparbankerna säkerligen anse sig nödsakade att av föreningarna begära lika hög ränta, som krävdes av sådana enskilda lånesökande, vilka som säkerhet ej kunna erbjuda realhypotek. Med tillägg av de av föreningarna fordrade inträdes- och årsavgifterna bleve sålunda kreditföreningarnas penningar med nödvändighet dyrare, än vad som direkt kunde erhållas i sparbanken.

Endast i några få yttranden kommer den förhoppningen till synes, att sparbankerna skulle visa sig intresserade och villiga att understödja kreditföreningarna. Så yttrar förvaltningsutskottet inom Malmöhus läns hushållningssällskap, att »utskottet delar de sakkunnigas åsikt, att sammanslutningar mellan jordbrukarna inom ett begränsat område skulle, på grund av den kontroll medlemmarna i en sådan sammanslutning kunna utöva på varandra, bereda medlemmarna tillfälle att erhålla jämförelsevis billiga lån utan att ställa medlemmarna i någon direkt förpliktelse till varandra. Såsom förlagsgivare till sådana sammanslutningar böra sparbankerna vara synnerligen lämpliga, och då styrelseledamöterna i sparbankerna på landsbygden till övervägande del utgöras av jordbrukare, torde det även kunna förväntas, att dessa sparbanker komma att ställa sig mycket välvilligt till en utlåningsform sådan som den nu ifrågasatta, men utskottet förmenar, att det även på sina håll torde ifrågakomma, att jämväl affärsbankerna skola komma att anlita denna utlåningsform. — Då sammanslutningar av nu ifrågavarande art skulle bildas i form av föreningar med begränsad personlig ansvarighet, skulle de även kunna erbjuda en synnerligen stor trygghet för utlämnade

lån, och det vore därför att antaga, att de långivande bankerna komme att tillhandahålla föreningarna lån, som med endast $^1/_4$ procent komme att överstiga deras inlåningsränta.»

Som nämnt delas denna optimistiska åskådning icke på många håll. Till de redan anförda skälen mot sparbankernas anlitande som kreditgivare lägger förvaltningsutskottet inom Norrbottens läns hushållningssällskap ännu ett, då det påpekar, att just inom de fattigare länen, där kreditbehovet är störst, sparbankerna hava de minsta medlen att röra sig med.

Skola sparbankerna användas som långivare, anser därför detta utskott, att med nödvändighet måste skapas en centralkassa, stående under statens kontroll och garanti, i vilken sparbankerna finge insätta de belopp, som av dem för här avhandlade ändamål kunde disponeras, varefter det ankomme på denna kassa att på ett rättvist sätt mellan de olika orternas lokala föreningar fördela sina besparingar.

Då de hörda myndigheterna alltså ganska allmänt avvisat tanken på sparbankernas medverkan för ordnandet av de mindre jordbrukarnas driftkredit, hava många av dem ansett påkallat att föreslå någon annan utväg. Man har då allmänt hänvisat till statens mellankomst. Det har redan nämnts, att i ett utlåtande den önskan uttalats, att staten måtte försträcka jordbrukare driftkapital utan anlitande av föreningar som mellanhänder. I allmänhet har man dock, såsom även är påpekat, fasthållit vid föreningstanken. Statens understöd borde då lämnas antingen direkt i form av lån till självkostnad eller så, att staten ställde sig som garant för föreningarnas förbindelser, varigenom det vore att påräkna, att föreningarna på privat håll kunde förskaffa sig billigare penningar. Statens säkerhet skulle ligga i de av densamma godkända föreningarnas organisation och arbetssätt.

De myndigheter, som avvisat tanken på statshjälp i någon av dessa former, hava ej haft några positiva förslag. Särskilt torde här böra konstateras att den tanken, att föreningarna enligt utländskt mönster själva skulle idka inlåningsrörelse, tydligen varit främmande för alla dem, som i frågan gjort uttalanden, enär denna utväg varken med gillande eller klander någonstädes omnämnes.

I ett stort antal utlåtanden hava omdömen avgivits om den grad av soliditet, som föreningar av den av sakkunniga föreslagna typen kunde väntas ernå.

I anslutning till de uttalade tvivlen på att föreningarna skulle kunna lämna så billiga lån, att de kunde locka även skötsamma jordbrukare, som på annat sätt kunde få sitt lånebehov fyllt, att bliva

medlemmar, har man då å flera håll, som i annat sammanhang omnämnts, uttalat sina farhågor för att medlemsstocken skulle få en sådan sammansättning, att den personliga ansvarigheten bleve av föga värde. Den stora risken, att åtagen ansvarighet skulle komma att utkrävas, torde då ytterligare komma att avskräcka dem, som hade något att ansvara med.

Å andra sidan anse allmänt de, som förutsätta att endast ekonomiskt vederhäftiga personer skola vinna inträde, att föreningarnas organisation torde erbjuda en stark garanti för deras soliditet. Från flera håll har man till och med ansett, att den föreslagna ansvarighetssumman, 150 procent av lånerätten, utan skada kunde sänkas till samma belopp som denna.

Det har emellertid ifrågasatts, om föreningarna, även förutsatt att deras medlemmar allmänt vore solventa personer, skulle kunna tillvinna sig förtroende; man har i detta avseende erinrat om det ringa egna kapital, som föreningarna enligt förslaget skulle erhålla, och bland annat förmenat, att rätten till årliga uttaxeringar borde höjas från 5 till 10 procent av lånerätten.

Härmed torde det viktigaste av de inkomna yttrandena vara behandlat; de anmärkningar beträffande enstaka detaljer i förslaget, som till ej ringa antal förekomma, torde lämpligast böra omnämnas i samband med motiveringen av det förslag, som här skall framläggas.

Det är otvivelaktigt, att åtskilliga av de framställda anmärkningarna förtjäna synnerligt avseende. Detta synes sålunda först och främst vara fallet med de erinringar, som gjorts, att man vid beräknandet av den omfattning, den planerade föreningsverksamheten kunde väntas taga, rört sig med alltför små siffror. De mindre jordbrukare, för vilka premielån och småbrukarpremier äro avsedda, få tydligtvis endast i mycket ringa utsträckning sitt behov av rörelsekapital fyllt genom dessa. Det torde sålunda få anses som sannolikt, att åtskilligt flera medlemmar skulle vinnas än som de sakkunniga beräknat, om nämligen, såsom sakkunniga hoppas, jordbrukskreditföreningarna kunde så anordnas, att jordbrukarna allmänt funne med sin fördel förenligt att betjäna sig av dessa föreningar.

Även härutinnan synas emellertid tvivel kunna råda beträffande riktigheten av sakkunnigas antaganden. De anmärkningar, som riktats mot deras förslag till medelanskaffning, för vilka de ej heller själva stå främmande, nämligen att lånen skulle bliva för dyra, synas hava mycket fog för sig. En av Värmlands läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott gjord kalkyl, som synes vara grundad på mycket försiktiga beräkningar, giver vid handen, att under nuvarande penningförhållanden sannolikt lån ej skulle kunna erhållas enligt sakkunnigas förslag under 6 procents

årlig ränta, då avgifterna till föreningen medtagas. Då härtill ytterligare kommer risken, som visserligen i normala fall ej torde vara stor för medlemmarna, att få ansvara för andras förbindelser med ända till 1 ½ gånger det belopp, medlemmen själv haft rättighet att låna, torde föga tvivel råda, att de flesta jordbrukare skulle draga sig för det nya, inom landet förut oprövade företaget och hellre söka att fortfarande på privat väg anskaffa nödvändigt driftkapital. Om ej större fördelar erbjudas, torde alltså ej kunna förnekas, att den i många utlåtanden påpekade faran ligger nära tillhands, att endast de ekonomiskt svagaste elementen bland jordbrukarna komme att söka inträde i föreningarna. Härav bleve åter en oundviklig följd, att förtroendet för dessa föreningar komme att minskas såväl inom jordbrukarklassen som bland de föreslagna långivarna, sparbankerna och privatbankerna, sannolikt med den påföljd, att lånevillkoren bleve ännu oförmånligare än enligt ovannämnda beräkning.

Beträffande sparbankernas villighet att underkasta sig det med den nya verksamheten förenade besväret hava även vissa tvivel uttalats, och man får ej förbise att dessa tvivel kunna vara grundade och att sålunda på åtskilliga orter, måhända de som bäst skulle behöva att få sina kreditförhållanden ordnade, hinder från sparbankerna skola resas.

Då det sålunda synts nödvändigt att taga i övervägande, huruvida ej i väsentliga stycken en annan lösning kunde utfinnas än den av sakkunniga föreslagna, har det legat närmast till hands att återupptaga frågan om beviljande från statens sida av nödiga penningmedel för rörelsens igångsättande.

De skäl, som från riksgäldskontorets sida förebragts mot att binda ytterligare stora kapital i lånefonder, synas emellertid fortfarande äga sin giltighet och detta så mycket mera som, enligt vad redan anförts, förut gjorda beräkningar av det belopp, som skulle erfordras för att tillgodose de låneanspråk, om vilka det här är fråga, säkerligen äro mycket för låga. Först i sista hand, om alla andra vägar äro stängda, torde därför statens hjälp böra anlitas, även om det erkännes, att ett reglerande ingripande i fråga om de mindre jordbrukarnas kreditförhållanden är av stor vikt.

Om man sålunda måste utgå från att det understöd, staten kan lämna till jordbrukskreditföreningar, endast kan vara av subsidiär natur, gäller det att finna någon annan utväg att skaffa så billiga penningar, att lantmännen i stort antal kunna finna med sin fördel förenligt att bilda sådana föreningar.

Det ligger då närmast till hands att söka föredöme i det land,

där den kooperativa jordbrukskreditrörelsen uppstått och där den nått sin mest lysande utveckling, Tyskland.

Ser man emellertid efter vad det är, som gjort att den kooperativa jordbrukskrediten i detta land kunnat nå en sådan utveckling, som den nått, finner man genast, att detta möjliggjorts huvudsakligen därigenom, att kreditföreningarna redan från början i största möjliga utsträckning vänt sig direkt till allmänheten och sökt vinna dess besparingar för sina ändamål. Därigenom har man vunnit *dels* att erhålla jämförelsevis billiga penningar samt *dels* att genom en liten marginal mellan in- och utlåningsränta, i regel ej överstigande en procent, kunna bereda sig medel att ej mindre täcka förvaltningskostnaderna än även samla erforderliga reservfonder. Vilken omfattning denna inlåning från allmänheten tagit framgår därav, att densamma endast för de till »der Reichsverband der deutschen landwirtschaftlichen Genossenschaften» anslutna föreningarna vid slutet av år 1910 beräknades till över 1,800 miljoner rmk, under det att inlåningen från allmänheten inom samtliga lånekassor av Raiffeisentyp anslogs till cirka 2,400 miljoner rmk.

Till jämförelse kan nämnas, att hela det av staten såsom förlag åt den s. k. Preussenkasse överlämnade beloppet ej uppgår till mer än 75 miljoner rmk; och dock har denna kassa att förlägga ej blott jordbrukskreditföreningarna utan även andra grenar av den kooperativa rörelsen.

Vår nya banklagstiftning öppnar ju även möjlighet för en sådan utväg, som den nyssnämnda av de tyska jordbrukskreditföreningarna anlitade, låt vara att densamma inskränker kreditföreningars inlåningsrätt betydligt mera än den tyska lagstiftningen, som ej lägger några hinder i vägen för inlåning även från icke medlemmar.

Sakkunniga hava visserligen betonat, att det vore en stor förmån, som skulle vinnas därmed, att enligt deras förslag föreningarna och deras styrelser endast i ringa grad själva handhade någon kassarörelse, utan denna i största möjliga utsträckning förlades till vederbörande långivande bank. Otvivelaktigt vunnes ju härmed trygghet för att föreningarna ej genom oegentligheter åsamkades förluster, som kunde nödga till uttaxeringar å medlemmarna eller rent av likvidation. Man synes emellertid härvid hava i viss mån förbisett vikten av att föreningarnas verksamhet ej alltför mycket kringskäres, så att de för medlemmarna komma att framstå allenast som låneförmedlare utan någon som helst egen rörelsefrihet. De av chefen för kungl. finansdepartementet tillkallade sakkunniga för avgivande av förslag till lag, innefattande särskilda bestämmelser om ekonomiska föreningar, som idka sparkasse-

rörelse, hava också som sin åsikt framhållit, att det vore nödvändigt för föreningarna att äga rätt att mottaga sina medlemmars besparingar. Föreningarna borde härigenom på relativt goda villkor kunna erhålla åtminstone en del av sitt behövliga rörelsekapital, varförutom vunnes den fördelen, att föreningsmedlemmarna funne en ytterligare eggelse till sparsamhet och med än fastare band knötes till sina föreningar. Dessa synpunkter torde förtjäna allt beaktande. Först genom ett inslående på denna väg skulle föreningarna vinna den självständighet, varförutan de alltid måste bliva fullkomligt beroende av utom dem själva liggande faktorer. Att föreningarna härigenom skulle tillvinna sig större intresse från medlemmarnas sida, och deras betydelse ökas, torde även vara obestridligt. Den större risken, som en självständig kassarörelse medför, skulle otvivelaktigt i ej ringa utsträckning uppvägas av medlemmarnas ökade vaksamhet över föreningens angelägenheter. Det förtjänar i detta sammanhang att erinras om, att enligt en av kungl. kommerskollegium nyligen publicerad undersökning [1]), soliditeten inom de av vårt lands jordbrukare grundade och ledda ekonomiska företagen till deras yrkes förkovran synes vara synnerligen god. Av de till »jordbrukskooperationen» räknade 2,096 föreningar, som under åren 1897—1911 vunnit registrering, hava nämligen endast 2 under samma tid försatts i konkurs. Då som bekant inom de nu förefintliga grenarna av jordbrukskooperationen finnes ett stort antal föreningar, som driva omfattande affärsverksamhet, synes man ej böra överdriva faran för insolvens hos kreditföreningarna.

Om sålunda den med sparkasserörelses inrättande förbundna risken ej kan anses alltför stor, helst då man tager i betraktande att en storartad sådan rörelse som bekant med de bästa resultat kunnat bedrivas i många främmande länder, även sådana, där jordbrukarbefolkningen i socialt och kulturellt avseende står betydligt lägre än hos oss, så uppstår frågan, huru mycket som med avseende på lägre räntefot å de utlämnade lånen skulle kunna vinnas. Inlåningsräntan måste naturligtvis hållas så hög, att föreningarna ej komma till korta i konkurrensen med banker och sparbanker. För de sistnämnda belöpte sig genomsnittsräntan under år 1910 (de sist publicerade uppgifterna) till cirka 4 ½ procent. Då det synes antagligt, att kreditföreningarna skola finna det nödvändigt att hålla en räntesats, som ungefär motsvarar denna, skulle alltså deras inlåningsränta böra sättas till 4 à 5 procent, beroende på de lokala förhållandena. Härigenom skulle deras räntefot även komma

[1]) Soc. Meddel. 1912, sid. 642 ff.

minst i jämnhöjd med bankernas sparkasseräkningar och högre än postsparbankens.

Beträffande utlåningsräntan hava de i Tyskland gjorda erfarenheterna visat, att förvaltningskostnaderna i allmänhet kunna betäckas, om denna sättes $^3/_4$ procent högre än inlåningsräntan. Även om marginalen mellan in- och utlåningsränta till en början för att erhålla medel till såväl förvaltningsutgifterna som till nödiga fondbildningar utan undantag måste sättas så hög som till 1 procent, skulle sålunda kreditföreningarna kunna av dessa medel utlämna lån mot 5, högst 6 procent enligt de under år 1910 rådande förhållandena, eller ungefär till samma räntefot, som samtidigt sparbankerna beräknade å sina lån; och med det inlåningsrörelsen växte, kunde det väl tänkas, att kreditföreningarna, som ju icke skulle behöva sträva efter någon särskild vinst, såsom de affärsmässiga bankerna i aktieägarnas intresse måste göra, skulle kunna vinna en ytterligare lättnad ifråga om den ränta, deras medlemmar skulle behöva betala. Härvid bör även tagas hänsyn därtill, att några särskilda avgifter till förvaltningskostnader ej skulle behöva ifrågakomma samt att genom den riskpremie, som även skulle innefattas i den marginal mellan in- och utlåningsränta, som ju alltid skulle beräknas, delägarna så småningom även skulle befrias från den praktiska vådan av den stadgade ansvarigheten för föreningens förbindelser.

Härmed skulle sålunda det målet hava nåtts, att kreditföreningarnas medlemmar kunde erhålla den för jordbruket nödvändiga driftkrediten på synnerligen billiga villkor och samtidigt vore befriade från den nu ofta förefintliga nödvändigheten att inlåta sig i borgensförbindelser och växeltransaktioner, som ofta nog vuxit vederbörande över huvudet.

Införandet av sparkasserörelse på kreditföreningarnas program måste emellertid medföra vidtagandet av åtgärder för att möjliggöra inträdet av medlemmar, som utan att själva behöva lån, kunde finna med sin fördel förenligt att använda föreningarnas sparkassa, enär såsom förut antytts enligt gällande banklag ekonomiska föreningar endast av medlemmar äga rätt att mottaga insättningar. Hänsyn till detta förhållande har även tagits i de författningsförslag, som äro vidfogade detta betänkande.

Den omfattning, som sparkasserörelse, utövad av lantmännens kreditföreningar, tagit i de flesta andra länder, där dylika föreningar uppstått, inger förhoppning att även i Sverge med tiden verksamheten skall kunna i stor utsträckning betjäna sig av på sådant sätt upplånade medel. Å andra sidan måste emellertid förutsättas, att en viss tid går, innan föreningarna vunnit den allmänna tillit, att insättare i större mängd

tillströmma. I vårt kapitalfattiga land skulle det till och med med visshet kunna förutses, att med ett system, som byggde uteslutande på inlåning från föreningsmedlemmarna, för stora landsdelar några kreditföreningar ej på länge skulle kunna komma till stånd.

Det torde således vara klart, att även andra utvägar än drivande av bankmässig inlåningsrörelse måste eftersökas, om man skall kunna hoppas på en något så när snabb lösning av den föreliggande frågan.

En sådan utväg, som öppnar möjligheter för att åt jordbrukskreditföreningarna kunna anskaffa medel för jämförelsevis gott pris, har emellertid yppats genom en förklaring från vederbörligt håll, att under förutsättning av att den organisation, för vilken längre fram skall redogöras, blivit genomförd, möjlighet förelåge att genom förmedling av jordbrukskreditföreningar erhålla växelkredit i Sverges riksbank till dess vanliga diskontosatser för växlar på kort tid. Om man beräknar, att en växel borde kunna få omsättas två gånger, eller med andra ord att för samma ändamål kredit sålunda skulle kunna erhållas på åtminstone 9 månader, skulle ju på angivna sättet billiga penningar kunna erhållas för tillgodoseende av största delen av de kreditbehov, om vilka nu är fråga. Även om föreningarna för att täcka sina förvaltningskostnader och bilda fonder skulle nödgas något höja räntefoten genom att av sina medlemmar taga någon provision för sin förmedling av växellånen, skulle ju den kredit, som sålunda bereddes, bliva betydligt billigare än de växel- och andra lån, med vilka våra mindre jordbrukare för närvarande i allmänhet röra sig. Uteslutet är väl ej heller, att även andra bankinrättningar än riksbanken skulle kunna finnas villiga att lämna kredit på motsvarande billiga villkor. I och med upptagandet av denna tanke vinner emellertid frågan om organisationen av jordbrukskreditföreningsväsendet synnerlig betydelse.

Det var i det föregående förslaget en svaghet, att föreningarna i sin verksamhet hade kommit att stå tämligen isolerade var för sig, förbundna endast med den kreditinrättning, sparbank eller annan, som skulle bereda dem driftkapital. Uppenbarligen är detta en olägenhet redan så till vida, som framgången av det hela till en stor del skulle komma att bliva beroende därav, att i varje ort, där en kreditförening kunde komma ifråga att bildas, funnes personer lämpliga att omhändertaga dess rörelse utan annan hjälp än den, som till äventyrs kunde erhållas från den kreditinrättning, till vilken föreningen skulle anslutas, något som näppeligen vore att hoppas. Denna svaghet skulle otvivelaktigt undvikas, därest man kunde sammansluta de lokala organisationerna i ett lämpligt antal centralföreningar. Närmast ligger i sådant hänseende

tillhands, att för de större länen en förening bildades i varje län och att mindre län sammanfördes till lämpliga grupper.

En sådan organisation är även av största betydelse för ordnandet av den förmedling av växellån, som ovan berörts. En förutsättning för denna förmedling är nämligen uppenbarligen, att den säkerhet, som kan beredas, blir fullt tillfredsställande. En dylik säkerhet skulle emellertid vinnas, därest man tänker sig växelrörelsen så ordnad, att av medlemmarna utställda växlar endosserades först av lokalföreningen och sedermera av centralföreningen, vilken givetvis borde organiseras såsom en förening med begränsad personlig ansvarighet. Genom denna organisation skulle alltså bakom varje växel komma att stå den jordbrukande befolkningen i en stor landsända. Det sålunda ifrågasatta systemet har sedan länge praktiserats i Frankrike, och ett bevis på vilken utsträckning detsamma där tagit är, att summan av Banque de France's växeltransaktioner med de franska centralföreningarna under årtiondet 1900—1909 uppgick till i runt tal 171 miljoner francs.

Med tillkomsten av centralföreningar skulle även i övrigt åtskilliga viktiga fördelar vinnas.

Det är sålunda förhållandet enligt vad det visat sig i andra länder, att penningtillgången växlar såväl med årstiderna som lokalt mellan de olika föreningarna, så att i en förening överskott ständigt förefinnes, under det i andra tillskott är nödvändigt för tillgodoseende av lånebehovet. Då lokalföreningarna givetvis ej kunna tänkas vara i stånd att så följa penningmarknaden, att de på bästa sätt kunna göra överskott räntebärande och ej heller upptaga lån på de fördelaktigaste villkor, samt föreningarna, såsom även de sakkunniga föreslagit, torde böra i princip förbjudas att skaffa sig kredit från mer än ett håll och sålunda ej lämpligen böra uppträda som långivare åt varandra, skulle för reglerande av penningtillgången i dessa hänseenden centralföreningarna erhålla en mycket stor betydelse.

Enär centralföreningarna på detta sätt skulle komma att i stor utsträckning förse lokalföreningarna med rörelsekapital, måste det för dem bliva ett livsintresse att genom strängt övervakande tillse, att dessa bedriva sin verksamhet på ett betryggande sätt. Man torde sålunda kunna vänta att genom centralföreningarnas försorg ett enkelt och praktiskt för hela deras område enhetligt bokföringssystem utarbetades, varjämte en naturlig lösning för dessa föreningars vidkommande vunnes på det för alla folkliga företag så viktiga, men svårlösta spörsmålet om en sakkunnig, men ej för dyrbar revision.

Om sålunda genom en organisation sådan som den föreslagna och

med anlitande av dels inlåningsrörelse och dels växelkredit för anskaffande av nödiga rörelsemedel en i stort sett tillfredsställande lösning av frågan om ordnande av det mindre jordbrukets kreditförhållanden synes stå att vinna, kan det emellertid ifrågasättas om ej, särskilt under första tiden, även staten måste träda emellan såsom kreditgivare.

Det är särskilt för fyllandet av föreningarnas behov av längre krediter ävensom för tillgodoseende av lånebehovet i sådana orter, där centralföreningar ej kunnat bildas, som sålunda statens mellankomst synes erforderlig. Dels torde det nämligen vara föga välbetänkt att åtminstone till en början i större utsträckning binda genom inlåning från medlemmarna influtet kapital i långlån, dels synes det vara den enda tänkbara utvägen, att i sådana trakter, där kapitaltillgången är för obetydlig, för att inlåningsrörelsen skulle kunna taga något större uppsving, och där avstånden mellan de bebyggda orterna försvåra bildandet av annat än lokala föreningar, staten på ett kraftigare sätt träder emellan. Beträffande denna direkta låneverksamhet torde emellertid vara av vikt att fasthålla därvid, att staten tillser, att dess kostnader för densamma till fullo täckas. Även torde böra iakttagas, att de utlämnade lånen ej tillmätas så rikligt, att föreningarnas intresse för att själva anskaffa rörelsekapital och få till stånd centralföreningar därigenom minskas.

Att ännu innan några föreningar kommit till stånd föreslå något belopp, vartill en sådan lånefond borde bestämmas, är naturligtvis synnerligen vanskligt. Förslagsvis hemställes emellertid, att staten ställer ett belopp av 2 miljoner kronor till förfogande för ifrågavarande ändamål. Detta belopp torde kunna anses tillräckligt för rörelsens igångsättande i landets olika delar. Skulle svårigheter uppstå med bildandet av centralföreningar, bleve emellertid givetvis denna summa snart för liten även med iakttagande av all sparsamhet.

Utom det understöd, som staten sålunda genom tillhandahållande av rörelsekapital skulle giva rörelsen, torde det även vara nödvändigt att fasthålla vid de sakkunnigas förslag, att staten skulle lämna ett visst bidrag till täckande av föreningarnas förvaltningskostnader. Sakkunniga hade föreslagit, att till varje lokal förening skulle utgå ett sådant bidrag med två kronor för varje medlem. Efter en tioårsperiod skulle emellertid detta bidrag indragas. Då det emellertid synes föga sannolikt, att lokalföreningar efter denna tid skulle kunna reda sig utan sådant understöd, föreslås här, att till dessa föreningar måtte beviljas ett bidrag från statens sida till förvaltningskostnader, utgående med två kronor per år för varje medlem, som under hela det ifrågavarande året tillhört föreningen. För de län, där centralförening ej kunnat bildas

och vinna godkännande, föreslås att Kungl. Maj:t må kunna förhöja bidraget till fyra kronor per medlem, detta särskilt på grund därav, att i sådana orter större anspråk måste ställas på de lokala föreningarnas förvaltningspersonals arbete och förmåga.

Även centralföreningarna torde kunna förutses bliva i behov av statsunderstöd för förvaltningens skötande. Med avseende på dessa synes det vara av särskild vikt att understödja själva startandet, då otvivelaktigt kostnaderna vid rörelsens igångsättande för dessa föreningar komma att stiga till tämligen avsevärda belopp. Här föreslås därför, att centralförening, som vunnit godkännande från det allmännas sida, må kunna tilldelas för organisationskostnader två tusen kronor en gång för alla. Som bidrag till de årliga förvaltningskostnaderna beräknas en summa av fyra tusen kronor om året. I motsats mot de lokala föreningarna synas emellertid centralföreningarna kunna antagas bliva i stånd att så småningom utveckla sin rörelse och samla så stora egna fonder, att statsbidraget borde kunna bortfalla. Det föreslås därför, att förvaltningsbidraget till dem skall utgå endast under de tio första åren.

De villkor, som i föreliggande förslag framställas för kreditföreningarnas godkännande från det allmännas sida, avvika i vissa avseenden från de av sakkunniga påyrkade. Den mera detaljerade redogörelsen för dessa avvikelser lämnas i samband med den speciella motiveringen; redan här torde emellertid böra framhållas några av de viktigaste skillnaderna.

Upptagandet på föreningarnas program av egen sparkasserörelse har gjort det nödvändigt att taga hänsyn till det av särskilt tillkallade sakkunniga till chefen för kungl. finansdepartementet den 19 februari 1912 avgivna förslaget till lag innefattande särskilda bestämmelser om ekonomiska föreningar, som idka sparkasserörelse.

I förslaget till kungörelse angående godkännande från det allmännas sida av vissa jordbrukskreditföreningar har därför uttryckligen hänvisats ej blott till lagen om ekonomiska föreningar av den 22 juni 1911, utan även till ovannämnda lagförslag, vilket förutsättes vid tiden för denna kungörelses utfärdande hava trätt i kraft. De stadganden i detta lagförslag, som skulle bliva tillämpliga i fråga om jordbrukskreditföreningar, torde vara välbetänkta och vålla ej olägenheter för föreningarnas rörelse. Den viktigaste ändringen gent emot det förut framställda förslaget till villkor för kreditföreningarnas godkännande, som föranletts av detsamma, är, att bestämmelserna om de insatser, som

av medlemmarna skola göras, i så måtto förändrats, att den lägsta insatsen satts till 10 kronor.

För att föreningarnas sparkasserörelse skall kunna tänkas erhålla en i någon mån betydande omfattning, är det, såsom redan framhållits, nödvändigt, att tillträdet till föreningarna icke förbehålles åt endast dem, som avses bliva låntagare, utan att även sådana personer, vilkas väsentliga intresse är att på fördelaktiga villkor placera sina besparingar, kunna bliva medlemmar av desamma, och att villkoren för vinnande av medlemskap ej göras onödigt tyngande för denna kategori av medlemmar. Bestämmelser i sådant avseende äro därför införda i förslaget till kungörelse.

Vidare har den av de sakkunniga föreslagna bestämmelsen, att varje medlem årligen för täckande av förvaltningskostnaderna skulle erlägga en årsavgift, ansetts böra utgå. Då föreningarna genom sin sparkasserörelse kunna förväntas bliva i stånd att på annat sätt täcka dessa utgifter, har det ansetts olämpligt att ovillkorligen tynga medlemmarna med särskilda avgifter. Till ej obetydlig del torde förvaltningskostnaderna kunna täckas genom statens bidrag, om detta fastställes i enlighet med förslaget.

Beträffande *centralföreningarna* torde förslaget till lag innefattande särskilda bestämmelser om ekonomiska föreningar, som idka sparkasserörelse, svårligen kunna tillämpas, enär för dessa föreningar i vissa avseenden friare former äro nödvändiga. Framför allt kunna dessa föreningar ej åtnöjas med att endast å sparkasseräkning mottaga insättningar; ej heller är det i ovannämnda lagförslag föreskrivna högsta belopp, som på en gång får förräntas, tillräckligt för kreditföreningarnas behov. Det har därför föreslagits, att den ifrågasatta lagen ej skulle vinna tillämplighet på från det allmännas sida godkända centralföreningar för jordbrukskredit. De föreskrifter i förslaget, som avse att betrygga föreningarnas likviditet och soliditet samt kontrollen över deras skötsel, äro emellertid i allmänhet upptagna bland villkoren för centralföreningarnas godkännande från det allmännas sida.

De viktigaste föreslagna villkoren härför i övrigt äro,

att centralförenings verksamhetsområde skall utgöras av ett sammanhängande område av ett, två eller högst tre län,

att som medlemmar må intagas endast godkända jordbrukskreditföreningar,

att insatserna ej må bestämmas till lägre belopp än 400 kronor,

att föreningen skall bestå av minst 10 underföreningar, som tecknat insatser till ett sammanlagt belopp av minst 6,000 kronor,

att underföreningarna skola ansvara för centralföreningens förbindelser intill ett belopp motsvarande minst 20 gånger de gjorda insatserna, samt

att underföreningarnas ansvarighet och krediträtt skola ställas i viss relation till varandra och till den krediträtt, underföreningarnas medlemmar i sin tur äga i dessa, allt inom vissa bestämda maximigränser.

Centralförening skall vidare vara skyldig underkasta sig kontroll av ett av Konungens befallningshavande i det län, som lämnat föreningen godkännande, utsett ombud.

Centralföreningens verksamhet får ej utsträckas till annat än penningrörelse och får ej avse andra än dess egna underföreningar. Över dessa är centralföreningen skyldig att öva ständig kontroll och skall bland annat tillse, att revisionen av desamma förrättas av sakkunnig av centralföreningen utsedd person.

Något förslag till högre organisationer än centralföreningarna har icke framställts. Förrän rörelsen kommit i gång, torde det vara vanskligt att inlåta sig härpå. Att hoppas är emellertid, att, om ett tillräckligt antal centralföreningar kommer till stånd, dessa skola finna lämpliga former såväl för ett inbördes reglerande av kreditbehovet som ock för ordnandet av deras eget behov av sakkunniga revisorer samt av drivandet av den för rörelsens framgång otvivelaktigt nödvändiga upplysningsverksamheten.

Huru det förslag, för vilket här ovan i de huvudsakliga dragen redogjorts, i praktiken skulle komma att taga sig ut, bleve givetvis i väsentlig grad beroende på lokala förhållanden. I de folkrikare trakterna torde det t. ex. ej få anses uteslutet, att sparkasserörelsen kunde komma att inom tämligen kort tid bära upp rörelsen, medan i andra densamma av naturliga orsaker alltid måste förbliva jämförelsevis obetydlig. Att på ett uniformerande sätt regelbinda rörelsen skulle därför helt visst vara olämpligt.

Såsom normaltyp för de lokala föreningarna torde man emellertid kunna antaga föreningar med 50—100 medlemmar, därav åtminstone hälften jordbrukare. Till kassaförvaltare i en sådan förening, på vilken naturligtvis det mest maktpåliggande arbetet komme att vila, synes lämpligen kunna utses någon av föreningens bokföringskunniga medlemmar. Med hänsyn till centralföreningarnas rådgivande och kontrollerande myndighet samt utsikten, att jämförelsevis enkla formulär för bokföringen komma att utarbetas, synes det vara att hoppas, att för uppdraget lämpliga personer skola komma att finnas inom varje förening.

Kassaförvaltaren torde lämpligen böra åläggas att hålla föreningens expedition öppen 1 à 2 gånger i veckan, då ansökningar om inträde i föreningen och låneansökningar skulle mottagas, ränteinbetalningar, växelomsättningar och amorteringar ombestyras, beviljade lån utbetalas och sparkassans angelägenheter ombestyras. Å dessa expeditionstider böra styrelsens övriga ledamöter alternerande närvara såsom kassakontrollanter. Efter varje expeditionstillfälle bör insättning hos centralförening eller annan penninginrättning av eventuellt inkomna penningmedel ske eller vid behov penningar därifrån rekvireras.

Styrelsen måste för att kunna noggrant följa föreningens rörelse hava sammanträden med ej för långa mellanrum, vilket med hänsyn till det ringa omfånget av föreningarnas verksamhetsområden ej torde möta svårigheter. Styrelsens viktigaste funktioner bliva givetvis prövningen av inträdes- och låneansökningar samt övervakandet av att de utlämnade lånen användas på rätt sätt. Beträffande lånerörelsen bör det påtagligen ankomma på styrelsen att bestämma, vilka lån som kunna och böra utlämnas av föreningens egna medel — inom uppdragna gränser — och för vilka centralföreningen bör anlitas, vare sig genom upptagande av lån hos densamma eller växeldiskontering.

Vad beträffar de lokala föreningarnas ekonomi, blir givetvis den drygaste posten avlöning av funktionärer. Att döma av utländska förebilder torde emellertid näppeligen flera än kassaförvaltaren kunna tänkas påfordra ett mera avsevärt arvode. Dessutom torde föreningarna böra vidkännas åtminstone viss andel i kostnaden för den genom centralföreningarna utövade revisionen. Av övriga utgifter torde möjligen för större föreningar tillkomma någon hyra för expeditionslokal.

Centralföreningarnas förvaltning måste av naturliga skäl bliva väsentligt mera komplicerad än de lokala föreningarnas. Åtminstone alla centralföreningar med ett något större antal underföreningar torde ovillkorligen behöva fast engagera en kassör och en kassakontrollant, varjämte en revisor av underföreningarnas verksamhet under en ej ringa del av året skulle hava full sysselsättning. I mindre centralföreningar, som ej behöva hålla expedition varje dag, kunde möjligen kassakontrollen handhavas av styrelseledamöter, varjämte utgifterna även för kassör och revisor komme att minskas.

Det löpande arbetet för centralföreningarna kommer att utgöras av behandling av de från underföreningarna inkomna låneansökningarna och överlämnade växlarna, utbetalning av beviljade lånemedel och översändande till vederbörande förlagsgivande bank av växlar för diskontering, mottagande av från underföreningarna insända penningmedel och

deras placering antingen i andra föreningar eller för förräntning i bank. Dessa löpande förrättningar måste av naturliga skäl av styrelsen för avgörande överlåtas åt de ständigt tjänstgörande.

På styrelsen, vilkens sammanträden av kostnadsskäl torde böra inskränkas till det minsta möjliga, måste däremot ankomma att pröva underföreningarnas soliditet och allmänna skötsel samt giva normer för beviljandet av lån och personalens övriga verksamhet m. m.

Vidare synes det av nöden, att centralföreningarna omhänderhava den upplysningsverksamhet, som otvivelaktigt blir erforderlig för väckande av intresse för rörelsen och dess ledande i rätta hjulspår. Denna verksamhet synes lämpligen kunna kombineras med revisionsarbetet, så att revisorn, eventuellt även andra personer, finge i uppdrag att på kallelse besöka föreningar för hållande av föredrag, rådplägning angående rörelsens skötsel o. s. v., varjämte kan antagas, att centralföreningarna skola finna lämpligt att, var för sig eller i samverkan, utarbeta populära skrifter, handböcker, formulär o. s. v., så som skett i andra länder.

Sammanfattas vad ovan sagts om låneverksamheten, skulle den sålunda handhavas på följande sätt. Medlemmarnas ansökningar prövas av underföreningarnas styrelser. Beviljade lån utlämnas, där så lämpligen kan ske, av föreningens egna medel, lånemedel däri inberäknade. Övriga godkända ansökningar tillgodoses genom växelkredit, förmedlad av respektive centralförening, vilken antingen av egna medel utlämnar lånen eller, där hinder därför möter, överlämnar växlarna för diskontering, endosserade av under- och centralföreningen, till riksbanken eller den andra bankinrättning, som blivit förlagsgivare åt centralföreningen. För längre lån skola som nämnt centralföreningarna även hava tillgång till en viss del av det för detta ändamål beviljade statsanslaget.

Föreningar i orter, där ingen centralförening kommit till stånd, hava utom egna medel att lita även till ovannämnda statsbidrag.

Specialmotiv.

1. Förslag till bestämmelser angående understöd från det allmänna sidas till föreningar, avsedda att bereda bättre kreditförhållanden åt det mindre jordbruket.

De häruti innehållna bestämmelserna synas vara tillräckligt utförligt behandlade i den allmänna motiveringen, varför här endast hänvisas till denna.

---

2. Förslag till kungörelse angående godkännande från det allmännas sida av vissa jordbrukskreditföreningar.

§§ 1—2.

Såsom i den allmänna motiveringen nämnts, hava de enligt föregående förslag tänkta villkoren i möjligaste mån bibehållits och väsentligen endast sådant tillkommit, som betingats av sparkasserörelsen.

§§ 6 och 8.

Innehållet i dessa paragrafer har betingats av de bägge önskemålen, dels att föreningarna måtte erhålla ett tillräckligt stort insatskapital, dels att sådana medlemmar, som ej kunna draga nytta av utlåningsrörelsen, ej måtte över hövan betungas med personlig ansvarighet för föreningens förbindelser.

Med avseende på det förstnämnda kravet bör erinras, att enligt förslaget till lag beträffande ekonomiska föreningar, som idka sparkasserörelse, under detsamma fallande föreningar skola hava ett inbetalt

insatskapital av minst 1,000 kronor. Då en jordbrukskreditförening föreslås kunna vinna godkännande, om dess medlemstal blott uppgår till 30, men å andra sidan ingen medlem kan vinna inträde för mer än 50 hektar odlad jord, skulle en lägsta insats av 50 öre per hektar, såsom de sakkunniga föreslagit, i många fall bliva otillräcklig, så att de mindre föreningarna redan från början nödgades överskrida detta minimum. Medlemmarna i en dylik liten förening skulle alltså komma att betala ej oväsentligt högre insatser än vad oundgängligen krävdes i en större. Då det å andra sidan är ett oavvisligt önskemål, att föreningarna hållas tämligen begränsade med avseende på den geografiska utsträckningen av sitt verksamhetsområde, har det ansetts nödvändigt att höja minimiavgiften till dubbelt mot föregående förslag. Att beloppet bestämts ej per hektar utan per påbörjat 10-tal hektar odlad jord beror på ovannämnda lagförslags krav, att varje medlem skall hava tecknat sig för minst en insats om 10 kronor.

Det bör emellertid icke vara något hinder för en medlem att inträda med flera insatser än vad som minst fordras. Då ansvarigheten bestämmes i förhållande till det antal hektar jord, för vilket han har eller anses hava ingått i föreningen, förändras icke hans ansvarighet, om han för samma areal ökar antalet insatser utöver minimum. Då det vidare är sannolikt, att föreningarna som regel komma att lämna samma ränta å insatser som å i föreningens sparkassa insatta medel (jämför § 9), blir det för medlemmen endast den skillnaden mellan en insättning på sparkasseräkningen och inköp av insatser, att kapitalet i det senare fallet är svåråtkomligare. För hela rörelsens framtid är det emellertid, såsom framgår av erfarenheterna i utlandet, av största betydelse, att vederbörande föreningar söka skaffa sig så stort eget kapital, som under förhandenvarande förhållanden är möjligt. Därigenom både ökas medlemmarnas intresse för det sätt, varpå föreningarnas verksamhet skötes, och vinnes större motståndskraft mot oförmånliga konjunkturer på penningmarknaden samt andra dylika inflytelser. Särskilt i Tyskland har man också på senare tiden, tvärtemot vad Raiffeisen från början sökte göra gällande, gjort allt för att stärka och påskynda kapitalbildningen inom jordbrukskreditföreningarna.

För att även hos oss befordra en utveckling i samma riktning har i förevarande förslag de lokala föreningarnas krediträtt hos respektive centralföreningar så till vida gjorts beroende av deras kapitalbildning, som densamma satts i viss relation till det antal insatser, med vilket de ingått i centralföreningen.

Då det just är med sitt eget insatskapital, som de lokala för-

eningarna avses skola gälda sina insatser i centralföreningarna, blir det följaktligen av största intresse för dem att söka uppbringa nämnda kapital till största möjliga höjd.

Om de i föreliggande förslag givna respektive högsta och lägsta tillåtna beloppen och proportionerna följas i en centralförenings och underförenings stadgar och alltså centralföreningens insatser sättas till 400 kronor, underföreningarnas ansvarighet för centralföreningens förbindelser fastställes till 20 gånger det av dem i centralföreningen insatta beloppet samt underföreningarnas krediträtt bestämmes till halva det belopp, varmed underförening ansvarar för centralföreningens förbindelser, ökat med hälften av det sammanlagda belopp, intill vilket underföreningens medlemmar äga krediträtt i denna — skulle för en förening, vars medlemmar äga krediträtt för t. ex. 1,000 hektar odlad jord, följande kalkyl kunna uppställas. Medlemmarnas krediträtt uppgår i en sådan förening till 50,000 kronor. Härför erhåller föreningen krediträtt i centralföreningen för 25,000 kronor. I den mån sparkasserörelsen utvecklas, kan ju förväntas, att föreningen kan täcka sitt återstående penningbehov till större delen på egen hand. Behöver den däremot låna allt från centralföreningen, skulle detta innebära, att den måste inlösa 6 à 7 insatser i centralföreningen; härför skulle den erhålla en krediträtt, uppgående till resp. 24,000 och 28,000 kronor. Alltså skulle ifrågavarande förening under dessa förutsättningar behöva ett eget insatskapital, uppgående till 2,400 à 2,800 kronor för att medlemmarna skola kunna utnyttja hela sin krediträtt.

Önskemålet, att medlemmar, som på den grund att de icke äro jordbrukare, ej kunna begagna sig av den kredit, jordbrukskreditföreningarna avse att bereda, icke betungas med för hög personlig ansvarighet, har tillgodosetts därigenom att det överlåtits åt varje förening att bestämma, för huru många hektar jord sådana medlemmar skola anses ingå. Då som nämnt intet hinder förefinnes att för samma areal ingå med flera insatser, bör det ligga i föreningarnas intresse att genom den tänkta arealens bestämmande så lågt som möjligt, d. v. s. till en hektar, i möjligaste måtto förminska risken av ett inträde.

§ 7.

Sakkunnigas förslag att i fråga om utarrenderad jord dela krediträtten mellan jordägaren och arrendatorn väckte opposition på åtskilliga håll, i det man ansåg, att arrendatorn borde tillerkännas full krediträtt. Denna anmärknings befogenhet synes ej kunna jävas, enär arrendatorn,

som ju i regeln är avskuren från realkredit, otvivelaktigt snarare har större än mindre behov av lätt tillgång till förmånlig personalkredit än andra jordbrukare. Emellertid synes det även befogat, att ägaren till utarrenderad jord kan beredas någon lånemöjlighet, enär vissa av de ändamål, vartill kreditföreningarnas penningar skulle få användas, lämpligast tillgodoses av honom. Hit hör särskilt anläggandet av vatten- och avloppsledningar m. m. samt grundförbättringar och uppförandet av ekonomibyggnader. Här föreslås därför, att beträffande utarrenderad jord krediträtten skall ökas med 50 procent utöver den för annan jord bestämda, så att arrendatorn må kunna likställas med övriga jordbrukare och ägaren erhålla överskjutande belopp, varmed hans behov synas vara till fullo tillgodosedda. Genom en sådan anordning äventyras säkerligen icke föreningarnas soliditet, då ju en arrendator dels, under förutsättning att han besitter den duglighet, att han kan vinna inträde i en jordbrukskreditförening, får anses i sin person tillföra vederbörande förening ett ökat kreditvärde samt dels väl alltid äger några inventarier själv.

§ 9.

Då såsom ovan nämnts det är önskvärt, att medlemmarna inlösa så många insatser som möjligt, har det ansetts nödvändigt att medgiva föreningarna rätt att å insatskapitalet betala ränta. Det synes emellertid med hänsyn till ändamålet med ifrågavarande rörelse givet, att räntefoten ej bör få sättas högre, än som motsvarar den ränta, medlemmarna skulle fått, om penningarna varit insatta i vederbörande förenings sparkassa. Därigenom bör nämligen vinnas, att föreningens rörelse handhaves med huvudsaklig hänsyn till de låntagande medlemmarnas intressen utan några egentliga vinstavsikter.

§ 10.

De i denna paragraf innefattade bestämmelserna hava väsentligt förändrats med hänsyn till den föreslagna lagen om föreningar, som idka sparkasserörelse. Då föreningarna avses skola upptaga lån ej blott genom sin sparkassa, utan även genom sin centralförening, synes det emellertid nödvändigt, att reservfonden ställes i relation ej blott till sparkassemedlen utan även till föreningens krediträtt i centralföreningen.

Det överensstämmer med strävandet att så långt som möjligt säkerställa insättarna, att det här föreslås, att reservfonden i regel skall få tillgripas för att täcka tillfälliga förluster, först sedan det visat sig, att den enligt stadgarna medgivna uttaxeringen för året icke förslår därtill.

§ 11.

Om uttaxering under ett föregående år behövt göras, torde det, särskilt med hänsyn till bestämmelserna i föregående paragraf, få anses rättvist, att, om under ett senare år vinst uppstår, före annan utdelning de uttaxerade beloppen skola återbetalas.

§ 13.

Då det ej kan förutsättas, att sparkasserörelsen under de första åren skall taga ett sådant uppsving, att vinsten på densamma tillsammans med statsbidraget skall räcka till förvaltningskostnaderna, utan fastmer med all sannolikhet penningrörelsen till väsentlig del kommer att bestå av växeldiskontering, har det ansetts nödvändigt att medgiva såväl underförening som centralförening rätt att betinga sig någon provision å genom deras förmedling diskonterade växlar. För att hindra missbruk har emellertid provisionen för de växlar, om vilka det huvudsakligen är fråga, eller sådana med omloppstid icke överstigande 3 månader ansetts böra i viss mån begränsas. Gränsen har satts synnerligen lågt, enär den ej får uppgå till mer än $^1/_8$ procent av växelns belopp för vardera föreningen eller tillhopa $^1/_4$ procent.

§ 14.

Beträffande de ändamål, vartill lån från kreditföreningarna skola få utlämnas, hava åtskilliga förändringar vidtagits uti de sakkunnigas förslag.

I flera av de från länsstyrelserna och hushållningssällskapens förvaltningsutskott inkomna utlåtandena har nämligen anmärkts, dels att vissa bestämmelser vore svåra eller omöjliga att följa, dels att vissa av de föreslagna ändamålen knappast borde tillgodoses med kreditföreningarnas för driftkreditens underlättande avsedda medel.

Med anledning av dessa erinringar hava de villkor, som av sakkunniga föreslagits för att lån från kreditföreningarna skulle få användas till inköp av utsäde samt foder eller gödselmedel, nämligen för det förra ändamålet, att varan skulle vara undersökt av med statsmedel understödd frökontrollanstalt och försedd med dess plomb, och beträffande det senare ändamålet, att inköpen skulle göras genom förening, vars organisation lämnade trygghet för att varorna vore av bästa beskaffenhet, ansetts

böra bortfalla. Man torde nämligen kunna förutsätta, att föreningarna, innan de utlämna lån, skola försäkra sig om att de tilltänkta inköpen avse lämpliga varor.

Å andra sidan har beträffande grundförbättringar och byggnadsföretag gjorts den inskränkningen, att endast för *smärre* sådana företag lån skulle få beviljas. Behovet av medel för utförandet av större arbeten av dessa slag torde, i de fall där kredit därför måste anlitas, böra tillgodoses genom realkredit.

Utöver de av de sakkunniga föreslagna ändamålen hava tvenne nya tillagts.

Det ena gäller »beredande av rörelsemedel i övrigt för jordbrukets drift under de tider av året, då fastighetens avkastning är lägst» (§ 14, b). Härmed avses väsentligen lejandet av arbetskraft. För de större av de i föreliggande förslag avsedda jordbruken måste som regel främmande arbetskraft anlitas, och det synes då billigt, att krediträtt beviljas för anskaffande av sådan under den tid, då jordbrukets avkastning är minst.

Det andra nya ändamålet för användandet av lån är för erläggande av insatser i sådana ekonomiska föreningar, som till föremål för sin verksamhet hava att på den ena eller andra vägen bidraga till höjandet av jordbrukets produktivitet. Dessa föreningar spela, särskilt för det mindre jordbruket, i våra dagar en ganska viktig roll. För föreningarnas sunda utveckling är det emellertid av stor betydelse, att de ej nödgas från början i allt för stor utsträckning röra sig med lånta penningar, utan bilda eget kapital. Då det ofta kan möta svårigheter för de mindre jordbrukarna att erlägga de tillskott, som fordras för en sådan kapitalbildning, har det ansetts lämpligt att öppna möjlighet för jordbrukskreditföreningarna att bereda dem medel härtill.

Det har satts i fråga, att föreningarna även skulle medgivas rätt att bevilja lån åt medlemmar för att frigöra dem från gamla skuldförbindelser. Sådana lån skulle utlämnas vid medlems inträde och en oundgänglig förutsättning för deras erhållande vara, att vederbörande förbunde sig att ej på något annat håll än inom föreningen skaffa sig personalkredit. Denna tanke torde emellertid, åtminstone för närvarande, ej kunna realiseras. Skulle åtgärder i antydd riktning bliva effektiva, måste försträckningarna givas i form av avbetalningslån på jämförelsevis lång tid, och just för sådana lån måste penningtillgången tillsvidare antagas redan förut bliva kanske alltför ringa.

§ 15.

De villkor, som i denna paragraf uppställts rörande den högsta medgivna tiden för lån, äro delvis föranledda av de erinringar, som gjorts i utlåtandena över sakkunnigas förslag. Det synes sålunda, såsom där flerfaldiga gånger påpekats, vara riktigt, att lån, som beviljas av sådana medel, som föreningen i sin tur upplånat på viss tid, ej böra utlämnas på längre återbetalningstid än som föreningen själv åtnjuter.

Beträffande förmedlingen av växelkredit bygger, såsom av det föregående framgår, förslaget på den grunden, att, för att billig ränta måtte kunna ernås, respektive växlar måste hava kort omloppstid, i regel ej längre än tre månader. Då dessutom, enligt vad förut nämnts, man skulle hava att beräkna att samma växel skall få omsättas två gånger, har den längsta tiden, växelkredit för ett och samma ändamål skulle få åtnjutas, ansetts böra bestämmas till nio månader.

Beträffande bestämmelsen i paragrafens senare del föranledes den av nödvändigheten att en utväg alltid hålles öppen för föreningarna att utan för stora svårigheter inom rimlig tid kunna återbetala de i dess sparkassa insatta medlen, eller med andra ord föreningarna måste hållas så likvida, att ej förtroendet för desamma går förlorat, därigenom att de ej punktligt kunna inlösa sina förbindelser.

§ 16.

Det är av vikt, att föreningarnas kassaförvaltare ej tillåtas ligga inne med större kontant kassa, än som oundgängligen för tillfället behöves, och att penningförvaltningen så vitt möjligt koncentreras hos centralföreningarna. Bestämmelser avseende att garantera, att föreningarnas kassarörelse handhaves enligt dessa principer, innefattas i första delen av förevarande paragraf. Såsom ett exempel på, huru en liknande rörelse kan organiseras, må nämnas kooperativa förbundets sparkassa, vars »avdelningskontor», de över hela landet spridda konsumtionsföreningarna, varje vecka göra avräkning med förbundets huvudkontor i Stockholm.

Att in- och utbetalningar skola kontrolleras av en person utom kassaförvaltaren torde få anses vara en så allmänt som sund erkänd princip, att närmare motivering är överflödig.

§ 23.

Det är visserligen önskvärt, att föreningarna i fråga om sitt medlemsantal hålla sig inom ganska trånga gränser, men å andra sidan synes bestämmelsen, att förening skall hava minst 30 medlemmar för att vinna godkännande, böra utvidgas därhän, att godkännandet för kreditförening, vars medlemsantal nedgår under denna siffra, bör återkallas, om ej genom nytillträde inom viss tid antalet åter fylles.

Det torde nämligen få anses mindre befogat, om föreningar, som nedsjunkit till att omfatta till äventyrs endast ett mindretal av sin orts jordbrukare, skulle få åtnjuta de av staten erbjudna fördelarna.

---

3. Förslag till kungörelse angående godkännande från det allmännas sida av vissa centralföreningar för jordbrukskredit.

§ 2.

Såsom redan i den allmänna motiveringen är omnämnt, synes det ej lämpligt att den planerade lagen angående ekonomiska föreningar, som idka sparkasserörelse, blir gällande för nu ifrågavarande föreningar. Delar av det utarbetade förslaget till sådan lag, innehållande bestämmelser avsedda att stärka föreningarnas soliditet i allmänhet med flera, hava emellertid, såsom i nämnda sammanhang framhållits, ansetts böra upptagas i föreliggande förslag.

§ 4.

Vid bestämmandet av storleken av det område, inom vilket varje centralförening skall verka, har man utgått från å ena sidan den synpunkten, att förvaltningskostnaderna bliva relativt mindre, ju större omsättningen är, samt å andra sidan vikten av att områdena ej göras så stora, att det blir omöjligt för vederbörande centralförenings ledare att på ett tillfredsställande sätt övervaka lokalföreningarnas rörelse. I Tyskland anses det, att ett antal av 80 underföreningar är ordinärt. Det synes då vara sannolikt, att den föreslagna minimigränsen, ett län, skall visa sig tillfredsställande, medan åter det största tillåtna området, tre län, torde vara erforderligt i vissa landsdelar.

§ 5.

En principfråga av stor betydelse för kreditföreningsrörelsen är, om andra föreningar än rena kreditföreningar och sådana avsedda för den jordbrukande befolkningen skola tillåtas att bliva medlemmar av centralföreningarna.

För en utsträckning av rätten att vinna medlemskap talar, utom det att systemet i flera andra länder praktiseras, onekligen att även åtskilliga andra kategorier av föreningar, vilkas verksamhet väl förtjänar att uppmuntras, nu se sig hämmade av brist på rörelsekapital.

Å andra sidan torde det ej kunna förnekas, att ett sådant direkt inlåtande med andra ekonomiska sammanslutningar lätt kan bringa en centralförening i vidlyftigheter, som kunna allvarligt skada förtroendet för densamma och därmed även för dess underföreningar.

Av detta skäl föreslås här att endast godkända jordbrukskreditföreningar skola kunna bliva medlemmar av centralförening. I sammanhang härmed torde även böra erinras, att enligt förslaget till kungörelse angående godkännande av vissa jordbrukskreditföreningar § 14 mom. f. möjlighet beretts för vissa andra föreningar att draga nytta av kreditföreningarnas medel.

§ 6.

Beträffande här föreslagna stadgandet torde endast behövas en hänvisning till den allmänna motiveringen och vad som anförts som skäl för bestämmelserna i §§ 6 och 8 av förslaget till kungörelse angående godkännande av vissa jordbrukskreditföreningar.

§ 7.

Beträffande skälen till vad som föreslagits i denna paragraf må i första hand hänvisas till vad som anförts under §§ 6 och 8 i förslaget till kungörelse angående godkännande av vissa jordbrukskreditföreningar. Såsom där framhållits, är det av synnerlig vikt, att föreningarna vinnlägga sig om ett visst mått av kapitalbildning. För att i någon mån befordra detta intresse har det ansetts nödigt att ställa underföreningarnas krediträtt hos centralföreningen i viss relation till det egna kapital, de förmått bilda åt sig. Klart är även att den större kapitalbildningen skall bereda centralföreningarna i viss mån ökad säkerhet. Dessa syn-

punkter äro emellertid ej de enda avgörande. Hänsyn måste även tagas till medlemmarnas i underföreningarna kreditbehov.

Förevarande paragraf söker tillgodose samtliga dessa krav genom att inslå på en medelväg.

Samtidigt med att man delvis ställt lånerätten i beroende av underföreningens eget kapital (jfr bestämmelsen i § 8) har man i förlitande på den säkerhet, som den personliga ansvarigheten erbjuder, ansett sig kunna tillförsäkra underföreningarna en viss krediträtt oberoende av huru stort eget kapital de bildat.

§§ 8—9.

Bestämmandet av det belopp, varmed underföreningarna minst skola ansvara för centralföreningens förbindelser, måste alltid ske i viss mån godtyckligt. Då man emellertid måste utgå från att de av underföreningarna gjorda insatserna ej komma att väsentligt överstiga det fordrade minimum, synes det nödvändigt att göra ansvarssumman jämförelsevis stor i förhållande till insatserna. Att ansvarighetsbeloppet lämpligen göres avhängigt av dessa insatser, ej t. ex. av medlemmarnas i underföreningarna ansvarighet för dessas förbindelser, torde till fullo framgå av motiveringen för föregående paragraf. Däremot synes det av nöden för bevarandet av centralföreningarnas soliditet att förhindra att underföreningarna ikläda sig så stor ansvarighet, att deras egna tillgångar icke även i kritiska fall förslå för täckandet av förbindelserna. Det har därför föreslagits, att underförening ej skulle få teckna så många insatser, att dess ansvarighet kommer att överstiga $^2/_3$ av det sammanlagda belopp, intill vilket dess medlemmar i sin ordning äro ansvariga för dess förbindelser. Vidare är i § 9 reglerat sättet för uppsägning och återbetalning av insatser i centralförening, då genom utträde av medlemmar i underförening dennas kreditvärde otillbörligen minskats.

Med avseende på detta återbetalande föreslås, att stadgandet i 15 § första stycket av gällande lag om ekonomiska föreningar må äga ovillkorlig tillämpning, d. v. s. centralförening får icke i sina stadgar intaga bestämmelse, som i vissa fall förbjuder insatsernas återbärande efter skedd uppsägning. Utsikten att på nu ifrågavarande sätt eventuellt förlora det i centralföreningen i form av insatser deponerade kapitalet skulle nämligen med säkerhet verka hämmande på underföreningarnas benägenhet att ingå i centralföreningarna med större antal insatser, än som vore oundgängligen nödigt och således motverka den önskvärda kapitalbildningen inom dessa.

Endast i det fallet torde centralförening böra tillerkännas rätt att innehålla insats, att den underföreningen tilldelade krediten överstiger dennas nedsatta krediträtt; sedan krediten nedbragts till vederbörligt belopp, inträder naturligtvis omedelbart centralföreningens återbetalningsskyldighet.

§ 10.

Det andra stycket av denna paragraf är hämtat från förslaget till lag angående ekonomiska föreningar, som idka sparkasserörelse; beträffande motiveringen för det tredje hänvisas till den allmänna motiveringen och specialmotiveringen för § 9 av förslaget till kungörelse angående godkännande från det allmännas sida av vissa jordbrukskreditföreningar. Här må endast tilläggas, att intresset av att insatserna förräntas givetvis i fråga om centralföreningarna är ännu större än med avseende på underföreningarna, eftersom de kapital, det i detta fall rör sig om, äro så mycket större.

§ 11.

Stadgandet om det belopp, som minst skall avsättas till reservfonden, är hämtat från förslaget till lag angående ekonomiska föreningar, som idka sparkasserörelse.

Att avsättningen till reservfonden ej bör upphöra, förrän denna vuxit till ett ganska ansenligt belopp, är påtagligt, då centralföreningarnas insatskapital, såsom förut framhållits, alltid måste antagas komma att bliva jämförelsevis lågt. En reservfond av avsevärd storlek blir även därigenom en styrka för centralföreningen, att denna härigenom erhåller ett eget kapital, som kan användas i rörelsen, men ej behöver förräntas.

§ 12.

Centralföreningarna kunna ej fylla de uppgifter, som böra tillkomma dem, om de endast skulle äga rätt att mottaga insättningar på sparkasseräkning. Det bör tvärtom tillses, att underföreningarna bliva satta i tillfälle att placera sina medel på för dem själva förmånligaste sätt: penningar, som under längre tid kunna avvaras, på depositionsräkning, tillgodohavanden, som hastigt kunna behövas, på avistaräkning, löpande räkning eller upp- och avskrivningsräkning.

§ 14.

Genom bestämmelserna i denna paragraf sörjes för föreningarnas likviditet. De bägge första momenten äro hämtade ur förslaget till lag angående ekonomiska föreningar, som idka sparkasserörelse, det tredje återfinnes i förslaget till kungörelse angående godkännande av vissa jordbrukskreditföreningar.

§ 16.

De här innehållna stadgandena hava redan belysts i den allmänna motiveringen. Emellertid torde här böra framhållas, huru viktigt det är både för underlättande av revisionen och för utbildningen av lämpliga bokförare åt underföreningarna, att bokföringen inom dessa sker efter ensartade normer. Att underföreningarna ifråga om handhavandet av sin rörelse måste rätta sig efter de anvisningar, som lämnas från centralföreningarnas sida, följer redan därav, att, såsom förut framhållits, det är inom dessa, som den egentliga sakkunskapen kommer att finnas.

§ 17.

Då tanken på att skapa en för centralföreningarna gemensam övervakande sammanslutning ej synes vara mogen att realiseras, åtminstone förr än den övriga organisationen någon tid varit i verksamhet, har det synts nödvändigt, att centralföreningarnas verksamhet direkt övervakas från det allmännas sida. Närmare bestämmelser angående formerna för detta övervakande innefattas i § 20.

§ 18.

Bestämmelserna i § 4 om centralförenings område synas böra kompletteras därhän, att både antalet underföreningar bör hava uppnått ett visst minimum och även insatskapitalet vara ej alltför obetydligt, för att godkännande och därmed statsanslag skall kunna erhållas. De i denna paragraf föreslagna gränserna, respektive 10 föreningar och 6,000 kronors insatskapital, torde böra anses såsom de lägsta möjliga.

§ 19.

Det synes sannolikt, att centralföreningarnas styrelser i allmänhet komma att få sitt säte i residensstäderna, där bland annat riksbankskontor finnas och sålunda bekväm förbindelse med riksbanken kan åvägabringas. Att ansökan om godkännande prövas av Konungens befallningshavande i det län, där styrelsen har sitt säte, synes under sådana förhållanden vara mycket lämpligt.

§ 20.

De i denna paragraf innehållna bestämmelserna om utseendet av ombud och dettas åligganden överensstämma med vad sakkunniga föreslagit beträffande ombud för kreditföreningarnas övervakande.

§ 22.

Första delen av paragrafen avser att i princip hindra centralförening att skaffa sig lån från flera kreditinrättningar samtidigt. En dylik bestämmelse torde vara oundgängligen nödig för att hindra att rörelsen kommer in på avvägar. Då förslaget emellertid ansett sig böra lämna centralföreningarna frihet, att såsom förlagsgivare anlita även andra banker än riksbanken, men denna ju enligt vad förut nämnts skulle förvalta den lånefond, statsverket skulle tillhandahålla, har ett undantag måst medgivas från nyssnämnda regel, så att även centralförening, som är ansluten till privatbank, må kunna komma i åtnjutande av lån från berörda fond.

Paragrafens andra stycke begränsar centralföreningarnas penningrörelse så tillvida, som deras inlåning föreslås ej få överstiga underföreningarnas sammanlagda krediträtt. Härigenom bliva de hänvisade till endast sitt egentliga ändamål, och den konkurrens med övriga penninginrättningar, som givetvis ej till fullo kan undvikas, torde bliva betydligt förminskad mot om de tillerkändes rätt att mottaga insättningar till vilka belopp som helst.

§ 23.

Denna bestämmelse kompletterar den, som innehålles i § 5, och har liksom denna tillkommit för att hindra att centralföreningarna inlåta sig i affärer, vilkas räckvidd de tilläventyrs ej kunna överskåda.

§ 24.

Genom § 16 har centralförening erhållit behövlig befogenhet för att utöva uppsikt över sina underföreningar; genom denna paragraf ålägges den att vidtaga de åtgärder, som krävas, för att denna uppsikt skall bliva effektiv.

§ 26.

Bestämmelserna i första stycket motsvara dem i § 23 av förslaget till kungörelse angående godkännande av vissa jordbrukskreditföreningar.

Det av Konungens befallningshavande utsedda ombudet har förpliktats att ej blott anmäla om sådant förhållande inträffar, att han anser centralförenings godkännande böra återkallas, utan även om sådant sker i fråga om underförening. Genom sin ställning till centralföreningen bör han vara synnerligen lämpad för en sådan uppgift. Genom hans och centralföreningens gemensamma kontroll torde det vidkommande de orter, för vilka centralförening finnes, vara lika tillfredsställande sörjt för de lokala föreningarnas övervakande som enligt de sakkunnigas förslag.

Beträffande de lokala föreningarna i andra orter, torde staten ej böra ikläda sig de kostnader, som äro förbundna med deras övervakande.

§ 27.

Av synnerlig vikt är att centralföreningarnas balansräkningar uppgöras i enlighet med givna föreskrifter. Då det civilrättsliga ansvar, en överträdelse av dessa kan medföra, icke torde innebära erforderlig garanti för att desamma efterlevas, och det för övrigt vore synnerligen oegentligt, om styrelseledamöter i de lokala föreningarna i förevarande hänseende skulle vara underkastade strängare påföljder än styrelseledamöter i de långt viktigare centralföreningarna, har en straffbestämmelse, motsvarande den i 23 § av förslaget till lag innefattande särskilda bestämmelser om ekonomiska föreningar, som idka sparkasserörelse, ansetts böra intagas jämväl i förevarande författningsförslag.

4. Förslag till tillägg av en 25:te § till den föreslagna lagen, innefattande särskilda bestämmelser om ekonomiska föreningar, som idka sparkasserörelse.

Den häruti innehållna bestämmelsen synes vara tillräckligt utförligt behandlad i den allmänna motiveringen, varför här endast hänvisas till denna.

Kreditföreningar bland utlandets jordbrukare.

Några upplysningar om deras organisation och resultat.

I. Tyskland.

Med full rätt står för oss svenskar Danmark som föregångslandet på jordbrukskooperationens område. Vårt södra grannland erbjuder nämligen de vackraste exemplen i hela världen på vad ekonomisk samverkan mellan jordbrukare betyder för åkerbrukets och ladugårdsskötselns utveckling. Likaledes kommer Danmark främst i fråga om konsumentkooperationens utbredning på den rena landsbygden. I ett avseende har emellertid den fria föreningsverksamheten bland de danska jordbrukarna på grund av säregna förhållanden icke blivit anlitad i samma utsträckning som på övriga områden, nämligen i fråga om kreditförmedlingen. Här kommer Tyskland obestridligen främst bland världens nationer.

De fria, kooperativa kreditanstalterna ha i Tyskland uppnått en i sitt slag lika storartad utveckling som konsumtionsföreningarna i kooperationens ursprungsland, England. De ha blivit företag, som räkna sina medlemmar i miljoner och sina tillgångar och skulder i miljarder. De ha åstadkommit en utomordentlig uppryckning av de samhällsklasser, för vilka de äro avsedda. De ha även bidragit till att stabilisera penningmarknaden och ha till och med under kristider förmått hålla räntefoten jämförelsevis mycket låg.

Det tyska systemet torde även i Sverge, liksom i en mängd andra länder, böra i tillämpliga delar tagas till mönster, när vi gå att lösa vårt jordbruks brännande kreditfråga. Vi skola därför här nedan i största korthet redogöra för den kooperativa penningverksamheten i Tyskland och ett par andra länder, i främsta rummet bland jordbrukarna.

De tyska kreditföreningarna äro av två väsentligt olika typer. Den ena är avpassad efter städernas, den andra efter landsbygdens behov. Upphovsmannen till det förra slaget är Hermann Schulze från Delitzsch, som 1850 under intryck av ett par svåra nödår på 1840-talet grundade den första kooperativa kreditkassan i Delitzsch. De hithörande föreningarna mottaga enligt sina grundsatser medlemmar från alla yrkesgrupper och söka utbreda varje särskild kreditkassas verksamhet över det största möjliga område. Deras skötsel är rent bankmässig och överskottet utdelas, sedan avsättningar till fonder blivit gjorda, på insatskapitalet.

Det senare slaget av föreningar bruka efter sin stiftare, F. W. Raiffeisen, vanligen benämnas Raiffeisenkassor, ehuru flera andra män i hög grad bidragit att framskapa den slutliga typen. Även R. fick sina första impulser till sin livsgärning under nödåren på 40-talet. De första av honom skapade föreningarna togo formen av ett slags välgörenhetsföreningar, bildade av de förmögnare för att motverka det gängse ockret på de fattigare. Men snart började han efter Schulze-Delitzsch' föredöme upprätta kreditföreningar, av honom kallade lånekasseföreningar (Darlehnskassen-Vereine). Detta skedde dock icke med någon större entusiasm. Raiffeisen leddes av vissa kristligt-kommunistiska idéer, och betraktade föreningarna blott som ett medel att nå fram till en omdaning av samhällsförhållandena. Rörelsen togs emellertid om hand även av andra mera praktiskt anlagda personer, vilka byggde vidare på den av Raiffeisen lagda grunden, och efter åtskilliga slitningar och schismer äro nu, sedan Raiffeisen år 1888 avlidit, de flesta kassor, som hava Raiffeisens grundtankar till utgångspunkt, sammanslutna i der Reichsverband der deutschen landwirtschaftlichen Genossenschaften. Schulze-Delitzsch åter satte affärssynpunkten i främsta rummet: den ekonomiska vinst, som kunde tillföras medlemmarna, var för honom huvudsyftet. På 1860-talet ledde denna meningsskiljaktighet till en öppen brytning. Raiffeisenkassorna skilde sig ut från de övriga och antogo den huvudtyp, de ännu ha. I motsats till de schulzeska kreditföreningarna begränsa de sitt område till invånarna i en socken eller högst en församling. »De böra icke vara större, än att medlemmarna kunna titta i varandras fickor». Fordringarna på insatser voro till en början ytterst minimala, växlande mellan 10 pfennig och 10 mark. Nu äro de i allmänhet större. Överskottet avsättes till en reservfond, som förblir medlemmarnas gemensamma egendom och icke kan delas. Utdelningen på insatt kapital, där sådan förekommer, är begränsad till en viss låg procent. Medlemmarna erhålla lån med ända till tio års avbetalningstid. Raiffeisen-

kassorna ha också i många fall till uppgift att anskaffa förnödenheter för jordbrukets behov, ungefär såsom lantmännens inköpsföreningar i Sverge. Hela deras läggning gör dem lämpliga att tillgose jordbrukarnas kreditbehov, varför de, såsom förut nämnts, kommit att stå som mönster för jordbrukskreditföreningar i de flesta länder, där dylika blivit införda.

Båda slagen av kreditorganisationer bedriva en vidsträckt inlåningsverksamhet och äro centraliserade i provins- och riksförbund.

Efter dessa inledande anmärkningar om den kooperativa kreditföreningsverksamheten i Tyskland, skola vi övergå till att lämna några närmare meddelanden angående utvecklingen av spar- och låneföreningarna enligt Raiffeisens system.

Organisation.

Föreningarna äro inregistrerade och vanligen byggda på medlemmarnas solidariska ansvarighet. Deras verksamhetsområde bestämmes i stadgarna och kan vara mer eller mindre vidsträckt, dock, såsom vi ovan sett, alltid jämförelsevis litet. För att lagligen kunna konstitueras måste föreningen räkna minst 7 medlemmar. Endast välfrejdade, myndiga personer, bosatta inom föreningens område, kunna vinna medlemskap. Verksamheten skötes av en styrelse, vald på årsmöte och vanligen bestående av fyra eller fem medlemmar. Styrelsen övervakas närmast av ett medlemmarnas representantskap (Aufsichtsrat), som sammanträder minst 4 gånger årligen och består av åtminstone fyra medlemmar, oftast flera. Representantskapets kontrollerande myndighet är synnerligen omfattande. Dess medlemmar ha också till uppdrag att söka reda på medlemmarnas ekonomiska förhållanden och väljas därför från olika delar av föreningens område. Varken ledamöter av styrelse eller representantskap äga rätt till arvode för uppdraget. Endast kassören eller räkenskapsföraren erhåller ersättning för sitt arbete. Årsmötet är föreningens högsta beslutande myndighet. Varje medlem har en röst.

Rörelsekapital.

De kooperativa kreditkassorna erhålla sitt rörelsekapital dels genom insatser — som, där de äro något större, kunna inbetalas successivt — dels genom egna, odelbara fonder, bildade genom avsättning av årsöverskott, dels genom mottagande av insättningar på sparkasseräkning. Den sistnämnda källan är, såsom vi längre fram skola se, den rikligast flödande. Det finns dock hundratals kassor, som genom förträfflig

skötsel äro i stånd att varje år öka sina egna fonder, och som därigenom få en allt större förmåga att låna ut medel på fördelaktiga villkor.

Centralkassor.

Det inträffar naturligtvis ofta, att en del föreningar ha överflöd på medel, medan andra lida brist. För att utjämna detta äro upprättade centralkassor för de olika staterna och provinserna i det tyska riket. För närvarande existera mellan 40 och 50 centralkassor.

Några av de särskilda staterna ha också trätt emellan genom upprättande av statsgaranterade centralkassor. Den märkligaste av dessa är Preussische Centralgenossenschaftskasse (»Preussenkasse»). Den bildades under en krisperiod genom ett ovanligt raskt ingripande från statens sida. Ett par kooperativa kongresser hade uttalat sig för bildandet av ett centralt bankinstitut. Preussiska finansministern framlade då i all hast ett lagförslag i denna riktning, vars parlamentsbehandling började den 18 juni 1895. Redan den 31 juli utfärdades lagen och trädde i kraft den 1 oktober samma år. Enligt statuterna skall kassan »understödja utvecklandet av den personliga krediten, särskilt den kooperativa». Utom med centralkassor för provinserna står Preussenkasse i förbindelse med kommunala lånekassor, låneinstitut för stor-godsägare samt provinskassor för jordbrukets behov. Den mottog till en början en understödsfond av 5 miljoner mark i tre procents statsobligationer. Denna summa har efter hand ökats till 75 miljoner.

Denna form av centralisation med statsunderstöd har livligt bekämpats av Schulze-Delitzsch-rörelsens målsmän och mottogs till en början med misstänksamhet även av jordbrukarnas föreningar. Anledningen härtill var övertygelsen, att kooperationen utan offentligt understöd skulle vara i stånd att lösa de föreliggande uppgifterna. De i Preussen befintliga jordbruks-centralkassorna trädde dock snart i förbindelse med Preussenkasse.

Raiffeisen sökte redan på 70-talet att åstadkomma en centralisering av kreditverksamheten, vilket dock stötte på åtskilliga hinder i den då gällande lagstiftningen. 1876 bildades emellertid ett aktiebolag, Landwirtschaftliche Zentraldarlehnskasse für Deutschland in Neuwied, vars aktieägare skulle bli de lokala kassorna över hela riket. Förslaget lyckades dock icke samla ett så stort antal kassor, som Raiffeisen väntat, emedan det drev centralisationen alldeles för långt. Liknande företag ha uppstått på ett par andra ställen. Riksförbundet för de tyska kooperativa jordbruksföreningarna har fullföljt en motsatt tendens och hävdat

nödvändigheten av i viss mån självständiga centraler för de olika delarna av riket. Riksförbundet upprättade 1902 i Darmstadt ett av de särskilda kooperativa centralföreningarna ägt bankinstitut, Landwirtschaftliche Reichsgenossenschaftsbank. Den betjänar icke blott lånekassornas utan även inköps- och försäljningsföreningarnas centralföreningar.

Ekonomiska och sociala resultat.

För att vinna en klar uppfattning om de resultat, som i Tyskland uppnåtts genom jordbruks-kreditföreningarna, är det nödvändigt att taga hänsyn både till deras i siffror uttryckbara ekonomiska utveckling och till de sociala framsteg, deras verksamhet medfört.

Vi skola i det följande meddela några fakta och uttalanden till belysning av bägge dessa sidor.

Den första egentliga Raiffeisenkassan bildades i Anhausen 1862. Den fick snart flera efterföljare. Men utvecklingen gick till en början helt naturligt icke med stormsteg. Under de första 20 åren upprättades dock omkring 500 kassor i olika delar av Tyskland, framför allt i Västtyskland. Redan 1890 hade antalet föreningar uppgått till över 1,700 och har sedan för varje år ökats med jämn hastighet. Antalet var nedanstående dag och år:

1/7 1895	4,872
» 1900	9,793
» 1905	13,181
1/6 1910	15,517
» 1911	15,990
» 1912	16,774

Medlemsantalet har stegrats ännu hastigare. I medeltal kan varje förening registrera en ny medlem per år, och genomsnittet utgjorde 1910 för de i den av riksförbundet för de tyska kooperativa jordbruksföreningarna då upptagna 12,797 kassorna 94.4. Under antagande av ett medlemsantal av 95 per förening utgjorde sålunda 1910 medlemsantalet i samtliga kassor i hela Tyskland ej mindre än cirka 1,593,000 och torde nu kunna uppskattas till åtskilligt över 1,600,000.

Ur riksförbundets årsbok för 1911, som utkom förra året, hämta vi följande uppgifter om de lokala kassornas verksamhet under arbetsåret 1910 (kassaomsättning etc. i runda tal):

Antalet anslutna kassor	12,797
Medlemsantalet i dessa	1,208,997
Kassaomsättning, mark	4,940,000,000
Rörelsekapital, »	2,128,000,000
Egna fonder och insatser, mark	81,000,000
Insatta sparmedel, mark	1,866,000,000

Fordringar av medlemmarna:

Lån på bestämd tid, mark	1,191,000,000
» » löpande räkning, mark	465,000,000

För samtliga de existerande kassorna beräknar riksförbundet rörelsekapitalet till 2,700,000,000 mark, därav 2,400,000,000 mark sparinsättningar. Som nämnt tjänstgöra även många kreditkassor som inköpsföreningar. I riksförbundets statistik upptagna kassor sålde 1910 varor för 85 ½ miljoner mark.

De 36 riksförbundet tillhörande centralkassornas egna fonder uppgingo 1911 till 46,237,000 mark och de anslutna kassornas ansvarsbelopp till 321,910,000 mark. Medlemmarnas depositioner utgjorde 309,510,000 mark. Medelräntan å insättningar var vid början av 1911 3.4 procent och å utlånta medel 4.55 procent. Vid slutet av året voro motsvarande siffror 3.67 procent och 4.57 procent.

Raiffeisens »Zentraldarlehnskasse», som räknar mellan 4 och 5 tusen aktieägande kassor, hade 1911 8,618,500 mark i aktiekapital. De anslutna kassornas insättningar på löpande räkning uppgingo den 31 december 1911 till 40,469,000 mark och på deposition till 43,926,000 mark.

Preussenkasse hade 1911 i tillgångar och skulder 216,324,631 mark. Nettoöverskottet på verksamheten uppgick samma år till 3,831,158 mark. Dess kassaomsättning steg samma år till 15,946,569,853 mark. Omkostnaderna voro 820,948 mark.

Av ovanstående sifferuppgifter torde det väl framgå, vilken oerhörd omfattning de kooperativa kreditföreningarna i Tyskland tagit. Utvecklingen visar icke heller den ringaste tendens till avmattning. De ekonomiska krisperioderna, som alltid åstadkomma en nedgång i antalet nygrundade affärsföretag, öka i allmänhet tilloppet till de kooperativa kreditföreningarna. Både antalet kassor och enskilda medlemmar stegras under sådana perioder avsevärt. Detta är ej så underligt, då de tyska Raiffeisenkassorna under den senaste svåra krisperioden, när tyska riksbanken tidvis höjde diskontot till 7 procent och de enskilda bankerna å kreditivlån togo ända till 8 procents ränta och 2 procents folioavgift,

kunde hålla räntan å utlämnade lån nere vid 4 ½ à 5 procent, mest utan folioavgift och utan att behöva uppgiva konkurrensen med affärsbankerna om inlåningen.

I förhållande till de förvärvsmässiga kreditanstalterna röra sig visserligen de kooperativa kreditkassorna med jämförelsevis ringa belopp. Men det ligger i sakens natur, att jordbruket i förhållande till de frambragta värdena har ett vida mindre behov av löpande driftkredit än exempelvis exportindustrien. Här i Sverge beräknades av lantbruksstyrelsen 1908, att en summa av 10 miljoner kronor skulle vara tillräckligt som rörelsekapital åt de föreslagna kreditföreningarna för en så lång tid som 1910—1919. Även om detta var något för lågt tilltaget, framgår dock därav, att det föreliggande driftkreditbehovet för det mindre svenska jordbruket av sakkunniga icke beräknas så synnerligen högt. Med ett sådant belopp, icke fullt 2 kronor för varje svensk medborgare, bör man jämföra de tyska jordbrukskreditkassornas rörelsekapital, som redan nu uppgår till sammanlagt 2,500 miljoner kronor eller 38 kronor på varje invånare i tyska riket. Likväl är Sverges jordbrukande befolkning procentiskt taget betydligt *större* än Tysklands.

Möjligheten att erhålla billigt kapital i form av sparinsättningar beror naturligtvis i hög grad på de inlånande organisationernas soliditet. I det avseendet lämna de kooperativa kreditkassorna nästan intet övrigt att önska. Av dessa demokratiska företag, som förvaltas av lantbefolkningens egna, oavlönade förtroendemän, av enkla lantmän, skollärare och präster, ha endast ett obetydligt fåtal gjort konkurs. De affärsmässiga kreditföretagen hade under åren 1895—1905 på 10,000 företag 55 gånger så många konkurser som kreditföreningarna. »Icke en pfennig har gått förlorad vare sig för kreditorer eller insättare» ha ledarna för den nu bortåt 5,000 kassor omfattande Neuwied-organisationen med stolthet kunnat förklara. Och detta är i allmänhet sant även för de kassor, som stå utanför denna sammanslutning. Centralkassorna och de revisionsförbund, som bildats för kassorna inom större områden, kunna dock naturligen skriva en del av dessa goda resultat på sin räkning. De stå nämligen de lokala kassornas ledning till tjänst med råd och dåd i alla förvaltningsangelägenheter och kontrollen från dem är ganska skarp.

De låneformer, som tillämpas inom jordbrukskassorna, befinna sig också i utveckling. Från att till en början ha lämnat blott reverslån övergå kassorna efter hand till andra bankmässiga utlåningsformer, löpande räkning etc. I större och folkrikare orter, där tillgång till affärskunnig ledning finnes, handla de med värdepapper och växlar, ha check-

räkning, styra om inkassering av växlar, mottaga slutna depositioner o. s. v. En dylik utvidgning av verksamhetsfältet är, säger en tysk författare, till nytta både för medlemmarna och kassorna. I denna form tjänstgöra kreditkassorna som verkliga banker för ortens behov. Detta gäller särskilt de större centralkassorna, vilka merendels vuxit ut till verkliga bankinstitut.

Moraliska och sociala resultat.

Bästa beviset för de kooperativa kreditkassornas stora ekonomiska betydelse både för de tyska jordbrukarna själva och för samhället i dess helhet är givet av den storartade, med några siffror i det föregående belysta utveckling, rörelsen vunnit.

Om dessa kassor liksom om all annan kooperation gäller det emellertid som en allmän regel, att de *direkta* vinster, medlemmarna kunna inhösta, vida överträffas av verksamhetens *indirekta* fördelar.

Först och främst skänker arbetet inom ekonomiska självhjälpsorganisationer åt deltagarna ökade insikter, som förträffligt kunna utnyttjas i deras dagliga gärning. Jordbrukskooperationen har över allt, där den bedrivits på det rätta sättet, vidgat lantmännens syn på tingen och sporrat dem att omlägga sin näring i en rationellare riktning. I detta avseende ha kreditkassorna i Tyskland utfört ett banbrytande arbete, då de där varit de första kooperativa lantmannasammanslutningarna.

Ej mindre viktig är den uppfostran till inbördes sammanhållning, som de fria ekonomiska organisationerna ge. Samarbete mellan jordbrukarna är i våra dagar nödvändigare än någonsin. På industriens och handelns område går utvecklingen hastigt mot allt starkare koncentration. Den ensamstående jordbrukaren blir mer och mer överlämnad åt beroendet av makter, över vilka han icke kan utöva det ringaste inflytande. Det moderna jordbrukets teknik kräver vidare anläggningar och åtgärder, som överstiga den mindre jordbrukarens krafter. Samarbete förutsätter emellertid förmåga att underordna sina egna små tycken och intressen under vissa vägledande grundsatser, som syfta till det helas väl. Den verksamhet, de tyska kreditföreningarna bedrivit, har varit så lagd, att den från början inplantat sammanhållningens nödvändighet och sedermera givit lysande exempel på dess nytta.

Det erkännes också av alla, som studerat saken, att kreditkassorna framför alla andra kooperativa sammanslutningar verkat rent personligt uppfostrande på sina medlemmar och lärt dem vikten av att ordentligt

sköta sin privatekonomi. Villkoret för att komma i åtnjutande av lån från dessa kreditanstalter är nämligen i främsta rummet ordentlighet, arbetsamhet och personlig respektabilitet. Den direkta ekonomiska garanti, som affärsbankerna måste fordra för lån i form av borgen eller inteckningar i fast egendom etc., har av kreditföreningarna blivit i stor utsträckning ersatt med *låntagarens personliga kreditvärde*, om ett sådant uttryck tillåtes. Visserligen fordras på något större belopp i allmänhet borgen, men denna behöver i sin tur icke vara sådan, som bankerna måste kräva. En framåtsträvande, men fattig liten jordbrukare, som tydligt visar, att han *vill* göra rätt för sig, erhåller driftkredit framför en med större tillgångar försedd, men i sitt arbete oordentlig person. Medvetandet att ett samvetsgrant arbete i förening med nykterhet, ordentlighet och sparsamhet i levnadssättet berättigar till erhållande av driftkredit, åstadkommer en allmän uppryckning inom kreditkassornas verksamhetsområde. Preussiska domare ha i officiella rapporter intygat, att skuldfordringsmålen ansenligt avtagit, sedan kreditkassor inrättades i deras distrikt. En tysk prästman har också yttrat, att den allmänna moralen höjts mera genom den nyinrättade Raiffeisenkassan i hans församling än genom alla hans förmaningar. Samma erkännande kommer också från prästerligt håll i Italien, där den kooperativa kreditkasseverksamheten efter tyskt föredöme införts. Den allmänna opinionen om en person spelar som bekant för honom en större roll på landsbygden än annorstädes. Då en affärsbank, enskild kreditgivare eller en borgesman gör förluster på grund av låntagares oordentlighet, väcker detta ett betydligt mindre ogillande, än om motsvarande förlust drabbar en av den felandes yrkeskamrater ägd kreditkassa. Det blir för den enskilde mera en hederssak att icke svika sina förbindelser till en dylik kassa.

Den fördärvliga konsumtionskrediten motverkas också kraftigt av kreditkassorna, ty mer betydande skulder för matvaror o. s. v. betraktas med rätta som ett tecken på slarvig ekonomi och försämra utsikterna att erhålla lån ur kassan. Kassorna erbjuda också ett gott medel för jordbrukaren att göra sig oberoende av såväl konsumtionskredit som kredit å varor för jordbrukets behov. D:r Max Grabein, generalsekreterare för riksförbundet för de tyska kooperativa jordbruksföreningarna, konstaterar i en 1908 utgiven bok, huru lantmännen vid frånvaron av kreditkassor bli beroende av handelsmännens kredit och yttrar därom: »Till och med vid ett reelt handhavande var denna kredit dyr och föga ändamålsenlig. Hur mycket mer då, när samvetslösa element inom handelskåren utnyttjade de små och medelstora jordbrukarnas finansiella

beroende och ekonomiska okunnighet för att bringa sina värnlösa offer i en fullständig träldom och icke sällan föra dem till ekonomisk ruin.»

Sparsamheten bland de tyska jordbrukaren sporras även direkt och underlättas i hög grad genom Raiffeisenkassorna. Den oerhörda summa, som under årens lopp hopats genom sparinsättningarna i dessa kassor, vittnar bäst därom. Kassorna äro bekväma och säkra uppsamlingsställen för de sparade slantarna. Deras begränsade område gör också, att en tävlan i sparsamhet kommer till stånd mellan medlemmarna. De ge därtill anledning till en praktisk och verksam agitation för saken. Raiffeisenkassorna i Tyskland ha på många orter infört systemet att avhämta sparslantarna i hemmen. Varje lördags eftermiddag eller söndag kommer uppsamlaren och säljer sparkort med ett värde av 20—50 pfennig (18—45 öre) eller högst 1—3 mark, som kvartalsvis avlämnas och föras i räkning. Det låter otroligt, men det är icke desto mindre sant, att på detta sätt sammanbragtes 1903 av 135 kassor i Hessen tillsammans 1,446,565 (säger: en miljon fyrahundrafyrtisextusenfemhundrasextifem) mark av 23,456 insättare. På varje insättare kom det i medeltal 1.20 mark per vecka. Dessa medel skulle utan en organiserad insamling troligen endast i ringa utsträckning blivit sparda för något nyttigt ändamål.

För samhället i dess helhet ha Raiffeisenkassorna naturligtvis verkat gott i samma mån som de höjt den moraliska och ekonomiska nivån hos medlemmarna. Men de ha också haft andra goda följder. De ha exempelvis bidragit till att framdraga många goda krafter ur deras obemärkthet och sätta dem i arbete för samhälliga uppgifter. För själva kreditförmedlingen är det av största betydelse, att den kunnat genom de frivilliga organisationerna gratis utnyttja den myckna arbetsförmåga och duglighet, som eljest skulle varit alldeles bortkastad.

Den kooperativa kredit- och sparkasseverksamheten i Tyskland innebär sålunda med ett ord sådana fördelar, att man livligt måste önska dess införande även hos oss.

II. **Finland.**

Från den kortfattade redogörelse för kreditföreningsväsendet bland Tysklands jordbrukare, som i det föregående lämnats, är det synnerligen lärorikt för oss svenskar att omedelbart övergå till en översikt av utvecklingen på detta område i vårt östra grannland. Om Tysklands

kreditföreningar erbjuda oss anblicken av en rörelse, som organiskt växt upp från en obetydlig början till den jättelika omfattning, vi i det föregående skildrat, som haft att experimentera sig fram steg för steg, och som först efter många års arbete fått till stånd centrala organisationer, så ger oss däremot Finland exempel på en kreditföreningsverksamhet, som så att säga införts fullfärdig och med centralorganisationer och allt omplanterats i en förut alldeles obruten mark.

Hela den moderna finska kooperationen, som i de flesta avseenden är mönstergillt uppbyggd och skött, började först 1899. Detta år utkom på finska språket ett av dåvarande docenten H. Gebhard författat stort arbete om de europeiska jordbrukarnas föreningsväsen. Någon tid därefter grundades av ett antal vetenskapsmän och andra sällskapet Pellervo, som avsåg att dels studera, dels utbreda de kooperativa idéerna i Finland. Med biträde av jurister och andra fackmän utarbetades mönsterstadgar och handböcker i föreningsteknisk bokföring o. s. v. för olika slag av kooperativa sammanslutningar. Lagstiftning för den ekonomiska föreningsverksamheten kom till stånd redan 1901, sålunda två år efter Pellervos bildande. Här i Sverge hade vi haft ekonomiska föreningar i 25 à 30 år, innan staten ansåg sig böra bereda dem stödet av en särskild lagstiftning. Sedan Finland fått den reglerande lagstiftningen, har under intim samverkan mellan de olika arterna av kooperation rörelsen systematiskt byggts upp med centralorganisationer redan från början och med sällskapet Pellervo som den pådrivande och vägledande kraften.

De finska kreditkassornas centralanstalt är den äldsta av de fyra egentliga kooperativa centralorganisationerna i Finland. Den bildades som ett aktiebolag år 1902, sedan en petition av år 1900 i ämnet från lantdagen bifallits på högsta ort. Petitionen gick ut på, att, därest på enskilt initiativ en kreditanstalt grundades i syfte att genom lokala kreditkassors förmedling avhjälpa det mindre jordbrukets kreditbehov, så skulle densamma erhålla understöd av allmänna medel. Utvecklingen av centralanstalten framgår av följande uppgifter:

År 1903 hade 10 kassor anslutit sig. Året därpå ökades antalet till 69 och ännu ett år senare till 119. Femte verksamhetsåret överskred kassornas antal 200, och 1911 uppgick det till 398. Första året utlånades till kassorna 79,000 finska mark, 1907 hade denna summa stigit till 2,068,000 mark och 1911 till 4,738,000 mark.

Centralanstalten har som driftkapital erhållit ett statslån, som 1912 uppgick till 5 $^1/_4$ miljoner mark. Dessutom åtnjuter den ett årligt understöd av 20,000 mark i första rummet för instruktion och revision

av de lokala kassorna. Dessa äro organiserade som inregistrerade ekonomiska föreningar med »obegränsad personlig tillskottsplikt», såsom termen för solidarisk personlig ansvarighet heter i Finland. För att bedöma, huru stor kredit en kassa skall erhålla av centralanstalten, verkställes en uppskattning av denna ansvarighets reella värde, d. v. s. medlemmarnas sammanlagda förmögenhet.

Om de lokala kassornas verksamhet lämnas utförliga redogörelser i en av sällskapet Pellervo i september 1912 på tyska språket utgiven statistisk handbok över den finska kooperationen. Enligt denna källa voro t. o. m. 1910 inregistrerade 413 kreditkassor för jordbrukare, 5 för hantverkare och 1 för studenter. Alla dessa hade dock icke då hunnit börja sin verksamhet. De flesta kassorna finnas i Viborgs och Kuopio län, varest kreditförhållandena förut lämnade mest övrigt att önska.

Medlemsantalet i de kassor, som börjat sin verksamhet vid utgången av 1910, var 17,404. Genomsnittet per kassa uppgick till 47 medlemmar. Ungefär en fjärdedel av medlemmarna äro arrendatorer. Beträffande medlemmarnas förmögenhetsställning lämnas en del intressanta uppgifter. Antalet medlemmar, för vilka dylika uppgifter kunnat anskaffas, uppgick till 15,784. Av dessa ägde 6,040 mindre än 1,000 finska mark (= 720 kronor), 5,528 mellan 1,000 och 5,000 mark, 3,484 mellan 5,000 och 20,000 mark och 732 över 20,000 mark.

En ganska stor procent av kreditföreningarna — 1910 över en fjärdedel av samtliga — tjänstgör även som inköpsorganisationer. Dessa äro anslutna till centralanstalten Hankkija, vilken motsvarar Svenska lantmännens riksförbund. Kassorna prenumerera för över hälften av sina medlemmar på tidskriften Pellervo (ungefär motsvarande Svenska lantmännens föreningsblad) samt i stor utsträckning åt ledare och funktionärer på den finska kooperationens facktidskrift, »Osuustoimintalehti». Detta vittnar om en stor andlig livaktighet bland medlemmarna.

De 353 kassor, som lämnat uppgifter till 1910 års statistik, hade under 1910 beviljat lån å sammanlagt 2,137,668 mark. I medeltal uppgick varje lån till 137 mark. Kassaomsättningen var 1910 6,793,725 mark.

De finska kassorna ha rätt till inlåning på sparkasseräkning. Av denna rätt hade 1910 131 kassor begagnat sig och hade 76,721 mark innestående — sålunda ett ganska blygsamt belopp. Insatskapitalet uppgick den 31 december 1910 till 352,236 mark, reserv- och dispositionsfonderna till 139,242 mark. Bland tillgångarna märkas insatser i centralanstalten om 87,887 mark.

De kassor, som gått med vinst, hade att uppvisa ett sammanlagt netto av 36,939 mark, de, som gått med förlust, en underskottssumma av 2,607 mark.

Den tid, för vilken lån beviljas, växlar något i olika delar av landet. En återbetalningstid av över 3 år medgives endast, då lånet avser uppförande av byggnader. Inemot 60 procent av alla lån ha en återbetalningstid av mellan 1 och 3 år. På mer än tre år äro beviljade blott 18.2 procent av samtliga lån, och denna summa befinner sig i nedgående.

Den ränta, som kassorna få betala till centralanstalten, utgör 4 ½ procent. På inlånta medel (sparkasseräkning) betalas i allmänhet 5 procent. Ränteinkomsten på det driftkapital, som stod till kassornas förfogande, utgjorde i medeltal 1909 5.85 procent och 1910 5.86 procent. De flesta kassorna togo å lån 6 procent, de övriga mindre procentsats, dock lägst 5 procent. Ett mindre antal upptog utom räntan en folioavgift av ½—1 procent.

En stor svårighet för kreditkassorna i Finland har varit bristen på lämpliga ledare och funktionärer. Personer med högre bildning ha endast i undantagsfall stått att få. Centralledningen har därför måst uppfostra de flesta bokförare och kassörer, som föreningarna behövt, genom kurser och genom kringresande konsulenter samt skriftliga upplysningar i tidskrifterna och på andra vägar.

I jämförelse med de tyska jordbrukarnas kreditkassor äro de finska, såsom av ovanstående redogörelse framgår, mycket blygsamma penninganstalter. Man bör dock erinra sig, att de tyska kassorna ha 40 års försprång och dessutom arbeta bland en mera tättboende befolkning. Finlands landsbygd är liksom Sverges — med undantag av vissa trakter — ytterst glest befolkad i jämförelse med Tysklands. Härtill kommer, att Finlands jordbruk ännu för få år sedan kvarstod och delvis ännu i dag kvarstår på en synnerligen primitiv ståndpunkt, och att dess kapitalbehov följaktligen var mindre än i ett mera utvecklat land. De existerande kreditkassorna tillgodose rätt väl de finska jordbrukarnas verkligt trängande kreditbehov och bidraga i hög grad till jordbrukets modernisering, där de ledas på ett tillfredsställande sätt. Detta är ju vad man har rätt att fordra av dem.

Möjligheten att med statens bistånd skapa fram en kreditföreningsrörelse av den omfattning, som rörelsen har i Finland, är i varje fall uppmuntrande för oss i Sverge.

III. Frankrike.

Intet annat land har offrat så mycket arbete och pengar för jordbrukskreditens ordnande som Frankrike. Där ha förts nästan ändlösa debatter angående de grundläggande principerna för problemets lösning, och det ena stort anlagda försöket efter det andra gjordes, innan man slutligen kom fram till en användbar organisation. Det saknades, såsom vi strax skola se, ingalunda goda uppslag, men dels kommo de på grund av doktrinära begrepp om jordbrukets natur aldrig till utförande, dels fullföljdes de icke med den energi och målvetenhet, som varit nödvändiga för framgång.

Från början av förra århundradet fördes i Frankrike en bitter strid om den grundläggande frågan, huruvida jordbruket över huvud taget skulle ha något gagn av lättad tillgång till kredit. Därvid förfäktade många talangfulla män Ludvig XIV:s sats, att »krediten håller jordbruket uppe på samma sätt som repet den hängde». Slutligen segrade anhängaren av lättad tillgång till kredit, och 1852 upprättades Crédit foncier för att organisera fastighetsbelåningen. Frågan om driftkrediten förblev emellertid svävande i ytterligare fyra årtionden. Bland de praktiska försök, som under denna tid gjordes för att lösa frågan, förtjänar upprättandet av Crédit agricole att antecknas. Denna kreditanstalt, vars verksamhet reglerades genom en lag av 1860, hade till uppgift att diskontera jordbrukarnas skuldförbindelser, varvid dels banker i landsorten, dels anstaltens egna filialer skulle tjäna som mellanhänder. Filialerna förblevo ganska få till antalet och sköttes ej förstklassigt. Erfarenheterna angående de små jordbrukarnas kreditvärde voro likväl de allra bästa, men företaget inlät sig efter hand på vilda spekulationer alldeles utanför sitt egentliga område. Sålunda lånade det 1870 på ett bräde den bekante egyptiske khediven Imail pascha ej mindre än 208 miljoner francs, som gingo totalt förlorade, varefter kraschen var oundviklig.

Under 1860-talet tillsattes av regeringen ett par särskilda kommittéer för att söka föra frågan framåt. Den stora krisen i samband med fransk-tyska kriget avbröt dock snart arbetet och det för flera år framåt. Äntligen tillsattes 1878 en ny kommitté, som efter två år reorganiserades. Den fick till behandling ej mindre än 26 olika förslag samt en mängd enskilda framställningar dessutom. När dess betänkande, som endast innehöll förslag till en del åtgärder av mycket allmän

natur, blev färdigt, tillsattes 1882 en ny kommitté med uppdrag att utreda frågan om belåning av vissa jordbrukets värden, som ej dittills betraktats som bankmässig säkerhet. Kommittén blev snart färdig, men avrådde på det bestämdaste från att slå in på den antydda vägen. I stället förordades utsträckande till landsbygden av bestående kreditanstalters verksamhet eller upprättandet av speciella låneanstalter. Jordbruks- och finansministrarna framlade emellertid i senaten ett gemensamt förslag om rätt till inteckning i skörden, inventarierna eller kreatursbesättningen på lantegendomarna. Förslaget bordlades för ytterligare utredning under nära 5 år, varefter det avslogs.

Hela frågan om lättade kreditmöjligheter för de franska jordbrukarna syntes nu definitivt avförd från dagordningen. Den återupptogs emellertid snart av jordbruksministern J. Méline, vars outtröttliga intresse slutligen skulle föra den lyckligt i hamn.

I slutet av 1880-talet hade en advokat i Lyon vid namn Louis Durand börjat bedriva propaganda för upprättandet i Frankrike av Raiffeisenkassor, organiserade i sträng överensstämmelse med den ursprungliga typ, dessa hade. De skulle vara ekonomiska föreningar, byggda på solidarisk ansvarighet, och avsågo att tillgodose jordbrukarnas och småfolkets behov av rörelsekapital. Till en början var resultatet ringa, men efter hand ökades kassorna i antal. 1890 bildade de då ännu mycket fåtaliga kassorna ett förbund. På grund av sin utpräglade katolska färgning rönte denna rörelse dock ingen uppmuntran från det allmännas sida. Tvärtom sökte nitiska myndigheter här och där lägga den hinder i vägen. Från början till och med 1911 hade bildats cirka 1,900 »Durand-kassor», som de vanligen kallas i Frankrike. En stor del ha dock blivit upplösta, mest på grund av en för dem ogynnsam tolkning av gällande lagbestämmelser. 1911 voro 800 kassor i verksamhet. Deras skulder och tillgångar balanserade då på 65 miljoner francs, och medlemsantalet uppgick till 30 à 35 tusen.

En författare, som grundligt studerat hithörande förhållanden i många olika länder, H. W. Wolff, anser för sin del, att Durand-kassorna hade de bästa möjligheter att åstadkomma något verkligt storartat, om man ägnat saken en större och mera välvillig uppmärksamhet från ledande håll i nationen. När franska staten äntligen efter en lång rad nya kommittéutredningar och debatter i parlamentet, vilka vi här ej kunna närmare referera, kom sig för att positivt ingripa, föredrog den likväl att skapa något alldeles nytt framför att bygga vidare på redan bestående organisationer.

De mångåriga striderna, ur vars historia vi i det föregående blott

angivit ett par lösryckta episoder, slutade nämligen med att Méline 1894 lyckades genomdriva en lag angående lokala kassor för ömsesidig jordbrukskredit (caisses locales de crédit mutual agricole).

Organisation och verksamhetsformer.

Det mest utmärkande draget för den nya formen av kooperativa kreditföreningar var deras strängt yrkesmässiga karaktär och deras nära anslutning till bestående yrkesföreningar (syndicats agricoles). Dessa yrkesföreningar, vars verksamhet är reglerad genom lagen av den 21 mars 1884, spela en betydande roll i det franska jordbruket. De ha tagit till uppgift att gagna jordbruksnäringen genom bättre organisation på alla områden, ökad upplysning, befrämjandet av gemensamma inköp och gemensam försäljning av produkter etc. År 1910 uppgingo yrkesföreningarna till 5,146 med 777,066 medlemmar, därav 14,519 kvinnor.

Lagen av 1894 gjorde medlemskapet i de lokala kreditkassorna beroende av tillhörigheten till yrkesföreningarna. Den bestämde nämligen, att lokala kassor kunna bildas av en yrkesförening för samtliga eller för en viss del av dess medlemmar. Även kunna flera yrkesföreningar bilda en gemensam kassa. Kassornas enda uppgift skall vara att stödja och underlätta det arbete i jordbrukets tjänst, som utföres av yrkesföreningarna själva eller deras medlemmar. Med avseende på affärsverksamheten lyda kassorna under handelslagens bestämmelser. De kunna bedriva fullständig bankverksamhet. Medlemmarnas insatser äro rent personliga. De förräntas blott med en bestämd procent och äga icke rättighet till utdelning av uppkommande vinst på rörelsen. Sättet för förvaltningen, formen för medlemmarnas ansvarighet etc. regleras genom stadgarna. Lagen lämnar nämligen i dessa avseenden stor frihet. Kassorna äro befriade från åtskilliga pålagor, som måste utgöras av de förvärvsmässiga penninginstituten. Varje år skall medlemsförteckning jämte årsberättelse insändas till registreringsmyndigheten.

Då i Frankrike även de ömsesidiga, enligt lagen av den 4 juli 1900 upprättade försäkringsföreningarna bland jordbrukare ha en sträng yrkeskaraktär, utsträcktes genom en lag av 1908 rätten att bilda kreditkassor bland medlemmarna även till dem, och två år senare erhöllo kooperativa jordbruksföreningar, bildade enligt lagen den 29 december 1906, samma rättighet. Någon förändring i kassornas exklusiva yrkeskaraktär innebära icke dessa modifikationer av den ursprungliga lagen.

Den kredit, kassorna meddela, kan dels vara individuell, dels kol-

lektiv. Det förra slaget beviljas till enskilda jordbrukare, det senare till sammanslutningar, såsom yrkesföreningar, försäkringsföreningar, inköps- och försäljnings- samt produktionsföreningar.

Ursprungligen beviljade kassorna endast kredit på kort tid, högst 3 månader. Genom lagen av den 19 mars 1910 fingo de emellertid även rätt att efter införande av vissa bestämmelser därom i stadgarna bevilja amorteringslån på längre tid.

Den individuella, kortvariga krediten utgör tills vidare den viktigaste delen av de lokala kassornas verksamhet. Den beviljas under alla de former, som förekomma i vanlig bankverksamhet. Den individuella krediten på längre tid skall tjäna uteslutande den mindre jordägaren. Lån på en hand får uppgå till högst 8,000 francs och skola användas till upprättande av nya små jordbruk eller genomgripande förbättringar av redan bestående. Räntan för dessa lån är i allmänhet 2 procent. Amorteringstiden är högst 15 år. Säkerheten är i främsta rummet låntagarens personliga kreditvärde, men dessutom fordras i allmänhet inteckning i egendomen eller pantsättning av livförsäkringsbrev eller dylikt såsom supplementär säkerhet.

Den kollektiva krediten på längre tid består däri, att jordbruks-kooperativa företag genom kassorna som mellanhand få mottaga av staten förskott på högst 25 år till i allmänhet 2 procent ränta. Beloppet får icke överstiga två gånger deras inbetalta kapital. För att erhålla denna kredit måste de kooperativa föreningarna dessutom uppfylla vissa villkor med avseende på organisation och skötsel.

Kassornas start och lösningen av kapitalfrågan.

Omedelbart efter antagande av lagen av 1894 började arbetet på att söka omsätta densamma i praktiken. På initiativ av Méline bildades en frivillig kommitté, som utarbetade mönsterstadgar och utsände dessa till samtliga jordbrukarnas yrkesföreningar för yttrande. Redan i december 1894 kunde den första kassan träda i verksamhet med ett kapital av 6,000 francs, varav hälften tecknats av den yrkesförening, av vilken den upprättats, Syndicat agricole de Belleville-sur-Saône. I början av 1895 följde upprättandet av nya kassor. En av de förut bestående, kassan i Poligny, Jura, anpassade sig efter den nya lagen och grupperade kring sig ett trettital lokala kassor, för vilka den utgjorde ett slags centralkassa. 1898 hade antalet kassor uppgått till minst 136.

Trots sitt i allmänhet mycket obetydliga kapital kunde dessa första kassor, tack vare det förtroende de åtnjöto, bevilja högst betydande

krediter. Flera penninginstitut lämnade dem nämligen nödiga medel för rörelsens bedrivande. För att verkligen tillgodose behovet var dock det kapital, kassorna kunde uppdriva i form av insatser, sparkasseinlåning, upptagande av krediter hos enskilda banker och Banque de France etc., alldeles otillräckligt. Ville staten reparera de skador, som uppkommit under de många och långa resultatlösa utredningarna, måste den ingripa på ett mer direkt sätt. Ett tillfälle härtill gavs, då koncessionen för Banque de France skulle förnyas vid utgången av år 1897.

Man hade redan långt förut varit på det klara med, att den privilegierade banken borde på ett effektivt sätt understödja jordbrukskrediten. Men angående sättet härför utkämpades häftiga strider. En meningsgrupp ville helt enkelt *ålägga* banken att diskontera jordbrukarnas papper, då de presenterades av en yrkesförening. Detta lät sig naturligtvis icke genomföra, ty en bank måste äga rätt att pröva den säkerhet, som bjudes. Flera andra förslag av lika opraktisk karaktär framställdes. De blevo samtliga nedvoterade, och parlamentet stannade vid följande beslut.

Den nya koncessionen beviljades för 20 år. Enligt densamma skall banken varje år erlägga en koncessionsavgift, beräknad med en viss liten procent på omsättningen, dock lägst 2 miljoner francs per år. Dessutom ålades banken att utom de belopp av samma natur, som förut blivit bestämda, räntefritt deponera hos staten en summa av 40 miljoner francs. Dessa 40 miljoner jämte den årliga avgiften skulle användas till understödjande av jordbrukskrediten.

Med detta beslut var en av de mest segslitna frågorna i fransk jordbrukspolitik faktiskt löst, och en rikligt flödande källa till billiga lån åt jordbrukare upptäckt.

Nästa steg blev nu att inrätta centralkassor, genom vilkas förmedling statens understöd kunde komma de lokala kassorna till godo. Lagförslaget härom, som framlades 1897, antogs slutligt 1899 och trädde i kraft den 31 mars samma år. Genom densamma öppnades möjlighet att för större områden upprätta centrala kassor på samma rättsliga grundval som de lokala kassorna. Åt dessa centralkassor lämnade staten — efter vissa kontrollåtgärder — *räntefria* lån ur det av Banque de France förskotterade kapitalet och de inflytande koncessionsavgifterna, vilka lån ställdes i ett visst förhållande till centralkassans eget, genom insatser åstadkomna kapital.

Grundtanken var, säger en författare, mycket enkel. Staten skall icke göra något för dem, som förbli loja och likgiltiga; men då jordbrukarna själva gjort en ansträngning, skall staten genom sitt bistånd

öka verkningarna därav. Understödet bör vara avpassat efter behovet, men skall utmätas med försiktighet och alldeles upphöra, då en centralkassa tillvuxit så, att den med egna krafter kan komma framåt.

Beviljandet av kredit på kort tid går så till, att centralkassorna diskontera skuldförbindelser, utfärdade av jordbrukarna och endosserade av de lokala kassorna.

Vid sidan av denna direkta utlåning stå emellertid kreditkassorna jordbrukarna till tjänst på ett synnerligen betydelsefullt sätt. De förmedla nämligen en mycket omfattande kredit på växlar och andra lånepapper från Banque de France, franska »riksbanken». De flesta centralkassorna ha medgivits rätt att diskontera sina papper i banken och i stor utsträckning begagnat sig därav. Enligt en undersökning, verkställd av en av bankens chefer, uppgick den genom centralkassorna på detta sätt meddelade krediten under åren 1900—1909 till sammanlagt omkring 250 miljoner francs, därav för 171 miljoner diskonterade växlar. Av centralkassorna hade sju diskonterat för mellan 5 och 10 miljoner vardera samt fem för mellan 10 och 20 miljoner vardera. Den ränta, banken betingar sig för sådan kredit, är exceptionellt låg. Hela förtjänsten på denna rörelse utgjorde nämligen endast 1,079,000 francs.

Enligt lagen äga centralkassorna rätt att skaffa sig rörelsekapital även genom att utsläppa ett slags obligationer, avsedda att inlösas efter högst 2 år. Man tänkte sig, att dessa papper skulle komma att cirkulera som ett slags banksedlar och bli ett ytterst kraftigt medel att uppsamla sparmedel. Men ingen centralkassa har ännu använt sig av detta medgivande, då staten räntefritt tillhandahåller nästan så mycket kapital, som centralkassorna kunna placera, och resten fås mot billig ränta hos Banque de France.

Den första centralkassan bildades samma år, som lagen utfärdats, med 146 anslutna lokalkassor. År 1911 — någon senare statistik över verksamheten är icke publicerad, när detta skrives — hade centralkassornas antal uppgått till 97.

Kreditkassornas utveckling.

Det torde vara tämligen klart, att kreditföreningsverksamheten i Frankrike under så gynnsamma betingelser som de ovan antydda skulle gå kraftigt framåt. Vi skola här nedan meddela en sammanställning av några siffror, som belysa de till centralföreningarna anslutna lokala kassornas utveckling.

	1900.	1905.	1910.	1911.
Antal kassor	87	1,355	3,338	3,946
Medlemmar i dessa	2,175	61,874	143,751	185,552
Inbetalt kapital, francs	?	3,626,586	9,916,611	11,784,017
Beviljade lån, francs	1,910,456	44,162,575	113,204,663	134,524,211

Särskilt förtjänar uppsvinget under senaste statistikåret uppmärksammas.

De lokala kassornas tecknade insatskapital utgjorde 1911 18,158,458 francs. Deras reservfonder uppgingo sammanlagt till 3,749,689 francs.

Den 31 december 1911 innehade centralkassorna av statsmedel sammanlagt 73,477,524 francs. För kortvariga lån disponerade de vid slutet av 1911 något över 85 miljoner francs.

Lagen om rätt för kassorna att lämna kredit på längre tid har ju endast varit i tillämpning synnerligen kort tid. Under 1911 begagnade sig dock redan 62 centralkreditkassor av den nya förmånen, och genom dem utlämnades sagda år till enskilda jordbrukare 981 långlån, sammanlagt uppgående till 3,644,702 francs eller i medeltal 3,715 francs per lån, samt till kooperativa jordbruksföreningar 78 lån å sammanlagt 2,364,280 francs.

Slutord.

Av de här meddelade, enligt sakens natur ytterst kortfattade uppgifterna angående kreditföreningsverksamheten i Frankrike torde det ha tydligt framgått, att densamma vunnit stor omfattning, de år den åtnjutit statens särskilda understöd. Skulle man göra någon anmärkning, vore det närmast den, att rörelsen allt för mycket fått växa upp i de räntefria statstillskottens drivhusluft. Det kan nog icke förnekas, att det uppfostrande momentet i den kooperativa kreditföreningsverksamheten träder i bakgrunden, då medlemmarna avvänjas från att huvudsakligen lita till sin egen klokhet och kraft och börja vänta allt från staten i form av gåvor. I Finland få kassorna betala ränta på statslånen lika väl som på de inlånta penningarna, och i sådant fall kan man icke invända något mot statens kapitaltillskott. Det skadliga inflytandet av systemet i Frankrike motväges dock därstädes i ej obetydlig grad av den vidsträckta självstyrelse, kreditkassorna fått sig tillerkänd. I varje fall kan det nog sägas, att franska staten gått den enda väg, som var framkomlig, sedan man förslösat årtionden av dyrbar tid med doktrinära debatter och försummat otaliga tillfällen att gå från

ord till handling. Att kreditkasseverksamheten enligt lagen av 1894 varit de franska jordbrukarna till stort *ekonomiskt* gagn, torde ingen förnuftig människa vilja förneka. Den är också ett kraftigt bevis för att staten faktiskt kan med framgång taga initiativet till och hjälpa fram en kreditförmedling under det fria föreningslivets former. När den franska kreditföreningsrörelsen blir lika gammal som den tyska, bör den, om deltagarna eftersträva detta, ha hunnit förvärva den fasthet, som kräves för att stå på egna ben — något som är och förblir idealet för allt slags kooperativ verksamhet.

B.

UTLÅTANDEN ÖVER FÖRSLAGET M. M.

1.

Fullmäktige i riksbanken.

Till Konungen.

Sedan Eders Kungl. Maj:t lämnat fullmäktige i Sverges riksbank tillfälle att avgiva yttrande över ett av justitierådet P. von Seth med biträde uppgjort förslag angående ordnande av det mindre jordbrukets kreditförhållanden, föranlåtas fullmäktige i ärendet anföra följande.

Under utredningen av ärendet hava fullmäktige, på förfrågan, under hand meddelat, att hinder ej syntes möta för diskontering i riksbanken på vanliga villkor av centralföreningens växlar, fullmäktige dock givetvis förbehållet att för varje särskilt fall pröva huruvida diskontering bör medgivas eller ej. Fullmäktige vidhålla denna mening.

Förslaget angiver, att till fullmäktiges förfogande skulle ställas visst belopp att, efter den fördelning mellan länen, fullmäktige bestämma, utlämnas såsom avbetalningslån till centralföreningarna för jordbrukskredit, som vunnit och fortfarande äga godkännande från det allmännas sida. Fullmäktige medgiva gärna, att riksbanken såsom kommissionär handhaver förvaltningen av ifrågavarande medel. Det vill emellertid synas fullmäktige vara lämpligare, att fördelningen av fondens medel på de olika centralföreningarna göres, ej av fullmäktige, utan av någon myndighet, som äger särskild kännedom om behovet av dylika lån inom olika landsdelar.

Vid sin granskning av de föreliggande förslagen hava fullmäktige uteslutande tagit hänsyn till den befattning, som enligt desamma skulle

tillkomma riksbanken. Det oaktat anse sig fullmäktige böra framhålla, hurusom den inlåningsrörelse, de föreslagna föreningarna skulle driva, är sådan, att den gör föreningarna till kreditanstalter med en mellanställning mellan sparbanker och affärsbanker. Medgivande till inrättande av dylika kreditanstalter torde emellertid ej böra lämnas, innan noggrant övervägts alla de omständigheter, som inverka på frågan om dylika anstalters lämplighet.

Stockholm den 26 juni 1913.

Med undersåtlig vördnad

OLOF JONSSON.

R. NORBERG. VICTOR MOLL. WALTER PHILIPSON.

C. G. SYLVAN. A. OLAUSON.

2.

Statskontoret.

Underdånigt utlåtande.

Statskontoret, vars yttrande i föreliggande ärende torde påkallas endast så vitt angår de statsbidrag, som föreslagits skola tilldelas ifrågavarande föreningar, har vid granskning av de föreslagna bestämmelserna angående statsbidragens belopp samt sättet och villkoren för deras utbetalande icke funnit anledning till någon erinran.

Om förslaget vinner Eders Kungl. Maj:ts och Riksdagens godkännande, torde för ändamålet böra å riksstaten under nionde huvudtiteln uppföras ett förslagsanslag »till understöd åt föreningar för jordbrukskredit». Vad beloppet av detta anslag beträffar, torde någon tillförlitlig beräkning häröver icke för närvarande kunna verkställas. Det vill emellertid synas statskontoret, som om tills vidare ett belopp av 100,000 kronor borde bliva tillräckligt.

Stockholm den 5 juni 1913.

Underdånigst

HANS WACHTMEISTER.

PER SÖDERMARK, föredragande. K. BECKMAN. NILS SPILHAMMAR.

Gustaf Ahlm.

3.

Lantbruksstyrelsen.

Till Konungen.

I underdånig skrivelse den 7 november 1903 hemställde hushållningssällskapens nämnda år församlade ombud, att Eders Kungl. Maj:t måtte låta utreda, i vad mån och på vilket sätt kreditförhållandena för jordbruket kunde förbättras, bland annat genom föreningsväsendet, samt vidtaga de åtgärder, vartill denna utredning kunde giva anledning.

Till följd av härå erhållen remiss avgav lantbruksstyrelsen, efter hushållningssällskapens förvaltningsutskotts hörande, den 1 december 1908 underdånigt utlåtande i den del av ämnet, som avser det mindre jordbrukets kreditförhållanden, och hemställde därvid, att Eders Kungl. Maj:t måtte föreslå Riksdagen att ställa till Eders Kungl. Maj:ts förfogande under tio år ett belopp av högst tio miljoner kronor att såsom statslån tilldelas för ändamålet särskilt bildade föreningar, vilka ville, en var efter stadgar, som upprättats i överensstämmelse med av lantbruksstyrelsen närmare angivna grunder, utlämna lån till sina medlemmar för att bereda dessa tillgång till kapital för jordbruksdriften och i övrigt till förbättrande av medlemmarnas jordbruk.

Uti häröver infordrat utlåtande den 11 februari 1909 framhöllo fullmäktige i riksgäldskontoret, att de stora belopp, som för bildande av lånefonder redan blivit av riksgäldskontoret upplånade eller i allt fall vore anvisade att på detta sätt anskaffas, syntes fullmäktige böra innebära en maning till försiktighet.

Med anledning härav bemyndigade Eders Kungl. Maj:t vid ärendets underdåniga föredragning den 28 oktober 1910 dåvarande chefen för jordbruksdepartementet att tillkalla sakkunniga för att inom departementet biträda med närmare utredning angående ordnandet genom föreningar av kreditförhållandena vid det mindre jordbruket; och avgåvo de på grund av detta bemyndigande tillkallade sakkunniga den 18 januari 1911 betänkande och förslag i ämnet, därvid de utgingo från den förutsättningen att nödigt förlagskapital för jordbrukskreditföreningarna borde anskaffas på annat sätt än genom statshjälp, såsom av lantbruksstyrelsen blivit föreslaget. På grund härav föreslogo de såsom långivare till de föreslagna kreditföreningarna sparbanker eller andra penninginrättningar.

Lantbruksstyrelsen, som på grund av nådig remiss avgav underdånigt utlåtande över de sakkunnigas förslag den 10 februari 1911, anförde därvid, att även lantbruksstyrelsen, under förutsättning att förlagskapital ej ansåges böra lämnas av staten, vilket lantbruksstyrelsen funne vara för det mindre jordbrukets kreditförhållanden lyckligast, ansåge flera skäl tala för sparbankernas lämplighet framför andra penninginrättningar såsom kreditgivare åt jordbrukskreditföreningarna, var och en inom sin ort, särskilt med fästat avseende på den stora personalkännedom, som kunde förutsättas hos sparbanksstyrelserna.

Oaktat det enligt lantbruksstyrelsens uppfattning ej torde kunna bestridas, att de av de sakkunniga föreslagna jordbrukskreditföreningarna måste anses kunna erbjuda en säkerhet för sina lån, som vore fullt betryggande, funne lantbruksstyrelsen emellertid det i allt fall ej kunna beräknas, i huru stor utsträckning sparbankerna skulle befinnas villiga att uppträda såsom förlagsgivare åt dessa föreningar. Det måste därför antagas, att kreditföreningarna ej sällan nödgades vända sig även till andra penninginrättningar.

I fråga om de sakkunnigas förslag om att föreningarna skulle beredas kredit i form av ett kreditiv uti sparbank eller annan penninginrättning anförde lantbruksstyrelsen, att denna kreditform onekligen lämpade sig väl, då det gällde utlämnande av lån på högst ett år. Emellertid hade de sakkunniga i likhet med lantbruksstyrelsen ansett lämpligt, att kreditföreningarna bleve i tillfälle utlämna även amorteringslån till sina medlemmar, men ansåge lantbruksstyrelsen utlämnandet av sådana lån dock givetvis icke kunna ske medelst anlitande av kreditivformen. Kreditiv kunde nämligen beviljas endast för ett år i sänder och räntesatsen ej heller bestämmas för längre tid. Då det enligt lantbruksstyrelsens åsikt vore viktigt, att låntagarna ägde trygghet för att någon förändring uti ränta eller amortering ej under lånetidens förlopp

ägde rum, bleve det säkerligen nödvändigt för jordbrukskreditförening att utav sin förlagsgivare betinga sig amorteringslån med bestämda annuiteter för samma tid som den, varpå föreningen i sin ordning till medlem utlämnade lån. Något hinder för sparbank att utlämna sådana lån utan annan säkerhet än förbindelse, avgiven av jordbrukskreditförening, som ägde godkännande från det allmännas sida, funne lantbruksstyrelsen ej heller förefinnas, då i lagen för sparbankerna ej bestämt utsades, att för skuldebrev skulle lämnas borgen eller pant. Den omständigheten, att enligt samma lag styrelsen ägde rätt att i vissa fall uppsäga hela lånet till inbetalning på en gång, torde icke innebära någon fara, då gäldenären här ej vore enskild person utan kreditförening.

Lantbruksstyrelsen, som i sitt förslag till kreditväsendets ordnande utgått från att staten till en början skulle förse kreditföreningarna med rörelsekapital, ansåge den för staten erforderliga säkerheten kunna vinnas därigenom, att medlemmarna i kreditföreningarna personligen utfärdade garantibevis, vilka sedan deponerades såsom säkerhet för statslånen. På sådant sätt skulle föreningarna ej behöva inregistreras såsom föreningar m. b. p. a., vilket enligt gällande lagstiftning krävde iakttagande av för föreningarnas verksamhet betungande former. Om enligt förutsättningen i de sakkunnigas förslag staten ej skulle anses böra bliva förlagsman för jordbrukskreditföreningarna, utan dessa i stället borde söka sitt förlagskapital hos sparbanker eller andra penninginrättningar, hade lantbruksstyrelsen, särskilt med fästat avseende å den omständigheten, att ny lagstiftning vore att motse, varigenom de för föreningar m. b. p. a. dittills föreskrivna betungande formerna komme att väsentligen inskränkas, ej någon betänklighet vid att biträda de sakkunnigas förslag rörande jordbrukskreditföreningarnas inregistrering såsom föreningar m. b. p. a., helst den säkerhet, föreningarna härigenom skulle komma att erbjuda, bättre lämpade sig för erhållande av lån i sparbank eller annan penninginrättning.

Vidkommande jordbrukskreditföreningarnas verksamhet hade enligt de sakkunnigas förslag densamma utsträckts att omfatta flera delar av själva jordbruksdriften, än vad lantbruksstyrelsen ifrågasatt. Då den större begränsning av föreningarnas verksamhet, som lantbruksstyrelsen föreslagit, stode i nära sammanhang med förutsättningen, att föreningarnas för utlämnande av lån disponibla kapital begränsades av den utav staten för ändamålet anvisade bestämda summan, vilken förutsättning ej förelåge i de sakkunnigas förslag, hade lantbruksstyrelsen,

för den händelse grundtanken i sagda förslag skulle godkännas, ej något att erinra mot förslaget i denna del.

Slutligen och vad anginge det av de sakkunniga föreslagna statsunderstödet åt vissa jordbrukskreditföreningar och villkoren för åtnjutande av detsamma framhöll lantbruksstyrelsen, hurusom även med ett dylikt statsunderstöd det torde vara ovisst om och i vad mån de föreslagna jordbrukskreditföreningarna kunde komma att bereda sina medlemmar väsentligt lägre ränta för nu ifrågavarande lån än den, som de på annat sätt kunde erhålla, ett önskemål, som utgjort en av anledningarna till förevarande frågas upptagande. Den stora vinsten skulle dock, om de sakkunnigas förslag genomfördes, alltid ernås, att genom dylika sammanslutningar det ur så många synpunkter olyckliga borgenssystemet bland landets mindre jordbrukare kunde motverkas.

I nådig remiss den 17 mars 1913 har nu Eders Kungl. Maj:t anbefallt lantbruksstyrelsen att avgiva underdånigt utlåtande över ett inom jordbruksdepartementet utarbetat nytt förslag till bestämmelser angående understöd från det allmännas sida till föreningar, avsedda att bereda bättre kreditförhållanden åt det mindre jordbruket, varjämte statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet med remissresolution den 9 maj 1913 överlämnat en till departementschefen avgiven redogörelse över organisationen för och resultatet av kreditföreningar bland utlandets jordbrukare.

I anledning härav får lantbruksstyrelsen, med återställande av remissakterna, i underdånighet anföra följande.

Det nu föreliggande förslaget till ordnande av kreditförhållandena för det mindre jordbruket har det gemensamt med såväl lantbruksstyrelsens förslag av den 1 december 1908 som de särskilt tillkallade sakkunnigas av den 18 januari 1911, att till föreningar, understödda av staten, skulle överlämnas att förmedla jordbrukskrediten. Erfarenheten från skilda länder giver ock vid handen, att en självverksamhet genom dylika föreningar är en synnerligen lämplig form för beredande av driftkredit åt det mindre jordbruket.

Förslaget skiljer sig emellertid högst väsentligt från de föregående i fråga om sättet för anskaffande till föreningarna av behövligt driftkapital. Under det att lantbruksstyrelsen byggde helt och hållet på statens mellankomst och de sakkunniga föreslogo, att varje kreditförening skulle vara ansluten till endast en enda förlagsgivare, sparbank eller annan penninginrättning, upptager det nu föreliggande förslaget tre olika låneformer för föreningarna: 1) statslån till ett jämförelsevis mindre belopp,

2) försträckning av bank, huvudsakligen riksbanken, och 3) föreningarnas inlåningsrörelse från egna medlemmar.

Vad den första formen för uppbringande av kapital angår, så har lantbruksstyrelsen redan i sitt förenämnda förslag framhållit densamma såsom den för det mindre jordbruket lyckligaste, enär därigenom utlåningsräntan skulle kunna bliva den lägsta tänkbara. Nämnda upplåningsform avstyrktes emellertid av fullmäktige i riksgäldskontoret på den grund, att statens upplåning hädanefter på av fullmäktige anförda skäl syntes böra inskränkas så mycket som möjligt. Den under 2) omförmälda formen erbjuder stora fördelar med hänsyn till föreningarnas behov av korta lån, men kan däremot ej komma till användning för lån på längre avbetalningstid. En inlåningsrörelse sådan som den under 3) anförda har onekligen i vissa länder visat sig kunna åstadkomma tillräckligt kapital för kreditföreningarnas behov, och det kan sålunda synas ligga nära till hands, att förhållandet skulle bliva enahanda hos oss. Härvid måste emellertid hänsyn tagas därtill, att föreningarna genom en dylik penningrörelse tvingas att uppträda såsom konkurrenter till de i vårt land redan talrika och väl skötta sparbankerna, vilkas gagnande verksamhet varit och är av synnerligen stor betydelse. Vidare är att märka, att föreningarna, enligt det föreliggande förslaget, skulle — motsats till vad förhållandet är med de ofta åberopade tyska föreningarna — vid denna sin inlåningsrörelse hava rätt att emottaga endast egna medlemmars besparingar, något som givetvis i förening med förenämnda konkurrens måste avsevärt försvåra anskaffandet på denna väg av rörelsekapital till erforderligt belopp.

Att man även i andra länder ställt sig betänksam gent emot en konkurrens sådan som den här antydda mellan kreditföreningarna och redan befintliga inrättningar för uppsamlande av gjorda besparingar, framgår bland annat av ett uttalande av den i Danmark för ordnandet därstädes av vissa jordbruksförhållanden år 1894 tillsatta landbokommissionen, som i sitt betänkande erinrade om, att de Raiffeisenska föreningarna i Tyskland, vilka vid sidan av sin utlåningrörelse driva fullständig sparbanks- för att ej säga allmän bankverksamhet, tillkommit på en tid, då sparkasseväsendet i Tyskland ännu låg i sin linda. I Danmark åter, där sparkasseväsendet hunnit en synnerligen hög utveckling, skulle, enligt landbokommissionens mening, en sparkasseverksamhet från jordbrukskreditföreningarnas sida komma att konkurrera med de redan bestående sparkassorna, vilket ej kunde anses lyckligt. I anslutning till denna uppfattning blevo kreditförhållandena för det mindre jordbruket i Danmark så ordnade, att det för föreningarna erforderliga

driftkapitalet anskaffades genom anvisande för ändamålet av särskilda statsmedel.

Det till lantbruksstyrelselsen remitterade förslaget skiljer sig även i ett annat viktigt avseende från det av de sakkunniga år 1911 framlagda. Detta senare sökte ordna föreningarnas förvaltning så, att arbetet härmed skulle bliva det minsta möjliga. Föreningarna skulle icke själva handhava några penningmedel, utan dessa skulle in- och utbetalas genom de sparbanker, till vilka de blivit anslutna. Härigenom skulle förvaltningskostnaderna för föreningarna bliva minimala, varjämte så gott som all risk för oredlig förvaltning skulle försvinna. Föreningarnas kostnader skulle kunna betäckas av det av de sakkunniga föreslagna förvaltningsbidraget och sparbankernas av en låg kreditivavgift, vilken till en början skulle till icke oväsentlig del bestridas med statsbidrag. Genom att föreningarna, enligt det nu föreliggande förslaget, skulle komma att driva inlåningsrörelse och i alla händelser handhava de upplånade penningmedlen, bliva förvaltningskostnaderna mångdubbelt större på grund dels av det betydligt ökade arbetet, dels av anordnandet av erforderlig kontroll. Det nu föreslagna förvaltningsbidraget, som, även det, skulle utgå av statsmedel, torde, trots höjningen av detsamma, endast kunna betäcka en jämförelsevis obetydlig del av dessa föreningars förvaltningskostnader.

De betänkligheter, som av ett flertal av såväl hushållningssällskapens förvaltningsutskott som Kungl. Maj:ts befallningshavande uttalats mot de sakkunnigas förslag, gå i huvudsak ut på att det rörelsekapital, som komme att beredas jordbrukarna, bleve allt för dyrt för dem. Utom den ränta, som skulle erläggas av föreningarna till kreditgivarna, komme medlemmarna att få vidkännas dels vissa inträdes- och årsavgifter, dels eventuellt även uttaxeringar till täckande av de förluster, vederbörande förening kunde komma att åsamkas, därest någon eller några dess låntagare råkade på obestånd.

De sålunda uttalade farhågorna synas visserligen lantbruksstyrelsen överdrivna, men kunna emellertid under alla förhållanden anföras även mot nu föreliggande förslag.

Vad räntesatsen angår framhålla de sakkunniga säkerligen med fullt berättigande, att långivarna, sedan föreningar varit i verksamhet några år, tvivelsutan komma att bestämma denna med hänsyn till den bättre säkerhet, som ifrågavarande föreningar kunde erbjuda i jämförelse med borgenslån, vadan sålunda räntan så småningom torde kunna bliva icke obetydligt lägre än för dylika lån. Det av de sakkunniga föreslagna förvaltningsbidraget i form av viss procent å det

upplånade kapitalet var av dem avsett att, innan erfarenhet vunnits om föreningarnas soliditet, tjäna till att nedsätta räntan och skulle därefter såsom obehövligt upphöra.

Den konkurrens med sparbankerna, som tvivelsutan framtvingas genom att kreditföreningarna lämnas inlåningsrätt, måste, i händelse något mera betydande kapital skall kunna uppsamlas, med största sannolikhet få till följd en så stark höjning av inlåningsräntan, att föreningarna icke genom sin inlåningsrörelse skulle kunna erhålla det billigare rörelsekapital, vilket här med rätta anses i så hög grad eftersträvansvärt och önskligt. Faran härför synes så mycket större, som i den konkurrens, vilken komme att uppstå, sparbankerna tvivelsutan äro de ekonomiskt starkaste och även i andra hänseenden bättre rustade än föreningarna att upptaga kampen. De förvaltningsbidrag och övriga anslag av statsmedel, som föreningsrörelsen enligt det föreliggande förslaget skulle komma att uppbära, torde icke i nämnvärd mån förändra förhållandet i här antydda hänseende utan kanske snarare tvärtom i viss mån bidraga till att ytterligare skärpa motståndet från sparbankernas sida.

Gentemot farhågan för omordade konkurrens torde möjligen kunna invändas, att föreningarna, för att erhålla det erforderliga kapitalet, icke med nödvändighet skulle behöva pressa upp räntan, enär man borde kunna antaga, att jordbrukarna hellre skulle insätta sina besparade medel i sina egna föreningar än i sparbanken. Mot detta talar dock det förhållandet, att den stora jordbrukande allmänheten, som behöver låna och som skulle komma att utgöra huvudparten av föreningarnas medlemmar, i regel ej har något kapital att avvara till insättning. Och vad den övriga befolkningen angår lär densamma knappast, för att få tillfälle insätta sina penningar i kreditföreningarna, ingå såsom medlemmar i dessa, i all synnerhet som de då samtidigt måste ikläda sig en viss ansvarighet — även om den icke kan behöva bliva stor — för föreningens lånebehövande medlemmar samt för föreningens penningtransaktioner i allmänhet.

Erfarenheten från Finland, vars kreditföreningar driva en inskränkt inlåningsrörelse, sådan som den här ifrågasatta, visar ock, att denna icke vunnit någon större anslutning. Enligt de sista tillgängliga uppgifterna har densamma där belöpt sig till endast finska mark 76,721 under det att utlåningen uppgår till över 4,000,000 finska mark.

Vad vidare anmärkningarna mot de föreslagna inträdes- och årsavgifterna angå, så äga föreningarna enligt det föreliggande förslaget visserligen ej rätt att till bildande av reservfond upptaga några årsavgifter, men kunna i stället skaffa sig medel härtill genom att höja

marginalen mellan in- och utlåningsräntan och därigenom erhålla en årsvinst, ett förhållande, som dock icke lär göra lånen billigare, detta så mycket mindre som en del av denna ränteskillnad måste användas till täckande av de högre förvaltningskostnader, som föranledas av dessa föreningars organisation.

Slutligen torde i fråga om eventuell uttaxering för täckande av de förluster, förening kan komma att åsamkas, förhållandet bliva detsamma antingen förening är organiserad enligt de sakkunnigas förslag eller det nu föreliggande.

Enligt det föreliggande förslaget får kreditförening av utav föreningen upplånta medel icke utlämna lån på längre återbetalningstid, än föreningen själv åtnjuter, vilket utan tvivel är en fullt riktig princip. Då emellertid föreningsmedlemmarna säkerligen komma att till olika ändamål behöva avsevärda belopp på lång återbetalningstid, torde, om här omordade föreningsrörelse kommer att vinna önskvärd anslutning, de för här ifrågavarande ändamål ifrågasatta 2 miljoner kronor statsmedel jämte den del av de genom inlåningsrörelsen uppsamlade medlen, vilka få för ändamålet användas, icke att visa sig tillfyllest. Något annat sätt för tillfredsställande av behovet av lån med längre återbetalningstid har emellertid icke föreslagits. Om däremot sparbankerna bleve föreningarnas kreditgivare, kunde behovet av lån med lång avbetalningstid fyllas genom amorteringslån hos dessa, vilka enligt gällande bestämmelser äga att utlämna dylika lån på ända till tio års återbetalningstid.

Rörande detaljbestämmelserna i det nu föreliggande förslaget vill lantbruksstyrelsen endast göra ett par erinringar. I förslaget till kungörelse angående godkännande från det allmännas sida av vissa centralföreningar för jordbrukskredit finnes stadgat, att underförenings ansvarighet för centralförenings förbindelser bestämmes av det sammanlagda insatsbeloppet och motsvarar minst 20 gånger detta, under det att underförenings krediträtt får sättas till halva ansvarighetsbeloppet, ökat med hälften av det sammanlagda belopp, intill vilket underförenings medlemmar i sin ordning äga krediträtt i denna.

Det synes lantbruksstyrelsen, som om ansvarigheten borde beräknas icke ensamt efter insatsen utan jämväl efter krediträtten; i annat fall kan inträffa att av två underföreningar, som ingått i centralförening med samma insats, exempelvis å 400 kronor, den ena föreningen, vars medlemmar äga krediträtt i denna till ett belopp av exempelvis 75,000 kronor, komme att erhålla en krediträtt i centralföreningen av 4,000 + 37,500 kronor = 41,500 kronor och den andra, vars medlemmar i sin

förening äga krediträtt av exempelvis 50,000 kronor, erhålla dylik i centralföreningen till allenast 4,000 + 25,000 kronor, eller sammanlagt 29,000 kronor, under det att båda hava samma ansvarighet, 8,000 kronor, för centralföreningens förbindelser.

Vidare föreslås, att underförening skall äga rätt att ingå i centralförening med högst så många insatser, att dess ansvarighetsbelopp uppgår till $^2/_3$ av det sammanlagda beloppet av dess medlemmars ansvarighet. Underförening har då endast $^1/_3$ av sina medlemmars ansvarighetsbelopp odisponerat för att möta de krav på säkerhet, som måste fordras om en kreditgivande förening skall kunna tillåtas driva inlåningsrörelse, vilket belopp synes lantbruksstyrelsen väl knappt.

Av den i det föregående gjorda jämförelsen mellan det av de sakkunniga uppgjorda förslaget och det nu föreliggande synes det lantbruksstyrelsen framgå, att det förstnämnda i första rummet har det företrädet, att förvaltningen blir billigare och i all synnerhet vida enklare. Betydelsen härav torde icke kunna förnekas, allra helst svårigheterna att finna personer, lämpliga att handhava en så omständlig och ansvarsfull förvaltning som den här ifrågasatta, mångenstädes torde bliva icke obetydliga. Vidare skulle genom antagandet av de sakkunnigas förslag konkurrensen mellan spar- och affärsbankerna å ena sidan och kreditföreningarna å den andra undvikas, och därigenom även den stegring av in- och utlåningsräntan, som med största sannolikhet bleve en följd av en dylik konkurrens, undvikas. Den ytterligare möjlighet till uppsamlande av besparat kapital, som kreditföreningar, organiserade i enlighet med föreliggande förslag, avse att erbjuda genom den dem tillkommande inlåningsrörelsen, kan även åstadkommas genom de av de sakkunniga föreslagna kreditföreningarna, därest dessa såsom i betänkandet antydes genom sina styrelser eller andra medlemmar komme att fungera såsom filialer till den kreditgivande sparbanken, något som ingalunda skulle möta några större svårigheter.

Den uppfattning i övrigt rörande de sakkunnigas förslag, som lantbruksstyrelsen uttalat i sitt utlåtande den 10 februari 1911, synes styrelsen fortfarande äga sin giltighet och har icke genom den ytterligare granskning, förslaget sedermera blivit underkastat, undergått någon förändring.

I ett par avseenden företer emellertid det remitterade förslaget obestridliga fördelar framför de sakkunnigas. Mot det sistnämnda kunde sålunda med ett visst berättigande riktas den anmärkningen, att detsamma icke gåve någon som helst visshet därom, huruvida bankerna och särskilt sparbankerna skulle befinnas tillräckligt intresserade av de

föreslagna kreditföreningarna och deras verksamhet för att vilja lämna dem den kredit, varav de vore i behov, i all synnerhet som föreningarna härvid måste ställa ganska långt gående anspråk på lindriga räntevillkor. Vidare skulle i de delar av vårt land, där kreditgivande penninginrättningar inom önskvärd räckvidd saknas och där behovet av kreditföreningar på grund härav ofta torde vara särskilt kännbart, stora svårigheter uppstå för dylika föreningars bildande enligt de sakkunnigas förslag. Genom att det föreliggande förslaget ställer föreningarna oberoende av utomstående penninginrättning har faran för de här nämnda hindren för kreditföreningars bildande överallt, där behov av dem föreligger, blivit på ett verksamt sätt undanröjd. Där kreditgivande penninginrättningar icke finnas eller där ovillighet råder i fråga om försträckning av rörelsekapital till kreditföreningar, skulle sådant detta oaktat under alla förhållanden stå dem till buds för deras behov såväl av kort kredit i form av växellån hos riksbanken som av lån med längre återbetalningstid i någon om ock ringa mån i form av statsmedel.

De sakkunnigas förslag saknade även, såsom av behovet icke direkt påkallade, bestämmelser för beredande av tillfälle till en, enligt lantbruksstyrelsens mening, under vissa förhållanden önskvärd samverkan genom centralföreningar de spridda kreditföreningarna emellan, vilken samverkan i nu föreliggande förslag ingår såsom ett viktigt organisationsled.

Den vidlyftiga utredning, för vilken här föreliggande fråga under de gångna åren varit föremål, synes lantbruksstyrelsen tydligt lägga i dagen de stora svårigheter, som äro förenade med att i ett land med lokala förhållanden så skiljaktiga som å ena sidan dem i det tätt bebyggda Skåne, med där redan nu med varandra konkurrerande penninginrättningar för uppsamlande av befolkningens besparade kapital, och å andra sidan dem i det glest bebyggda Norrland, där saknaden av dylika penninginrättningar säkerligen mångenstädes gör sig gällande, på ett ensartat, överallt fullt effektivt sätt organisera kreditföreningar för det mindre jordbruket. Under sådana förhållanden anser sig lantbruksstyrelsen böra ifrågasätta, huruvida icke sådana åtgärder från statsmakternas sida nu borde vidtagas, att möjlighet bereddes för båda de här föreslagna formerna av kreditföreningar att upprättas inom olika orter, var och en inom den ort, där förhållandena göra, att den ena eller den andra formen har största utsikt att komma till stånd. Frågan om kreditförhållandenas ordnande, särskilt för det mindre jordbruket, synes lantbruksstyrelsen från såväl nationalekonomisk som socialpolitisk

synpunkt vara så behjärtansvärd och av så stor vikt, att vid denna frågas lösning icke alltför ensidigt bör fasthållas vid att samma principer över allt tillämpas, i all synnerhet om fara därigenom kan uppstå för att resultatet inom vissa orter icke kommer att bliva så framgångsrikt, som under andra förhållanden skulle hava kunnat bliva fallet. I detta sammanhang tillåter sig lantbruksstyrelsen ock erinra, att för att möjliggöra upprättandet av kreditföreningar enligt de sakkunnigas förslag endast kräves — förutom beviljandet av föreslaget statsanslag för ändamålet — viss ändring i gällande sparbankslag.

Genom att tillfälle beredes till bildande av kreditföreningar, ordnade enligt här föreslagna i vissa avseenden skiljaktiga principer, skulle även andra fördelar kunna påräknas. Sålunda torde sparbankerna under sådana förhållanden komma att ställa sig mera villiga att lämna inom respektive orter bildade kreditföreningar sitt bistånd och stöd, då de därigenom undveke att utsätta sig för risken av en för dem själva alltid ödesdiger konkurrens. Därjämte skulle en säkerligen icke obetydlig besparing i statens bidrag till här ifrågavarande rörelses understödjande komma att äga rum, i det att de jämförelsevis betydande statsunderstöd, som måste utgå till de självständiga kreditföreningarna och de för dem erforderliga centralföreningarna, icke skulle behöva tagas i anspråk för de till sparbankerna anslutna kreditföreningarna, vilka säkerligen komme att i vissa delar av landet i allt större utsträckning upprättas. De olägenheter, som förefintligheten av två olika slag av statsunderstödda kreditföreningar möjligen i ett eller annat hänseende skulle medföra, torde komma att så småningom försvinna, allt efter som den för våra förhållanden i stort sett lämpligaste föreningsformen såsom antagligt är, komme att bliva den förhärskande.

Stockholm den 12 juli 1913.

Underdånigst

WILHELM FLACH.

WILH. HEYMAN. HJALMAR ALMGREN.

4.

Socialstyrelsen.

Till Konungen.

Genom nådig remiss den 10 sistlidne maj har Eders Kungl. Maj:t anbefallt socialstyrelsen att avgiva underdånigt utlåtande över remissen bilagda, inom jordbruksdepartementet innevarande år upprättade förslag rörande föreningar, avsedda att bereda bättre kreditförhållanden åt det mindre jordbruket. Till åtlydnad härav får styrelsen, med remisshandlingarnas återställande, i underdånighet anföra följande.

Den fråga, som härmed föreligger till styrelsens yttrande, torde vara av synnerlig vikt och betydelse, men samtidigt förenad med stora svårigheter att tillfredsställande lösa. Därom vittna bäst alla de försök, som upprepade gånger förgäves bliva anställda, att utfinna lämpliga vägar. Vårt land står emellertid icke ensamt i denna belägenhet; även flerstädes i främmande länder kan man hänvisa på liknande erfarenheter. Där man lyckats, synes det huvudsakligen hava varit tvenne vägar, som stått till buds. I båda har man byggt på föreningsorganisationer av de lånebehövande, i ena fallet väsentligen med stöd av statens kredit, i det andra åter till övervägande del med överlämnande åt föreningarna att hjälpa sig själva. Det synes därför naturligt, då man i de senast hos oss framlagda förslag till frågans lösning jämväl bygger på föreningsväsendet bland de lånebehövande. Helt visst torde det varit verksammast, om staten direkt kunnat bereda dessa föreningar erforderlig kredit; och då den summa, som härför slutligen tarvats, väl icke omedel-

bart i sin helhet behövde disponeras, utan först under loppet av flere år successivt tillhandahållas föreningarna, torde näppeligen staten härav blivit så hårt anlitad att icke detta vid sidan av andra kreditbehov kunnat tillgodoses. Som denna utväg emellertid, enligt vad av frågans utveckling tydligen framgår, fortfarande icke synes kunna komma i betraktande, lärer självhjälpen vara den huvudsakliga utvägen för dem, det här gäller. Därmed är emellertid icke uteslutet att staten så långt som möjligt träder till; tvärtom är den föreliggande frågans goda lösning ett så viktigt statsintresse, att staten i vad på den kan ankomma bör stödja densamma.

Beträffande den andel, som sålunda här bör åligga det allmänna, synas de remitterade förslagen, såvitt styrelsen kan finna, ganska väl hava avvägt densamma. Vad som från dess sida för närvarande kan åtgöras för att skapa och framdriva samt till en början stödja den nödvändiga grunden — föreningsorganisationen — torde i allt väsentligt vara uppmärksammat. Och vidkommande sättet för själva anordnandet av denna organisation synes knappt någon befogad anmärkning däremot vara att framställa.

För att emellertid den föreslagna organisationen i erforderlig omfattning skall komma till stånd torde det vara önskvärt — helst med den jämförelsevis ringa utbredning, föreningsväsendet erhållit bland våra mindre jordbrukare, och med den betänksamhet inför nya inrättningar, som bland landsbygdens befolkning ofta kommer till uttryck — att de fördelar, densamma skall erbjuda, kunna förväntas locka ej blott de närmast intresserade utan även andra till aktivt deltagande. Ty härpå beror dock ytterst hela det föreslagna systemets utsikt till framgång. Dess fördelar framstå givetvis i främsta rummet för de lånebehövande. Men, såsom ock i motiveringen till förslagen framhålles, är icke mycket vunnet med att blott dessa utgöra föreningarnas stamtrupp. För att tillföra föreningarna de kapitaltillgångar, vartill deras sparkasseverksamhet skulle vara medlet och vilka med tiden avses att skola utgöra den väsentliga lånefonden, fordras uppenbart en medlemsstock av insättare, och man kan med skäl hysa tvivel om att finna dessa uteslutande bland de lånesökandes led. Problemet att draga jämväl andra kapitalstarkare medlemmar till föreningarna är således av största vikt att lösa. Styrelsen hyser visserligen icke allt för stark farhåga för att den föreslagna och för visso oundgängligen nödvändiga personliga ansvarigheten hos medlemmarna för föreningens förbindelser skall avskräcka dessa från att ingå i föreningen — det belopp, vartill för en dylik medlem ansvarigheten kan uppgå, skulle ju enligt förslaget icke behöva överstiga sjutti-

fem kronor — men den mera direkta eggelsen att däri inträda synes icke vara särdeles stor. Väsentligen skulle väl denna vara att söka dels i fördelaktigare d. v. s. högre räntevillkor än i andra penninginrättningar och dels i den bekväma tillgången till insättning. Med hänsyn till det fria förvaltningsbidraget till föreningarna och — såsom man må hoppas — den huvudsakligen utan ersättning bestridda förvaltningen kan det måhända bliva dem möjligt att erbjuda sina insättare något högre ränta än dessa eljest kunnat erhålla utan att föreningarna därför behöva vid sin utlåning betinga sig en ränta, som icke åtminstone något kan understiga den eljest gängse. Och den bekväma tillgången till en inom orten belägen penninginrättning för insättning bör ju åtminstone på sina håll vara av i viss mån lockande kraft. Men dessa fördelar torde nog i betydlig mån motvägas av den större risk för insättningarna, föreningarna otvivelaktigt erbjuda, i jämförelse åtminstone med de bättre förvaltade vanliga bankernas sparkassor och sparbankerna. Den synnerligen betydande del av vår nationalförmögenhet, som här var placerad vid 1910 års utgång, kan vara på sin plats att omnämna. Å de solidariska bankernas sparkasseräkning innestodo då 77,428,971: 78 kronor, å bankaktiebolagens 201,249,403: 12 kronor och hos sparbankerna 808,788,530: 21 kronor, eller tillhopa betydligt över en milliard kronor mot en medelränta av omkring 4 ½ procent för bankerna, närmare 5 procent för sparbankerna. Även om det icke är veterligt, huru stor del härav kommer på lantbefolkningens del, kan det dock antagas, att minst hälften är att dit hänföra. Det torde vara givet att med det överdrivet stora antal bankinrättningar, vårt land äger i förhållande till sin folkmängd och sin förmögenhet, dessa icke utan vidare skola uppgiva striden om att var och en söka draga till sig så mycket som möjligt av de för deras rörelse så betydelsefulla sparmedlen. Erfarenheten från förhållandet mellan bankerna i deras sparkasserörelse och sparbankerna torde härom bära nogsamt vittnesbörd. Utan överdrift torde därför kunna antagas, att de nybildade jordbrukskreditföreningarna i sin strävan att erhålla insättningar skola mötas av en skarp konkurrens, vilken för dem måste bliva så mycket svårare att uthärda, som de ifråga om kretsen av insättare äro begränsade till sina medlemmar, under det motparterna kunna vädja till hela den stora allmänheten. Att särskilt i Tyskland motsvarande föreningar kunnat uppvisa ett så ofantligt uppsving, lärer väl vara att tillskriva dels friheten för dem från en sådan konkurrens — åtminstone vid deras begynnelse saknades där väsentligen andra sparkassor — och dels i den rätt, de där äga, att från hela allmänheten mottaga insättningar. Ett medgivande

här i landet åt ekonomiska föreningar att vid sparmedels insamlande gå utom kretsen av sina egna medlemmar, torde icke vara tillrådligt, om ock här särskilt ifrågavarande föreningar såsom uteslutande hänvisade att bedriva viss begränsad utlåningsrörelse därvid skulle erbjuda den minsta risken. Att på denna punkt träda dem till hjälp synes lagstiftningen näppeligen böra göra. Beträffande åter den andra frågan — den befarade konkurrensen med bankerna — torde det kunna ifrågasättas, om ej denna genom vissa anordningar till ömsesidig fördel skulle kunna i någon mån utjämnas. Härvid lärer man emellertid knappt kunna räkna annat än med sparbankerna; de vanliga affärsbankerna torde näppeligen komma i betraktande.

I det närmast före nu remitterade förslag av särskilt tillkallade sakkunniga utarbetade, den 18 januari 1911 till chefen för jordbruksdepartementet avgivna förslag till frågans lösning var tanken den, att sparbanken skulle tjänstgöra som förlagsgivare åt jordbrukskreditföreningar, vilka emellertid icke själva skulle idka någon inlåningsrörelse. Det är att befara — såsom ock blivit framhållet — att dessa föreningar skulle gentemot sina förlagsgivare stå tämligen svaga ifråga om lånevillkoren. Starkare skulle de otvivelaktigt bliva enligt nu föreliggande förslag såväl genom den centralorganisation, de skulle erhålla, som genom sin självständigt bedrivna, alltid i någon mån den konkurrerande sparbanken hotande inlåningsrörelse. Skulle de under dessa förhållanden inleda en samverkan med sparbankerna, är det antagligt, att de genom sin mera självständiga ställning också skulle bliva förmånligare ställda, där de behövde anlita sparbankernas kredit. Särskilt gynnsamt borde detta samarbete utfalla, därest en centralförening, som sålunda hänvände sig till en sparbank, i denna insatte de genom dess underföreningar insamlade medel. Ett sådant samarbete med därav följande fördelar torde för mången sparbank finnas fördelaktigare än en alltid oviss konkurrens. Och för föreningen kunde då också utsikten ligga vissare att till fördelaktiga villkor erhålla lån. Föreningarna skulle med andra ord tjänstgöra som ett slags självständiga filialer åt sparbanken, men med det tryck å densamma, som alltid skulle ligga i möjligheten att genomföra en oberoende rörelse. För genomförandet av nämnda förslag torde det bliva erforderligt, såsom ock i 1911 års betänkande föreslogs, att medgiva sparbankerna hålla kreditivräkning. De föreliggande förslagen skulle härav endast behöva modifieras därhän, att förbudet för dem att hänvända sig till allenast *en* bank för erhållande av kredit något lättades. Någon risk torde härav knappast vara att befara, då deras kredit utanför sparbanken skulle bestå i växellån.

Med det nu anförda har styrelsen ingalunda trott sig kunna hänvisa på någon verksam lösning av frågan; fastmera är det av styrelsen antydda förslaget allenast att betrakta som ett försök att avlägsna vissa olägenheter, styrelsen ansett de remitterade förslagen kunna medföra. Vad dessa i övrigt angår, vill styrelsen blott framställa ytterligare en erinran.

Den inlåningsrörelse, de föreslagna centralföreningarna tänkas skola idka, är icke avsedd att regleras av det nyligen utarbetade förslag till lag innefattande särskilda bestämmelser om ekonomiska föreningar, som idka sparkasserörelse. Å andra sidan hava en hel del av där inrymda bestämmelser upptagits i förslaget till kungörelse angående godkännande från det allmännas sida av vissa centralföreningar för jordbrukskredit. Den sålunda föreslagna anordningen synes styrelsen mindre lämplig. Det kan till en början däremot erinras, att det må förefalla oegentligt att från den föreslagna lagens tillämplighetsområde undantaga en så betydelsefull — måhända den allra betydelsefullaste — grupp inlåningsidkande föreningar som centralföreningarna. Skälet härtill skulle enligt motiven huvudsakligen vara att söka däri, att dessa föreningar icke i sin rörelse kunde begränsas till att använda blott sparkasseräkning. Men då styrelsen, såsom i ett denna dag över nämnda lagförslag avgivet underdånigt utlåtande framhålles, finner skäl tala för att med vissa av Eders Kungl. Maj:t uppställda garantier medgiva ekonomisk förening att av sådana medlemmar, som utgöras av andra ekonomiska föreningar, jämväl å annan räkning än sparkasseräkning inlåna penningar, bortfaller uppenbarligen nämnda skäl. Vinner detta styrelsens förslag avseende, lära ur den angående centralföreningarna föreslagna kungörelse böra utgå de i lagförslaget ingående, ur detsamma nu hämtade bestämmelser.

Vid avgivande av förestående yttrande har styrelsen icke angivit eller utgått från någon bestämd ståndpunkt i den till styrelsens underdåniga utlåtande nyligen remitterade frågan om centralisering av de ekonomiska föreningarnas registrering. Sättet för lösningen av sistnämnda fråga torde icke nämnvärt inverka på anordningen av här förevarande organisationer.

I den slutliga behandlingen av ärendet hava deltagit styrelsens chef, byråcheferna Huss och Andersson, ledamoten för lagärenden Rabenius samt socialfullmäktige von Sydow och Lindqvist.

Stockholm den 26 augusti 1913.

Underdånigst

HENNING ELMQUIST.

LARS RABENIUS.

5.

Tillkallade sakkunniga.

Till

Herr statsrådet och chefen för kungl. jordbruksdepartementet.

Sedan Kungl. Maj:t bemyndigat chefen för kungl. jordbruksdepartementet att tillkalla högst fem personer att för överläggning och avgivande av yttrande rörande det inom departementet utarbetade förslaget till åtgärder för beredande av bättre kreditförhållanden för det mindre jordbruket och vad därmed sammanhänger biträda inom departementet, hava undertecknade Lagerbjelke, Ekerot, Juhlin, Nilsson och Tamm tillkallats att utföra ifrågavarande uppdrag, varjämte undertecknad Lagerbjelke utsetts att i egenskap av ordförande närmast leda arbetet.

Sakkunniga, vilka kallats till sammanträde inför chefen för jordbruksdepartementet den 12 nästlidna september och därefter sammanträtt in pleno den 1—4 samt 27—31 innevarande oktober, hava till sin sekreterare antagit amanuensen i kungl. socialstyrelsen, fil. kandidaten Hugo Heyman.

Till fullgörande av förenämnda uppdrag få de sakkunniga härmed avgiva följande yttrande.

De inom jordbruksdepartementet år 1910 tillkallade sakkunniga för närmare utredning angående ordnandet genom föreningar av kreditförhållandena vid det mindre jordbruket[1]) inleda sitt betänkande med följande ord:

[1]) I det följande omnämnas dessa endast såsom »1910 års sakkunniga».

»Den uppgift, som sålunda oss förelagts, innefattar ett ämne, vars betydelse för vårt jordbruks vidmakthållande och utveckling synes oss knappast kunna överskattas. Frågan om ordnandet av driftkredit för det mindre jordbruket eller anskaffandet av vad man annorstädes kallat det flytande driftkapitalet är i själva verket ett problem, som den moderna utvecklingen fört med sig. Det problemet förelåg knappast, så länge naturahushållningen vid jordbruket var rådande, men i och med det att denna näring i den nu levande generationens tid så småningom förts över till penninghushållning, har frågan om villkoren för den jordbrukskredit, vilken icke ordnats genom hypoteksväsendet eller över huvud genom fastighetsbelåningen, blivit hos oss såsom i andra länder aktuell. Jordbruket kan i själva verket lika litet som industrien i vår tid undvara ett ökat kapital även för själva driften, och detta gäller i desto högre grad, ju intensivare näringen utvecklats.»

Sakkunniga instämma till alla delar i detta uttalande. Det förhållandet att, i motsats till vad som är fallet i nästan alla andra civiliserade länder, här i riket inga åtgärder kommit till utförande i praktiken för frågans lösning, ehuru densamma nu redan i lång tid varit föremål för statsmakternas intresse och utredningar, skulle annars kunna anses tyda på, att behovet för de mindre jordbrukarna att få sina kreditmöjligheter förbättrade ej skulle vara så synnerligen stort.

En sådan uppfattning torde verkligen här och där varit gängse allt intill senaste tid även inom jordbruket tillhörande och detsamma närstående kretsar.

Så t. ex. framhålla åtskilliga hushållningssällskap i sina svar på de av emigrationsutredningen i slutet av år 1907 utsända frågecirkulären, att hypoteksföreningarna jämte övriga redan bestående penninginrättningar måste anses tillfullo täcka jordbrukets kreditbehov, och att därför åtgärder i nu förevarande avseende vore obehövliga eller till och med skadliga.

Att döma av de till Kungl. Maj:t ingivna yttrandena över det av 1910 års sakkunniga avgivna betänkandet synas emellertid åsikterna numera hava enats angående det förefintliga behovet härutinnan, men den vunna insikten har dock, de sakkunniga veterligen, ingenstädes föranlett några positiva åtgärder, förmodligen i avvaktan på det allmännas ingripande.

Behovet av åtgärder torde i varje fall få anses obestridligt. Ingen av de utvägar, som nu gemenligen användas för täckande av jordbrukarnas behövliga driftkredit, kan nämligen anses vara tillfredsställande.

En del hushållningssällskap hänvisade, som nämnt, år 1907, på *hypoteksföreningarna* som långivare. För de självvägande jordbrukare, som

ännu ej vid fastighetens övertagande eller till andra ändamål tillfullo utnyttjat denna utväg, föreligger ju här alltid en möjlighet att erhålla billiga lån. Vad som annars plägar betraktas som en fördel i fråga om lån, nämligen lång amorteringstid och fastställd amorteringsplan, blir emellertid här en olägenhet. De lån, som jordbrukaren behöver för driften av sin näring, böra nämligen i allmänhet kunna amorteras på jämförelsevis kort tid. Upptagandet av stående lån för dylika ändamål leder, som erfarenheten lärer såväl från det svenska jordbruket som från andra håll, alltför lätt till ökad skuldsättning, därigenom att låntagaren i känslan av att äga rörliga medel i händerna frestas till utgifter av mindre produktiv art. Här torde även en av anledningarna vara att söka till det svenska jordbrukets allmänt överklagade ökade skuldsättning. Att noggrann skillnad bör upprätthållas mellan fastighetsbelåningen och driftkrediten torde för övrigt numera i alla länder få anses som en fastslagen princip.

De lånemöjligheter, som erbjudas i andra penninginrättningar, *banker och sparbanker,* äro i allmänhet ej billiga. En ännu större olägenhet är emellertid, att genom det allmänt brukliga anlitandet av denna låneväg skapats en härva av oreglerade inbördes borgens- och växelförbindelser. Den, som tecknat sig som medansvarig å en annans revers eller växel, fordrar nämligen vanligen en annan gång liknande återtjänst; och så har det från många landets delar kända förhållandet uppkommit, att jordbrukarna i samma bygd snart sagt samtliga häfta för varandra, men ej »en för alla och alla för en», varigenom risken bleve mindre, utan så, att några få häfta för en, några andra åter för var och en av dessa o. s. v. Råkar någon av grannlaget på obestånd, drager han lätteligen andra med sig; och ett fallissemang kan sålunda få oberäkneliga följder.

Det är emellertid ett känt förhållande, att jordbrukare ofta ej inskränka sig till dessa lånemöjligheter, ja, det är i stora områden av vårt land vanligt, att snart sagt varje lantman häftar i stor, svävande skuld till *ortens affärsmän.* Denna skuld, som, enligt uppgift, i vissa trakter kan motsvara hela årsförbrukningen eller än mera av såväl livsmedel och andra hushållsartiklar som för jordbrukets drift erforderliga förnödenheter, blir av naturliga skäl synnerligen betungande. Köpmannen söker givetvis täcka sina ränteförluster och sin kreditrisk genom högre priser; och fruktan för krav på omedelbar betalning nödgar kunden att nöja sig med den behandling, affärsmannen kan finna med sin fördel förenligt att låta honom undergå. Detta system medför sålunda icke blott en synnerligen dyrbar kredit utan även stora vådor i övrigt för lantmannens självständighet och yrkets framgång.

Av vad här ovan anförts om nu rådande förhållanden finna de sakkunniga uppenbart framgå, att kraftiga åtgärder snarast möjligt måste vidtagas för att, i den mån så låter sig göra, på ifrågavarande område åstadkomma förbättrade förhållanden.

Då sakkunniga nu upptagit till granskning det inom jordbruksdepartementet utarbetade förslaget till åtgärder i sådant syfte från statens sida, hava sakkunniga icke några principiella anmärkningar att framställa mot huvudgrunderna för detsamma.

Detta förslag avser att till *föreningar, understödda av staten, överlämna förmedling av krediten.* Både lantbruksstyrelsens förslag av år 1908 och det av 1910 års sakkunniga avgivna förslaget voro likaledes byggda på denna grund. Erfarenheten från skilda länder giver ock vid handen, att självverksamhet genom dylika föreningar är en synnerligen lämplig form för beredande av driftkredit åt det mindre jordbruket. Jordbrukarna här i riket hava även numera förvärvat avsevärd erfarenhet vid skötseln av ekonomiska föreningar, då redan i skilda delar av landet sådana föreningar omhänderhava en ej obetydlig del såväl av deras förseende med jordbruksförnödenheter av olika slag som av förädlingen och avsättningen av jordbrukets och dess binäringars alster. Den framgång, som dessa företag i allmänhet vunnit, synes giva vid handen, att även föreningar för kreditens ordnande skola kunna finna kompetenta ledare.

Från de föregående förslagen skiljer sig emellertid det föreliggande högst väsentligt i fråga om sättet för anskaffande till föreningarna av behövligt driftkapital. Under det att lantbruksstyrelsen byggde helt och hållet på statens mellankomst och 1910 års sakkunniga, med sin uppmärksamhet huvudsakligen riktad på sparbankerna, föreslogo, att varje kreditförening skulle vara ansluten till endast en enda förlagsgivare, sparbank eller annan penninginrättning, från vilken den skulle erhålla hela sitt behövliga driftkapital, upptager det nu föreliggande förslaget tre olika låneformer för föreningarna: 1) lån av statsmedel, 2) föreningarnas inlåningsrörelse från egna medlemmar och 3) försträckning av någon penninginrättning, huvudsakligen växeldiskontering i riksbanken.

En annan nyhet är att den avsedda självständigare ställningen för föreningarna föranlett framläggandet av förslag till bildande av centralföreningar. Dessa, som varje skulle omfatta ett område av högst tre län, skulle dels i största möjliga utsträckning handhava förvaltningen av underföreningarnas medel och till dem fördela av staten eller på annat sätt erhållna lån dels utöva revision och annan tillsyn av underföreningarna. Visserligen förutsättes, att kreditföreningar skulle kunna utöva

verksamhet utan stödet av sådan central organisation, men man har sökt bereda till dylik organisation ansluten förening avsevärda fördelar för att uppmuntra till bildande av centralföreningar.

Såsom framgår redan av här ovan gjorda allmänna uttalande om det föreliggande förslaget, vilja sakkunniga tillstyrka detta i fråga om anlitandet av förenämnda lånevägar och om organiserandet av centralföreningar.

Vad angår dessa senare finna de sakkunniga det vara synnerligen välbetänkt, att på detta sätt enhetlighet och sammanhållning förlänas åt rörelsen; den relativt självständiga verksamhet, som kommer att utövas inom de lokala föreningarna, ställes under lämplig kontroll. I lantbruksstyrelsens utlåtande över förslaget framhålles visserligen, att de inom vårt land synnerligen skiftande lokala förhållandena torde göra det svårt att på ett å alla orter ensartat, överallt fullt effektivt sätt organisera kreditföreningar för det mindre jordbruket och föreslås därför att statsunderstöd skulle kunna lämnas dels åt kreditföreningar av i förslaget avsedd art dels åt föreningar, anslutna till sparbanker i närmaste överensstämmelse med det av 1910 års sakkunniga framlagda förslaget. Det vill emellertid synas, att kreditföreningar enligt det senast utarbetade förslaget, i den mån så kan vara erforderligt, böra kunna anpassas efter de lokala förhållandena. Att statsunderstöd skulle lämnas åt två helt olika typer av föreningar skulle utan tvivel vålla ett försvagande av rörelsen, som särskilt kunde äventyra centralföreningarnas tillkomst och utveckling. De sakkunniga anse sålunda, att rörelsen bör göras så enhetlig som möjligt, och att detta mål bör kunna vinnas genom bildande av föreningar i huvudsaklig överensstämmelse med det inom jordbruksdepartementet utarbetade förslaget. Det bör även här framhållas, att en mera självständig ställning för föreningarna, enligt sakkunnigas uppfattning, medför den fördelen, att medlemmarnas intresse för sina föreningar ökas och att de med än fastare band knytas till dessa.

Vad beträffar sättet för medelanskaffningen, som alltid visat sig vara den svåraste frågan att lösa, hänvisar föreliggande förslag, som nämnt, föreningarna till flera utvägar.

Först skulle staten bidraga till föreningarnas rörelsekapital genom upprättande av en lånefond på 2,000,000 kronor. De sakkunniga ansluta sig till förslaget och tillstyrka, att detta belopp måtte ställas till föreningarnas förfogande. Fonden, som om möjligt synes böra åstadkommas utan användande av lånemedel, torde emellertid ej kunna antagas i sin helhet behöva tagas i anspråk första året, utan bör dess utbetalande kunna lika fördelas på två år.

Riksbanksfullmäktige hava i sitt utlåtande över föreliggande förslag framhållit, att det syntes dem mindre lämpligt, att, såsom förslaget förutsatte, lånefondens fördelning skulle handhavas av fullmäktige, utan hava ansett lämpligare, att denna fördelning gjordes av någon myndighet, som ägde särskild kännedom om behovet av dylika lån inom olika landsdelar. Med instämmande häri anse sakkunniga, att fördelningen av medlen borde ankomma på Kungl. Maj:ts prövning.

Vidare skulle, enligt förslaget, kreditföreningarna erhålla medel genom idkande av sparkasserörelse. Det har därför föreslagits, att föreningarna skulle organiseras så, att de uppfylla de villkor, som stadgas i en blivande lag, innefattande särskilda bestämmelser om ekonomiska föreningar, som idka sparkasserörelse, vartill förslag upprättats år 1912 av inom finansdepartementet tillkallade sakkunniga. Utöver de i detta förslag upptagna garantierna torde jordbrukskreditföreningarna komma att erbjuda en särskilt stor trygghet dels därigenom att deras penningrörelse ej blir förbunden med någon annan, för densamma främmande, till äventyrs riskabel affärsverksamhet, dels ock genom själva organisationen av föreningarna, som möjliggör en sakkunnig och ingående prövning såväl av de ändamål, för vilka lån sökas, som av de utlämnade lånens användning. De sakkunniga äro även övertygade, att uppkomsten av jordbrukskreditföreningar, hos vilka penninginsättningar kunde ske, ute på den rena landsbygden i sin mån skulle befordra sparandet; den lätta tillgången till den medeluppsamlande institutionen spelar härvid en roll, som ej får underskattas. I andra länder och särskilt i Tyskland hava också kreditföreningarna med gott resultat sökt att genom praktiska anordningar förmå så många som möjligt att göra insättningar.

Såsom redan av lantbruksstyrelsen framhållits, föreligger emellertid här i riket ett svårt hinder för att jordbrukskreditföreningarnas sparkasserörelse skulle kunna taga någon större omfattning. Enligt gällande banklagstiftning är nämligen föreningars sparkasserörelse inskränkt till allenast deras medlemmar. Då det kan förutsättas, att de lantbrukare, som själva behöva driftlån, ej hava mycket att insätta på sparkassa, måste föreningarna söka förvärva medlemmar även utom dessas krets bland personer, vilkas ekonomiska ställning möjliggör avläggandet av sparmedel. Dessa personer måste emellertid för rätten att göra insättningar dels betala en insats till föreningen på minst 10 kronor dels ikläda sig en viss personlig ansvarighet för dennas förbindelser. Med hänsyn särskilt till den i vida delar av vårt land starka motviljan

mot att ikläda sig något som helst ansvar av denna art [1]) kan förutses, att antalet personer, som komma att söka inträde i föreningarna för att få tillfälle att göra insättningar, ej blir stort. Stora utsikter torde därför ej förefinnas, att mera avsevärda medel på denna väg skola komma föreningarna till handa. Endast ett medgivande av rätt för föreningarna att mottaga insättningar även från allmänheten kan härvid bliva tillfyllest. Ehuru, med avseende å vad ovan anförts om jordbrukskreditföreningarnas soliditet, ett sådant medgivande synes kunna göras utan nämnvärd risk för insättarna, vilja de sakkunniga ej framlägga ett förslag i denna riktning, då det för frågans bedömande onekligen kan vara av vikt att först erhålla någon erfarenhet om föreningarnas verksamhet. I detta sammanhang må erinras om, att socialstyrelsen i sitt utåtande över förslaget till lag om sparkasseidkande ekonomiska föreningar ifrågasatt vissa kontrollbestämmelser å de redan föreslagna säkerhetsföreskrifterna. Vunne detta i större eller mindre mån beaktande, gåves givetvis en ytterligare trygghet åt insättarna.

För att i någon vidsträcktare mån möjliggöra insamlandet av sparmedel för nu avsedda ändamål, anse de sakkunniga sig dock nu kunna föreslå, att centralföreningar, som vunnit godkännande från det allmännas sida, tillerkännas rätt att även från utomstående mottaga insättningar på sparkasseräkning. Centralföreningarna måste nämligen anses vila på så betryggande grundvalar och erbjuda så goda garantier för en omsorgsfull och sakkunnig skötsel, att något hinder att redan i och med förslagets genomförande tillerkänna centralföreningarna ifrågavarande rätt ej synes förefinnas. Särskilt må i sådant avseende erinras därom, att enligt det inom jordbruksdepartementet utarbetade förslaget, dessa föreningar skulle ställas under offentlig kontroll genom av Konungens befallningshavande utsedda ombud och sålunda därutinnan vara jämnställda med sparbanker. Det ökade verksamhetsområdet torde dock böra medföra en ändring i bestämmelserna angående underföreningarnas ansvarighet för centralföreningarnas förbindelser, en ändring, som de sakkunniga även av andra skäl anse önskvärd, såsom vidare skall ut-

---

[1]) Särdeles stor synes denna motvilja vara i Norrland och Dalarna eller just de provinser, där ökade möjligheter att göra sparkasseinsättningar väl framför allt borde bliva av betydelse. Av de till jordbrukskooperationen hörande 2,096 föreningar, som intill utgången av 1911 registrerats, voro 531 belägna i Norrland och Dalarna, 1,565 i de övriga delarna av landet. Av de senare hade 952 eller 60.8 proc. stadgat personlig ansvarighet för sina medlemmar, av de förra endast 39 eller 7.3 proc. Ännu mera framträdande blir olikheten, om jämförelsen inskränkes till jordbrukskooperationens mest modernt organiserade gren, inköpsföreningarna. Procenttalen bliva där resp. 84.0 och 0.9.

vecklas längre fram. De sakkunniga vilja tillika framhålla, att bestämmelserna om kassareserv och begränsande av centralföreningars rätt att mottaga insättningar i §§ 14 och 22, andra stycket, av förslaget angående centralföreningar givetvis böra kvarstå.

Skola centralföreningarna tillerkännas rätt att bedriva inlåning på sparkasseräkning från allmänheten, nödvändiggöres härav en ändring av banklagens 1 §. Blir en sådan ändring genomförd, möter givetvis intet hinder för centralförening att använda underföreningarna som filialer för sin sparkasserörelse.

Men även för det fall att här omhandlade rätt ej medgives centralföreningarna, torde dessa kunna driva sparkasserörelse genom sina underföreningar såsom filialer. Det har visserligen ifrågasatts att den rätt för ekonomiska föreningar att mottaga sparkassemedel ej blott från sina egna utan även från anslutna ekonomiska föreningars medlemmar, varom stadgas i 1 § av förslaget till lag om sparkasseidkande ekonomiska föreningar, ej skulle medgivas. De sakkunniga anse det dock av vikt att nämnda bestämmelse bibehålles, då det utan tvivel i vissa fall kan vara lämpligt att underföreningarna användas såsom filialer vid centralföreningarnas sparkasserörelse, bland annat av det skäl att medlemmar kunna tänkas med större förtroende anförtro sina sparmedel åt centralföreningen än åt underföreningen.

Beträffande sådana föreningar, vilkas insatskapital ej uppgår till 1,000 kronor, är en sådan anordning som den ovan ifrågasatta nödvändig. I annat sammanhang föreslå nämligen de sakkunniga att jordbrukskreditföreningar med mindre insatskapital än 1,000 kronor kunna vinna godkännande. Dessa föreningar bliva, om förslaget till lag om sparkasseidkande ekonomiska föreningar antages, förhindrade att driva självständig sparkasserörelse.

Uppgår insatskapitalet till erforderligt belopp, kan underförening givetvis när som helst övergå till självständig sparkasseverksamhet.

Den tredje och sista utvägen för medelanskaffning enligt förslaget skulle bestå i förbindelse med någon penninginrättning, därvid främst skulle ifrågakomma riksbankens diskonterande av växlar, som endosserats av en lokal jordbrukskreditförening och en centralförening; dock att varken jordbrukskreditförening eller centralförening finge samtidigt förskaffa sig kredit i mer än en enda penninginrättning.

De sakkunniga finna denna inskränkning icke böra vidhållas vad angår fristående kreditföreningar och centralföreningar, enär eljest stora svårigheter för dem måste möta att tillfredsställa sina penningbehov;

och är det tillika av vikt att formerna underlättas för föreningarnas förbindelser med sparbankerna.

Även om sparkasserörelsen — centralföreningarnas och de lokala föreningarnas — skulle ernå en betydande omfattning, kommer nämligen härför i varje fall att krävas en avsevärd tid. För korta lån (högst nio månader) komme visserligen för till centralföreningar anslutna föreningar att finnas riksbankens växelkredit; för fristående föreningar torde denna utväg ej mera allmänt vara att påräkna. De medel, statens lånefond kan erbjuda, förslå ej långt. Vid dessa förhållanden synes det vara betänkligt att, åtminstone till en början, vidhålla förenämnda inskränkning; och bliver detta än mera påtagligt, därest man söker utröna omfånget av här förefintliga behov.

Lantbruksstyrelsen beräknade i sitt förslag i ämnet av år 1908 att för ändamålet borde vara tillräcklig en fond å tio miljoner kronor. 1910 års sakkunniga höjde det beräknade beloppet till c:a sexton miljoner kronor. De sakkunniga tilltro sig ej att göra några hållbara beräkningar över det erforderliga penningbehovet. Endast så mycket torde kunna sägas, att, om ifrågavarande föreningsrörelse vinner önskvärd omfattning, även sistnämnda belopp måste anses alldeles otillräckligt.

1910 års sakkunniga hade kommit till sitt resultat genom en undersökning av antalet brukningsdelar av olika storleksklasser här i riket. Enligt ett av överdirektören Elis Sidenbladh den 17 december 1906 i landtbruksakademien hållet, sedermera tryckt föredrag »om förekomsten och betydelsen av mindre jordbruk» hava jordbruken i vårt land klassificerats sålunda:

	Antal	Hektar åkerareal
Smågårdar (om högst 10 har åker)	244,679	925,999
Medelstora gårdar (10—50 » »)	98,036	1,806,929
Stora gårdar (över 50 » »)	8,136	848,255
Summa	350,851	3,581,183

Det ansågs väsentligen vara inom den mellersta av dessa grupper, som anslutning till kreditföreningar kunde väntas. Angående de mindre gårdarna yttras: »Dessa jordbruk erhålla redan nu understöd av staten och hushållningssällskapen vid premieringen av mindre jordbruk genom pris och premielån för utförande av förbättringsarbeten, vilka lån ej behöva återbetalas, när det arbete, varför lånet erhållits, befinnes på tillfredsställande sätt utfört inom föreskriven tid.» På grund härav ansågos dessa gårdar »endast i ringa mån vara att påräkna». Däremot hölls det för troligt, att ett ej ringa antal innehavare av större brukningsdel än 50 har åker skulle söka anslutning, så att kreditföreningarnas

hela »intressesfär» skulle komma att omfatta c:a 2,000,000 har åker. Genom en jämförelse med kontrollföreningarnas utveckling under de tio första åren av deras verksamhet kommo de sakkunniga så till det resultat, att högst 20 proc. eller 400,000 har av ovannämnda areal vore att under det första decenniet påräkna för kreditföreningarna. Med ett högsta lånebelopp av 50 kronor per har kalkylerade man sig slutligen fram till ett »medellånebelopp» av 40 kronor per har, vilket för hela den ifrågavarande arealen motsvarar förutnämnda belopp 16,000,000 kronor.

Mot dessa beräkningar hava erinringar gjorts från flera håll. Framförallt har man därvid riktat sig mot åsikten, att småbrukspremieringar och premielån kunde för brukningsdelar om högst 10 har utesluta behovet av kreditföreningar. Dessa anmärkningars befogenhet har erkänts i motiveringen till det inom jordbruksdepartementet utarbetade förslaget i ämnet, och anse sig sakkunniga endast behöva instämma i vad som där i berörda avseende (sid. 26 och 30) yttras. En rationellt organiserad och ledd kreditföreningsrörelse måste utan tvivel bland den stora mängden av dessa mindre brukare, som hava allra svårast att nu få sitt kreditbehov fyllt, tillvinna sig talrika medlemmar.

Att på frågans nuvarande stadium söka göra några beräkningar beträffande antalet föreningar och deras medlemmar om tio år eller efter annan tidrymd torde vara av föga gagn. Det vidgade intresset för ett intensivare jordbruk synes emellertid böra föranleda en betydande anslutning.

I samband med framhållandet av det intresse, som även innehavare av brukningsdelar om högst 10 har kunde antagas hava av att erhålla stöd hos jordbrukskreditföreningar, har emellertid erinrats, att just för denna medlemskategori den föreslagna högsta lånesumman vore alltför låg. För ett jordbruk med 50 har åker vore överallt inom riket ett lånebelopp, som kunde stiga till 2,500 kronor, om ej i *alla* fall tillräckligt dock en synnerligen avsevärd hjälp. Ju mindre åkerarealen vore, desto större bleve proportionsvis behovet av driftkapital; och för ett någorlunda intensivt drivet småbruk om t. ex. 5 har kunde 250 kronor ej ens tillnärmelsevis täcka behovet av driftkredit.

De sakkunniga hava sökt utföra några beräkningar över lånebehovet för dylika jordbruk och därvid kommit till följande resultat.

Såsom norm vid beräkningen bör man kunna utgå ifrån, att i genomsnitt underhålles så stor djurbesättning (hästar, nötkreatur, svin, får, fjäderfä), att densamma ungefär motsvarar en nötkreatursenhet per har. Efter nuvarande prisläge torde kraftfoder behöva köpas för cirka 40 kronor årligen per sådan enhet. För besättningens förnyande bör ett belopp av omkring 20 kronor för hektar anslås. Under förutsättning

att tillräcklig kreatursbesättning hålles, synes behovet av konstgödselmedel och kalk böra beräknas till jämväl 20 kronor per har. Till inköp av frö och utsäden slutligen kan anslås 8—10 kronor per har. [1])

Redan för dessa ändamål har man sålunda uppnått ett sammanlagt belopp av omkring 90 kronor per har. Beräknar man en genomsnittlig kredittid av 9 månader, skulle erfordras ett ständigt tillgängligt kapital av cirka 65 kronor per har. Sattes lånerätten till endast 50 kronor per har såsom i föregående och föreliggande förslag, skulle sålunda ej ens dessa utgifter täckas genom kreditföreningen.

Att med någon större grad av tillförlitlighet beräkna behövliga rörelsekapitalet för de övriga ändamål, till vilka kreditföreningarnas medel enligt förslaget äro avsedda, låter sig svårligen göra. Beträffande så gott som samtliga dessa ändamål gäller emellertid, att behoven äro relativt större, efter areal räknat, för de små brukningsdelarna än för de stora. Många äro även av den natur, att de förutsätta en över flera år utsträckt amorteringstid. Utgår man från att ovan beräknade kreditbehov utnyttjas, återstår för övriga ändamål även vid en lånerätt av 75 kronor, endast cirka 10 kronor per har, en summa så låg, att med densamma påtagligen endast de mest trängande behoven kunna tillgodoses.

På grund av vad sålunda anförts hava de sakkunniga kommit till den bestämda uppfattningen, att, därest en gemensam högsta lånegräns skall fastställas, densamma ej kan sättas lägre än till 75 kronor per har.

Att en högsta gräns bestämmes, synes vara nödvändigt för att undvika, att föreningar inlåta sig på alltför vidlyftiga affärer. Att å andra sidan med hänsyn till olika förhållanden fastställa skilda belopp torde i praktiken möta alltför stora svårigheter.

De sakkunniga hava icke förbisett, att vissa betänkligheter kunna möta mot att bestämma lånerätten i förhållande till arealen brukad åker. Det har redan här ovan påpekats, att lånebehovet i förhållande till arealen i allmänhet är större för det mindre jordbruket än för det medelstora eller större. Värdet av byggnader, inventarier och kreatursbesättning, som kräver underhåll och förnyelse, tilltager icke i samma förhållande som arealen. Inom Danmarks »forskudsforeninger» har lånerätten också ställts i förhållande till storleken av nötkreatursbesättningen. I ett föreliggande förslag till frågans ordnande i Norge tänker man sig en relation

[1]) De belopp, vid vilka 1910 års sakkunniga stannat (se betänkandet sid. 51) med avseende på kreditbehovet för gödsel- och fodermedel, äro lägre än de här ovan uppgivna. Då emellertid 1910 års sakkunnigas siffror avse endast de inköp, som göras genom inköpsföreningar, och vilka ej torde omfatta fodersäd m. fl. under ovannämnda rubriker inbegripna varuslag samt dessutom väsentligen gälla medelstora jordbruk, torde skiljaktigheterna finna en tillfredsställande förklaring.

såväl till arealen som till all förefintlig boskap: nötkreatur, hästar, får och getter samt svin.

De sakkunniga hava likväl funnit sig böra tillråda, att den förut här i riket tilltänkta principen vid lånerättens bestämmande bibehålles. Att upptaga det danska systemet låter sig helt visst med våra växlande natur- och därav betingade brukningsförhållanden ej göra. Det norska beräkningssättet åter synes dels i och för sig ganska invecklat dels föranleder det, för den händelse kreatursbesättningen av någon anledning minskas, konsekvenser i fråga om lånerättens reglering, som torde kunna bliva nog så besvärliga. Ytterligare bör betonas, att det ju i varje fall ankommer på föreningarnas styrelser att pröva de av medlemmarna uppgivna ändamålen med sökta lån.

Uppenbart är, att, därest medlems krediträtt ökas till 75 kronor per har, föreningarnas kapitalbehov komme att högst avsevärt ökas, även om det är att vänta, att denna högsta lånerätt ej kommer att utnyttjas i förhållandevis samma utsträckning som en högsta lånerätt av 50 kronor per har.

Vill man med ovan angivna grunder utföra en kalkyl, motsvarande den av 1910 års sakkunniga uppställda, kommer man till följande resultat: av en intressesfär, som med inberäknande av förut uteslutna smågårdar kan antagas omfatta cirka 3,000,000 har åker, skulle efter 10 år vara anslutna till jordbrukskreditföreningarna 20 proc. = 600,000 har; med ett utnyttjande av 80 proc. av lånerätten erhålles ett genomsnittligt kapitalbehov av 600,000 × 60 = 36,000,000 kronor.

Med den uppfattning, de sakkunniga sålunda hysa rörande omfattningen av det föreliggande kreditbehovet, synes det vara nödvändigt att bereda fristående kreditföreningar och centralföreningar möjlighet att vända sig till flera penninginrättningar, särskilt för beredande av möjlighet att utlämna lån på längre tid än nio månader, vartill i förstone knappast några andra medel än statens lånefond skulle vara att påräkna.

I detta sammanhang erinras om det kända förhållandet, att sparbanker stundom nödgas deponera medel i affärsbankerna, då de ej på annat sätt kunnat göra dem räntebärande. Det skulle givetvis innebära en stor fördel, om dessa depositioner kunde direkt komma centralföreningarna till godo; att dessa alltså kunde utvecklas till utjämnande centraler ej blott för sina underföreningar utan även i viss mån för de inom dess distrikt belägna sparbankerna. Lämpliga former härför torde vara dels insättningar å deposition från sparbankerna i centralföreningen och lån till denna på längre tid dels dennas öppnande av kreditivräkning i sparbankerna. Denna senare utväg torde även behöva anlitas för de

fristående kreditföreningarna, varför de sakkunniga liksom 1910 års sakkunniga föreslå sådan ändring i sparbankslagen, att det medgives sparbankerna att för vissa från det allmännas sida godkända föreningar för jordbrukskredit öppna kreditivräkning.

Vad åter angår kreditbehovet inom de lokala föreningar, som äro anslutna till centralförening, hava de sakkunniga ansett att detta, i den mån det ej tillgodoses genom insatta sparmedel, bör fyllas endast genom centralföreningarna. Skola dessa kunna utvecklas till de kraftiga institutioner, som äro nödvändiga såsom ryggrad för hela rörelsen, måste det tillses, att de erhålla all den penningförmedling, som kan beredas dem. Endast härigenom kunna de också utöva en fullt effektiv kontroll över underföreningarnas skötsel. Rörelsens sammanhållande genom underföreningarnas hänvisande så långt som möjligt till sina centraler är för övrigt en i alla andra länder godtagen princip. Såsom exempel härå kan nämnas, att det av preussiska staten till jordbrukskreditföreningarnas förfogande ställda rörelsekapitalet kommer dessa till godo uteslutande genom förmedling av centralföreningarna, och att särskilt gynnsamma lånevillkor medgivas åt de föreningar, som förbinda sig att fylla hela sitt lånebehov hos centralföreningen. Någon förändring i förslaget i nu omhandlade avseende synes sålunda ej böra ifrågasättas rörande till centralföreningar anslutna underföreningar.

De sakkunniga hålla för troligt, att såväl affärsbanker som i all synnerhet sparbankerna skola finna det med sin fördel förenligt att anlita centralföreningarna för kapitalplacering. Visserligen måste från deras och de lokala jordbrukskreditföreningarnas sida uppstå en viss konkurrens i fråga om penninginsättningar. Genom den begränsning av rätten att mottaga insättningar, som föreslås, torde emellertid denna konkurrens bliva så förmildrad, att någon skarp motsättning mellan de olika slagen av penninginstitut ej skall behöva befaras. Tvärtom torde de vara i stånd att inbördes göra varandra tjänster; kreditföreningarna genom att förränta sparbankernas överflödiga kapital, dessa senare genom att tillhandahålla för kreditföreningarnas drift nödiga belopp.

Genom det sålunda föreslagna systemet för medelanskaffning anse de sakkunniga, att kreditföreningsverksamheten bör kunna tillföras erforderligt kapital på jämförelsevis fördelaktiga villkor. Vad beträffar statslånefonden, böra räntesatserna visserligen bestämmas så, att staten ej behöver vidkännas någon förlust, men böra dessa penningar i allt fall bliva jämförelsevis billiga. Detsamma gäller om växelkrediten hos riksbanken. Beträffande de genom sparkasserörelse hopbragta medlen, torde för desamma kunna beräknas samma eller åtminstone ej nämn-

värt högre ränta än den, som betalas av sparbankerna i respektive orter å deras insättningar. De från andra penninginrättningar erhållna lånen komma sannolikt att draga något högre ränta. Åtminstone centralföreningarna torde dock kunna förväntas erhålla dessa försträckningar på jämförelsevis goda villkor. Det synes nämligen vara av fördel för penninginrättningarna att kunna på betryggande sätt hos en enda låntagare placera stora belopp och sålunda befrias från förvaltningen av en mängd små, stundom osäkra lån av allehanda slag.

En svårare ställning få påtagligen sådana föreningar, som ej anslutit sig till någon centralförening. Den strävan att över hela landet åstadkomma centralföreningar, som härav torde bliva en följd, måste emellertid anses såsom en fördel.

Beträffande föreningarnas organisation har uti det inom jordbruksdepartementet utarbetade förslaget i stort sett endast vidtagits sådana förändringar i 1910 års sakkunnigas förslag, som direkt föranletts av den vidtagna omläggningen av föreningarnas arbetssätt. De sakkunniga anse emellertid, att i några avseenden ändrade bestämmelser äro av nöden.

I de föregående förslagen har framhållits vikten av att föreningarna ej bleve så stora, att den nödvändiga inbördes kännedomen om medlemmarnas personliga och ekonomiska förhållanden jämte möjligheten av tillräcklig kontroll äventyrades. Å andra sidan har också erinrats, att om en förening vore för liten, kunde *en* medlems obestånd komma att för de övriga innebära relativt stora förluster. På dessa skäl har föreslagits, att förening, för att vinna godkännande, skulle hava minst 30 medlemmar. Det torde emellertid vara otvivelaktigt, att denna bestämmelse på många orter i vårt glest befolkade land skulle bliva ett allvarligt hinder för jordbrukskreditföreningars bildande. Ett ganska tillförlitligt bevis härför kan erhållas genom en granskning av de numera över hela riket spridda inköpsföreningarnas medlemssiffror. Det visar sig då, att ett mycket stort antal sådana föreningar existerar, vilkas medlemstal, delvis väsentligt, understiger 30. Man torde icke kunna antaga, att en ny verksamhet åtminstone de första åren kommer att locka till livligare deltagande. Med avseende på den möjliga risken torde böra framhållas, att varken i Tyskland eller Finland, där detta slags föreningar alltid stadga obegränsad personlig ansvarighet för medlemmarna, hinder möta att bilda föreningar med ända ned till 7 medlemmar; och i själva verket förekomma många föreningar, vilkas medlemstal föga höjer sig över sistnämnda siffra.

De sakkunniga hava sålunda funnit sig böra föreslå, att minsta

antalet medlemmar, som fordras för godkännande, skall nedsättas, och hava därvid stannat vid siffran 15. Att uppnå detta antal torde ingenstädes, där mera allmänt intresse för saken förefinnes, böra möta allt för stora svårigheter.

Genom en sådan nedsättning i minimiantalet medlemmar torde man undgå den med det högre medlemsantalet helt visst svårundkomliga faran att vid en förenings bildande nödgas medtaga mindre skötsamma personer med alltför svag ekonomi. Å andra sidan kan invändas att vid denna sovring skötsamma och dugliga jordbrukare med mindre stark ekonomisk ställning ej skola lyckas förvärva medlemskap. Även om en sådan följd skulle vara tänkbar, synes erfarenheten från andra ekonomiska sammanslutningar knappast berättiga till en sådan invändning. Fördelen av den strängare sovringen torde i de flesta fall kunna antagas väl uppväga den ökade risken för medlemmarna.

Med det mindre antalet medlemmar följer visserligen en ökad svårighet att nå upp till det minsta insatskapital av 1,000 kronor, som enligt förslaget till lag om sparkasseidkande ekonomiska föreningar är erforderligt. De sakkunniga anse sig därför, under hänvisning jämväl till vad ovan rörande underföreningarnas sparkasserörelse anförts, böra föreslå, att en förening må kunna godkännas med ett lägre insatskapital än 1,000 kronor, ehuru givetvis utan rätt för föreningen att, innan detta kapital uppnåtts, driva egen sparkasserörelse.

Redan i annat sammanhang har framhållits vikten av, att till centralföreningarna förlägges själva tyngdpunkten inom rörelsen. Genom att söka bereda dessa föreningar möjlighet att genom en till allmänheten utsträckt sparkasserörelse samt rätten till förbindelse med flera än en penninginrättning öka sitt driftkapital, hava de sakkunniga velat ytterligare stärka den ställning, centralföreningarna redan i det inom jordbruksdepartementet upprättade förslaget intogo. Då underföreningarna kunna antagas för den övervägande delen av sin rörelse bliva beroende av centralföreningarnas låneförmedlande verksamhet, synes det lämpligt att underföreningarna i så stor utsträckning som möjligt såväl inbetala insatser i sin centralförening som ock till densamma överlämna större delen av den ansvarighet, medlemmarna iklätt sig. För att underlätta inbetalandet av insatser föreslå de sakkunniga därför att insatserna i centralförening skola lyda å endast 10 kronor. Det minsta belopp, som enligt förslaget får tecknas eller 400 kronor, föreslås visserligen oförändrat, men måste det ur nu nämnda synpunkt vara fördelaktigt att föreningarna därutöver kunna göra inbetalningar å 10 kronor, under det att enligt förslaget för varje gång ett belopp av 400 kronor

skulle erläggas. Till frågan om underförenings ansvarighet för centralföreningens förbindelser och om insatsernas inverkan på underföreningarnas krediträtt återkomma de sakkunniga längre fram.

Centralföreningarnas övervakande myndighet över sina underföreningar anse de sakkunniga vara av stor vikt för rörelsen, varför densamma bör göras så effektiv som möjligt. Särskilt bör uppmärksammas förslaget att underföreningarnas revision skall verkställas under medverkan av en utav centralföreningen anställd sakkunnig revisor. Det ligger nära till hands, att dessa revisorer bliva anlitade även för andra kategorier av ekonomiska föreningar, i synnerhet bland den jordbrukande befolkningen. En början vore härmed gjord att till svensk mark överflytta den organisation med revisionsförbund, som varit Tysklands ekonomiska föreningsverksamhet till så stort gagn.

Vad beträffar den övervakande verksamheten från det allmännas sida, vilja de sakkunniga erinra, att denna fråga bör ses i ett visst sammanhang med de åtgärder, som i detta avseende kunna komma att vidtagas med sparkasseidkande ekonomiska föreningar överhuvudtaget.

Denna kontroll bör dock kunna inskränkas till fristående kreditföreningar och centralföreningar, varemot kontrollen över underföreningar synes i huvudsak kunna överlåtas åt centralföreningarna.

I det inom jordbruksdepartementet utarbetade förslaget har emellertid alldeles lämnats å sido frågan om kontroll från det allmännas sida över de fristående kreditföreningarna. De sakkunniga anse det likväl oavvisligt, att även dessa föreningar, som ju skulle kunna erhålla statsunderstöd och bidrag till sitt driftkapital från statens lånefond för här avhandlade ändamål, under en eller annan form kunna bliva föremål för övervakning. Det synes de sakkunniga vara tillräckligt att åt Konungens befallningshavande i det län, där föreningens styrelse har sitt säte, uppdraga att utöva sådan kontroll och för de föreningar, där så befinnes nödigt, härför utse ett särskilt ombud, som finge befogenhet att påkalla och deltaga i revision.

I den till statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet ställda skrivelse, varmed nu granskade förslag överlämnats, framhålles vikten av att staten från början omhändertager ledningen av den föreningsrörelse, det här gäller att sätta i gång. För detta ändamål föreslås, att staten skall tillsätta en särskild konsulent med uppgift att tillhandagå vid bildandet och skötseln av de lokala och centrala föreningarna. De sakkunniga vilja icke bestrida nyttan av en sådan konsulent, i all synnerhet för den tid, som kommer att förflyta, intill dess ett hela riket omfattande centralförbund för jordbrukskreditverksamheten kan bliva

upprättat. Det bör dock framhållas, att intresserat, sakkunnigt arbete i förevarande avseende torde vara att påräkna såväl från statskonsulenten för det mindre jordbruket som från hushållningssällskapens konsulenter.

De sakkunniga vilja här till sist uttala, att normalstadgar för såväl jordbrukskreditföreningar som centralföreningar synas böra utarbetas.

Efter att härmed hava angivit sin ställning till huvudgrunderna av föreliggande förslag, vilja de sakkunniga framställa de erinringar vid dess detaljer, vartill de sakkunniga funnit anledning, och få i sådant avseende anföra:

Beträffande:

Förslag till bestämmelser angående understöd från det allmännas sida till föreningar, avsedda att bereda bättre kreditförhållanden åt det mindre jordbruket.

Mom. 1. I lantbruksstyrelsens såväl som i 1910 års sakkunnigas förslag användes för de tilltänkta föreningarna benämningen »jordbrukskreditföreningar». Så länge icke fråga var därom, att föreningarna skulle genom självverksamhet bidraga till att anskaffa behövligt rörelsekapital, kunde detta namn anses lämpligt. Ehuru det inom jordbruksdepartementet utarbetade förslaget åt föreningarna tillämnar ett vida större verksamhetsområde, har likväl den förut använda benämningen lämnats oförändrad.

De sakkunniga, som finna det vara en fördel, att föreningarnas benämning i möjligaste mån ger en föreställning om deras verksamhet, föreslå, att uttrycket »jordbrukskreditförening» överallt utbytes mot »jordbrukskassa», en benämning som även i och för sig synes mer tilltalande.

Förenings firma, i vilken enligt föreningslagen ordet »förening» måste ingå, skulle då i allmänhet erhålla formen: X. sockens (Y. och Z. byars o. s. v.) jordbrukskassa, förening med begränsad personlig ansvarighet.

Mom. 2. Det har ifrågasatts, huruvida, med hänsyn till centralföreningarnas olika omfattning och i övrigt olikartade förhållanden, det

ej borde läggas i Kungl. Maj:ts hand att till de skilda centralföreningarna lämna bidrag med olika belopp.

För den nuvarande bestämmelsen i förslaget talar emellertid, att centralföreningarna i så fall på förhand bättre kunna beräkna sina resurser och ordna sig därefter. Då de föreslagna beloppen ej heller i några fall kunna anses överskrida behovet, synes betämmelsen böra lämnas oförändrad.

Mom. 5. De sakkunniga erinra därom, att de förut ifrågasatt, att lånefondens fördelning skall överlämnas åt Kungl. Maj:t och ej åt fullmäktige i Sverges riksbank, samt föreslå med hänsyn därtill, att centralförening må kunna omfatta mer än ett län, att från bestämmelserna om fördelningen skola utgå orden »mellan länen».

Beträffande:

Förslag till kungörelse angående godkännande från det allmännas sida av vissa jordbrukskreditföreningar.

§ 1.

Då ordet »lån» synes bättre än »kredit» motsvara vad med bestämmelsen avses, anse de sakkunniga, att det förra uttrycket bör användas. Såsom en följd härav borde i § 7 och annorstädes ordet »krediträtt» utbytas mot »låneratt». Då ordet »jordbruksändamål» torde vara avsett att omfatta jämväl trädgårdsskötsel, tobaksodling och andra dylika näringar, synes uttryck häråt böra givas i paragrafen.

§ 2.

Av förslaget att även sådana föreningar, som ej äro befogade att idka sparkasserörelse, skulle kunna vinna godkännande, följer att en förändring måste göras i bestämmelsen att alla hithörande föreningar skola uppfylla de blivande lagbestämmelserna angående sparkasseidkande ekonomiska föreningar. De föreskrifter i föreliggande lagförslag i ämnet, som ej direkt hänföra sig till sparkasserörelsen, synas emellertid såsom bidragande till soliditetens ökande böra förbliva gällande även för sådana jordbrukskassor, som ej idka sparkasserörelse.

§ 5.

Avfattningen av andra stycket synes böra förtydligas, i det tvekan kan råda, huruvida uttrycket »jordbruksfastighet» kan anses omfatta jämväl »annan fastighet». Då detta emellertid lärer vara avsett, torde ordet »jordbruksfastighet» böra utbytas mot på det första stället »jord» och på det andra »jordbruk».

Med avseende på tredje stycket synes jämväl ett förtydligande böra ske. Avsikten med bestämmelsen torde hava varit att förhindra, ej blott att en person blir medlem av flera föreningar för samma jordareal, vilket förhindras redan genom bestämmelsen i § 4, utan även att åstadkomma ett förbud mot att, där en jordegendom under samma bruk berör flera föreningars verksamhetsområden, lånerätt skulle kunna vinnas i dem alla för skilda delar av fastigheten. Däremot skulle intet hinder möta för person, som äger eller arrenderar flera skilda brukningsdelar att för dessa vinna lånerätt i olika kassor. En omredigering för sådant ändamål synes därför vara erforderlig.

§§ 6 och 7.

Av innehållet i dessa §§ torde framgå, att medlem, som äger eller brukar jord, icke må ingå i förening för mindre än en hel hektar. De sakkunniga anse delaktighet böra medgivas redan för en halv hektar och vilja, med erinran om sin förut uttalade mening att driftbehoven äro relativt större, efter areal räknat, för de små brukningsdelarna än för de stora, föreslå att för medlem, som äger eller brukar jord, $^1/_2$ hektar och därutöver intill 1 hektar må räknas såsom hel hektar.

Därest de sakkunnigas förslag om minskning av minsta tillåtna medlemsantalet till 15 godtages, bör i sista stycket av § 6 kvotsiffran »$^1/_{20}$» utbytas mot »$^1/_{10}$».

Beträffande andra stycket av § 7 synes det de sakkunniga oegentligt, att för fastighet, endast därför att den är utarrenderad, skall kunna erhållas större lånerätt än för icke utarrenderad fastighet. Bestämmelsen om den för detta fall förhöjda lånerätten torde därför böra utgå och detta så mycket hellre, som lånerätten i och för sig av de sakkunniga föreslås höjd. Är fastighet utarrenderad, synes lånerätten kunna uppdelas mellan ägaren och brukaren samt av föreningsstyrelsen i varje särskilt fall kunna bestämmas, huru uppdelningen skall ske.

§ 9.

För den händelse sparkasserörelse ej bedrivits, torde i sista stycket beträffande den räntefot, efter vilken insatsbeloppet må förrräntas, böra göras det tillägg, att räntefoten skall bestämmas å föreningssammanträde och ej få överstiga 5 proc.

§ 10.

I föreningar, som ej idka sparkasserörelse, synes avsättningen till reservfonden kunna upphöra, när behållningen i densamma uppgår till 10 proc. av medlemmarnas sammanlagda lånerätt.

§ 14.

Uti a) 3:o och f) böra, enligt sakkunnigas mening, foder och gödselmedel utökas med torvströ.

§ 17.

Med hänvisning till vad förut i ämnet anförts, föreslå de sakkunniga, att siffran 30 ändras till 15 (likaså i § 23).

§ 19.

Den omredigering synes böra vidtagas, att stadgeändringen förklaras ej bliva giltig, med mindre densamma av Konungens befallningshavande fastställes.

§ 20.

Därest sakkunnigas förslag, att fristående förening skulle tillerkännas rätt att förskaffa sig kredit i flera penninginrättningar godtages, föranleder detta en förändring av de i paragrafen innefattade bestämmelserna.

§ 23.

Kungörelse om återkallande av godkännande för jordbrukskassa synes böra införas även i tidning i den ort, där kassans styrelse har sitt säte.

Beträffande:

Förslag till kungörelse angående godkännande från det allmännas sida av vissa centralföreningar för jordbrukskredit.

§§ 7—9.

De här innefattade bestämmelserna avse att reglera och begränsa de ekonomiska förbindelserna mellan centralföreningarna och deras underföreningar. Huvudsynpunkten därvid måste vara, att så bestämma de prestationer, som av underföreningarna skola fullgöras för erhållande av tillräcklig lånerätt hos centralföreningen, att å ena sidan denna erhåller en tillräcklig och solid kreditbas, å den andra sidan villkoren för underföreningarnas anslutning ej göras så hårda, att härigenom sådan anslutning äventyras eller i för hög grad försvåras.

Enligt det föreliggande förslaget skulle underförenings lånerätt hos centralförening få uppgå till högst halva det belopp, varmed underföreningen ansvarar för centralföreningens förbindelser, ökat med hälften av det sammanlagda belopp, intill vilket underföreningens medlemmar i sin ordning äga lånerätt i denna. Underföreningens ansvarighet för centralföreningens förbindelser bestämdes åter till ett belopp, motsvarande minst tjugu gånger det sammanlagda insatsbelopp, med vilket underföreningen ingått i centralföreningen.

Underförenings ansvarighet hade sålunda ställts i direkt och uteslutande förhållande till storleken av dess insatser i centralföreningen. Dess lånerätt åter hade uppdelats i två delar. Den ena gjordes beroende av den ansvarighet för centralföreningens förbindelser, som föreningen åtog sig, d. v. s. enligt vad nyss sagts, av antalet insatser, som den inbetalte. För varje insats å 400 kronor åtog sig föreningen en ansvarighet av 8,000 kronor och erhöll en lånerätt av 4,000 kronor. Den andra delen stod i relation till det sammanlagda beloppet av under-

föreningens medlemmars krediträtt i denna och utgjorde hälften av detta belopp.

Ett exempel skall tydliggöra, huru detta system skulle verka. Om man utgår från en förening, vars medlemmar tillsammans äga lånerätt för 1,000 har åker, uppgår alltså enligt förslaget medlemmarnas sammanlagda högsta lånerätt till 50,000 kronor och deras ansvarighet till lägst 75,000 kronor. En sådan förening skulle alltså vid inträde i en centralförening hos denna erhålla följande lånerätt och åtaga sig följande ansvarighet.

Om	1 insats	tecknas,	4,000 + 25,000 = 29,000	kronors	lånerätt;	8,000	kr.	ansvarighet
»	2 insatser	»	8,000 + 25,000 = 33,000	»	»	16,000	»	»
»	3 »	»	12,000 + 25,000 = 37,000	»	»	24,000	»	»
»	4 »	»	16,000 + 25,000 = 41,000	»	»	32,000	»	»
»	5 »	»	20,000 + 25,000 = 45,000	»	»	40,000	»	»
»	6 »	»	24,000 + 25,000 = 49,000	»	»	48,000	»	»

Högre lånerätt kan föreningen, under den förutsättningen att dess medlemmars personliga ansvarighet uppgår till en och en halv gång deras krediträtt, ej erhålla, ty enligt § 9 får den ej ingå med så många insatser, att dess ansvarighetsbelopp överstiger $^2/_3$ av det sammanlagda belopp, intill vilket dess medlemmar i sin ordning äro ansvariga för dess förbindelser. Då medlemmarnas hela lånerätt uppgår endast till 50,000 kronor, lärer ej heller något behov av ökad lånerätt kunna föreligga.

Lantbruksstyrelsen framhåller i sitt utlåtande över förslaget, att underförenings ansvarighet borde beräknas icke ensamt efter insatsen utan jämväl efter krediträtten; och anför lantbruksstyrelsen till stöd därför, att i annat fall kan inträffa, att underföreningar, vilkas medlemmar äga olika lånerätt i dessa men som ingått i centralförening med samma insats, få olika lånerätt i centralföreningen men hava samma ansvarighet för dennas förbindelser.

De sakkunniga medgiva det befogade i denna lantbruksstyrelsens anmärkning men vilja å ena sidan i förevarande avseende anföra följande.

Förutsätter man, att underföreningarna själva mera allmänt kunde uppbringa en del av sitt behövliga rörelsekapital, skulle det fallet kunna inträffa, att en centralförening komme att bestå av 15 underföreningar, som var och en gjort en insats av 400 kronor och sålunda åtagit sig en ansvarighet av 8,000 kronor, men med en lånerätt, som, även om man ej räknar med i genomsnitt större föreningar än den i exemplet härovan omnämnda, skulle uppgå till 29,000 kronor för varje. Denna

centralförening med ett insatskapital av 6,000 kronor och ett ansvarighetsbelopp av 120,000 kronor skulle alltså hava att tillgodose en lånerätt å ej mindre än 435,000 kronor. Det torde ej kunna förnekas, att kreditbasen här bleve alltför svag. Även om föreningarna i stället för en enda skulle teckna ett fåtal insatser var, synes samma anmärkning hava fog för sig. Än mera iögonenfallande blir missförhållandet, om man tänker sig underföreningar av större omfattning.

Föregående redogörelse giver vid handen, att en annan och mera solid kreditbas för centralföreningarna måste skapas. Man har härvid inga andra tillgångar att räkna med än kontanta insatser från underföreningarna jämte den personliga ansvarighet, som deras medlemmar åtagit sig. Att redan i verksamhetens början erhålla större kontanta insatser i centralföreningarna, torde emellertid ej låta sig göra. Det synes därför endast återstå den utvägen, att underföreningarna åtaga sig en avsevärd ansvarighet för centralföreningens förbindelser som säkerhet för den övervägande delen av lånerätten, och att som grund för ökning av denna rätt lägges inbetalning av insatser. Ansvarigheten torde sålunda lämpligast böra göras oberoende av antalet inbetalade insatser, på samma sätt som föreslås i fråga om de lokala föreningarna. Åtaga sig dessa en ansvarighet för centralföreningens förbindelser, som motsvarar två tredjedelar av den ansvarighet deras medlemmar i sin ordning iklätt sig, synes risk ej förefinnas att på denna grundval medgiva underföreningarna en lånerätt, uppgående till $^2/_3$ av deras medlemmars lånerätt.

Den återstående delen av lånerätten torde däremot böra bindas vid inbetalning av insatser. De sakkunniga anse det nämligen vara på sin plats, att underföreningarna så långt ske kan stödja centralföreningen genom att tillföra densamma kontanta penningar, och hålla före, att då underförening varit i verksamhet så länge, att den behöver utnyttja hela eller den allra största delen av sin lånerätt, bör dess ekonomiska ställning vara så stark, att sådana insatser utöver minimibeloppet utan alltför stor svårighet kunna göras.

Framhållas bör även, att de sakkunniga genom sitt förslag, att insatserna i centralförening skulle bestämmas till lägst 10 kronor, underlättat för underförening att göra insatser och sålunda efter behov öka sin lånerätt.

I det föreliggande förslaget medför varje inbetald insats en lånerätt av det tiodubbla beloppet. De sakkunniga hava emellertid föreslagit en omläggning av underförenings ansvarighet för centralföreningens förbindelser, varigenom denna avsevärt höjts och centralföreningarnas kre-

ditbas i hög grad förbättrats. Då härtill kommer, att många underföreningar säkerligen icke torde bliva så stora, att egen sparkasserörelse kan ifrågakomma, och de sålunda bliva hänvisade till centralföreningarna såsom sina uteslutande förlagsgivare, har det synts de sakkunniga behövligt att även omlägga grunderna för lånerätten i sådan riktning, att möjligheten för underföreningarna att hos centralföreningarna få sitt lånebehov tillgodosett underlättas. För uppnående av detta mål hava de sakkunniga icke tvekat att föreslå höjning av den på insatsbeloppen grundade lånerätten till tjugu gånger dessas belopp. Härigenom vinnes även den fördelen, att intill en viss gräns en ytterligare sporre erhålles för underföreningarna att öka sitt insatsbelopp hos centralföreningen, vilket förhållande synes väl uppväga det minskade intresse att öka centralföreningarnas insatskapital, som utöver antydda gräns onekligen måste bliva en följd.

Uppställes i fråga om detta förslag en liknande tablå som beträffande de föreliggande, erhålles följande resultat.

I en förening, vars medlemmar tillsammans äga lånerätt för 1,000 har åker, uppgår den sammanlagda högsta lånerätten till 75,000 kronor och den personliga ansvarigheten till lägst 112,500 kronor. Lånerätt och ansvarighet i centralförening komme att ställa sig sålunda, om insatser inbetalades till följande belopp:

Insats kronor	Lånerätt kronor	Ansvarighet kronor
400	50,000 + 8,000 = 58,000	75,000
800	50,000 + 16,000 = 66,000	75,000
1,200	50,000 + 24,000 = 74,000	75,000
1,250 eller mera	50,000 + 25,000 = 75,000	75,000

Det är härav lätt att finna, att centralföreningarna enligt detta förslag bliva i det hela vida bättre tillgodosedda än vad förut var fallet. För underförening, som förvärvat lägsta lånerätt i centralföreningen, återstår därjämte obegagnad 37,500 kronor av medlemmarnas ansvarighet för att täcka den lånerätt å 17,000 kronor, som föreningen själv har att fylla, vilket måste anses tillräckligt. Om högre lånerätt förvärvas i centralföreningen och alltså det belopp, föreningen själv behöver anskaffa, minskas, kvarstår dock den obrukade ansvarighetssumman oförändrad. För större eller mindre föreningar bliva proportionerna orubbade.

§ 21.

Enahanda omredigering synes böra vidtagas, som av de sakkunniga ifrågasatts beträffande § 19 av förslag till kungörelse angående godkännande från det allmännas sida av vissa jordbrukskreditföreningar.

§ 22.

Första stycket bör, med hänsyn till vad förut ifrågasatts, utgå.

I andra stycket böra orden »ikläda sig förbindelser och» utgå, enär centralförening annars förhindras att förskaffa sina underföreningar hela det belopp, som fordras för täckande av deras lånerätt, och samtidigt hålla vederbörlig kassareserv.

§ 26.

Uti 4:de stycket synes samma komplettering beträffande kungörandet böra vidtagas, som av sakkunniga ifrågasatts beträffande § 23 av förslag till kungörelse angående godkännande från det allmännas sida av vissa jordbrukskreditföreningar.

Vid det härmed avslutade yttrandet över föreliggande förslag fogas en översikt av vad som åtgjorts för ordnandet av jordbrukets driftkredit i Norge, ett ämne, varöver, såvitt de sakkunniga hava sig bekant, någon mera omfattande redogörelse hittills saknats.

Stockholm den 31 oktober 1913.

G. LAGERBJELKE.

V. EKEROT. J. M. JUHLIN. AUG. NILSSON. H. S. TAMM.

Hugo Heyman.

Bilaga.

Ordnandet av jordbrukets driftkredit i Norge.

Liksom i vårt land har även i Norge marken varit synnerligen hårdbruten ifråga om genomförandet av ett tillfredsställande system, varigenom jordbrukarna kunde tillförsäkras det för deras näringsdrift nödiga rörelsekapitalet på goda villkor.

Huvudskälet torde i de bägge länderna kunna sägas vara detsamma: långt innan lantmännen vaknade till insikt om behovet av förbättrade kreditvillkor, hade banker och sparbanker nått en sådan utveckling, att det varit förenat med de största svårigheter att vid deras sida åstadkomma låneförmedlande institutioner, och de bestående penninginrättningarna hava lagt sin verksamhet så, att lantbrukarna endast på jämförelsevis ogynnsamma betingelser kunnat tillgodogöra sig det hos dem samlade kapitalet. I främsta rummet är här den av sparbankerna förda lånepolitiken av intresse. Det norska sparbanksväsendet torde nämligen kunna sägas hava nått en ännu större betydelse än det svenska: det under sparbankernas förvaltning stående kapitalet är förhållandevis större och de norska sparbankerna hava med avseende på utlåningsrörelsens ordnande avsevärt mycket större frihet än de svenska. Sålunda kunna de driva såväl växelrörelse som bevilja kreditiv. Den vanligaste formen för utlåning är emellertd jämte inteckningslån reversen (»vekselobligationen»). Detta har medfört ett med svenska förhållanden likartat borgenssystem, som anses vara till stor skada.

Även i övrigt äro förhållandena väl jämförliga. Den norska jordbruksnäringen är sålunda liksom vår egen starkt tyngd av inteckningslån. Liksom i Sverge har slutligen den tredje och sämsta utvägen att skaffa rörligt kapital, konsumtionskrediten, flitigt använts. De norska lantmännen stå sålunda i stor utsträckning i skuld till ortens köpmän, ofta i så hög grad, att de hava blott föga utsikt att någonsin frigöra sig från sin skuldbörda, utan helt och hållet äro överlämnade åt dessa fordringsägares godtycke.

Behovet av förbättrade förhållanden är sålunda stort och har även länge varit känt och behjärtat.

Frågan upptogs redan år 1890, då professor Aschehoug i ett föredrag i statsekonomisk förening: »Om Sparebanker och privatbanker, navnlig om deres utlaansvirksomhet», särskilt diskuterade möjligheten för beredande av lättad driftkredit åt jordbrukare. De riktlinjer, han då uppdrog, hava allt sedan förblivit de gällande i Norge. Hans uppfattning var, att så länge det funnes möjlighet för lånebehövande lantmän att erhålla penningar på annat sätt, vore det föga sannolikt, att större tillslutning till nybildade lånekassor av Raiffeisens typ vore att förvänta. Däremot vore det högeligen önskvärt, att växeln och reversen såsom låneform för jordbrukarna utbyttes mot kreditivräkning, och detta borde även vara jämförelsevis lätt att genomföra. I denna förmodan visade sig emellertid professor Aschehoug ej sannspådd. Sparbankerna fasthöllo vid sina gamla låneformer, och jordbrukarna visade till en början föga intresse för den föreslagna nyheten.

Det var först sedan frågan ånyo blivit aktuell i början av 1900-talet, som några praktiska resultat vunnos. År 1900 utgåvo J. Bull-Tornoe och E. Hertzberg på offentligt uppdrag sitt arbete »Det europæiske Landbosamvirke» med en utförlig redogörelse för frågans läge i andra länder och de därstädes vidtagna åtgärderna. Häri liksom i senare skrifter framhöllo författarna nödvändigheten av sammanslutning mellan lantmännen för vinnande av förbättrade kreditvillkor. Men kreditföreningarna (»garantisamlagen»), skulle icke av allmänheten uppsamla penningar, ej heller påtänktes ännu understöd från statens sida, utan de borde söka att få sitt penningbehov fyllt genom att öppna kreditivräkning hos sparbankerna. Säkerheten skulle väsentligen utgöras av medlemmarnas inbördes ansvarighet. I dessa stycken erinrar förslaget sålunda starkt om den inom det svenska jordbruksdepartementet år 1911 av särskilt tillkallade sakkunniga utarbetade planen för jordbrukskreditföreningar.

Ehuru det som nämnt i Norge aldrig var fråga om statsunderstöd till de kreditföreningar, som komme att bildas, och ehuru sparbankerna ej visade mycket intresse för saken och alltjämt höllo högre räntefot för kreditivlån än för revers- och växellån, har man dock lyckats ernå vissa praktiska resultat. Att detta varit möjligt, torde helt och hållet få tillskrivas en lycklig samverkan med andra grenar av jordbrukskooperationen, närmast med föreningarna för gemensamma inköp. Dessa hava i Norge — särskilt i dess förnämsta jordbruksbygd, östlandet — vunnit en ganska stark utveckling och deras centralförening »Landhusholdnings-

selskapernes Fælleskjöp» i Kristiania är Norges mest betydande affär i sin bransch. Liksom på åtskilliga håll inom Sverge hava här svårigheter yppat sig för de lokala föreningarna att i rätt tid betala de från Fælleskjöpet rekvirerade varorna på grund av att de enskilda medlemmarna i sin tur ej förmått på behörigt sätt erlägga sina likvider. För att övervinna dessa svårigheter hava numera ett flertal inköpsföreningar trätt i förbindelse med någon sparbank i sin ort och i denna erhållit kreditiv mot det att föreningens medlemmar åtagit sig solidarisk ansvarighet för detsamma. Å kreditivet lyftas de för likvidernas fullgörande till Fælleskjöpet erforderliga beloppen, och medlemmarna lämna förbindelser till föreningen på var sin anpart av de uttagna lånen. Medlemmarna kunna göra inbetalningar, när det faller sig lämpligt; sparbanken övervakar, att ej lånen övergå till stående. Här hava emellertid på vissa håll uppstått svårigheter, enär medlemmarna dröjt med inbetalningarna, då kontrollen från föreningens och sparbankens sida varit för slapp. I allmänhet synas dock de fastställda yttersta betalningstiderna, som växlat mellan 2 månader och högst 1 år, hava iakttagits.

För kreditiven betalas vanligen en ränta, som med 1 proc. överstiger den, mot vilken växlar diskonteras, och med $^1/_2$ proc. den för reverslån med namnborgen gällande. Lantmännen uppgivas emellertid anse, att de med låneformen förenade fördelarna väl uppväga de med den högre räntefoten följande kostnaderna.

Någon stor omfattning har emellertid rörelsen ej erhållit. Geografiskt är den nästan helt och hållet inskränkt till Östlandet. Ändamålet med låneverksamheten är också inskränkt. Några försök att utlämna lån för andra ändamål än gemensamma inköp hava nämligen ej gjorts. En undersökning, som verkställdes på hösten 1911, gav vid handen, att vid denna tidpunkt 153 föreningar med tillsammans c:a 3,800 medlemmar förskaffat sig kreditiv i sammanlagt 47 sparbanker. 35 sparbanker hade emellertid ej besvarat frågecirkuläret; 51 hade ej öppnat kreditivräkning med föreningar, ehuru väl några av dem beviljat kreditiv åt enskilda personer. Till ett flertal sparbanker voro endast 1—3 föreningar anslutna, medan åter två större sparbanker i Kristiania och dess omnejd hade förbindelse den ena med 10, den andra med 24. Summan av de till inköpsföreningar beviljade kreditiven i de uppgiftslämnande sparbankerna uppgick till c:a 900,000 kronor, d. v. s. 5,800—5,900 kronor per förening och c:a 250 kronor per medlem. Stora ojämnheter förekomma emellertid härutinnan. Dock torde sällan någon medlem hava erhållit kredit till högre belopp än 1,000 kronor; vanligen växlar detsamma emellan 100 och 300 kronor. Av hela den beviljade kreditiv-

summan antages något över hälften, c:a $^1/_2$ miljon kronor, i allmänhet vara på en gång utnyttjad.

De anförda siffrorna visa, att rörelsen, såsom nämnt, ännu måste sägas vara av ganska ringa betydelse. Detta intryck förstärkes av några siffror, belysande inköpsverksamhetens utveckling. Ensamt till Fælleskjöpet i Kristiania, som omfattar de 8 sydöstliga landsbygdsamten, voro den 31 maj 1911 anslutna 481 lokala föreningar med c:a 12,500 medlemmar. Fælleskjöpet levererade under det då sist förflutna räkenskapsåret varor till sina medlemmar för c:a 4.5 miljoner kronor eller i genomsnitt för varje medlem 363 kronor.

Även på en annan väg har man emellertid sökt utnyttja sparbankernas medel till jordbrukets fromma. Fælleskjöpet har nämligen öppnat en »indskudsavdeling», som mottager insättningar från sparbanker. För denna avdelning lämnade Fælleskjöpets disponent, G. Strøm, i ett föredrag den 19 augusti innevarande år följande upplysningar:

»Den mottager insättningar från sparbanker, förräntar dessa med en något högre ränta än den sparbankerna eljest kunna få och gör utbetalningar dagen efter uppsägningen. För de insättare, som beviljat kreditiv åt inköpsföreningar, är anordningen mycket bekväm och likaså för föreningarna. Det sparas t. ex. mycket besvär med penningförsändelser, i det att föreningarnas likvid till Fælleskjöpet helt enkelt sker genom en anvisning på det i »indskudsavdelingen» innestående beloppet. Vidare är anordningen mycket praktisk för Fælleskjöpet, som också har ekonomisk fördel därav, då detta betalar något lägre ränta, än vad det skulle få göra för kreditiv. Avdelningen började sin verksamhet 1908. Vid senaste bokslutet hade 40 sparbanker gjort insättningar..... Förra året var omsättningen 1,174,000 kronor. Sista månaden insattes 134,000 och uttogos 54,000 kronor.»

Fælleskjöpets ledning hyser förhoppning att, allt efter som rörelsen utvecklas, kunna i ökad utsträckning tillgodose behovet av kortvariga driftlån åt de anslutna föreningarnas medlemmar.

Man har emellertid i Norge funnit, att vad som redan uppnåtts är allt för obetydligt. Då man, som nämnt, från början uppgivit förhoppningarna, att några föreningar kunde komma att uppstå med självständig kassarörelse, har man sökt bygga vidare i fråga om anslutningen till sparbankerna. Till målsman för dessa strävanden har Norsk Landmansförbund gjort sig. En av detsamma tillsatt kommitté under ordförandeskap av professor N. Rygg, har utarbetat ett förslag i denna riktning, som framlades vid förbundets årsmöte år 1913.

Principerna för detta äro desamma, som godtagits av 1911 års

sakkunniga inom svenska jordbruksdepartementet: till sparbanker anslutna föreningar, stödda av staten. Kommitterade framhålla själva, att de som förebild haft det svenska förslaget, och endast i de punkter, där deras eget skiljer sig från detta, har detsamma närmare motiverats.

I två viktiga punkter avviker dock det norska förslaget från det svenska. Sålunda har man ansett nödvändigt att göra lånerätten beroende ej blott av antalet hektar brukad jord, utan även av kreatursbesättningens storlek. Som kreditenhet har tagits 1 hektar åker, och mot densamma i fråga om krediträtt har föreslagits skola svara 1 ½ häst eller 3 kor eller 18 får eller getter eller 6 svin. Lånerätten per kreditenhet skulle bliva 30 kronor, vilket beräknats närmast motsvara det svenska förslaget 50 kronor per hektar åker.

Även i fråga om principerna för utbetalande av statsbidrag har avvikelse skett. Man har ansett, att om staten lämnade ett förvaltningsbidrag, skulle detta lätt kunna leda därhän, att föreningarnas förtroendemän oftare skulle komma att fordra ersättning för sitt arbete, under det man hoppas att detta eljest vanligen skulle utföras kostnadsfritt. Det svenska förvaltningsbidraget, 2 kronor per år och medlem, har man därför föreslagit skola utbytas mot ett bidrag till reservfonden en gång för alla av 2 kronor per kreditenhet.

Ytterligare torde böra nämnas, att det föreslagits, att ansvarssumman skulle begränsas till 1 ⅓ gånger krediträtten, och att minsta antalet medlemmar skulle vara 15. Det har även förutsatts, att föreningar med sådant statsunderstöd, som ovan nämnts, skulle emancipera sig från inköpsföreningarna och bereda lån även för andra ändamål än gemensamma inköp.

6.

Hushållningssällskapens ombud.

Till

Konungen.

Genom nådig remiss den 7 november 1913 har Eders Kungl. Maj:t till hushållningssällskapens nu församlade ombud överlämnat handlingar till av särskilt tillkallade sakkunniga utarbetade förslag till ordnande av det mindre jordbrukets kreditförhållanden, ävensom anbefallt ombuden att över samma förslag avgiva underdånigt utlåtande.

Ombuden hava på grund av den knappa tid, som stått till buds, ansett sig icke kunna ingå på en närmare detaljgranskning av de olika förslagen, särskilt som dessa icke vid tiden för ombudsmötets början varit i tryck tillgängliga, utan vilja ombuden allenast uttala sig om grundprinciperna för en lagstiftning i ämnet.

I sådant avseende tillåta sig ombuden framhålla:

att ombuden anse den föreliggande frågan vara för det mindre jordbrukets utveckling av stor betydelse;

att ombuden finna de i frågan gjorda utredningarna och förslagen — såväl 1910 års som 1913 års sakkunnigas förslag — innefatta många synpunkter och uppslag av värde för frågans slutgiltiga lösande;

att olikheterna mellan landets skilda delar äro så stora, att det måste anses oriktigt att endast på grund av teoretiska spekulationer från början fastslå en gemensam schematisk form för all lantbrukskreditverksamhet inom landet;

att ombuden därför anse, att en blivande lagstiftning bör hålla vägen öppen för flera former av kreditverksamhet;

samt att ombuden sålunda i huvudsak kunna ansluta sig till 1913

års sakkunnigas principer, dock med framhållande av, att där en kreditverksamhet *kan* grundas i samband med redan befintliga sparbanker, möjlighet därtill också bör beredas.

Remissakten återställes härjämte.

Stockholm den 14 november 1913.

På hushållningssällskapens ombuds vägnar:

Underdånigst

GILBERT HAMILTON.

Ordförande.

Carl L. Bendix.

7.

Sverges odlareförbunds styrelse.

Sverges odlareförbunds styrelse har å sammanträde i Stockholm den 14 november 1913 fattat följande

Resolution:

Styrelsen anser, att frågan om det mindre jordbrukets driftkredit bör lösas i överensstämmelse med 1913 års sakkunnigas nyligen avgivna utlåtande och förslag. Vad fastighetskrediten beträffar anser styrelsen, att jordbrukares i fastigheten intecknade lån utöver halva intill tre fjärdedelar av taxeringsvärdet må i tillämpliga fall kunna utlämnas ur egnahemslånefonden och på dess villkor. För övrigt anser styrelsen, att norrländska nyodlingslånefonden måtte utsträckas att omfatta hela riket och att de utlämnade lånebeloppen måtte höjas till ett tusen (1,000) kronor. Och tillåter sig styrelsen framhålla önskvärdheten av att dessa frågor snarast möjligt lösas.

Stockholm den 14 november 1913.

J. A. ANDER.
Ordf.

CARL LARSSON i By.
Sekr.

DAV. JAKOBSON.
Kassör.

EDV. NORDSTRAND.

ERIK ÅKERBERG.

JOHAN SVENSSON i Mo.

ANDERS LARSSON KILIAN.

8.

Bankinspektionen.

Till

Herr statsrådet och chefen för kungl. jordbruksdepartementet.

I anledning av herr statsrådets anmodan i remiss den 5 innevarande november får bankinspektionen härmed avgiva yttrande över sakkunnigas rörande jordbrukskrediten förslag till ändringar i banklagen och sparbankslagen.

Det av Kungl. Maj:t genom proposition till 1911 års Riksdag avgivna förslag till lag om bankrörelse innehöll förbud för andra än vissa angivna rättssubjekt att driva bankrörelse och angav såsom bankrörelse i lagens mening sådan verksamhet, i vilken inginge inlåning på räkning, som av bank allmänneligen begagnades. Bankoutskottet fann emellertid, att det vore inlåningen *från allmänheten,* som kännetecknade bankrörelse, och föreslog ändring i förslaget i detta syfte; och Riksdagen godkände denna utskottets hemställan. Gällande banklagstiftning uppreser således intet hinder för den sparkasserörelse, som av kooperativa föreningar öppnats i skilda delar av landet, för så vitt denna rörelse avser inlåning från egna medlemmar.

Nu vill man gå ett steg längre genom att rätt till inlåning *från allmänheten* på sparkasseräkning skulle medgivas de s. k. centralföreningar för jordbrukskredit, om vilkas bildande det remitterade förslaget innehåller bestämmelser.

Att det ändamål, som man genom en sådan anordning vill främja — med vilken utsikt till framgång tillhör icke oss att bedöma — är

synnerligen behjärtansvärt, lärer icke någon vilja bestrida. Men man kan icke värja sig från en stark tveksamhet i fråga om en åtgärd, som avser att, med ändring av en blott ett par år gammal lag, medgiva rätt till ifrågavarande, bankmässiga inlåning för korporationer, som stå utanför bankernas och bankirernas led. Och denna tveksamhet ökas, då man tar hänsyn till vad ett sådant steg kan föra med sig för framtiden. Om dessa föreningar erhölle den föreslagna inlåningsrätten och det skulle visa sig, att de därigenom kunde i avsevärd mån draga till sig allmänhetens pengar, så komme det antagligen icke att dröja länge, förrän en dylik inlåningsrätt krävdes för någon annan korporation med ett tilläventyrs lika behjärtansvärt syfte. Vad statsmakterna medgivit den ena, bleve det kanske då icke lätt att neka den andra. Det lärer därför icke böra lämnas ur sikte, att frågans principiella innebörd kan erhålla en ganska stor räckvidd.

Skulle nämnda betänkligheter icke anses böra tilläggas en avgörande betydelse, möter frågan, huruvida centralföreningarna äro enligt förslaget byggda på så solid grund, att allmänhetens hos dem insatta pengar kunna anses vara skyddade; och under förutsättning att de erhålla en omsorgsfull och sakkunnig skötsel, varför enligt sakkunnigas omdöme förslaget innebär garantier, lärer denna fråga böra besvaras jakande, om man ock kan framställa den erinran, som måhända är blott teoretisk, att medlemmarnas i underföreningarna personliga ansvarighet, på vilken ansvaret för en centralförenings förbindelser ytterst faller tillbaka, kan vara i sådan utsträckning exploaterad för underföreningarnas förbindelser, att föga eller intet återstår för centralföreningens räkning.

För övrigt är det nog icke lätt att bilda sig ett omdöme om ifrågavarande föreningars av både ena och andra slaget soliditet, förrän de bildats och någon tid varit i verksamhet; och det kunde därför vara välbetänkt att i varje fall icke medgiva centralföreningarna rätt till inlåning från allmänheten, innan det visat sig, huru det tilltänkta experimentet slår ut i verkligheten.

Vi skola emellertid tillåta oss ett par detaljanmärkningar.

Den ändring i 1 § lagen om bankrörelse, som erfordras för att bereda centralförening rätt att från allmänheten inlåna pengar på sparkasseräkning, lär knappast kunna ske på annat sätt än att i sista mom. av paragrafen sådan förening införes bland de institut, angående vilka »är särskilt stadgat». Men då måste ock ett sådant särskilt stadgande komma till stånd och bör väl lämpligen få sin plats i lagstiftningen för ekonomiska föreningar, till vilka centralföreningarna ju skulle höra. Vi återkomma då till en erinran, vi framställt i vårt den 26 augusti 1912

avgivna underdåniga utlåtande över ett den 19 februari 1912 avgivet förslag till lag, innefattande särskilda bestämmelser om ekonomiska föreningar, som idka sparkasserörelse, den erinran nämligen, att detta lagförslag efter vidtagande av erforderliga justeringar borde inarbetas i lagen den 22 juni 1911 om ekonomiska föreningar. I denna omarbetade och utvidgade lag borde uppställas såsom regel, att inlåningsrörelse icke må bedrivas av ekonomisk förening, men följande undantag medgivas från denna regel:

1) Ekonomisk förening, som uppfyller de i lagförslaget av den 19 februari 1912 uppställda villkor, må mottaga insättning på sparkasseräkning av sina medlemmar och, där dessa utgöras av andra ekonomiska föreningar, av dessas medlemmar. Härunder komme då att inbegripas de lokala jordbrukskreditföreningarna.

2) Centralförening, varom här är fråga, må till förräntande mottaga medel på sparkasseräkning och av sina underavdelningar jämväl på depositions-, kapital-, löpande räkning samt upp- och avskrivningsräkning.

Föreskrifter rörande villkoren för inlåning på sparkasseräkning från allmänheten lära i samma lag böra meddelas med anslutning till vad i sådant avseende gäller för bankbolagen.

I det den 26 februari 1913 avgivna förslag till kungörelse angående godkännande från det allmännas sida av vissa centralföreningar för jordbrukskredit, § 12, medgives sådan förening rätt att *av sina underföreningar* mottaga medel å depositionsräkning. I det remitterade sakkunnigeutlåtandet sid. 19 rekommenderas såsom synnerligen lämpligt, att centralföreningarna mottaga insättningar å depositionsräkningar även från sparbanker. Någon lagändring ifrågasätta de sakkunniga icke i detta sammanhang. Men då varje insättning av annan än en föreningsmedlem måste anses såsom insättning från allmänheten, lärer för en sådan inlåning på depositionsräkning erfordras ett medgivande i lag likaväl som beträffande rätt till inlåning från allmänheten på sparkasseräkning.

De sakkunniga, vilkas yttrande remitterats till oss, föreslå vidare »sådan ändring i sparbankslagen, att det medgives sparbankerna att för vissa, från det allmännas sida godkända föreningar för jordbrukskredit öppna kreditivräkning».

Härvid framträder självmant det spörsmålet, huruvida icke en ändring i sparbankslagen, som gjordes icke i sparbankernas intresse, utan endast i syfte att för jordbrukskreditföreningarna jämna vägen till

sparbankernas kassor, skulle kunna tydas som en av statsmakterna given moralisk underborgen eller åtminstone stark rekommendation för dessa föreningar såsom kreditsökande. Sparbanksstyrelserna eller de mindre omdömesgilla bland dem skulle, genom att statsmakterna sålunda framhölle föreningarna såsom lämpliga kredittagare hos sparbankerna, tilläventyrs bibringas den uppfattning, att en sådan »från det allmännas sida godkänd» förening vore genom själva sin konstruktion så solid, att en prövning av föreningens solvens icke erfordrades från sparbankens sida. Och en sådan uppfattning skulle kunna medföra ledsamma följder för en liten sparbank. Ty det förhåller sig nog så, särskilt vad lokalföreningarna beträffar, att deras ekonomiska bärkraft komme att, mera än i fråga om de flesta företag, bero därpå att till ledare förvärvades erfarne och försiktige män. Och då den ekonomiska gottgörelse, som kunde bjudas dem, måste tillmätas synnerligen sparsamt, är det nog tvivelaktigt, om så kvalificerade ledare stode att uppbringa till det stora antal, som erfordrades, om de förhoppningar angående föreningarnas stora spridning, som alla de sakkunniga i frågan uttalat, komme att gå i uppfyllelse.

I den remitterade handlingen sid. 18 och 19 erinras därom, att sparbanker stundom nödgats deponera medel i affärsbankerna, och det skulle, förmenas det, givetvis innebära en stor fördel, om dessa depositioner kunde direkt komma centralföreningarna till godo och dessa sålunda utvecklas till »utjämnande centraler» i viss mån även för de inom distriktet belägna sparbankerna. En lämplig form härför vore enligt de sakkunnigas mening bland annat att centralföreningen öppnade kreditivräkning i bankerna.

Om detta yttrande skall tolkas så, att den omtalade fördelen skall vara ömsesidig, så måste det nog sägas, att fördelen för sparbankerna att bevilja kreditiv åt föreningarna synes ganska tvivelaktig. Har en sparbank pengar, den vill göra räntebärande, vinnes icke detta syfte endast därmed att en kredit beviljas, den måste ock utnyttjas för att överflödet i sparbankens kassa skall utjämnas. Men det kan hända sig så, att krediten tages i anspråk först då ebb inträtt i sparbankens kassa för att återbetalas, då kassan åter överflödar. Man bör därför helst undvika att tala om kassakreditivrörelsen såsom ägnad att hålla en låneanstalts kassa stabil; denna gren av bankrörelsen är snarare ägnad att förrycka kassaställningen, och den kräver, att kassan hålles stark för att möta de avista uttag, vartill kredittagaren är berättigad. Till följd av detta förhållande hör kassakreditivrörelsen hemma hos affärsbankerna,

som av hela sin rörelses beskaffenhet tvingas att ägna sin kassaställning en oavlåtlig uppmärksamhet.

Den i gällande sparbankslag intagna föreskrift, att sparbanks medel ej må såsom lån utlämnas mot annat fordringsbevis än skuldebrev motiverades ock av den kommitté, som utarbetat förslag till lagen, därmed, att man velat förebygga, bland annat, att sparbank beviljade kassakreditiv.

Nu torde mot vad här är sagt genmälas, att de kreditbehov, om vilkas tillfredsställande är fråga, äro av den art, att de periodiskt återkomma en viss tid av året och endast fortfara några månader framåt. Kreditgivarne, de indirekta likaväl som de direkta, skulle därföre kunna påräkna att efter någon tid successivt återfå sina pengar. Men för en sådan institution som en sparbank, särskilt en mindre, skulle det säkert vålla avsevärda svårigheter att ordna sin övriga utlåning så, att detta, låt vara periodiskt återkommande utflöde ur och inflöde i kassan utjämnades. För övrigt är det väl endast under för lantbruket goda eller normala år som de omtalade perioderna skulle hålla streck vad inbetalningarna beträffar. Och det kunde nog för en svag sparbank vålla allvarsam olägenhet, om ett påräknat penninginflöde på beviljade jordbrukskreditiv uteblev.

Slutligen erinras,

att då de senaste sakkunniga anse (sid. 19), att rätt för sparbank att bevilja kreditiv icke bör avse andra lokala jordbrukskreditföreningar än de fristående, det tillägg till sparbankslagen, som ifrågasättes och väl bör få sin plats i 11 §, lärer böra avfattas så, att det icke får tillämpning jämväl på de till centralförening anslutna lokalföreningarna;

samt att, om sparbankslagen skall ändras i nämnda syftning, där jämväl lärer böra införas den bestämmelse rörande sparbanks kassakreditivrörelse, som i det den 18 januari 1911 avgivna utlåtande av sakkunniga finnes upptagen å sidan 30.

Den remitterade handlingen återgår.

Stockholm den 28 november 1913.

ROB. BENCKERT.

N. v. Steyern.

Utdrag av protokollet över jordbruksärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 16 april 1915.

Närvarande:

Hans excellens herr statsministern HAMMARSKJÖLD,
Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena WALLENBERG,
Statsråden: HASSELROT,
VON SYDOW,
friherre BECK-FRIIS,
STENBERG,
LINNÉR,
MÖRCKE,
VENNERSTEN,
WESTMAN,
BROSTRÖM.

Departementschefen, friherre Beck-Friis anförde efter gemensam beredning med chefen för justitiedepartementet och chefen för finansdepartementet följande.

Den 26 sistlidne mars hade jag tillfälle att för Eders Kungl. Maj:t framlägga förslag angående åtgärder från det allmännas sida för beredande av driftkredit åt idkare av mindre jordbruk och avgav jag i sammanhang därmed förslag till nådig proposition i ämnet till riksdagen.

Emellertid erinrade jag, att med fattande av slutligt beslut borde få anstå, till dess vissa med frågan sammanhängande lagförslag, som utarbetats inom finansdepartementet, hunnit undergå vederbörlig granskning i lagrådet.

Som nämnda granskning numera avslutats, och därvid icke förekommit något, som utgör hinder för fullföljandet av de av mig väckta förslagen, hemställer jag, att Eders Kungl. Maj:t täcktes besluta avlåtandet av proposition till riksdagen i enlighet med förenämnda av mig framlagda förslag.

Denna hemställan, i vilken statsrådets övriga ledamöter instämde, täcktes Hans Maj:t Konungen i nåder bifalla; och skulle proposition i ämnet av den lydelse bilaga . . . vid detta protokoll utvisar avlåtas till riksdagen.

Ur protokollet:

Curt Rohtlieb.

INNEHÅLL.

	Sid.
Proposition	1
Utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för den 26 mars 1915	4
Redogörelse för hushållningssällskapens ombuds framställning den 7 nov. 1903	4
» » förvaltningsutskottens yttranden däröver	5
» » lantbruksstyrelsens förslag	6
» » yttrande av fullmäktige i riksgäldskontoret	12
» » 1910 års sakkunniges förslag	13
» » yttranden däröver	18
» » 1913 års departementsförslag	19
» » yttranden däröver av:	
fullmäktige i riksbanken	26
statskontoret	26
lantbruksstyrelsen	26
socialstyrelsen	28
» » 1913 års sakkunniges förslag	29
» » vidare yttranden av:	
hushållningssällskapens ombud	34
Sveriges odlarförbunds styrelse	35
bankinspektionen	35
» » 1914 års senare riksdags skrivelse	35
» » yttranden av:	
pensionsstyrelsen	41
styrelsen för postsparbanken	42
fullmäktige i riksgäldskontoret	45
fullmäktige i riksbanken	47
Departementschefens yttrande	47

Bilagor:

I. Förslag till kungörelse ang. godkännande från det allmännas sida av vissa jordbrukskassor 66

II. Förslag till kungörelse ang. godkännande från det allmännas sida av s. k. centralkassor för jordbrukskredit ... 75
III. A. 1913 års departementsförslag ... 83
B. Yttranden däröver av:
fullmäktige i riksbanken ... 163
statskontoret ... 165
lantbruksstyrelsen ... 166
socialstyrelsen ... 177
1913 års sakkunnige ... 183
hushållningssällskapens ombud ... 213
Sveriges odlareförbunds styrelse ... 215
bankinspektionen ... 216
Utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden den 16 april 1915 ... 221

STOCKHOLM, ISAAC MARCUS' BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG, 1915.